İZMİR'İ Sevme Sanatı

YAŞAR AKSOY

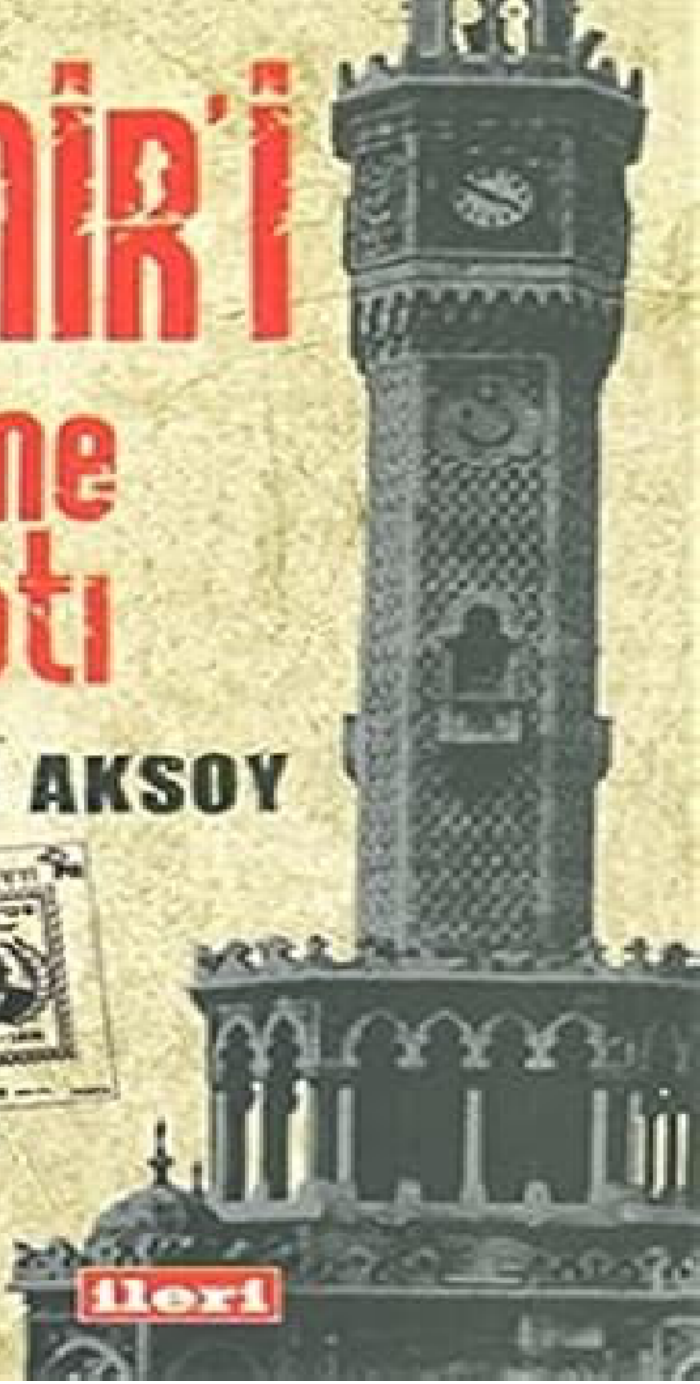

İLERİ CEP
9.90 TL
ÖZEL FİYATI

ileri

İZMİR'İ SEVME SANATI

Yaşar Aksoy

İleri Kitabevi - 1994

Yaşar Aksoy

Namı-diğer, İzmirlizade Yaşar Efendi Edib-Muharrir.

İzmir doğumlu ve "İzmir aşığı Yaşar Aksoy, 1971'de İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Yüksek Kimya Mühendisi, 1976'da Ege Üniversitesi'nden Yüksek Endüstri Mühendisi olarak mezun oldu. Kamu sektörü tarafından bastırılan "Sanayide Modern Planlama Teknikleri: CPM ve PERT" isimli kitabın yazarı olan Yaşar Aksoy, İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadı Enstitüsü "İşletmecilik" ve Türk Sevk ve İdare Derneği "Modern Planlama" kursu mezunudur.

İzmir Halkevi ve Hasan Tahsin'i Yaşatma Derneği Başkanlıklarında bulunan ve Gümrük, Tekel ve Çalışma Bakanlıklarında mühendis olarak çalışan Yaşar Aksoy, mesleğinin dışında 25 yıldır İzmir Basını'nda sayısız inceleme, araştırma, makale ve röportaja imzasını atmıştır.

Yazarlığa Demokrat İzmir'de başlayan ve halen Yeni Asır gazetesinde araştırmacı olarak çalışan Yaşar Aksoy, çeşitli uluslardan bir grup amatör araştırmacının güçbirliği yaptığı "İzmir Araştırmaları Merkezi"nin genel yönetmenliğini üstlenmiştir.

Yaşar Aksoy'un yayınlanmış yapıtları şunlardır:

1. Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Şiirleri (1980)
2. Anıtkabir Destanı (1981)
3. Halikarnas Kadırgası "Kültür Denemeleri" (1984)
4. Bir Kent, Bir İnsan (İzmir'in Son Yüzyılının Tarihi) Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayını, (1986)
5. Karşıyaka Tarihi (1987)
6. İzmir Rehberi (1992)
7. İzmir İktisat Kongresi (1992)
8. İzmir Stratejik Planı (Prof. Kenan Mortan ekibi ile birlikte),(1992)
9. Asansör ve Dario Moreno Anıları (İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 1993)
10. Futbol ve Kültürü (Tanıl Bora ekibi ile birlikte, "Gavur İzmir'de Gol Sesleri", 1993)
11. İzmir'i Sevme Sanatı, 1994.

ESKİ İZMİR

Halit Ziya Uşaklıgil'e

Eski İzmir'de evler vardı
Yaseminli bahçeler
Fesleğenden cumbalar
Levanten ikonalar çalardı
Sakız yalılarda eski kemanları

Eski İzmir'de sokaklar vardı
Mumcu Kahvesi'nde tekkeler
Frank Caddesi'nde matmazeller
Parlatırdı deve kervanları
Arnavut kaldırımların cilasını

Eski İzmir'de semtler vardı
Kordelyo çapkın, Asansör musevi
Buca-Bornova şövalye,
Tilkilik sarıklı, Bozyaka sevdalı
İslami asude, frenki şehvetli
Tramvayları pembe hayal gibi

Eski İzmir'de insanlar vardı
Kimisi gavur, kimisi alaturka
mevlevisi bektaşisi evliyası
geriye kalan kantocu kızdan
bir hüzzamdı alafranga gerdanlı

Eski İzmir'de aşklar vardı
Feracelisi kafes ardında
Jartiyerlisi at yarışında
Çapkın imbat yeli esende
Öpücükler payton sefasında

Eski İzmir'den kartpostallar kaldı
Küskün aşıklar gibi çaresiz
Gurbet dolu bir mektup sanki
Bense garip bir şair
Kah orda kah burda

Yaşar AKSOY

1. Bölüm: KONFERANS

[Konferans eski Osmanlı, Musevi, Rum, Ermeni ve Levanten şarkıları eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Otantik şarkıların yanısıra Theodorakis, Yorgo Dallaras, Griskerya, Roza Eskenezi, Jak ve Janet Esin, Timur Selçuk, Dario Moreno ve Ruhi Su'nun İzmir ezgilerinden de yararlanılmıştır.]

Bu metin, 1991-93 yılları arasında Fransız Kültür Merkezi, Alman Kültür Merkezi, 2 kez Türk Amerikan Derneği, 13 Lions Kulübü, 9 Rotary Kulübü, Türk Yükseltme Cemiyeti, Arkeoloji Müzesi Konferansları, Soroptimist Kulübü, Basın Yayın Okulu, İzmir Amerikan Kız Koleji, Özel Türk Lisesi, İzmir Halkla İlişkiler Derneği, Bilar A.Ş., 2 Rotaract Kulübü, Kültür Müdürleri Semineri, 2 kez Yeşilev, 500 Yıl Vakfı, Güzelyalı Liones ve Ege Genç İş Adamları, Demiryolları Sanat Galerisi ve 2 Leo Kulübü adına tam 44 toplantıda konferans biçiminde topluma aktarılmıştır. Bu metin, halen FM Radyofon'da (99.3) her Cuma İzmirli'lere sohbet şeklinde yayınlanmaktadır.

KENT VE KÜLTÜR...

İzmir'i sevmek için, önce açık bir şekilde eleştirmek gerekiyor. Niçin?... Bakın anlatayım! Lütfen aşağıdaki maddeleri moralinizi hiç bozmadan okuyun:

1. İzmir'in kitapçılarına uğrayınız. Öğrenci, aydın ve turist düzeyinde, Türkçe ve yabancı dilden tek pratik İzmir kitabına rastlayamazsınız.

2. İzmir'in tarihini, sanatını dönem dönem gözler önüne serecek tek çağdaş kent müzemiz yoktur.

3. İzmir Arkeoloji Müzesi'ne gidiniz. Müzeyi size sevdirecek, gezdirecek tek bir rehber kitap, broşür bulamazsınız.

4. Agora, Kadifekale, Yamanlar gibi ören yerlerimiz ve Tilkilik, Namazgah, İkiçeşmelik gibi Osmanlı estetiğini taşıyan güngörmüş mahallelerimiz bakımsızlık içinde, perişan ve yok olmaya terk edilmiştir. Bu görüntüden ustaca faydalanan yap-satçılar, güzelim konakları, tarihi evleri ve evladiyelik sokakları Sit Alanları'ndan çıkarmakta ve çok katlı yapıları biçimsiz ve insanlık dışı bir mimari anlayışı ile dikmekte ve kentin yüzlerce yıllık mahallelerini betonlaştırmaktadır. Böylece hem Osmanlı İzmir'i öldürülmekte, hem de yüzeyin altındaki Roma Dönemi İzmir'i bir daha görülmemek üzere tarihin derinliklerine itilmektedir. Hadi soruyorum, Kızlarağası Hanı'nı niçin yıktınız? Bornova'daki Paterson Köşkü niçin yakıldı? Buca'daki Forbes Köşkü'nü ne zaman yerle bir edeceksiniz?...

5. Gelelim görsel dünyamıza. Videocunuza gidiniz. İzmir üzerine tek bir tanıtıcı video kaseti bulamazsınız.

6. İzmir şiirleri kasedi yoktur. İzmir şarkıları kasedi yoktur. İzmir türküleri kasedi yoktur.

7. Bırakın Sinematek olayını! Doğru dürüst sanat filmleri gösterecek ve bunları genç toplumsal kesimlere ucuz biçimde sunacak tek sinema salonumuz yoktur.

8. Kentimizde yayınlanan toplumsal içerikli tek sanat dergisi yoktur. Çıkabilen tüm dergilerin ömrü üç-dört sayı olmuştur. Yıllar önce benim yayınladığım bir şiir dergisi de ancak 4 sayı yaşayabildi.

9. Kütüphanelerimiz yok değil. En büyükleri 3 tane. Milli Kütüphane,

Atatürk İl Hak Kütüphanesi ve Karşıyaka'daki Hoca Mithat Kütüphanesi. Üçü de orta öğretim kuşağına hizmet verdiği için oluşan izdihamdan boğulmuştur. Kent insanına kitap sevgisi aşılayan, kütüphaneyi çekici hale getiren, bir halk üniversitesi olarak topluma sunan, çeşitli sanat etkinlikleri düzenleyen tek kütüphanemiz yoktur. Ama, Cumhurbaşkanına plaket vermekle milli kütüphanecilik yaptığını sanan "kütüphaneci (!) - politikacılar" var.

10. Şehir Tiyatromuz yoktur.

11. İzmir'de 10 kadar sanat galerisi vardır. Kimse alınmasın, hemen hepsi "kokteyl mühendisi" dediğim içkici takımı tarafından istila edilmiştir. Halk, bu galerilerin yerini bile bilmez. Bilse bile, içeri girmeye çekinir. Halkla içiçe tek galerimiz yoktur. Görsel sanatları halkımızın beğenisine sunmanın zamanı geçmektedir, ne yazık ki!

12. İzmir Festivali, bir Efes Festivaline dönüşmüş, kent içinde etkinlik kuramamıştır.

13. Gelelim en acı sorunumuza! İzmir Devlet Opera ve Balesi, İzmir Devlet Tiyatrosu ve İzmir Devlet Senfoni Orkestrası toplam 1250 koltuğa sahiptir. İnsanın "Yazıklar Olsun" diyeceği geliyor. 1,5 miİyonluk kentte 1250 sanat koltuğu. Hele küçücük salonundan da çıkarılma tehdidi içindeki göz bebeğimiz Senfoni Orkestrasının yer sorununu kim çözecek!

14. Kentin sanatçılarını bir araya getirmeye çalışan bir demokratik sanat kurumu yoktur. Peki ne vardır? Her fraksiyonun veya menfaat grubunun kendi doğrultusunda yönettiği 'antidemokratik kabileler' vardır.

15. Bu kentin kültür sanat yetkilileri kimdir? Valisi mi?... Yerel yöneticileri mi?... Kültür Müdürü mü?... Olmayan demokratik sanat kurumları mı? Fraksiyon kavgasının ve bencilliğin kuyusuna düşmüş, bırakınız devrim yapmayı, piknik bile yapamayacak derecede ilkel olan entelleri mi?...

Hadi bakalım kim yanıt verecek bu sorulara, kim çözüm getirecek?...

Kütüphanesiz, sinemasız, müzesiz, kitapsız, şiirsiz, türküsüz, kültür merkezsiz, dergisiz, şehir tiyatrosuz, kurumsuz basit bir kentte yaşıyoruz. Uygar kent olma bilincini yaratmadan, hangi ileri hedefe ilerleyebiliriz ki!... Oysa bu kent tam 5000 yıllık bir tarihe yaslanmaktadır.

5000 YILLIK BİRİKİM...

Tam 5000 yıl... Dile kolay... Kırk yıl boyunca Bayraklı'daki Tepekule Höyüğü'nde "Eski İzmir" kazılarını yöneten Ord. Prof. Ekrem Akurgal, Anadolu'nun en eski kentlerinden biri olan İzmir için "şimdiye kadar gün işığına çıkan buluntulara göre İzmir M.Ö. 3000 sıralarında kuruldu ve Troia-l uygarlığı ile çağdaş bir dönem yaşadı" demiştir. (Eski İzmir, Yerleşme katları ve Athena Tapınağı, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1983). İzmir'in en eski ismi olan Tismurna sözcüğünün Hitit döneminden beri bilindiğini belirten Akurgal, Bayraklı Höyüğü'nde oturanların kelimenin önekini atarak Smurna sözcüğünü kullandıklarını belirtmektedir. Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir ise, İzmir sözcüğü ile mitolojide geçen Mirin isimli bir Amazon kraliçesi arasında bağlantı kurmuştur.

Hiç şüphesiz ki, en eski Anadolu uygarlıklarıyla, mitolojinin kökleriyle, gelip geçen efsanevi kavimlerle ve hemşeḥrisi olduğu bilinen "dünyanın ilk şairi" Homeros'la ismi yanyana anılan İzmir kenti, tarih boyunca yepyeni gelecekler peşinde koşan körpe heyecanların kaynağı olmuştur. Antik Çağ'da bilimin, felsefenin, şirin, sanatın ve kültürün çağdaş anlamda ilk fidanlarının boy attığı bir coğrafyanın merkezinde İzmir kentinin bulunması, bir anlamda "uygarlık başkenti" diyebileceğimiz bir misyonu, bu 5000 yıllık yaşlı, ama daima genç kalmış "evrensel kente" yüklemiştir. Bu bakımdan İzmir üzerine yapılan ciddi tarih ve kültür araştırmalarının yalnız biz Türkleri değil, bir çok ulusun akademik çevrelerini yakından ilgilendirdiğini unutmayalım.

İzmir'in İyon, Pers, Roma, Hellenistik dönemlerini, antik çağ ve daha sonraki dönem yazar ve seyyahların notlarından ve kazıların günyüzüne çıkardığı kalıntılardan yavaş yavaş öğrenme imkanımız oluyor. Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemleriyle ilgili olarak ise Hristiyan tarihçiler, oryantalist seyyahlar ve gravür sanatçıları, levanten yazarlar, Evliya Çelebi gibi Osmanlı seyyahları ve müslüman vak'anüvisçiler (resmi devlet tarihçileri) birçok önemli yapıtlar ve belgeler bırakmışlardır.

Ancak tüm bu yazılı kaynaklar ve görsel malzeme için şimdiye kadar ciddi bibliyografya hazırlanmamış ve mecut kaynaklar bir "İzmir Kitaplığı" bünyesi içinde toplanmamıştır. İzmir kenti ile ilgili birçok gravür, tablo ve fotoğrafın çoğu yabancı kaynakların elinde dağınık biçimde bulunmaktadır.

Bilindiği gibi 20. yüzyılın başından itibaren yaygın ticari ilişkilere ve yoğun siyasi olaylara sahne olan İzmir kenti, şehirsel değerleri, Akdeniz mimarisine uygun yapıları ve canlı toplumsal yapısı ile "kalem sahibi olanlar" kadar "fotoğraf makinası sahibi olanlar" için de ilginç bir malzeme oluşturmuştur. Bu yüzden eski İzmir'i anlatan satırlar kadar eski İzmir fotoğrafları da nadide malzemelerdir ve kent araştırmalarının yetersiz olması yüzünden değerleri oldukça yüksektir.

İzmir yangınının (1922) kentteki büyük fotoğraf stüdyolarını ve arşivlerini kül etmesi, ek olarak Sebatay J. Cohen Papeterie, Abajoli, Refik Soutfi, S. Sarantopoulos gibi eski İzmir'in ünlü kartpostal editörlerinin tüm çalışmalarını "albüm" haline getirememiş olmaları, "kent kültürü açısından büyük talihsizliktir.

Bu yönde elimizde tek bir derli toplu belge vardır. İzmir'in kentsel yapısını ve toplumsal görüntülerini ayrıntılarıyla yansıtan ve Fransa'nın Nancy kentinde 1927 yılında Foto-Resne tarafından nefis bir kuşe kağıda bastırılan "Album de Smyrne" 75 fotoğraftan oluşmakta ve Türkçe-Fransızca resimaltlarıyla, bize kent içinde unutulmaz bir gezi yaptırmaktadır.

SEMTLER, KENTİN RUHU

Yüzyılımızın başında en az İstanbul ve Selanik kadar imparatorluk hiyerarşisinde ön planda olan ticaret ve eğlence merkezi İzmir'in, hayallere bile sığmayacak görkemli ve efsanevi bir geçmişi vardır. Frenklerin "Petit Paris" (Küçük Paris) diye tanımladıkları İzmir'in bembeyaz köşklerle süslü Kordonboyu, boydan boya operalar, tiyatrolar, sinemalar, cafeler ve tavermalar ve gazinolarla tıklım tıklım doludur. Şimdiki Fevzipaşa Bulvarı ile Punta (Alsancak) arasına yerleşmiş olan Frenk Mahallesi, zengin bir ekonominin ışıltıları ile süslüdür, pırıl pırıldır. Laternalardan uçuşan yakamozlu şarkılar, imbatın nazlı esintisi ile dar sokak aralarında buluşmakta ve kimbilir nice aşkların doğmasına yol açmaktadır. Kim demişse, doğru demiş "Aşk kenti" diye o dönemin İzmir'ine...

Türk mahalleleri ise, nispeten fakirdir, ancak temiz ve köklü Türk inançlarının geçerli olduğu bir toplumsal gelişme içindedir. Asude ve dingin bir yaşamın hüküm sürdüğü Türk İzmir'in güngörmüş sokaklarında oyun oynayan çocuklar içinde yüzyıla damgasını vuracak olan İsmet (İnönü) gibi politikacılar, Ahmet Adnan (Saygun) ve Rakim (Elkutlu) gibi müzikçiler, Halit Ziya (Uşaklıgil), Ahmet (Haşim), Tevfik Nevzat gibi edebiyatçılar yetişmektedir. İster Türk kökenli olsun, isterse olmasın "İzmirli tipi", tüm imparatorluk sınırları içinde en az İstanbullular ve Selanikliler kadar saygın ve hayranlık uyandıracak özellikler taşımaktadır.

İzmirli, temiz giyimli, çelebi tavırlı, yaşamasını ve eğlenmesini bilen, ticaretten anlayan, kültürlü, denizi, balık yemeklerini, buzlu bademi, boyozu, fesleğeni seven, paytonla gezmeye bayılan ve nargile keyiflerinde kendinden geçen "çabuk burjuvalaşan" özellikleriyle Ege'nin en aydın halkıdır. Yüzyılımızın başı, bu özelliklerini pekiştiği bir dönemi kapsar.

İşte "izmirli tipini", selvili camileri ve serin şadırvanları, uysal sebilleri, cumbali evleri, güngörmüş kiliseleri, sempatik havraları, yaseminli-akşamsefalı bahçeleri, arnavut kaldırımları, kehribar tespihleri, başörtülü nineleri, semtler ve feracelerinin altından göz kırpan işveli sokaklar yaratmıştır.

Namazgah'tan Tilkilik'e, Karataş'tan Güzelyalı'ya, Kemeraltı'ndan Kadifekale'ye, Basmane'den Alsancak'a, Karşıyaka'dan Buca ve Bornova'ya dek uzanan birbirinden güzel ve alımlı İzmir semtleri, kentleşmenin getirdiği başkalaşım süreci sonucu, artık yüzyılımızın

başındaki nefis peyzajlarını epey kaybettiler. Ancak, Eski İzmir gelişen ve başkalaşan İzmir'in içinde usul usul uyumaktadır. Gören gözler sokak içlerinde sıkışmış kalmış cumbalı evleri, yorgun Osmanlı hanlarını, hala görkemle göz kırpan Levanten köşklerini, eski cami, sinagog ve kiliseleri, asırlık çınarları ve anılarla yüklü yaşlıları görebilmekte ve hissedebilmektedir.

Kentlerin ruhu olarak algıladığımız semtlerin görsel anlamına, şarkılar da ekleyerek bütünselliği kurmak istedik. İzmir şarkıları unutulur mu? Yüzyılların sürükleyip getirdiği bir estetik anlayıştan doğan şair misralarının en değerli bestecilerimizin elinde "İzmir şarkısı" haline gelmesi bizim için gurur vesilesidir. Bunları genç kuşaklara aktarmak ise, sorumluluğumuz içine girmektedir. Şarkısız kent olur mu?

Eski İzmir yaşayıp göçtü. Ancak İzmir'in semtlerinde Eski İzmir'in anıları hala şiirini okumaktadır. Geçmişin anılarını çağdaş bir düzlemde yeniden yorumlayabilmek, günümüzün "kent kültürü" duyarlılığının başta gelen ilkesidir. Paris'in geleceği, ancak geçmişini çağdaş biçimde korumasına bağlıdır. Bu alın yazısı, İzmir için de geçerlidir.

EFSANEVİ BİR GEÇMİŞ

Yüzyılımızın başında, Akdeniz'in en ünlü ticaret ve eğlence kentlerinden biri olan İzmir'in, hayallere bile sığmayacak, uçsuz bucaksız, efsanevi bir geçmişi vardır.

Oysa hâlâ, en az yüz yıllık sokaklarımız, tüm tarihi özellikleri ile ayaklarımızın altında dolanıp duruyor. Şöyle bir bakıyor muyuz Namazgâh'ın, Eski İzmir'in arka taraflarına? Asmalı Mescit'e Arapfırını Sokağının üst kesimlerine, İngiliz Yokuşu'na, Kemeraltı'nın derinliklerine, Alsancak'ta tek tük kalmış cumbalı sokaklara, Buca'ya, Bornova'ya, Karşıyaka'ya... Eğer dikkatle bakarsak, eğer aşkla arar ve tararsak, hiç üzülmeyelim, daha nice eski İzmir sokağı, her türlü ihmalimize ve tahribatımıza karşın sessiz sedasız yaşayıp gelmişlerdir bugünlere kadar... Ama, görmeden ve duymadan gelip geçersek bu sokaklardan, tabii ki hiç bir zaman, hiç birşeyi göremeyiz. Kendi kendimize soralım. Kızlarağası Hanı ile Hisar Camii arasındaki asmaaltına oturup şöyle bir gallavi nargile köpürdettik mi? Mumcu Kahvesine kurulup, o güzelim İzmir'i binbir hayal içinde seyrettik mi?

Kemeraltı'ndaki Cafe Meserret'e gidip, Şair Eşref'in şiir yazdığı mermer havuza niyet parası attık mı? Arada sırada Pasaport kahvelerine oturur muyuz? Bütün bunları yapmadı isek, yaşar gideriz bu kentte ne geçmişimizden haberli ne de günümüzden...

Öte yandan hala eski insanlar var aramızda... Geçmişi, çok iyi biliyorlar ve kendilerine geçmişle ilgili sorular yönettiğimiz zaman gözleri dolu dolu oluyor...

Eski İzmir'i anlatma için çırpınıyorlar. Yarım asırdır kimse çalmamış kapılarını, kimseler öpmemiş pamuk ellerini... Hasretle sarılıyorlar Eski İzmir sohbetlerine. Gözleri ışıl ışıl parlıyor... Heyecandan yerlerinde duramıyorlar. Lime lime olmuş aile albümlerini kucaklayıp getiriyorlar... Eskinin ünlülerini saygıyla anıyorlar. İşgali anlatıyorlar... İstirdatı anlatıyorlar... Osmanağa Suyu'nun lezzetini tarif ediyorlar...

Gaz lambaları sokaklarda nasıl yanarmış? Mithat Paşa ne yaman Valiymiş... Ya, o Yusuf Rıza Efendi? Bembeyaz cübbesi sırtında Arap Fırını'ndan aşağılara nasıl salınırmış? Ya Halil Rifat Paşaya ne demeli? Bahri Baba yaman Bektaşiymiş hani. Kapanizade Tahir dirayetli adammış... Rakım Elkutlu, halim selim bir musikinasmış.

Evet, durmak dinlenmek bilmeden anlatıyor yaşlılar... Ve, arada Şırıl Şırıl pınarlar akıp gidiyor gözbebeklerinden... Hey gidinin İzmir'i...

KENT EŞİTTİR İNSAN

"İzmir'i Sevme Sanatı" konulu çalışmamızda, kentin geçmişinden günümüze kalan ve ve vazgeçemeyeceğimiz anılardan "nostalji" denilen bir söylem yardımıyla söz ettikten sonra, kentin geleceğini inşa etme heyecanımızın hangi doğru yöne akacağını, ancak ve ancak, "kent eşittir insan" formülünü kabul etmekle saptayabiliriz.

Kent eşittir insan...
Yani kentler, gerçekte insandır...
Kentler, içlerinde insanların yaşadığı en büyük insanlardır...
Kentler, milyarlarca insandan oluşan tek insanlardır.
Her kent insandır...
Öyle ise, tüm kentler "kardeştir"...
İnsanlar eğer kardeş ise, tüm kentler de "kardeş kenttir"...
Kentler, dev insanlardır.

* * * * *

Eğer kentler insan ise, bulvarda bir ağacı kesersek, yere tükürürsek, çöpleri kaldırmaz isek, çarpık kentleşme yapar isek, tarihi çevreye kıyarsak, çayırları ezersek, çınarları kurutursak, bir insanın gövdesine yapılan saldırılar gibi kentin de acı çekeceğini, hasta olacağını, gözyaşı dökeceğini, hatta öleceğini düşünmeliyiz..

Zaten kentler, insan anatomisine tipa tip benzeyen bir yapıda çalışıyorlar.

1. İnsan beyni ne görev yaparsa, kentteki Hükümet yapıları ve bürokrasi aynı görevi yapar...

2. İnsan yüreği hangi işlevi yüklenmiş ise, kentteki yerel yönetim merkezleri ve örgütü de aynı işlevi yapar. Yürekten gövdeye yayılan atardamar, kentin ana caddeleridir. Bunlar kılcal damarlar halinde en ufak yöreye, en uzak hücreye (yani gecekondulara) kadar ulaşırlar. Kent trafiği, tıpkı insan damarlarında akıp duran alyuvarlar-akyuvarlar dinamiği gibidir.

3. İnsan vücuduna nasıl bir gıda girişi varsa, kente de tarım alanlarından, pazarlardan, hallerden bir gıda girişi vardır. Tıpkı insanın ağzı gibi. Ya mide? Kentin midesi nedir? Kentin çarşıları, lokantaları, meyhaneleri, sandviççi büfeleri, evlerin yemek odaları, mutfakları tıpkı bir insanın midesi gibi dolup boşalıyorlar.

4. Kentin bağırsakları nedir? Doğaldır ki, kentin kanalizasyon sistemi, tıpkı bağırsak gibi sindirim ve boşaltım görevini üstlenir.

5. Kentin kulağı, gözü ise radyolar, gazeteler, televizyonlardır. Basın yayın dünyası, kentin görsel ve duyusal medyasını oluşturur.

6. Peki.. Son bir soru... Kentin ruhu nerededir?... İşte bunun yanıtı, kent eşittir insan kuramının en can alıcı gerçeğidir. Çünkü kentin ruhu, insanın kimliğine benzer. Kimlik ise, kültür ve sanat yaşamıdır. Kültür merkezleri, operalar, tiyatrolar, sanat galerileri, kütüphaneler, konser salonları, ressamlar, müzisyenler, romancılar, mimarlar, şairler ve sanatseverlerden oluşan büyük ve ortak bir enerji, kentin ulu ruhunu oluşturur. İnsana kişilik veren ruh olmadığı zaman, insanın biçare bir yaratık olduğunu biliyoruz. Kültür-sanat yaşamı olmayan ve gelişmeyen bir kent ise, kimliksiz bir beton yığını olarak emekler...

SEVME SANATI

"İzmir'i Sevme Sanatı" İşte bu ruhsuz beton yığınını, kimlikli bir insansal kente dönüştürme mücadelesidir.

Onu bir insan gibi sevme sevdasıdır.
Ona aşık olma duygusudur.
Onu insan gibi görme illüzyonudur.
Ona bir vizyon yükleme, onunla bütünleşme heyecanıdır.
Onun geleceğini, büyük ütopyalarla canlandırma coşkusudur.
Onu şiirlerde yaşamaktır.

Necati Cumalı'da, Kemalettin Kamu'da, Turgay Gönenç'te, İzmir nasıl yaşarmış? Bunu, iliğine, kemiğine kadar duyabilmektir.

İsterseniz İzmirli şairler, bu duyguyu nasıl yaşatmışlar onu bir görelim.

"Küçüğüm, sen şimdi onsekizindesin
Güzelliğin gün günden dillere destan
Hatırımda herbiri seninle canlanan
İzmir'in günlerinde, gecelerindesin.

Sönmüş yanardağlar, kaleler eteğinde
Yüzyıllardır uyuyan şu bizim İzmir
O aşık kadınları, levent erkekleri nerde?
Sahiden yaşayıp göçtüler mi kimbilir.

Balkonlara, yalılara dalar düşünürüm
O günler, uzaklaşan yelkenlerin peşi sıra Akan bulutlar gibi geçmiş: Ne iz, ne hatıra!.. Sır şimdi bunca güzel hayat, bunca ölüm!..

Sır şimdi gözyaşları, saadet dilekleri
Bize gelen yüzyılların hikayesi sır
Eski İzmir diye ne varsa şunun bunun bildiği
Yaşlıların kırık dökük anlattığıdır.

Aşkı şehirler yaratır, şehirler yaşatır
Ben gönlümce yaşadım, gönlümce sevdim
Bilirim saadetim, yalnızlığım bundandır
Seni bulduğum, kaybettiğim günden bilirim.

Aşkların tarihi bir şehrin tarihidir diyorum

Gün gelir aşklarıyla anılır şehirler anılırsa
Niyetim sevdalı sözler etmek de olmasa
İzmir için ne yazarsam sana adıyorum."

Değerli dostlarım,

Bugün bende daima coşkulu yankılar yapmış olan 3 şiiri size sunmak istiyorum. Birincisi biraz önce okuduğum Necati Cumalı'nın "İthaf" şiiriydi. Çocukluk, gençlik ve üniversite sonrası ilk Avukatlık yıllarını Urla ve İzmir'de geçiren Necati Cumalı, bu şiirinde "Tarihsel Süreci" içinde bir kentin yürek vuruşları ile kendi özelindeki bir aşkını, bir sevdasını birleştirmiştir. Şimdi size bir başka şiiri sunmak istiyorum...

"Anne, deniz nerde, yalımız nerde?
Hani, "gideceğiz yakında" der de
Beni uyuturdun dizinde anne.
Geçende ablam da öyle diyordu.
Bu bahar İzmir'e girmezse ordu,
Kanmam sözünüze sizin de anne.

Yeşil bir bahara büründü dağlar
Bülbüllü bahçeler, üzümlü bağlar
Kimlerin işine yarıyor anne?
O bağlar nerde, bahçeler nerde?
Her akşam güneşin battığı yerde
Gözlerim İzmir'i arıyor anne.

Şimdi bir kuş olsam, kanadım olsa
İzmir'e giden yol, eğer bu yolsa,
Bir başıma bile giderim anne
Bir çetin bilmece sorsam Paşa'dan
Söylemem memleket bağışlamadan,
Mutlaka İzmir'i isterim anne."

Efendim,

Şimdi de size Kemalettin Kamu'nun "İzmir'e Tahassür" şiirini sundum. Bu Yunan işgali yıllarında yazılmış bir duyarlı şiirdir. Bu şiirinde ulusal kurtuluştan yana olan şair Kemalettin Kamu, düşman eline geçmiş ve işgal edilmiş vazgeçilmez kente olan ulusal sevgiyi küçücük bir çocuğun özleminde estetize etmektedir.

Bir başka şairden, İzmirli Turgay Gönenç'ten "Eski Sokaklar" şiirini de okumak istiyorum.

"Dere boyunca zakkumlar
Yüzün düştü yüreğime
Yine solgun mahzun musun
Yüzün düştü yüreğime

Benim çocukluğum fesleğen kokar
Pervazlarda rüzgarlarda güvensiz
Çivit boyalı teneke saksılar
Benim çocukluğum fesleğen kokar

Bir de günün son ışıklarıyla
Süt mavisi aydınlanan kireç badanalı bir duvar
Bir yasemin usulca sarkar sokağa
Yanık kokulara karışır gülüşün
Penceren ardı karanlık camlar

Bilsen ne denli özlüyorum o eski sokakları
Şimdi çevrem büyük küçük kentsoylular
Ne bir coşku ne yaşama sevinci yüzlerinde
Ama hep ölüm korkusundalar."

Size üç ayrı şairin İzmir üzerine değişik zaman dilimlerinde yazdığı üç ayrı şiiri sundum.

Kişisel aşkını, kentin geçmişinde arayan ve (sönmüz yanardağlar, kaleler eteğinde / Yüzyıllardır uyuyan şu bizim İzmir / O aşık kadınları, levent erkekleri nerde? / Sahiden yaşayıp göçtüler mi kimbilir?) diye soran Necati Cumalı...

Milli bağımsızlık ve kuvayı milliye heyecanını yine aynı kentin tarihselliğinde arayan ve bir kemalist çocuğun ağzından (Bir çetin bilmece sorsam Mustafa Kemal Paşa'ya / Söylemem memleket bağışlamadan / Mutlaka İzmir'i isterim anne) diyen ve hepimizin gözbebeklerini belli belirsiz nemlendiren Kemalettin Kamu...

Ve nihayet toplumcu bir görüşle insan ve çevre sevgisini yine aynı kentin geçmişinde arayan ve (benim çocukluğum fesleğen kokar) diyerek hepimizin içini tel tel titreten Turgay Gönenç.. Bir şiir daha..

"İzmir bir prensestir
Çok güzel şapkası ile
Mutlu ilkbaharlar durmaksızın
Onun çağrısına yanıt verir.

Ve, asıl vazo içindeki çiçekler
Gülümseyen günbatımı gibiyse
O da, denizlerin arasından ışıldar
Hatta Arşipel'in yaratılışından
Çok daha tutkun."

Evet, Victor Hugo...
"Les Orientales" kitabındaki "La Captive" şiiri.
Şiirin yazıldığı tarih 1829.

KÜÇÜK PARİS BENZETMESİ

Ünlü Fransız Şairi Lamartine'nin İzmir'e geldiğini, İzmir ve çevresinde yaşadığını, hele Bornova'nın levanten yaşamına ve eşsiz doğasına aşık olduğunu biliyoruz, ancak Victor Hugo'nun İzmir'e geldiğine dair elimizde hiç bir bilgi ve belge yoktur. Ünlü şairin İzmir'i bir prensese benzeterek şiir yazmasını, kentin Avrupa'ya kadar ünü yayılan olağanüstü bir güzelliğe sahip olmasına ve şairin bu dilden dile geçen efsanevi öyküden etkilenerek hayal gücünü yoğunlaştırmasına bağlayabiliriz. 1800'lü yıllarda İzmir'e, "Petit Paris" yani Küçük Paris diyen yaklaşım romantik bir öykünmecilikten (kopyacılık) değil, operaları, tiyatroları, kültür merkezleri, okulları, sinema ve kütüphaneleri, sanat galerileri, stüdyoları, fotoğraf ve artistik sanat merkezleri, yayınevleri, gazeteleri ve basım atölyeleri ve editöryal hizmetleriyle gerçek bir Avrupa kenti görünümünde olmasından ve içinde barındırdığı Türk, Rum, Musevi, Ermeni, ve Levanten toplumların tarihi bir uzlaşmaya sırtını dayamasından kaynaklanmıştır.

1800'lü yıllar, hatta 1900'lü yılların başındaki Küçük Paris, belki ekonomik açıdan Batılının Doğuluya nazaran daha gelişmişliğini ve mahalleler arasında büyük sınıf farklılaşmalarını içinde barındırıyordu, ancak Oryantalistler'in tümünün yazılarında belirttiği gibi Doğu'da yani Osmanlı topraklarında İstanbul, Selanik, Beyrut, Şam, Halep, hatta Kahire ve Bağdat dahil olmak üzere çeşitli dinlerin ve toplumların en fazla barış ve uzlaşma içindeki yaşadıkları kent, İzmir'di, efsanevi deyişine uygun söyleyelim, o kent Smyrna idi...

Bu barış içinde yaşam, Victor Hugo'nun dediği gibi prensese benzeyen kent yaşamı, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra gelişen Pan-Hellenistik ideolojinin Ege adalarına ve Küçük Asya dedikleri Batı Anadolu'ya gözlerini dikmesi ve ardından gelen Yunan işgali ve kentin dörtte üçünü yok eden yangınla son bulmuştur.

ŞİİRİN ANAVATANI

Araştırmamıza "İzmir Şiirleri" okuyarak başlamamızın sebebini şöyle açıklamak isterim:

"Tahmin edemeyeceğiniz, evet asla tahmin edemeyeceğiniz kadar çok şair, İzmir üzerine şiir yazmışlardır. Bir kere dünyamızın eşsiz ozanı, erişilmez şair Homeros'un İzmirli olduğunu biliyoruz. Taa efsanevi İyonya döneminden başlayarak Pers işgali altında, Hellenistik dönemde, Roma, Bergama Krallığı döneminde, özellikle Romalılar zamanında, Bizans, Selçuklu, Osmanlı, Jön-Türk ve Cumhuriyet dönemlerinde birçok İyonyalı, Anadolulu, Latin, Rum, Levanten, Yunanlı Türkmen ve Türk şair bugün oldukça ilginç bulduğumuz bir dinmez duyarlıkla İzmir'i dizelerinde yaşatmaya çalışmışlardır.

Tüm yaşamım boyunca her dilden İzmir şiiri toplamakla uğraştım, kütüphanemin bir rafı İzmir şiirleriyle doldu, hala saklı gerçeğin onda birine ulaştığımı sanmıyorum.

Ancak İzmir'in en büyük tarihsel gerçeğinin şu olduğuna inaniyorum: Baba Homeros'tan başlayarak Bion, Bakşilol, Hesiodos, Hipponax, Kallimakhos, Kallinos, Khorillos, Musaidos, Mimnerm, Orpheus, hatta Sappho, Simonid, Anakreon, Alkman ve Alke gibi dünya şiirini doğurmuş ve yön vermiş olan en ünlü Antik Çağ Şairleri'nin hemen hepsi, hep İzmir'den ve İzmir çevresinden yetişmiştir. Sanat Tarihi'nde, İzmir'in en onurlu sayfası budur. Antik çağda şiirin başkenti olarak algılayabileceğimiz İzmir'in sanat serüveni bu gerçekten, bu şiirsel kimlikten harekete geçer ve günümüze doğru ilerler.

Aristo, Büyük İskender'e "İzmir'i göremezsen eksik kalırsın" demişti...

Uğruna sayılamayacak kadar çok şiir yazılan ve dünyanın en kalın izler bırakan ozanlarını yetiştiren, hatta burada, bir parantez açıp hemen yakın tarihimize gelelim, Tevfik Nevzat, Şair Eşref, Uşşakizade Halit Ziya, Tokadizade Şekip, Ahmet Haşim, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Benal Nevzat, Salah Birsel, Şükran Kurdakul, Attila İlhan, Muzaffer İzgü, Tarık Dursun Kakınç, Necati Cumalı, Samim Kocagöz, Turgay Gönenç, Dinçer Sümer, Ali Gevgilili, Bilge Umar, Berin Taşan, M. H. Doğan gibi her biri başlıbaşına karizma olan Jön-Türk ve Cumhuriyet dönemi yazar ve şairlerimizi Türk Edebiyatı'na armağan eden İzmir kentidir. 5000 yıllık oldukça upuzun tarihi boyunca menziline yaklaşan her kavim tarafından tutkuyla istenmiş, sevilmiş ve uğruna kıyasıya dövüşler ve başkaldırılar gerçekleşmiştir

ve şiiri yazılmıştır.

Bütün bunlar tarihte kaldı.

Ben bugün burada bu tarihte kalan şiirsel gerçeklere yaslanan ve sanat-kültür ağırlıklı bir İzmir sevgisi özelinden hareket ederek, "İzmir'i Sevme Sanatı" diye bir terimden söz açmak istiyorum.

KENT NASIL SEVİLİR?

Batı'da bilinen ve evrimi özenle izlenen bir "bilim disiplini" olarak, Mimarlık, Şehircilik ve Toplumbilim departmanlarında, çeşitli üniversitelerde incelenen bu terimi, biz ülkemizde gerek yerel yönetimler, gerek halkımız, gerekse makro karar mekanizmalarımız olarak pek önemseme imkanına sahip değiliz. Çünkü "kenti sevme sanatı" diye bir sanatın varlığından ve işlevinden haberimiz bile yok.

Bu terimin evriminden çok, ama çok kısa söz açmak isterim. Bu tanım, ünlü Fransız düşünür ve yazarı, İspanya İç Savaşı'nda Franco'ya karşı Cumhuriyetçiler safında kahramanca çarpışmış, sonra De Gaulle Hükümetleri'nde Kültür Bakanlığı yapmış olan Andre Malroux'undur. Bakin Andre Malroux "Kenti Sevme Sanatı" üzerine ne diyor: (Bu yaklaşım Necibe Çakıroğlu'nun "Kentsel Yaşam ve Kent Sevgisi" kitabında kullanılmış ve işlenmiştir.)

"Bir şeyi sevmek onu tanımakla başlar. Şöyle ki, ana ve yavrusu arasındaki ilk sevgi belirtisi de, doğal ki onların karşılıklı olarak ilk gülücükleriyle başlamaktadır. Demek ki, sevgi aslında bilgiye dayanan bir duygudur. Böylece insanın kendi kendini tanıması kendi kişiliğini ortaya koyması bir sanat olduğuna göre sevmek aslında bir sanattır. Her sanat örneğin müzik, resim, marangozluk, tıp veya teknik öğrenildiği gibi, sevme sanatı da öğrenilir veya öğretilir.

İnsanın kendi kişiliğini geliştirerek onu yaratıcı bir yönde aktif duruma getirmesi için, insanın kendi kendini ve yakınlarını engel tanımadan gerçekten ve disiplinli bir tutkuyla sevmesi gerekir.

Sevgi bir aktivite yani eylemdir. Böylece vermenin son aşamasıdır, kendini bir işe, aşka adamaktır.

Mimarlık sanatı, tıp sanatı, resim sanatı gibi bir de "Kenti sevme sanatı" vardır. Bu sanat, kentin ve kentlerin yaşayan varlıklar olduğunu algılamak demektir. Kentin geçmişini öğrenmek, tarihi çevresini çağdaş biçimde koruma şimdisini değerlendirmek ve geleceğini insanca inşa etmek demektir.

Benim Paris'i sevdiğim gibi...

Veya İspanya İç Savaşı'nda çarpıştığım ve koynuna başımı yasladığım Endülüs kentlerini sevdiğim gibi!..."

Andre Malroux'un kenti sevme sanatı üzerine söyledikleri bunlardır.

Haklı değil mi?...

* * * * *

Yazarlar, şairler, ressamlar, müzisyenle "kenti sevme sanatının" romantik kuramcılarıdır. Sorarım size;

İlya Ehrenburg olmasaydı, Kiev olur muydu?
Baudelaire veya Victor Hugo olmasaydı, Paris olur muydu?
Picasso olmasaydı, Madrit olur muydu?
Saroyan olmasaydı, New York olur muydu?
Yahya Kemal olmasaydı, İstanbul olur muydu?
Halikarnas Balıkçısı olmasaydı, Bodrum olur muydu?
Sorarım size Mevlana olmasaydı Konya olur muydu?
Örneğin Mesir Macunu'nu bulan Türk filozofu Merkez Efendi olmasaydı Manisa olur muydu?

Belki olurdu ama, çok çok eksikli olurdu.

* * * * *

Kafka'nın çok yerinde bir görüşle tanımladığı gibi, "varoluşunun ağırlığını toplumdan çok daha derin biçimde duyan" sanatçı, şair ve yazar ile yaşadığı çevre-kent arasında çok hassas bir etkileşim sözkonusu olmuştur daima.

Baudelaire'i, "Baudelaire" yapan bu yüzden biraz Paris değil midir?...

Ya Apollinaire'e şu dizeleri yazdıran nedir?

"Seine akıyor Mirabeau Köprüsü'nün altından
Ve şu bizim aşkımız
Olur mu durasın şimdi anımsamadan
Sevincin geldiğini ancak acının ardından
Çalsana saat insene ey gece
Günler geçiyor, bense hep aynı yerde
Seine akıyor Mirabeau Köprüsü'nün altından
Ve şu bizim aşkımız"

Gelelim Aragon'a... Ben şahsen Aregon'un "Fransa'yı mı, Paris'i mi, Elsa'yı mı" daha çok sevdiğini bir türlü kestirememişimdir. Şüphesiz "Fransa, Paris ve Elsa', yani "vatan, kent ve sevgili" bir bütünsellik

oluşturacaktır şairin özgürlüğü düşleyen direniş şiirlerinde. Ancak dikkatinizi çekmek istediğim konu, "kent gerçeğinin vazgeçilmez bir belirleyici öğe olarak, dahası bir "imge hazinesi" olarak ozan belleğinde ağırlıklı olarak yer almasıdır.

Şimdi Mayakowski'den, Voznezenski'den, ne bileyim İngiliz veya Yeats gibi İrlandalı, Amerikalı veya Latin, Hint, Çin şairlerinden örnekler aramaya kalksak aynı gerçekle karşılayacağız.

Bütün bunlar ilahi bir raslantı (!) da olabilir. Ancak ben İlhan Berk'in "şairlerin bir döl yatağı vardır, bu döl yatağı yaşadıkları kentlerdir" sözünün geçerliliğine kulak kabartmamız kanısındayım. Burada kent sözcüğü ile vurgulanmak istenen şey, yaşanılan çevreden başka bir şey değildir.

Bu çevre başkent'te olabilir.

Kırsal yerleşim birimi de olabilir.

* * * * *

Burada sorulması gereken şudur: Kent sevgisi, kökeninde yerel duyarlık taşıdığı için çağdaş düzlemde yeri nedir?..

Eğer "yerellik", kendi özünü kaybetmeden, kendini de aşarak çağdaş bir usluba ulaşırsa, hiç şüphesiz evrensellik ile eşitlenmiş olur. Bu konuda iki örnek vermek isterim. Birinci örneğim, Belçika'daki şarkı yarışmasında birinci gelince, Fransa uyruğundan önce "Türk" ve "İzmirli olduğunu dünyaya haykıran Dario Moreno'dur. İzmir doğumlu, daima yerel ölçülerde İzmirli kalmış olan Dario Moreno, kentini ve kendini aşarak evrensel olabilmeyi başarmış bir sanatçıdır. Onun aşağıdaki vasiyetini, bu bağlamda değerlendirmek zorundayız:

"İzmir, tatlı ve sevgili şehrim... Bir gün, şayet senden uzakta Ölürsem, beni sana getirsinler. Fakat mezarıma götürürken "öldü" demesinler, "Uyuyor" desinler koynunda... Tatlı İzmir'im..."

İkinci örneğim Fransız ressamı, evrensel sanatçı Chagall'dır...

Yanılmıyorsam 1985 filan.. Paris'te Pompidou Kültür Merkezi'nde tarihi bir gün yaşanmakta. Ortalık ana baba günü. Fransa'nın kaymak tabakası akın akın kültür merkezinin salonlarını doldumuş. Ülkenin büyük gururu ve dünya resminin erişilmez ismi Chagall'ın tüm yaşamından kesitler sunan bir sergi törenle açılacak.

Chagall 90 küsur yaşında ponpon bir ihtiyarcık, bastonuna dayanarak son sergisinin açılışına sevenlerinin kolunda gelmiş. Çünkü bir-iki yıl sonra bu evrensel ressam, yaşama elveda diyecek...

Sergi, ressamın sanat yaşamından kesitleri kronolojik bir sıra halinde gözler önüne sermektedir. İlk gençlik yıllarından o yıla kadar yaptığı eşsiz tablolar dünyanın çeşitli özel ve resmi koleksiyonlarından toplanarak, özenli biçimde yanyana getirilmiş.

Sergiyi açmak üzere Fransa Cumhurbaşkanı Mitterrand, debdebeyle kültür sarayına gelir. Cumhurbaşkanı, ressamın koluna girer, beraberce sergiyi gezerler, sonunda Figaro, Paris, Match, Le Monde gibi tüm basının önünde Mitterrad, ressama sorar:

"Üstadım, bütünsellik büyüleyici. Bir ırmak gibi. Sanki yaşamınız boyunca hep aynı konuyu işlemişsiniz. Her resim, bir öncekini tamamlıyor, kendinden bir sonraki resmi doğuyor. Birbirinin içinden türemiş, ancak birbirinden farklı resimler bunlar. Bir tabloyu çekseniz, serginin akışı duracak. Bunun sırrı nedir? Bu gizli enerji ne olabilir?"

Yaşlı ressam, soruyu önemsemez ve susar. Mitterand ısrar eder.

Chagall'ın tüm resimlerinde sanki "aynı tipler ve temalar" vardır. Sakallı garip kemancılar, elinde şarap şişesiyle dolaşan yoksul şair tipleri, samanlıkta doğuran gariban kadınlar, bir tahta masa etrafında çorbalarını kaşıklarken şarkı söyleyen fukara aileler, sinagog silüetleri, kar üstünde ağır kızakları çeken siska köpekler, gözyüzünde dolanan tuvaleti yamalı hastalıklı melekler, sigara tiryakisi ihtiyar iskelet kadınlar, hantal nü'ler (yani pazulu, adaleli çıplak kadınlar, asla seksi değil), fakir köylüler, miskin palyaçolar, keman şeklindeki gövdeler ISSIZ ruhlar, sempatik dilenciler.. Çok yoksul, ancak dingin, mizahi ve insani bir dünyayı anlatır gibidir Chagall.

Mitterand bir daha sorar. Sonunda yaşlı ressam konuşur:

"Ekselans, ben tüm yaşamım boyunca aynı resmini yaptım. Aynı folklor ve şarkı ile yaşadım durdum. Orası, küçük yaşta ayrılmak zorunda kaldığım Ukrayna'nın uzak bir Yahudi köyüdür Vitelsk... Benim köyüm. Hep oradaydım ekselans!..."

Bir alkış patlar. Dünyanın "evrensel" ressamı, Fransa'nın "ulusal" ressami Chagall, aslında ulusallığı ve evrenselliği gölgelemeyecek bir "yerellikten" kaynaklanmıştır. Alınız bir Chagall kataloğu bakınız,

orada ne Batı Avrupa resmi, ne Asya resmi, ne Amerika resmi vardır. Chagall resimlerinde, "Rusya" vardır. Ama hangi Rusya?... Tek kelimeyle "Yahudi Rusya"... Göçmen sanatçı vatanını, öte dünyalara taşımasını bilmiştir.

"Damdaki Kemancı" oyunu da, Çarlık Rusyası'ndaki yıkık bir Yahudi köyü olan Anatevka'da geçen olayları anlatır. Bunlar, göçmen masalcı Sholom Aleichem'den aktarılmıştır. Vitelsk, Anatevka, göçmen masalcı Aleichem ve göçmen ressam Chagall... Tüm bu isimler, en ümitsiz dönemlerin, hüznünü, mizahını ve umudunu yansıtır.

Chagall resimlerini gördükten sonra, Damdaki Kemancı'yı izlerseniz bu umudu tanımış olursunuz.. Bu umut, yerelliğin zengin tarihinin müthiş enerjisinden kaynaklanmaktadır.

İZMİR, SEVGİYE MUHTAÇ

Örneğin Kemeraltı'nı ele alalım. "Kemeraltı işte, ne olacak?" deyip geçebilir miyiz?

Bırakınız tarihselliğini, eski yapılarını, gizlenmiş hanlarını, minik sebillerini, görkemli camilerini, çarşılarını, insanlarıyla bile her adımda değişen bir şiir değil midir Kemeraltı?..

Kaldırımların altındaki uçuruma yuvarlanmış eski bir kentten geriye ne kaldı diyenlere kocaman bir yanıttır Kemeraltı...

Hele Cumartesi günleri öğleden sonra, sinema çıkışlarında...

Antik perileri ve sokağa düşmüş tanrıçaları görmez misiniz o çarşıda?... Ya hakkı yenmiş şairleri?... Yoksul ressamları, işsiz bestecileri?... Malum fahişeleri, İspanyol yahudilerini, mahzun zencileri, zararsız berduşları, gecekondu matmazellerini üşüyen dilencileri, çılgın işportacıları, satılık travestileri, madalyalı eski kahramanları görmez misiniz?...

Her adımda bambaşka bir "insan şiiridir" Kemeraltı.

Kenti sevebilmenin sanatçıların ötesinde, yöneticilerin ve halkın da sorumluluğu içinde olduğunu ispatlamak, yine sanatçıların ve yazarların işidir ne yazık ki...

İnşallah bir gün tüm yöneticiler de görev yaptıkları kentleri taşı, toprağı, denizi, dağı, imbati, Kemeraltı'sı, Kadifekale'si, arkeolojik kazıları, müzeleri, sanat gösterileri, meyhaneleri, nargile kahveleri, parkları, salıncakları, sebil çeşmeleri, cami ve mescitleri, kiliseleri, havraları, gecekonduları, mahalle arası top sahaları, pazaryerleri, dereleri, mesire yerleri, tavernaları, barları hatta genelevleri ile severler ve bağırlarına basarlar.

İzmir'de Meles çayı'na yani şimdinin Halkapınar Çayı'na deri imalethanelerinin kostik döktüğü bir çay olarak bakmak başkadır.

Meles Çayı'na dünya şiirinin babası, İlyada ve Odysseia destanlarının söyleyicisi Homeros Baba'nın kıyısında doğduğu efsane akarsu olarak bakmak ayrı şeydir.

"İzmir'i Sevme Sanatı"nın üç şartı vardır: Bilgi, Saygı ve Sorumluluk...

Bilgi: Tarihi ve sanatı bilmektir.
Saygı: Hemşehrilik sevgisidir.
Sorumluluk: Bilimi uygulamaktır, yani bizim çağdaş şehir planlaması, tarihi çevre bilinci ve en önemlisi çevre mühendisiği dediğimiz şeylerin toplamıdır "kent sorumluluğu".

Şimdi buraya kadar, özellikle sanatçıların, şairlerin ve yazarların çabalarıyla ortaya çıkan "kenti sevme sanatı" veya "kent romantizmi" diye bir çağdaş kavramın Batı'da var olduğunu ve evrimini sürdürmekte olduğunu, ancak bizde ise varlığından haberdar olmadığımızı söylemek istedim.

KENT KATEGORİLERİ

Buradan hareketle "İzmir"i Sevme Sanatı" diye bir kavramın işlevselliğini görebilmek için "kent kategorilerini" kısaca açıklamak gerekir.

Dört tür kent düşünebiliriz.

Birincisi,, dünü olup da yarını olmayan kentler... Bunlara "müzekent"ler diyebiliriz. Venedik, Viyana, Floransa, Piza, Edinburg veya Lübbeck gibi. Bunların sokaklarında dolaşırken kendinizi zaman tünelinde birkaç yüzyıl geri gitmiş hissedersiniz.

İkincisi, dünü olmayıp yarını olan kentler... Yeni kurulan Amerikan kentlerinin birçoğu bu kategoride sayılabilir. Örneğin hiçbir geçmişi olmayan Houston'un parlak bir geleceğe gebe olduğundan söz edilebilir. Bunlar "kozmik-kentler" dir, Sokaklarında dolaşırken kendinizi başka bir gezegende hissedersiniz.

Üçüncüsü, hem dünü, hem yarını, hem de bugünü olan "ırmakkentler" dir. Paris bu kategoriye örnek olarak verilebilir. 2000 yıllık Paris'e her dönem yeri pırlantalar eklenmiştir. Sokaklarında dolaşırken kendinizi hem geçmişte, hem bugünde, hem gelecekte yaşıyor hissedersiniz.

Dördüncüsü, geçmişini kaybetmiş, şimdisini yaşayamıyan ve geleceği çağdaş düzlemde olmayan kentlerdir. Bunlar "Batik-kentler" dir. İstanbul, en tipik örneğidir. İzmir'in batmaması ise en büyük dileğimizdir.

* * * * *

İzmir'in bir müze kent olabilme şansını, 1922 yangını ve daha sonraki imar cinayetleriyle kaybettiği, belki de İzmir'in en ciddi gerçeğidir. İzmir, bir kozmik kent olabilme imkanını da, gecekondulaşma dokusu ve ülkesel gerçekler sebebiyle yaratamaz. Bu durumda İzmir'in batik bir kent çizgisine yaklaşmaması için, elinde tutabildiği tüm tarihi değerlerini mutlaka koruyarak, kent kültürüne sahip çıkarak planlı bir hakça kentleşme ile 2000'li yılları göğüslemesi gerekmektedir. Bunun da İzmiri sevme sanatından haberli kent yöneticileri ve sevgi dolu halkımızla birlikte gerçekleşeceğine inanıyoruz.

İzmir'in bir "ırmak kent" olmasını isterdik...

Ama imkansız.. Bu fırsatı çoktan kaçırmışız... Akdeniz'in en tarihsel, en güzel kentini yakıp yıkmışız... 1922 yangını kentin en Batılı semtlerini yakıp kavuşmuş. Sonra biz 1950'lerden sonra başlayan apartmanlaşma ve ardından gelen gecekondulaşma fırtınalarıyla kentin geriye kalan tarihsel mirasını ve doğasal hazinelerini yerle bir etmişiz..

Kordonboyu, Çin Seddi gibi apartmanlarla kapanmış...

Reşat Nuri Güntekin'in "Çalıkuşu" gibi eşsiz romanlarında anlattığı Bozyaka, Ballıkuyu, Şirinyer, Bayraklı, İnciraltı gibi yemyeşil mesire yerleri yok edilmiş...

Buca, Bornova, Karşıyaka gibi Avrupai beldeler betonlaşmış... Göztepe sahili boydan boya dümdüz edilmiş...

Namazgah, İkiçeşmelik, Tilkilik gibi ekabir Osmanlı semtleri kaderine terk edilmiş.

İçi, dışı, her tarafı yağma edilmiş İzmir'in...

* * * * *

Irmak kent olabilmemize imkan yok... Ama... Irmak kadar gür olmasa da, tarih halâ cılız bir "dere" akip gidiyor kent içinde...

Cılız bir tarih bu....Dere gibi ürkek ve ağır akıyor... Belki son nefesini zoraki kullanıyor. Acaba bu "dereciğe" sahip çıkabilir miyiz?...

Onu bari koruyabilsek...

Bu derenin kaynağı bir üçgenden hareket eder:

1. Bayraklı Tepekule'deki antik çağ İzmir kazıları.
2. Agora'daki Roma kalıntısı.
3. Kadifekale'deki Helenistik dönemi hisar.

Bu üç nokta, kentin en eski tarihine uzanan belgelerdir. Bu üç noktanın da olağanüstü bir kavrayışla ele alınması ve turizme kazandırılması gerekmektedir. Arkeoloji Müzesi, bu üç noktanın fikirsel ve belgesel merkezidir.

Sonra Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden kalan sinagog, kilise, cami, şadırvan, çeşme, yatır, kitabe, han, hamam, kabristan gibi

belgeler vardır. Mekansal açıdan boşluk bulunan dönemler için eski kitaplar, otantik şarkılar, folklorik belgeler, hatta efsanelerden mutfak kültürüne kadar her türlü dinamik dolgu maddesi olarak kullanılır. Bu yüzden yitip gitmiş yüzyılları gözler önüne serecek bir sinematografik müze denemesi, yerinde olur.

* * * * *

1900'lü yıllara gelindiğinde, karşımıza ikili bir yapı çıkar:

1. Levanten mimari...
2. Osmanlı Türk Mimarisi...

Levanten mimari örnekleri Buca'da Forbes, Rees gibi ünlü köşkler başta olmak üzere, Bornova'daki görkemli yapılara, Karşıyaka'da ayakta kalan Löhner, Alyoti, Van Der Zee, Penetti köşklerinde gözler önüne serilir. Sokak aralarına yayılmış, özellikle Alsancak semtinde bazı 1400'lü sokaklarda toplaşmış, hatta Kordon'daki Fransız, Alman ve Yunan konsolosluklarında somutlaşan Levanten örnekleri giderek azalmasına karşın hala yaşamaktadır.

Osmanlı Türk mimari örnekleri tüm Namazgah, Tilkilik, İkiçeşmelik, Agora civarında bolca bulunur. Çoğu, ne yazık ki döküntü halindedir. Ve bu alan olduğu gibi çöküntü yöresidir.

Hem Levanten, hem Müslüman yapıları, doku olarak korunmalıdır. Böylece "tarih deresi" bu yüzyıl örneklerini de içine alarak, yoluna devam edebilecektir.

* * * * *

Deremiz daha sonra günümüze ulaşır. Apartmanlaşma ve gecekondulaşma dönemlerinden sonra artık gökdelenmeşme eğilimi söz konusudur.

Antik çağdan gökdelenlere akan bir süreç söz konusudur. Gökdelenlerin hızla çoğalacağı, kuşku götürmez.

Ama tarihi ve elde kalan son kültür birikimlerini de koruyabilirsek, yine de "kimlikli" bir İzmir'i 2000'li yıllara götürebiliriz.

Irmak kent olamayacağız... Ama çağdaş gelişmesi insani ve planlı olan, elde kalan tarihine de sahip çıkan bir İzmir'i niçin gözden kaçıralım ki?...

Sakın paniklere düşmeyelim: "Tarihimiz bitmiştir, tüm yaşlıları. ve anılarını kaybettik, ev sokak, semt gibi tüm belgelerimiz betonların altında kaldı, hiç bir zaman bir Çelik Gülersoy yetiştiremeyiz, kitabımız, şarkımız, filmimiz, senaryomuz, fikrimiz hiç bir zaman olmayacaktır, hep birbirimizi yiyeceğiz, hep rüşvet alacağız, hep soygun yapacağız..."

Tüm bu düşmanlar var olsa bile, bize biçilen geleceğe karşı çıkmalı ve elimizden geldiğince mücadeleyi bırakmamalıyız. Hüzne kapılmayalım. Müjdeli bir kent zaferi için niçin iş birliği yapmayalım ki? O kadar yalnız mıyız? Hiç sanmıyorum!. O kadar duyarsız mıyız?.. Hiç sanmıyorum! Çok, ama çok kalabalığız... Sadece birbirimizi tanımıyoruz. O kadar! Tanışmanın yollarını bulmalıyız.

Bu çerçeve içinde nasıl bir kuramsal model geliştirmemiz gerekiyor? Gayet basit.. Toynbee şöyle diyor. "Dayanılmaz şimdiki zamanın yerine konacak bir ütopya aranmalıdır."

Ütopya için iki tavır var.

Ya Arkaizm'e sığınacaksınız. Ki bu geçmişçilik demektir. Geçmiş zamana angaje olacaksınız. Veya Fütürizm'e uçacaksınız. Yani gelecekçilik, sizin için tek çıkar yol olacak. Gelecek zamana tümüyle teslim olacaksınız.

Aslında bu iki tavır, ikiz kardeşlerdir. Birbirlerinden ayrılamazlar. Tek başına Arkaizm, gericidir. Tek başına Fütürizm ise hayalcidir. Hele ikisinin sürekli çatışması, anarşiyi doğurur. Yaşam, sonsuza kadar sürecek bir düşünceler dizgisiyse, sürecin başı ile ileriki aşamalarının birbirinden kopuk olması doğaya ve bilime aykırıdır.

Bu bakıdan, arkaizm-fütürizm konusundaki ve kent-kültür bağlamındaki pozitif yorum şudur:

"Çağdaş kentin tüm hatıralarının korunmasında ve yüceltilmesinde, Arkaizm ile Fütürizm'in çatışması veya birini ötekine tercih etmek yerine, bu iki duyarlığın bir insansal bileşkede kimlikli bir uygarlık için bir taban oluşturması, yani uzlaşması tercih edilmelidir.

Çağdaş bir kentte tarihi çevre, kültür, anılar ve tarihi güncel yaşam ancak böyle korunabilir.

Ne tutucu geçmiş... Ne de kurmaca bir transformasyon bize (hele

tarihi var olan toplumlara) yaşamsal kurtuluşu veremez. Yaşamsal kurtuluş, dünü ve bugünü tarihi bakımdan insani açıdan anlamak, değerlendirmek ve yarın için bu birikimi insansala dönüştürmekle mümkündür.

Geleceğin insani umutlarına eklemlenmiş bir insani geçmiş duygusu, hiç şüphesiz evrensel ve devrimci bir tarih bilinci gerektirir ve galaksimizde olup bitenleri iyice anlamamıza denk düşer.

Yani... İnsani çağdaş kentlerin doğması ve adam gibi yaşaması için gerekli ana sütü, tarihtir, yine tarihtir, yine kültürdür...

* * * * *

Bu yüzden ben, Şair Özdemir İnce'nin "Kentler Üzerine" isimli şiirinde vurguladığı gibi tüm kentlerin insan olduğuna ve tüm kentlerin "kardeş kent" olduğuna inanıyorum. Beni dinlediğiniz (ve okuduğunuz) için saygılarımı sunuyorum ve "İzmir'i Sevme Sanatı" yolunda yeni müttefikler kazandığımız için çok mutluyum.

"Kentler bunlar!
Önünde diz çöktüklerin bırakıp gittiklerin
Kentler bunlar
Yaşıtı bir başka kentin.

Tek başına ayakta duruyorsun
Bunca kent kadavrası karşısında
Çevrende beton gövdeler
Dolgu dişler, takma kirpikler.

Ne yaptın bunca yıl?
Neyi bıraktınsa onu buldun;
Yeniydiler ama, sen yarattın
Bir başka sesten
Bir başka kent ölüsünden"

Özdemir İNCE

2. Bölüm: İZMİR'E SAHİP ÇIKALIM

(Ön Araştırmalar)

KÜÇÜK PARİS

Victor Hugo'nun "La Captive" şiirini aynen aşağıya alıyorum. (Les Orientales, Alphonse Lemerre, editeur, Paris 1875)

"Smyrne est une princesse
Avec son beau chapel;
L'heureux printemps sans cesse
Rapond a son appel
Et, comme un riant groupe
De fleurs dans une coupe
Dans ses mers se decoupe
Plus d'un frais archipel."

Şiiri üç-dört güvendiğim çevirmene sundum, sonuçta sekiz dizelik şiircikten sekiz ayrı anlamın çıkarıldığını görünce Hugo'nun bu şiirinin "düz anlamını" vermenin faydasına inandım. Şiir, düzyazı olarak, çok güzel chapel'i (küçük tapınak veya otantik şapka anlamında) ile bir prenses olan İzmir'in çağrısına mutlu ilkbaharların durmaksızın yanıt verdiğini ve vazodaki çiçekler nasıl gülümseyen günbatımına benzerse, İzmir'in de aynen denizlerin arasında ışıldadığını, bu olgunun Arşipel'in yaratılışından daha tutkulu olduğunu (son iki dize) anlatır. İzmir üzerine birçok İyon-Aiol, Hellenistik, Latin (Roma), Bizans, Rum, Levanten, Yunan ve Türk şairi, şiir yazmıştır. (Örneğin 1979 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Yunanlı ozan Orysseus Elitis'in "Küçük Yeşil Deniz" şiiri) Ancak bu şiirler içinde en romantik olanı Hugo'nunkidir (tabii bence).

"La Captive" şiirine ilk kez, Mrs. Evelyn Lyle Kalças'ın yazdığı (ilk baskısı 1978) "Gate Ways to the Past-Houses and Gardens of Old Bornova" kitabında rastgeldim. Eski İzmir'in Bornova semtindeki o akıl almaz Levanten uygarlığının simgeleri olan Hıristiyan Köşkleri'ni anlatan bu İngilizce kitapta Mrs. Kalças, Bornova'dan gelip geçmiş, yaşamış konuk olmuş bazı ünlüleri, ayrıntılarıyla şöyle sıralar:

Troya fatihi Agamemnun, Antonius ve Cleopatra, St. Polycarp, Jean Baptiste d'Anne, Lord Byron, Pierre Loti, Alphonse Lamartine, Meksika İmparatoru (?), Avusturya Arşidükü Maximilian, Sultan Abdülmecit, Sultan Abdülaziz, Mayerling Faciası'nda rol alan Barones Maria Vetsera, Anadolu Arkeolojisi'nin anası Gertrude Bell (aslında en zeki kaçakçı ana), Yunan Prensi Andrew, Yunanlı Kralı Konstantin ve eşi, Mustafa Kemal Paşa, Lord Kinross, Papa 6. Paul, son İtalya Kralı Umberto'nun kızkardeşi Maria Bourbon, İngiltere Kraliçesi 2. Elizabeth

ile eşi Edinburg Dükü ve Prenses Anne ile bu ünlü isimlerin arasına sıkıştırılmış onlarca kont, dük, baron, asilzade ve büyük tüccar...

Bu saydıklarımızın tümü, çoğu hala ayakta kalabilmeyi başarmış olan Bornova Köşkleri'nde konuk olmuşlardır. Whittal, Baltaci, Paterson, Jiraud (bu ailenin üç ayrı köşkü var), Maathey, Pandespanian, Balliani, Kanaleki, Bioni, Wilkinson, Charnaud, Well, Lane, Aliberti, Andria, Belhomme, Reggio vs...

Sayılan ünlü isimlerin eski çağlara doğru uzanan bazılarının Bornova'da (dolayısıyla İzmir'de) yaşamış olduklarına dair belge yoktur (söylenti vardır). Bir kısmının ise şatafatla yaşadığına dair elimizde hatıralar, fotoğraflar, gravürler, hatta basılı kitaplar vardır (Örneğin Alphonse Lamartine'in Bornova serüvenleri "Voyage en Orient-Paris 1986" kitabında pek göğsümüzü kabartıcı biçimde anlatılır. Sahi, "Türkler yeryüzünün en şerefli insanlarıdır" diyen Lamartine idi, değil mi?)

Ancak Mrs. Kalças'ın yapıtında esas dikkatimizi çeken ağırlıklı nokta, İzmir şiiri yazan Victor Hugo'nun bir prensese benzettiği bu kent ile ilgisinin ne olduğudur (Kalças, şiiri kitabın en başına koymuş) Hugo, İzmir'e gelmiş miydi. Şehir ile ilgisi nedir? Alkışlarla övdüğü şehir ile nasıl tanışmıştır?

Mrs. Kalças bu konuya girmez.

İşin ilginç yanı, pırıl pırıl parlayan hümanist tutumu ve atılımlarıyla insanlığın, edebiyatın ve sanatın gelişmesini içten biçimde desteklemiş, kendi ülkesinin kültürü ile evrensel kültürünü zenginleştirmiş özgünleştirmiş olan yaratıcı, yürekli, evrensel değer taşıyan bir düşünce, sanat ve tarih adamı olan Victor Hugo'nun "Doğu Şiirleri" (Les Orientales) ilk kez 1829'da Osmanlı-Yunan Savaşı'na son verecek Edirne Anlaşması'ndan birkaç ay önce yayınlanır. Kitapta yer alan 41 şiirden 18'i Türk-İslam (Ortadoğu-Anadolu), 8'i Yunanlılar'dan ve Osmanlı-Yunan Savaşı'ndan söz eden, 15'i de değişik esintili şiirlerdir. Bu kitap Osmanlı ülkesinde tümüyle "Türk düşmanı ve Yunansever" olarak yorumlanacak ve dilimize çevrilmeyecektir. Hugo'nun daha sonraki kitabı "Yüzyılların Söylencesi" de aynı görüşle yok farz edileceği için uzun yıllar bu şiirler dilimize aktarılmaz (lik Hugo çevirisi 1862 tarihini taşır. 'Sefiller' ancak Doğu Şiirleri'nden bir ikisi 1882'den sonra çevrilmeye çalışılır.)

Hugo'nun hemen hemen tüm roman ve oyunlarının, bir de Andre Bellesort'un "Victor Hugo" isimli kitabının dilimize aktarılmasına

karşın, özellikle Les Orientales'deki şiirlere hiç değinilmez. Ozan tıpkı Chateaubriand gibi Türk düşmanı olarak damgalanmıştır (Hugo üstüne ilk titiz ve yansız etüdü Beşir Fuad yaptı.)

Konumuzu toparlarsak, Osmanlı karşıtı olarak damgalanan ve çocukluğunda ailesi ile yaptığı İspanya seyahatlerinde gördüğü haydutları sonra Türkiye'de görmüş gibi iğrenerek anlatan Victor Hugo'nun İzmir'e (yani Osmanlı ülkesine) gelmediği kesindir. Peki öyleyse Les Orientales kitabında Türkler'le ilgisi bulunmayan değişik esintili 15 şiirlik bölümde yer alan "La Captive" şiirinin (İzmir'i anlatan) yazılma sebebi nedir?

Bu soruya gerçeğe yakın bir yaklaşımla şöyle yanıt verebiliriz. Victor Hugo idari-hukuki açıdan Osmanlı kenti gibi kimlik taşıyan ancak gerçekte ekonomik-toplumsal açıdan tam bir Avrupa kenti olan hatta giderek siyasi bakımdan da özerkliğe (hatta ayrılmaya) doğru yol almaya itilen (Fransızlarca Petit Paris, Rumlarca İyonya'nın başkenti, Türklerce 'Gavur İzmir' diye anılan) Smyrna'nın (İzmir) efsanevi büyüsünün etkisinde kalmıştır, bu kentten gelen Levanten dostları tarafından etkilenmiştir, eski seyyahların kenti göklere çıkaran notlarını okumuştur, özellikle St. Polycarp'ın sihrine kapılmış, bu tarikatın esintiyle sarsılmıştır ve İzmir'i görmeden (ancak içten ve samimi biçimde yaşayarak) kenti imgeleştirme yolunu seçmiş ve onu bir "Prenses" olarak düşünmüş ve yaşamıştır.

Server Tanilli'nin deyimiyle yaşamı "Bir Deha'nın Romanı" olarak yorumlanabilecek Avrupa'nın en ünlü şairinin (Andre Gide, Fransızların en büyük ozanı kimdir sorusunu "ne yazık ki Hugo" diye yanıtlamiştir), İzmir'i bir prensese benzetmesinin temelinde yatan gerçeğin, kentin 1800-1900'lü yıllarının toplumsal yaşantısı ve nefis doğası ile kesin ilintili olduğunu ileri sürerken, Küçük Paris'in Asya'nın en işlek limanlarından biri ve muazzam bir hinterlandı dayalı ticari potansiyele sahip olduğunun öncü-belirleyici bir faktör oluşuna dikkat çekelim.

Eğer Smyrna'yı romantik bir yaklaşımla prenses olarak algılarsak, bu güzel yaratığın çevresindeki birbirinden alımlı nedimelerini de saymamız gerekecek: Bournabat (Bornova), Cordelio (Karşıyaka), Boudjah (Buca) ve Paradise (Şirinyer)... Ve bu nedimelerin dizi dibinde tertemiz yüzlü, pembe yanaklı ve altın saçlı hizmetçi kızların da dolandığını belirtmemiz gerek. Papa Scala (Papaz veya Deniz Bostanlısı), Tomazo (Kara Bostanlısı), Pınarbaşı, Halkapınar (Diyana Hamamları), Kokluca, Seydiköy, St. Anne Vadisi (Meles Vadisi), Narlıköy, Nymphaeum (Kemalpaşa) gibi. Bunlar, ticari etkinliğin

getirdiği Batı Sermayesinin, kök saldığı coğrafyanın simgeleridir.

* * * * *

İzmir'den gelip geçmiş ve kenti yazmış tüm seyyahlar bu gerçeği açıkça belirtmişlerdir. İbni Batuta (1933), Gedoyn (1623), Fermanel (1630), Tavernier (1657), Evliya Çelebi (1671), Corneille Le Bruyn (1673), Motraye (1699), Pitton de Tournefort (1702), Richard Pockocke (1739), Charles Texier (1836) ve Teule (1839).

"İzmir'den nasibini alan yalnız Hıristiyanlar'la, Müslümanlar'dır. Tabii ki, bu yüzden pek güzel öveceklerdir" şeklindeki görüşe karşı sunacağımız bilimsel yanıt, engizisyon sürgünü İspanyol Yahudileri'nin en seçkin düşünürünün İzmir'in sanatı, edebiyatı ve tarihi üzerine getirdiği yoğun açıklamalar ve yeri geldiğinde demokratça vurguladığı övgülerdir. Abraham Galante, "Les Juifs d'izmir". İstanbul 1937.

Şüphesiz yoksul Müslüman mahallelerinde bile (Namazgah, İkiçeşmelik, Tilkilik, Damlacık, Arapfırını vs.) uyumlu-asude-özgün bir yaşam biçimini (ahşap, cumbali, tulumbali, kalburabasmalı, gergefli, nihaventli) yaratan, giderek Bey konaklarında (Beyler Sokakları, Göztepe, Güzelyalı) piyanolu ve kemanlı bir lezzeti ve mevlit şerbeti gibi yudumlamasını öğrenen Türk İzmir'in gerçek uygarlığa "heveskar" yapısı gözden kaçmamalıdır.

Abdülhamit İstibdatı'nın bile kapısını zorladığı, ancak içeri giremediği bir şehir düşünebiliyor musunuz? İstanbul'da, Selanik'te, Manastır'da ve Geyikli Niyazi'nin dolaştığı dağlarda direniş örgütleri vardir, ancak İstibdat yanlısı akım da güçlüdür. Oysa İzmir'de Abdülhamit'in esamesi bile okunmaz. Her türlü özgürlükçü yayın (Mizan ve Meşrevet gibi yayınlara ek olarak, Ermeniler'in çıkardığı anarşist dergiler de dahil) İzmir'de serbestçe satılır. İsmet İnönü anılarında Askeri Lise öğrencisi iken ilk hürriyetçi fikirleri, İzmir'de kaldırım kitapçılarından aldığı yayınlardan öğrendiğini yazar.

Namık Kemal'in ölümünü iç sayfalarında bir-iki cümle ile yansıtan Babiali basını, o gün İzmir gazetelerinin olayı manşetlerinde verdiklerini bilirler mi acaba?... Bu özgürlük ortamı, kentin Müslüman kesiminde önemli bir sanat hareketini siyasi bir içerik altında ortaya sürmesini bilmiştir.

Edebiyatta Uşşakizade Tevfik Bey (Bağdat zindanlarında 5 yıl çile çektikten sonra 27 yaşında intihar etti), Tevfik Nevzat Bey (Paris'e

kaçtı, geri dönünce sürgün edildi. 1905'te Adana hapishanesinde öldürüldü), Tokadizade Şekip (Bitlis'e sürgün edildi, daha sonra intihar etti), Şair Eşref, Hüseyin Hüsnü Efendi, Mehmet Nuri Efendi, Nesimi Sarim Bey, Mehmet Fuar Efendi, Abdülhalim Memduh, Taşlızade Ethem Bey gibi Jön-Türk şairleri ile en az onlar kadar direnişçi bir sanat sürecini cesaretle izlemiş bulunan Ruhi Beybaba, Mehmet Nurettin Efendi, Asım Keremi Baba, Yusuf Şemsettin Baba, Behçet Efendi, Mehmet Şevket Efendi gibi Bektaşi şairleri İzmir'in bu özgürlükçü havasında yetişmiş ve mücadele etmiş sanatçılardır. Günümüzün İzmirli edebiyatçıları Samim Kocagöz, Atilla İlhan, Salah Birsel, Necati Cumalı, Özdemir Hazar, Şükran Kurdakul, Turgay Gönenç, Tarık Dursun K., Dinçer Sümer, Ali Gevgilili, Bilge Umar, Hüseyin Yurttaş bu sürecin devamıdır.

Resim ve yontuda ise bu işler günah sayılmasına karşın evinden kaçarak elinden tuval ve fırçasını düşürmeyen Namazgah Mahallesi'nin evladı Fuad Mensi Dileksiz'in de gençlik yıllarındaki özgürlükçü savaşımını unutmamak gerekir (Bugün ismi bazı eleştirmenlerce Şeker Ahmet Paşa ile yan yana anılan Fuad Mensi, İzmir'de resim sanatını Türk mahallelerine sokan kişidir, son nefesini verdiği Tire'de (1880 1965) bir evliya olduğuna inanılmaktadır). Fuad Mensi'nin başlattığı sürecin yıllar sonra kentte Abidin Elderoğlu, Vedat Mavitan, Ali Rıza Hiti, Turgut Pura, Kadri Atamal ile sürüp günümüze uzandığını düşünülebilir.

Aynı özgürlükçü ortam, yine kentin kaldırımlarından Halit Ziya Uşaklıgil'in, Bıçakzade Hakkı'nın, Ahmet Haşim'in, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yetişip, serpilmesine yol açmıştır. Musikide Rakim Elkutlu (din adamı olmasına karşın) yine aynı sürecin meyvesidir. Ahmet Adnan Saygun yine aynı kaldırımlardan yetişmiştir.

* * * * *

Şair Enveri "Düsturname-i Enveri" isimli manzum eserinde ne demişti?

"İki kale idi İzmir ol zaman
Birini Mehmet Bey almıştı nihan
Biri anun dopdoluydu Frenk
İşleri dünü gün İslam ile cenk"

Bu şiir, İzmir'i ilk kez 1081'de Bizanslılar'dan kansiz biçimde ele geçiren, sonra Haçlılar tarafından devleti yıkılan Emir Çaka Bey'den 200 yıl sonra, Kadifekale'yi ve kentin yarısını zapt eden (1317) Aydınoğlu Mehmet Bey'in dönemini anlatır.

Şair Enveri zamanında, İzmir'de iki ordu, iki kültür, iki din, iki ekonomi hergün dövüşürlermiş. Oysa Victor Hugo'nun "La Captive" şiirini yazdığı 1800'lü yıllara gelince dövüş bitmişti. Devlet ve kentin Müslüman mahalleleri Türklerin, ekonomi ve kentin görkemli Hıristiyan mahallesi de Şair Enveri'nin Frenk dediği kesimindi. İki mahalle ve iki resim arasında derin bir toplumsal çelişki vardı (Bu çelişkiyi tahrik eden ve abartan Yunanistan, giderek egemenliğini denizin ötesinden kente ve Ege içlerine kadar taşımaya yeltenecektir). Kentin ekonomik açıdan tam sömürge görünümü ve Devlet-i Aliyye'nin yoğun savaşlar ve dış baskılarla uğraşması, İzmir'deki Hıristiyanların çarpıcı sanat-kültür hareketlerini devletten bağımsız geliştirmesine yol açmış, buna ek olarak kentteki Jön-Türk aydın ve sanatçıların İstanbul, Selanik ve Şam'a nazaran imrenilecek bir "serbestiyet havasını" koklamalarına sebep olmuştur.

En güzel Lyon ipeği, en nefis St. Etienne tarafları, en paha biçilmez St. Quintin muslinleri, Roubaix ve Reims yünlüleri, Lubin, Pianaud, Botot kokuları, Kırım hayvanları, Paris mücevherleri, İsviçre saatleri, Viyana valsleri nasıl İzmir'de en çabuk ve kolay biçimde ele geçirilebiliyor ise, en seçkin sanat da İzmir'in sakin doğasında vardı!...

Euterpe Tiyatrosu (İzmir'deki ilk tiyatro, 1841), Cammarano Tiyatrosu, Eksaristeron Tiyatrosu (Pathe Sineması); Nea Skene (Yeni Sahne), Theatron Smirnes, Sporting Kulüp, Vaspuragan Tiyatrosu gibi sanat merkezleri Avrupa'nın tüm sahne sanatlarını en görkemli biçimde, 1922'deki İzmir yangınına kadar sanatseverlerin beğenisine sunmuşlardır. Bu tiyatroların koltuk sayısı ve yapısal görkemi, Viyana, Paris ve Budapeşte'deki benzerlerinden hiç geride kalmazdı. İzmir'de yüzyılımızın başında (Frenk Mahallesi'nde) tiyatroları, opera binaları, resim atölye ve galerileri, fotoğraf stüdyoları, müzikholleri, okulları, tapınakları, hastaneleri ile gerçekten büyük bir uygarlık vardı. Bu uygarlığı, Rum, Ermeni, Fransız, İngiliz veya Levanten diye tanımlamamak gerekir. Hepsinin toplamı olan bir ortak uygarlık idi. Ve bu uygarlığı, ticarethanelerin, bankaların, sigorta ve nakliye şirketlerinin, konsoloslukların getirdiği ve önümüze sürdüğü bir doğal sonuç olduğunu kabullenmemiz bizi, anti-emperyalist olmamızın gururu ile yetinmemize yol açar. Oysa sanat, ekonominin getirdiği bir sonuç olarak algilansa bile, bizim (yani karşı kültürün) Frenk Mahallesi'ndeki kültürden çok şeyler kapması gerekiyordu.

Atatürk'ün isteği üzerine, sanatı almak üzere öteki mahalleye doğru dönüp baktığımızda ise, o uygarlığın çoktan yandığını ve kül olduğunu gördük.

Ekonomiyi yeniden inşa ederken, Kültür ve sanatı da yeniden tuğla tuğla yaratmak isteyen Kemalizm, bu yüzden bu yanık kentte yani İzmir'de, İzmir İktisat Kongresini 17 Şubat 1923'de bu amaçla topladı.

* * * * *

Her dönemde bir prenses kadar güzel olduğu yalnızca Hugo tarafından değil antikçağ yazarları tarafından da (Pausanias, Strabon) belirtilen 5000 yıllık İzmir kenti, defalarca yerle bir edilmesine karşın tarih boyunca yine defalarca daha üstün uygarlıklar yaratmasını bilmiştir.

Kent, doğurgan ve alabildiğine ihtiraslı uygarlıkların birbirlerinin sırtına basa basa tırmandığı vuruşmacı bir tarihsel süreci yaşadı. Vahşet ile aşk, sanat ile yağma, şiir ile saldırı, şehvet ile işkence beraberce ilerlediler. Uygarlık savaşlarla gelişiyordu. Büyük ve özgün uygarlıklar kuruldu. Sonra kağıttan şatolar gibi devrildiler. Çünkü daha güçlü orduları olan uygarlıklar geldi ve savaşları kazandı. Sonra onlardan daha güçlüleri ortaya çıktı. Smyrna, bu tarihsel süreci damarlarında alev alev yaşattı.

Allyattes, Kouros, Harpagos, Dareios, Alexander (Büyük İskender), Antigones ve Lysimakhos, Marcus Avrelius, Jan Dukas, Tzachas (Çaka Bey), Richard Cour de Lion (Aslan Yürekli Rişar), Umur Bey, Yldırım Beyazıt, Timurlenk, Aydınoğlu Cüneyt Bey!.. Bu isimlerin tümü ve daha başkaları kenti yıkıp yağmalamış, sonra da yeniden kurmuş ve yükseltmiş fatihlerdir.

Her saldırıya karşın İzmir, yaşadığı bölgenin tarihinde sürekli başrolü oynamıştır. Smyrna, senaryoda sonuna kadar oynama özgülüğünü elde etmiş tek şanslı kentti. Oysa Aphrodisias, Ephesos, Aigai, Alinda, Assos, Diyma, Heraklea, Miletos, Nysa, Pergamon, Priene, Sardes, Side, Teos, Phokai, Kyme, Klazomenai, Kolophon çevredeki tüm kentler bir zamanlar ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, hiçbiri İzmir kadar yaşayamadı, koyu lacivert sisler içinde kaybolup gittiler.

Çünkü ticari önemlerini yitirmişlerdi. Cepleri boşalmıştı. Ticari yollardan uzak kalmışlardı.

* * * * *

İzmir birçok kavimlerin saldırısına uğradı. Kimisi kenti yağma etti, kimisi yepyeni uygarlıklar armağan etti. Yeni uygarlık, yıkılanın üzerine kuruldu. Yeni inşa edilen surlar için, eski tapınakların taşları

kullanıldı. Yeni gerdanlık için bir önceki uygarlığın altın sikkeleri dizildi. Yeni şiir için, eski kavimlerin türküleri alındı. Böylece uygarlıklar birbirinin içine katlandı. Kültür katları, yerin dibinde alt alta sıraya girdi. Her katta bir uygarlığın kültürü, mimarisi, mücevheri, aletleri yer aldı. Uygarlıklar, böylece yerin dibine doğru enfes ve esrarlı kilimler dokudular.

İzmir Bayraklı'da 5000 yıllık Tepekule Höyüğü'nü kazan Ord. Prof. Ekrem Akurgal, bu uygarlık katlarını tek tek gördü ve "Eski İzmir, Athena tapınağı" kitabını yazdı. Homeros'un İzmirli olması ve Meles Çayı kıyılarında lir çalarak büyüdüğü, giderek bilim çevrelerinde ağırlık kazanırken Bion, Bakşilol, Hesiodos, Hipponax, Kallimakhos, Kallinos, Khorillos, Musaios, Mimnerm, Orpheus, hatta sappho, Simonid, Anakreon, Alkman, Alke gibi dünya şiirine yön vermiş olan Antik Çağ şairlerinin en ünlülerinin hep İzmir çevresinden yetişmiş olmaları oldukça dikkat çekti. M.S. 80 yılında İzmir'e gelen ve Hıristiyanlığı yayan ve 155 yılında Kaydafa'da (Kadifekale) Romalılar tarafından çarmıha gerilip yakılan St. Polycarp'ın yüzyıllar boyunca kilise ressamlarını, büyüsüne çektiğini ve sanatçıların katında İsa kadar yüceldiğini unutmayalım. 1630 yılında yapılıp, hala ayakta olan, İzmir St. Polycarp Kilisesi'nin duvar ve mahzenlerinin ne muazzam bir sanat galerisi olduğunu gördüm.

İzmir Agora'sında konservatuvar öğrencilerinin gerçekleştirdiği "Bahar Konseri"ni izlerken, yine İzmir Festivali'nde Efes Antik Tiyatro'da Sovyet sanatçı İgor Oistrakh'ın kemanına kendimi kaptırmışken, eski uygarlıkların yanmış, yıkılmış olsa bile kültür ve sanatın hiç kesintisiz akıp gittiğini düşündüm. Hiç durmamacasina!...

* * * * *

Victor Hugo, kentin yaşamının Arşipel yaratılışından daha tutkulu olduğunu söylemişti.

Haklıydı...

Evrensel ticaretin kesişme noktasında yüzyıllardır yaşayıp giden İzmir'in yeniden "yeni kimliğini" kazanmasını (veya yaratmasını) istediğimizde, eski kimliğinin bize en gerçekçi "referans" olacağını unutmayalım.

Ticaret ve kültür...

İşte İzmir'in efsanevi sikkesinin iki yüzündeki iki Anadolu tanrıçası...

Ve kimliğini ta kendisi...

Eski veya yenisinin!... Fark etmez!...

Efsanevi Smyrna kentinin hala yaşadığını, yeter ki fark edebilelim..

İzmir Ticaret Odası Dergisi, Ocak 1993

BELGESEL ANILARLA İZMİR'İN KURTULUŞU...

Mevzideki nefer, o son geceyi uzun uzun solukladı. Mis gibi bir ardıç ve çam kokusu, nazlı bir martı gibi çökmüştü. Kimse uyumuyordu. Tepenin aşağılarında gerilerden kopup gelen bir karınca ordusunun hışırtıları duyuluyordu. Dakikalar sanki asırlar gibiydi. Gece, elde kabza, yürekte özgürlük, yüzükoyun İzmir'e doğru süngü süngü gözlerle bekleniyordu. Uyku, uçsuz bucaksız haykırışlar gibi çıkıp saplandı karanlığın derinliğine...

Sabuncubeli'nde mevzideki nefer, nasılsa sabah olacak diye düşündü. Nasılsa, yarın şafak sökecekti... Ve de, sökülüp gelince güneş geceden "Allah, Allah" diye haykırmaya ne gerek... Nasılsa, yer ve gök kükreyecekti. Tedirginliğini yavaş yavaş bastırdı nefer. Kaslarını gevşetti. Onsekiz gündür dört nala dolanan damarlarındaki kanını, dingin bir körfez okşayışına terketti. Neden bilinmez, bozkırın ötelerindeki köyünü düşündü. Anasını, nişanlısını, küçük bebeleri, kaval çalan yaramaz çoban veletleri anımsadı. Gülümsedi... Köyün minaresinden yayılan kutsal haykırışı duyar gibi oldu. Köyünün yeşil tepelerine yayılan koyun sürülerini hissetti, gecenin bu ISSIZ yangınında kendileri de yayılmamışlar mıydı sanki, tıpkı koyunlar gibi bu tepeye... Ve, yavaş yavaş köyünden akıp gelen bir su gibi, bir türkü aktı geldi. Dudakları kımıldıyordu.

"...ankara'nın taşına bak
gözlerimin yaşına bak
şu feleğin işi ters döndü
yunan kaçar türk kovalar oldu
pek şanlıyız..."

Ağladı nefer. Ve, kısık bir fener gibi sabahı bekledi. Gece, karanlık kuyularda uzayıp gitti. Bir türlü bitmek bilmedi. Kurtuluş Savaşı, mevzide sabahı bekliyordu. Az ötede İzmir ise, bir yörük anası gibi soyunmuş kendi elleri ile doğuma hazırlanıyordu. Sabahın seheri, tarihin en onurlu sayfalarından birinin daha yazılışına tanık olmak için, heyecandan tir tir titreyerek yanaştı.

YÜZBAŞI ZEKİ DOĞAN'IN ANILARI

30 Ağustos Başkumandanlık Meydan Savaşını kesin zaferle sonuçlandıran Türk Ordusunun İzmir yönüne atılan rüzgarlaşmış

süvari birliklerinin en önünde Tümgeneral Fahrettin Altay komutasındaki 5. Süvari Kolordusu bulunuyordu. Bu kolordunun üç tane öncü süvari tümeni yalın kılıç İzmir'e doğru akıyordu. İzmir'i yeniden Türk bayrağına kavuşturacak olan bu "Şanlı Tümenler", şu isimdeki komutanlar yönetimindeydi:

1. Birinci Süvari Tümeni: Kurmay Albay Mürsel Bakü (sonradan Orgeneral) komutasındaki bu tümenin öncü kuvvetleri, Kadifekale'ye Türk bayrağını çekeceklerdir. Kadifekale'ye bayrağı çeken 4. Bölük subayı Teğmen Celil Bey'dir. Sarıkışla'ya, bayrağı çeken Yüzbaşı Zeki Doğan da (sonradan hava orgenerali), ayni tümenin 14. Alayına mensuptur.

2. İkinci Süvari Tümeni: Kurmay Albay Zeki Soydemir (sonradan Korgeneral) komutasındaki bu tümen, Bornova-Mersinli-Alsancak-Konak yönünde kente girmiştir. Tümenin Binbaşı Reşat komutasındaki 4.cü Alayı, İzmir'i ilk gören askeri birliktir. Bu alayın komutan yardımcısı Yüzbaşı Şerafettin (İzmirli) yönetimindeki iki bölük, atlarının nalları Frenk Mahallesini döve döve Kordonboyu'na atılan en öndeki askerlerin bulunduğu bölüklerdir. Bunlardan 2. Süvari Bölüğü Takım Komutanı Teğmen Ali Rıza Akıncı, Hükümet Konağına ilk bayrağı çeken subaydır.

3. Ondördüncü Süvari Tümeni: Kurmay Albay Suphi Kula (sonradan Tümgeneral) komutasındaki bu tümen, İzmir'e kuzeyden sarkarak Menemen ve Karşıyaka'yı zaptetmiştir.

30 Ağustos 1922 öğleden sonra Murat dağının kuzey eteklerinden İzmir'e doğru kükremiş arslanlar gibi uçmaya başlayan 5.ci Süvari Kolordusunun en uç noktasındaki süvari birlikleri, 8 Eylül günü hava kararırken Sabuncubeli'ne gelmişlerdi. Sık ormanlarla kaplı dar ve çok kavşaklı olan bu uzun geçidin tenhalarında düşman birlikleri mevzilenmiş olduğu için, güneş battıktan sonra Türk süvarileri de atlarından atlayarak mevzilere girmişlerdir. Türk Tarihinin en uzun gecelerinden biri olan ve ucunda özgürlük alevi yanan koyu karanlık saatler biterken, 20. Alayın 2. Bölüğünden Keşif Kolu Komutanı Teğmen Enver Bey, Bornova ovasını seyreden sırtları düşmanın terkettiğini ve 15 Km. ötedeki İzmir'i gördüğünü, gerilerdeki komuta kademesine bildiriyordu.

Sabahın ilk dakikaları ile birlikte Türk Süvarileri, Sabuncubeli'nin yemyeşil ve nazlı kıvrıntılarına doludizgin atıldılar. Şimdi şafaktan kopup gelen bu süvarilerin içinde olan ve Sarıkışla'ya Türk bayrağını çeken Yüzbaşı Zeki Doğan'ı dinleyelim: (Hava Generali Zeki Doğan'ın

anilari, 9 Eylül 1931'de İzmir Hizmet Gazetesinde yayınlanmıştır.)

"...Düşman kaçtığı istikameti kan ve ateş içinde bırakıyordu. Bu yüzden 9 Eylül sabahı, İzmir'e doğru açılan bölgeyi 2. Tümenin işgali şarttı. 20.ci ve diğer Alaylar hemen harekete geçtiler. 2.ci ve diğer Alaylar hemen harekete geçtiler. 2. ci Tümen Karargahı harekatın takibi için Bornova'nın 3 km. doğusunda ve şose kenarında bulunan tarassuf mevkiine taşındı. Tepeye çıkınca İzmir görünüyordu.

-İzmir ve deniz...

Diye bağırmaktan kendini alamıyorlardı. Bu ikiz hemşire mefküresi, güzellik ve çıplaklıklarıyla "Artık geliniz..." diyorlardı. İzmir limanında İtilaf Devletlerinin 10 kadar savaş gemisi vardı. Bornova'dan İzmir'e giden kafile uzaktan görünüyordu. Kovalayan ordu, kaçan ordudan önce hedefe varacak gibiydi. İkinci Tümen Top Bataryası, Bornova'ya doğru birkaç atış yaptı. Atış başlar başlamaz, evlerin pencerelerine muhtelif. milletlere ait bandıralar asılmaya başladı. Birinci ve İkinci Tümen Kumandanlarının görüşmesi neticesinde; Birinci Tümenin Kokluca yoluyla Kadifekale üzerinden, İkinci Tümenin de Bornova'nın kuzeyindeki sırtlardan hareketleri kararlaştırıldı.

20.ci Alay Bornova sırtlarında, 13.cü Alayın bir kısmı Bornova istikametinde yürüyüşe geçti. 4.cü Alay pişdardı. Kıtalar ileri gitmekte rekabet ediyorlardı. Ara sıra Bornova'dan kesik kesik silah sesleri geliyordu.

Düşmanın katliama başladığı düşüncesi ile İzmir'e bir an önce girmek istiyorduk. İkinci Tümen Kumandanı Bornova ve İzmir'in işgal emrini verdi. Çünkü zemin müsait, heyecan fazla idi. Verilen emirde:

- 20.ci Alay Bornova'nın batısından 4.cü Alay Bornova içinden tarayarak, İzmir istikametinde hareket ve diğer kıtalar da 4.cü Alayı takip edeceklerdi..."

TEĞMEN ALİ RIZA AKINCI'NIN ANILARI

4.cü Alay, Bornova Mersinli Alsancak Kordonboyu yönünde İzmir'e ilk girme emrini almıştı. Bu Alayın 2.ci Bölük Süvari Takım Komutanı ve İzmir'e ilk giren ve Hükümet Konağına Bayrağı çeken Teğmen Ali Rıza Akıncı'nının anıları, Eski Muharipler Derneği Üyesi olarak yıllarca TRT'de İzmir'in Kurtuluşu üzerine yaptığı konuşmalarından, Yaşar Aksoy'a verdiği yazılı anılarından ve Hükümet Konağına bayrağı çektikten sonra ilk konuştuğu gazete muhabiri Reşat Vedat'ın 9 Eylül

1925 tarihli Ahenk Gazetesinde yayınladığı "Bir Arslan'ın Hatıra Defteri" isimli tefrikasından derlenmiştir.

"4 cü Alayın en güzide bölüğü olarak İzmir'e ilk önce girme görevini aldığımızda, Bornova sırtlarında bir tepede idik. Tam harekete geçmek üzere iken, takımımdaki süvarileri toplayıp, İzmir'i gösterdim ve "Çocuklar, işte İzmir... İki saate kadar herşey bitiyor. Türk halkına yeni ve şanlı bir tarih açılıyor" diyerek teşvikte bulunmak istediğim sırada bir ses gürledi:

- Sür efendi atını... Fazla laf etme... Bize bu anı gösteren Tanrı onu da gösterecektir...

Bu lafımı kesen kimdi bilir misiniz? Düşman ordusu Ankara üzerine yürüdüğü sıralarda Altıntaş ovasına yaptığımız bir akında yaralanmış ve Konya hastanesine gönderilmiş bir askerdi. Tedavi edilmek üzere iken o zaman Akşehir yöresinde büyük zelzelede evi barkı yıkılmıştı. Ailesinden sadece iki küçük yavrusu kalmıştı. Yavrularına bir yuva kurmak ve bir anne bulmak üzere ordu tarafından kendisine yaralı olduğu halde izin verilmişti. Bizim tam cepheye hareket edeceğimizi öğrennince telli duvaklı karısını ve iki yetim yavrusunu Allahına emanet ederek, tam düşman içine dalacağımız gece bize katıldı. Akşehir'in Tuzlukçu nahiyesinden olan bu Mehmet Çavuş'a o gün daha iki ay iznin vardır, niye geldin diye komutanı olarak soru yönelttim. Aldığım cevap şu oldu:

- Efendim, ben yıllarca bu düğünü bekledim. Bu şerefli günü görmekte benim hakkım yok mu?

Mehmet Çavuş'un bu şerefte hepimizden fazla hakkı vardı. Çünkü bu yiğit, İstiklal Savaşımızın ilk günlerinde kendi atı ve tüfeği ile orduya katılmıştı. Bu uğurda kan dökmüştü. Böyle kahraman bir genci bu düğünden geri tutamazdık.

* * * * *

Şehre dalıyoruz. Aynı zamanda solumuzdan da bizimle beraber Basmahane'ye doğru ilerleyen bir düşman fıkrası da yürüyüş halinde idi. Atlarımızı askerlikten uzaklaşmış, bir sürü haline gelmiş düşman içerisine sürüyor ve bir işaretimizle yüzlerce silahı önümüze atarak diz çöken askerler arasından geçiyorduk. Halkapınar köprüsüne geldiğimiz zaman bir ecnebi bahriye müfrezesi ile karşılaştık. Daha sonra, Tuzakoğlu Firması denen, bu günkü Belediye Temizlik İşleri binasına gelmiştik ki, oraya saklanmış elli altmış tüfeklik bir yaylım

ateşi başladı. Hemen duvar kenarlarına atlarımızı sürerek, yere atladık ve ateşe karşılık verdik. Arkama baktığım zaman, bir an önce İzmir'e girmek için çırpınan Mehmet Çavuş'un yolun ortasında şehit düşmüş bir vaziyette yatmakta olduğunu gördüm. Gözyaşlarımı tutamadım. Antalyalı Hakkı Çavuş'um, Avanoz'lu Ahmet'im adeta birbirleri ile yarışırcasına şehit olmuşlardı.

Bugün Halkapınar Şehitliğinde "Vatan ve Namus" yazılı sütunun altında yatan şehitler bunlardır. Uzun yıllar boyunca, her 9 Eylül günü bu Şehitlik'e gelirim. Kahramanlarımın huzurunda gözyaşları dökerim.

Tuzakoğlu binasından açılan ateş dinmek bilmiyordu. Orada daha fazla oyalanamazdık. Tuzakoğlu'da pusuya yatmış düşman askerini yok etme işini ardımızdan gelen Yüzbaşı Şerafettin Beyin askerlerine bırakarak, yürüyüşümüze devam ettik..."

9 Eylül'de İzmir'e ilk giren süvariler, şimdiki Halkapınar Şehitliğine geldikleri zaman Tuzakoğlu binasından açılan ateşle 3 şehit vermişlerdi. Daha sonra bir kişi de hastahanede vefat etmişti. Orgeneral Fahrettin Altay Paşa, bu şehitler hakkında anılarında şunları, yazmaktadır.

"...Bu yavrucakların mübarek cesetleri önümüzde birer ok gibi, başları İzmir'e doğru yatıyor ve sanki bize durmayın, ilerleyin, diyordu..."

Öncü birlikler bu cesetleri atlayarak yollarına devam etmişlerdi. Şimdi sözü tekrar bu öncü birlikleri içinde en önde giden süvari takımının komutanı Teğmen Ali Rıza Akıncı'ya bırakalım:

"... Alsancak iskelesine geçen hattın üzerine geldiğimiz zaman işgalci düşmanı ülkemize süren, o zamanın galibi bir ülkenin subayı ile karşılaştık. Ülkemize ettikleri düşmanlık kafi gelmiyormuş gibi, burada da karşımıza çıkıp şehre girmemizi ihtar ettiler. Güya müttefik kuvvetler, şehre asker çıkarmış, asayişin temin edilmesinden sonra biz girecekmişiz. Bu müdahale bizleri durduramadı, aksine tahrik etti. Yürüyüşümüze daha hızlı devam ettik..."

Şimdi Kordonboyu'ndayız. Başka bir ülkenin donanmasına mensup bir subay ise "Aman memleketiniz yanmak üzere, acele edin, bir an evvel şehri işgal edin..." diyor. Ve bizi alkışlıyorlar, Kordon'da ilerliyoruz. Duvar diplerinde ve deniz kenarında binlerce düşman asker ve subayına bir işaretimiz kafi geliyor. Ellerindeki sopa haline gelmiş silahlarını hayvanlarımızın nalları altına atıyor ve ellerini yukarıya kaldırıp bizi selamlıyorlar. En önde sekiz süvari dikkatle ilerliyoruz.

Düşman gemilerinden dürbünle bizi izliyorlar.

Pasaport'a geldiğimizde bir hain elin attığı bomba aramızda patlıyor. Ben yaralanıyorum. Fakat ayaktayım. Yaranın acısını duymuyorum bile... Bombayı atan kişi kılıçlanarak, iki yabancı harp gemisinin arasına denize atılıyor. Süngü takmış bir İngiliz Piyade Bölüğü şehre girmemizi ihtar ediyor. Atlarımıza atlıyoruz. İngilizlerin önünden geçiyoruz. Kıllarını bile kıpırdatamıyorlar. Bazıları selamlıyorlar bizi..."

* * * * *

"... Hızla Konak meydanına doğru atılıyoruz. Ufak bir meydana çıkıyoruz. Hükümet Konağı ve Sarı Kışla'yı görüyorum. Artık Konak Meydanındayız. 40-50 kişilik bir Türk grubu bizi karşılıyorlar. Bunlar Değirmen Dağından inen kuvayi milliyecilermiş. En önde çarşaflı bir Türk anası... Hükümet Konağının kapısını kırarak bayrağı çekiyoruz. Bayrağın başında Yüzbaşım Şerafettin Bey, ben ve Teğmen Hamdi var. Halk bizi çılgınca alkışlıyor. Aynı anda 1. Süvari Tümenine bağlı 14 Alaydan Yüzbaşı Zeki (Hv. Orgenerali Zeki Doğan) Sarı Kışla'ya bayrak çekiyordu. Karşıyaka İkinci Kol tarafından işgal edilmişti. İkinci Alayın da Kadifekale burçlarına bayrak çektiğini görüyoruz.

Gözyaşlarım ile elimi ıslatıp, sızlayan yaramın üzerine sürüyorum. Sevinç gözlaşları bunlar... Her yaraya iyi gelir..."

Süvari Teğmeni Ali Rıza Akıncı'nın anıları bitmişti. Tarih, ona İzmir'e ilk giren süvariler arasında olma onurunu vermişti. Ve Ali Rıza Akıncı, o esnada Konak Meydanı'nda bulunan halktan aldığı bayrağı Hükümet Konağına çekerek de, sonsuza dek milletinin bağrında bayraklaşmıştı. Daha sonra 1944'de ölmeden önce, Yüzbaşı Şerafettin İzmirli'nin de belirttiği gibi bu onur öncelikle onundu. Çünkü, Ali Rıza Akıncı, bayrağı Hükümet Konağına çekerken, yanında kimse yoktu. Komutanı Yüzbaşı Şerafettin Bey ile Teğmen Hamdi Bey, çok sonra Hükümet Konağına gelmişlerdi. Ve, bu kez üçü birlikte Alay Sancağı'nı direğe çekmişlerdi.

İzmir'in Frenk Mahallesinde başlayan yangın, gökyüzünü yalarken, Türk ordusu tamamen kente hakim oluyor ve onbinlerce kişilik Yunan ordusu döküntüleri ve yerli işbirlikçileri birbirlerini çiğnercesine körfezdeki gemilere kendilerini atıyorlardı.

İzmir, artık Mustafa Kemal Paşasını bağrına basabilirdi. İzmir'in esareti artık son bulmuştu. 10 Eylül günü Mustafa Kemal Paşa, kente

çiçek yağmuru altında girdi. İşte tam o anı damarlarımda yangınlaştırarak yazdığım bir şiirimle yazımı bitirmek istiyorum...

"halk kolay sevmez
neden seni bu kadar çok sevdi
çünkü sen özgürlüksün
çünkü sen bağımsızlıksın
çünkü sen zaferin simgesi gururusun
ve sonsuza dek
her yerde
her dakika her saniye
on eylül'de
yeniden
İzmir'e gireresine
sevileceksin
öpüleceksin
bayraklaşacaksın
mustafa kemal'im."

ATATÜRK'ÜN İZMİR SEVGİSİ (1)

Milli şairimiz Kemalettin Kamu, Kurtuluş Savaşı yıllarında kaleme aldığı "İzmir'e Tahassür" isimli şiirinde şunları söyler:

"Anne, deniz nerde, yalımız nerde?
Hani, "gideceğiz yakında" der de
Beni uyuturdun dizinde anne.
Geçende ablam da öyle diyordu.
Bu bahar İzmir'e girmezse ordu,
Kanmam sözünüze sizin de anne,

Yeşil bir bahara büründü dağlar
Bülbüllü bahçeler üzümlü bağlar
Kimlerin işine yarıyor anne?
O bağlar nerde, bahçeler nerde?
Her akşam güneşin battığı yerde
Gözlerim İzmir'i arıyor anne.

Şimdi bir kuş olsam, kanadım olsa
İzmir'e giden yol, eğer bu yolsa,
Bir başıma bile giderim anne
Bir çetin bilmece sorsam Paşa'dan
Söylemem memleket bağışlamadan
Mutlaka İzmir'i isterim anne."

Kemalist ihtilal'den yana bir şair olan Kemalettin Kamu, bu şiirinde düşman eline geçmiş bir "vazgeçilmez kente" olan ulusal sevgiyi küçük bir çocuğun özleminde estetize etmektedir.

Bu yalnızca küçük evladın çığlığı değil, tüm bir milletin göklere yükselen haykırışıdır.

Buna benzer o günlerde söylenmiş nice şiirde açıkça belirtildiği gibi İzmir'in işgal edilmesi milli vicdanda büyük bir yara açmıştı. Halk, İzmir'in geriye alınmasını, düşmanın kapı dışarı edilmesini dindirilmez bir istekle haykırmaktaydı. İzmir'in işgali, halkın yokoluşunu gündeme getimişti. İzmir'in kurtuluşu ise, yeniden doğuşunu müjdeliyecekti.

Bu bakımdan İzmir savaşın ana amacı, gerçek ideali ve başlıca hedefidir. Eğer Yunan bu kenti sonsuza dek elinde tutabilirse Türklük için başı önde bir süreç yükselecek, eğer İzmir yeniden Türk Bayrağına kavuşursa istilacı Yunan'ın başı önüne eğilecekti.

İzmir, halkın bağımsızlık savaşının düğüm noktasıydı.

İşte bu düğüm noktasını keskin kılıncı ile kesip atan kumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa olmuştur. İzmir'in işgal edildiği gün İstanbul'da yetkililerle veda konuşmalarını yapan ve Bandırma vapuruna binerek Samsun'a hareket eden Mustafa Kemal, Karadeniz'de yol alırken İzmir'in işgalini yüreğinin en derin köşelerinde acıyla hissetmiş ve İzmir'in Türk bayrağına kavuşacağı günleri özlemle hayal etmişti.

İzmir, adım adım ilerleyen, pençe pençe savaşılan, yavaş yavaş genişleyen bir kurtuluş hareketinin ana amacıydı. Direnişin yöneldiği simgeydi. Işığa koşan kelebekler gibi, kalpaklı kuvayı milliyeciler doludizgin İzmir'e doğru koşuyorlardı.

9 Eylül 1922 günü İzmir düşmandan kurtarıldığında, bu yüzden İzmir kenti ile büyük kurtarıcı Gazi Mustafa Kemal'in isimleri bir daha ayrılmaz biçimde birbiriyle kaynaşmıştı. Gazi, koca vatanı kurtarmıştı. Ancak İzmir bu vatan üzerindeki en acılı kentti, bu yüzden Ata'sına olan manevi borcu çok çok daha fazlaydı.

* * * * *

İzmir'in düşmandan kurtarıldığı ilk günlerdeyiz... Gazi Mustafa Kemal, bir akşamüstü Naim Palas'a gelir (Naim Palas, Kordonboyu'nda şimdiki Atatürk Müzesi'dir) O günlerde otel ve cafe-bar olarak kullanılan Naim Palas'ı bir rum işletmeci çalıştırmaktaydı.

Gazi, genç bir subay iken İzmir'e bir kaç defa gelmiş ve Naim Palas'ta içki içmiştir. Bu yüzden bu mekanı iyi tanımakta, hatta bazı yaşlı garsonlara isimleriyle hitap edebilmektedir.

Mustafa Kemal'i birinci kattaki salonda gören yerli ve yabancı müşterilerle Rum garsonlar telaşa kapılırlar. Çünkü koca bir kumandanın böyle elini kolunu sallaya sallaya halkın barındığı bir otele geldiği pek görülüp duyulmuş şey değildir. Üstelik Yunan daha bir kaç gün önce denize dökülmüş ve İzmir'in özellikle Frenk mahallesi ve Kordonboyu pek tekin bir bölge değildir.

Gazi, çevresine aldırış etmeden geniş merdivenlerden üst kata çıkar ve cumbanın kenarındaki bir küçük masaya oturup, kendisine servis yapılmasını ister. Rakı ile tuzlu teblebi istemiştir.

Güneş batmak üzeredir. İzmir, yine o muhteşem grubuyla kızıl

ovalarda at koşturmakta, mora dönüşen ufuklarda serin bir imbat okşayışı yaklaşmak üzeredir. Gazi, rakısından bir kaç yudum aldıktan sonra arkasında elpençe-divan duran Rum garsonu yanına çağırır. Garson heyecanla sorar:

- Buyrun Sarı Paşam!

- Evladım sana bir şey soracağım. Hani sizin Kosti var ya? (Gazi burada Yunan Kralı Konstantin'i kestetmektedir)

- Eee Paşam!

- Şu sizin Kosti, İzmir'e geldiğinde buraya uğrayıp denize ve guruba karşı rakı içti mi?

- Haşa Paşam!.. Hiç gelmedi bile!

Gazi burada basar kahkahayı:

- Öyleyse ne halt etmeye gelmiş!

Bu gerçek hatıradan da açıkça belli olduğuna göre, Gazi'deki "İzmir Sevgisi" etiyle kanıyla dopdolu bir kent aşkıdır. Gazi, İzmir'in güzelliğine vurgundur ve başka milletlerin bu güzelliğe gözünü dikmesine tahammülü yoktur.

* * * * *

İlginçtir ki, Mustafa Kemal kendisini Türk halkına "Ata" kılacak eylemlerin çoğunu bu kentin bağrında düşünmüş ve ustalıkla uygulamıştır. Yakın tarihimize altın sayfalar halinde geçen nice sözlerini, sloganlarını, bu kentin halkına açıkça söylemiştir.

Dikkatle incelendiğinde görülecektir ki, Mustafa Kemal'in yaşamında İzmir'in çok büyük bir yeri vardır. Yaşamı boyunca 17 kez geldiği İzmir'de Gazi tam 152 gün kalmıştır. Bu beş aydan biraz fazla eder. İstanbul ve Ankara'dan sonra Gazi'nin vatan üzerinde en çok kaldığı kent İzmir'dir. "Kurtarılması tüm millet için ülkü olmuş" cümlesini Gazi, İzmir için söylemiştir.

Bu yüzden şanlı ordularının gösterdiği hedefe varışını Belkahve'den gözü yaşlı izleyen Gazi mutludur, sevinçlidir ve gururludur. Ertesi günü, 10 Eylül Pazar günü yurdun kurtarıcısı olarak kente girerken, işte bu yüzden İzmir'in sonsuza dek "En Büyük Hemşehrisi" olmaya

hak kazanmıştır.

* * * * *

Atatürk'ün İzmir'le ilgisi şu bağlamda netlik kazanır.

• Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in anası, tüm Türk analarının yüceler yücesi anası Zübeyde Hanim 15 Ocak 1923 günü İzmir'de vefat edince İzmir'in kutsal topraklarına emanet edilmiştir.

• Atatürk İzmir'den evlenmiştir. Bu seçimini nasıl gerçekleştirmiştir, kimin için yapmıştır? Yaratmayı düşündüğü Türk kadınına uygun düşecek bir tipi İzmir'de bulmuştur. İzmirli aydın bir genç hanımefendiyi görünce, ilk kez yuva kurmayı düşünmüştür. Böylece Uşşakizade ailesine mensup olan Latife Hanım ile 29 Ocak 1923 günü yaşamını birleştirmiştir.

• İlk Türkiye İktisat Kongresi'ni 17 Şubat 1923 günü İzmir'de toplamıştır.

• Cumhuriyete, devrimlerle, kadınla, sanatla, öğretmenlikle ve nice konuyla ilgili bir çok yaşamsal öneme haiz sözlerini İzmir'e söylemiştir.

• Harf devrimi hazırlığını 9. kez geldiği İzmir'de 1 Ocak ile 22 Şubat 1924 günleri arasında yapmıştır.

• Yine aynı tarihler arasında gazetecilerle ve ordu ileri gelenleriyle yaptığı konuşmalarda Halifeliği, İzmir'de kaldırmayı kararlaştırmıştır.

• Bir kültürpark ve fuar kurma fikrini, İzmir için istemiştir. Ve 1936 yılında gerçekleşen Kültürpark ve İzmir Enternasyonal Fuarı'nın açılışına Başbakan İsmet İnönü'yü göndermiştir.

Ne yazık ki, İzmir için bunca güzel duygular içinde olan Gazi'ye, İzmir'de 16 Haziran 1926 günü bir suikast düzenlenmek istenmiştir. Ancak bu adi girişimi İzmirli kişilerin değil, dışardan bu iş için gelen haydut ve çetecilerin yapmak istemesi bu kötü olayı İzmir'in bir gühanı olarak tarihe yazdırtmamıştır.

İzmir, sevgili Gazi'sine derin hislerle bağlıdır. Atatürk'ün sağlığında, Pasaport meydanına 30 Temmuz 1932 günü olan anlamlı bir heykelini diken İzmirliler, yalnızca 9 Eylül günleri değil, yılın her günü, 9 Eylül

heyecanı ile dopdolu olarak Gazi'lerine şükran duygularını yüreklerinin en derin köşesinde tekrarlamaktan büyük gurur duyarlar.

ATATÜRK'ÜN İZMİR SEVGİSİ (2)

11 Ekim 1925 günü Gazi yine İzmir'i ziyarete gelmiş.. Naim Palas'ta (şimdiki Kordon'daki Atatürk Müzesi) kalıyor...

Özel vapur kiralayarak Göztepe ve Karşıyaka'dan gelen İzmirliler deniz kıyısından Büyük Kurtarıcı'ya muazzam tezahürat yaparak ona olan sevgilerini dile getirmektedirler...

Gazi, Naim Palas'ın balkonuna çıkar ve halkı eliyle selamladıktan sonra şu konuşmayı yapar:

"İzmirliler, sizi derin bir muhabbetle selamlarım. Ben bütün İzmir'i ve bütün İzmirlileri severim. Güzel İzmir'in temiz kalpli insanlarını çok severim. Onların da temiz kalpleriyle beni sevdiklerinden eminim. Yalnız bir olay beni Karşıyaka'ya daha fazla bağlamıştır. Karşıyakalılar annem artık sizin sinenizde, sizin topraklarınızda yatıyor. Karşıyakalılar İzmir'i gördüğüm gün, öncelikle Karşıyaka'yı ve orada da sizin Türk topraklarınızda yatan anamın mezarını gördüm..."

Gazi'yi İzmir'e bağlayan en büyük duygulardan biri, anası Zübeyde Hanım'ın bu kente gömülü olmasıydı. Mustafa Kemal anasının öldüğünü 14 Ocak 1923 günü haber alamadı. 15 Ocak 1923 günü Eskişehir'de iken Başyaveri Salih Bey'den aldığı telgrafla Zübeyde Hanım'ın vefatını büyük bir üzüntüyle öğrendi. Başyaverine şu şekilde yanıt verdi:

"Başkomutanlık Seryaveri Salih Bey'e

Verdiğiniz acı haber beni çok üzdü. Merhumenin münasip bir tarzda defni törenini ifa ettiriniz. Cenab-ı Hak millete hayat ve selamet versin.

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal..."

Zübeyde Hanım, Karşıyaka Soğukkuyu'da bugünkü Zübeyde Hanım caddesi üzerinde bulunan Ferik Hacı Osman Paşa Camii avlusuna gömüldü.

Gazi, anasının ölüm haberine rağmen yurt gezisinin programini bozmamış ve Arifiye, İzmit, Alaşehir, Salihli'de konuşmalar yaparak, Turgutlu ve Manisa'ya geçmiş, çeşitli kuruluşları ziyaret etmiş ve 27 Ocak 1923 günü İzmir'e gelmişti. Derhal anasının mezarı başına koşan Gazi, orada bir süre dua etti ve sonra bir süre dinlendikten sonra çok

önemli bir konuşma yaptı. Kendisi sürgünde ve savaşlarda iken anasının nasıl acı çektiğini dokunaklı bir şekilde anlatan Başkumandan, oturdukları evin türlü bahanelerle ikide bir basılmasını, aranmasini ve tüm bu olaylar karşısında anasının çok gözyaşı döktüğü için kör olma tehlikesi ile karşılaştığını anlattı.

Ve sözlerini şöyle bitirdi:

"Annemi kaybetmekten çok üzgünüm. Ama benim bu acımı gideren bir tesellim var. Anavatanı yoksulluğa, yokluğa sürükleyen idarenin, artık bir daha geri gelmeyecek olarak yokluğun mezarına götürülmüş olduğunu görerek ölmüş olmasıdır.

Annem, şimdi bu toprağın altında, ama bu toprağın üstünde Anavatan bütünlüğü ve millet hakimiyeti dünyanın sonuna kadar devam edecek, beni avutan en etkili kuvvet, işte budur. Evet, milli hakimiyet dünyanın sonuna kadar sürüp gidecektir.

Annemin ve atalarımın ruhunu şahit tutarak, vicdanımdan kopan andı bir daha söyleyeyim.

Annemin mezarı önünde ve Tanrı'nın yüce katında sözverip andiçiyorum ki, milletimin bu kadar kan dökerek elde ettiği hakimiyetin korunması ve savunulması için gerekirse annemin yanına gitmekten çekinmeyeceğim. Millet egemenliği uğrunda canımı vermek, benim için vicdan borcu olsun, namus borcu olsun..."

İşte bu sözlerdir ki, İzmir'de söylenmiştir ve söyleyen yüce önder anasının mezarı başında bunları gönül rahatlığıyla açıklamıştır. İzmir kenti, bu sözlerin bağrında söylenmesiyle ne kadar öğünse azdır!

Gazi'nin anası Zübeyde Hanım'ın mezarına Yamanlar'dan bir büyük kaya getirilip dikildi ve çevresi çiçeklerle bezenerek, camii de içine alan bir park meydana getirildi.

Yamanlar dağından kopartılan kayanın tramvay boyunca Soğukkuyu'dan Osmanpaşa camiine kadar tekerlekli bir iskele üzerinde halatlarla çekilerek getirilmesi günlerce Karşıyakalıları meşgul etmişti.

Birçok kişi mezarın türbe haline getirilmesini istiyordu. Bu konuda da Gazi çok hasas davranarak, bu fikre şiddetle karşı çıkmıştır.

Türbe için bir proje hazırlatan o günlerin İzmir Belediye Başkanı Dr.

Behçet Uz, Fransız mimarı M. Goutier'in de görüşünü alarak, Dolmabahçe sarayına geldi ve Gazi'ye yaptığı ziyarette Belediye Meclisi'nin, Büyük Kurtarıcı'nın annesi Zübeyde Hanım'a türbe yaptırma konusundaki kararını açıkladı.

Gazi bu isteğe şöyle yanıt vermiştir:

"Hayır... Türbe istemem. Ben sana mezarın nasıl yapılacağını tarif etmiştim. Gene de öyle yapılmalıdır. Hem, Belediyenin masraf etmesine gerek yoktur, bunu biz yaptıralım."

Günümüzde Küçük Yamanlar'dan getirilen dev, morumsu renkteki kayanın üstünde şu sözler yazılıdır:

"Atatürk'ün annesi Zübeyde burada gömülüdür"

Atatürk'ün İzmir'e son mesajı 12 Eylül 1938 günü gerçekleşmiştir. İzmir Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz, kentin kurtuluşu için Gazi'ye bir mesaj çekerek hemşehrilerinin bağlılıklarını bildirmişti. Gazi'nin Dr. Uz'a verdiği yanıt şöyle oldu:

"Güzel İzmir'in kurtuluş gününün yıldönümünü huzur ve neşe içinde kutlarken, İzmirlilerin hakkımda izhar ettiklerini bildirdiğiniz samimi duygulardan çok mütehassis oldum.

Teşekkür, muhabbet ve iyi dileklerimin sayın halka iblağını rica ederim..."

Yeni Asır, 10.11.1990

İzmir'e önerimiz var... "ATATÜRK TURU"

Bugün "10 Kasım"..

İzmir'in içinde bir "Atatürk Turu" yapacağız.

Şimdi koltuklarınıza şöyle bir yaslanın bakalım, bizi keyifle izleyin. Kurtuluş Savaşı'nda, İzmir'i kurtarmayı milli hedef haline getiren, annesini İzmir'e gömen, İzmir'den evlenen, İktisat Kongresi'ni bu kentte toplayan, bir çok devrimlerinin işaretini buradan veren ve tam 17 kez, toplam 152 gün olmak üzere İzmir'de kalan Atatürk'ümüzün, kentte bıraktığı izleri, derli toplu bir "tur organizasyonu" içine almamız gerekiyor.

"Atatürk Turu", Köprü semtindeki Özel Türk Lisesi Bahçesi'nde toplanarak başlar. Bu bahçenin bir köşesinde ünlü "Uşşakizade Köşkü" bulunur. Bu köşk, Atatürk ile Latife hanım'ın İzmir'in kurtuluşu esnasında tanıştıkları ve daha sonra 29 Ocak 1923 günü imam nikahıyla evlendikleri köşktür. Atatürk, bu köşkün balkonundan yanmakta olan İzmir'i izlemiş, bir çok gecelerini bu çatı altında geçirmiş, çok güzel yabancı dil bilen Latife hanım ile dost olmuş ve daha sonra Uşşakizade ailesini defalarca burada ziyaret etmiştir. Köşk, şu günlerde Tatış ailesi tarafından restore ettirilmiştir ve Büyük Türk eğitimcisi, eli öpülecek hocamız Bahattin Tatış ve oğlu Oğuz Tatış tarafından bir "Atatürk Müzesi haline getirilmeye çalışılmaktadır. Okulun öğretmenlerinden Umur Sönmezdağ'ın bu konularda önemli araştırmaları vardır. Atatürk Turu'na katılanlar, önce bu köşkü ve okulun bahçesini gezerler, belki Türk Koleji tarafından okulun sanat galerisinden oluşturulacak daima bir Atatürk Fotoğrafları Sergisi'ni izlerler.

Daha sonra, Pasaport'taki "Atatürk Heykeli" önüne gelinir. Bu meydan, Türkiye'nin en ferah ve denize dönük alanıdır. Burada parmağıyla denizi göstererek, "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz"dir, ileri..." diyen ata binmiş 1934 yapımı "Atatürk heykelini" izlemek, heykelin çevresini dolanarak, her yönden bakarak, alan direklerindeki bayraklarda bütünleşmeyi izlemek, başlı başına heyecan kaynağıdır. Heykel kaidesine epey yaklaşmanızı dilerim. Bu kez, bir takım coşkulu kabartma kompozisyonların sanki canlıymış gibi sizi içine çektiğini göreceksiniz. Bunlar kuvayı milliye görüntüleridir. İzleyiniz, anlamlarını düşününüz. Oradaki halkın yüzlerine bakınız. Kendinizi

göreceksiniz. Artık sizi Alsancak Kordon'daki "Atatürk Müzesi" beklemektedir. Bu bina eski Naim Palas'tır. Atatürk'ün sağlığından gelip kaldığı, odalarında gezindiği, salonlarında konuşmalar yaptığı ve üst kattaki yatağında uyuduğu bir İzmir köşküdür. Alt katının bir Atatürk Kütüphanesi olarak tanzim edilmesi için yıllardır Yaşar Holding uğraş vermekte, üst katı ise nefis bir dekorasyon ile Atatürk'ün anılarını korumaktadır. Duvarlarında Atatürk resimleri vardır. Bu müzeyi şimdiye kadar gezmedi iseniz, hemen geziniz.

Şimdi arabalarımıza veya otobüslere binip Karşıyaka'ya Ata'nın anası "Zübeyde Hanım"ın gömülü olduğu "Ferik Osman Paşa Camii" avlusuna gitmemiz gerekiyor. Burası yemyeşil çam ağaçlarıyla örtülü, tipik bir eski müslüman dokusuna sahiptir. Yasemin dalları altındaki bankları ve çocuk bahçesiyle sanki cenneti çağrıştırır. 15 Ocak 1923 günü Karşıyaka'da vefat eden sevgili Zübeyde Ana, burada bir koca Yamanlar taşı altında uyumaktadır. Artık, yanınızda getirdiğiniz kır çiçeklerini bu büyük Türk anasına verebilirsiniz.

Bundan sonra Karşıyaka İstasyonu arkasında inşa edilmekte olan Çok Katlı Otopark'ın az ilerisindeki "Uşşakizade Köşkü'ne gitmeniz gerekiyor. Çünkü Zübeyde Ana burada vefat etmiştir. Atatürk ile Latife Hanımın burada da nice anıları vardır. Geniş bir bahçe içindeki bu iki katlı bir köşk ne yazık ki metruk bir haldedir ve bir inşaat firmasının malıdır. Devletin bu firmaya takas ile bir başka gayrimenkulu vererek binayı kurtarması şarttır. Çünkü burası "Zübeyde Ana Çocuk Kütüphanesi ve Müzesi" olmalıdır.

"Atatürk Turu"nun bu bölümünde artık hedefimiz, "Atatürk Ormanı"dır. Dr. Behçet Uz'un bir vasiyeti olan Atatürk Ormanı, turun sonunda tüm konukları bağrına basacak ve onları ağırlayacak tesislere sahip olmalıdır. Bir geniş çatı altında tüm konukları çeşitli etkinlikler sunarak kavrayacak olan Atatürk Ormanı, bir milli mücadele anıtını da kapsayacak şekilde (projesi bile hazır) devletin konuya el atmasını beklemektedir. Sancar Maruflu bunun takipçisidir. Atatürk ormanını gezen konuklar, böylece "Atatürk Turu"nu bitirerek, yurt ve halk sevgisiyle dopdolu olarak evlerine dönerler (Bu turu genişletmek isterseniz, Belkahve Atatürk Anıtı'ndan başlatıp, Kültürpark'ı da içine katabiliriz).

Başka hangi Anadolu kentinde (İstanbul ve İzmir dışında) bu olanaklar var?.. Niçin bu hatıraları, "bir turistik tur" içinde değerlendirip milletimize sunmuyoruz?

İzmir'de "Atatürk Turu" öneriyorum. Vilayet, Belediyeler, Silahlı

Kuvvetler, Üniversiteler, Milli Eğitim müdürlüğü, TÜRSAB ve çeşitli kuruluşlar... Lütfen... Gözümüzün önündeki bu imkanları kullanalım. İzmir, "kurtarıcısının" izlerine el atmalı...

Yeni Asır, 10.11.1993

ŞİİRLERDE İZMİR

"... işgal altüst etti nasıl da İzmir'de herşeyi
öğrendi kullanmasını despina bu yanlış geceyi
körfez'de parıldayan yunan zırhlılarına karşı
miralay zafiru'yla ispilandit palas'ta sevişmeyin"

Yukarıya bir dörtlüğünü aldığım Attila İlhan'ın "karantina'lı despina" isimli şiiri, rum kızı kantocu despina ile bir Osmanlı efendisi Muammer Bey arasındaki aşkı anlatır. Timur Selçuk'un daha sonra şarkı haline getirdiği bu aşk, ozana annesi tarafından "kestane-kebab gecelerinde" anlatılan eski İzmir anıları arasından süzülerek şiirleşmiştir. Her ozan için geçerli bir kural vardır. Ozanın şiiri, yaşam denizini kulaçlamaya başlarken, ilk önce çevresinin, içinde yaşadığı kentin ve etrafında dönen bin bir türlü öykünün etkisi altında kalır. İlhan Berk, Yusufçuk Dergisinde çıkan "Şiirin Gizli Tarihi" başlıklı yazısında "Ozanların bir kentleri vardır, hiç değilse bir mahalleleri, bir sokağı, bir döl yatakları yani" diyor. Bu yüzden Attilla İlhan'da da özellikle şiirin ilk dönemlerinde derin bir İzmir etkisi görülür. Tarihi, yaşantısı, ezgileri ve uzanışları ile İzmir, bu genç ozanı etkiler.

"... şarabında suyunda apansız bir başka tat
kurtuluş'tan sonraki telaşlı günlerde İzmir'de"

Ozan "sarmaşıklı yalı" isimli şiirinin bu dizelerinde 9 Eylül'den sonraki İzmir'in hür havasını vurgular. Attilla İlhan şiirinde, İzmir simgesi etrafında halkalaşan bir kurtuluş savaşı heyecanı ve kuvayı milliyeci tutum vardır. Emperyalizme karşı verilen o destansı dövüş, İzmir kenti üzerinde odaklaştığı için, İzmirli ozan ideolojisini ve şiirini oluştururken, içinden kopup geldiği döl yatağından oldukça etkilenmiştir. "Çalar Saat" şiirinin kahramanı, eski kuvayı milliyeci Miralay Rıza'nın Azrail'i İzmir'de beklemesinin sebebi de bu etkinin sonucudur. Ozan, Cumhuriyet'in genç yıllarındaki mutlu İzmir'i ne güzel anlatır:

"... fuar'ın açılışına şeref mi vereceklermiş
gazi hazretleri
pek de bilinmiyor doğrusu
deli puntolar basmış gazeteleri
ortalıkta bir çarpıntı şaşkınca bir heyecan
kadınlar ki dudakları kapkızıl tutuşmuş
balon dalgınlıkları renk renk çocukların
ve dört bir yanında yaldızlı şimşekler

birdenbire şehir bandosu..."

Şiirlerde İzmiri yazarken, kentimizin kurtuluş savaşı ile kişiliğini bulan öyküsünü şiirleştiren Attilla İlhan'dan başlamak, benim kişisel yaklaşımımdır. Amacımız, İzmir'i değişik açılardan veren şair dostlara "merhaba" demek ve dizelerini okuyuculara yansıtmak olduğu için, şimdi yolumuza devam edebiliriz.

"... saat sıfır sonrada
karanlığa bırakılmış bir mücevher gibi İzmir
takılmış toprağın esmer göğsüne..."

İşte, Hüseyin Yurttaş "Gelincik Günleri"nde "gece mücevheri" benzetmesini dizelerinde yaşatırken, körfez gecelerini de kucaklamakta. Bazı İzmir'li ozanlarda ise, kentin simgelerine doğru yürekten yönelişler görülür. Nahit Ulvi Akgün'de İzmir aşkı, Pasapost'taki Atatürk heykelini (tıpkı Anıtkabir'i bekleyen askerler gibi) bekleyen güvercinler etrafında yaygınlaşır. Dizelerdeki Atatürk güvercinler-İzmir bütünleşmesi, ozanı her sene 10 Kasım'larda aynı yönde yeni şiirler oluşturmaya zorlar. İmbatı akşamüstlerde ve yıldızlı gecelerde ozanı heykel civarında görmemiz bu yüzdendir:

"... Bak nereyi gösteriyor parmağıyla Gazi "ileri"
Yeni bir coşku sarıyor Gazi Heykeli'ndeki güvercinleri"

Yine, genç kuşağın güçlü ozanlarından gece vardiyası işçisi Ümit Yaşar Işıkhan, üretim gecelerinden kopup, sabaha karşı Hasan Tahsin'i okşayan dizeleri ile kentin bir başka simgesine yaklaşım yapar (1979 Hasan Tahsin Şiir Yarışmasında mansiyon ödülü alan şiir):

"... ve algılamışken akşamdan sabaha
binlerce çekiç, makinalar, devsel uğultu
fabrika bacası, buhar, duman
ve ağır yaratırken aydınlığı
buğu yapmış yan camlarından servisin
seni gördüm hasan tahsin..."

İzmir'i romantik duygularla kucaklıyan şairleri en çok, kırmızıdan mora gökyüzünde muhteşem tablolar çizen gün batımları ilgilendirir. Bence bunu en güzel şiirleştiren Ali Sabit Bilgen, "İzmir Akşamları" isimli şiirinde şöyle haykırır:

" İzmir'de bu akşam deniz ufkunda şölen var
Renk cümbüşüdür şimdi uzaklarda ışıklar

Körfez yanıyor, erguvan olmuş yine dağlar
Bir musiki halindedir artık o sedalar..."

İbrahim Zeki Burdurlu ise, İzmir'in Mor Atları isimli yapıtında güneşin batışını geceye doğru şahlanan mor atlara benzetir:

"... Başlar İzmir'in mor atları
Akşam ballaşınca
öyle uçarlar ki batıdan..."

İzmir'li sanatçı yusuf Nalkesen, 1961 yılında yazdığı mahur makamındaki "Körfez'de Akşam" şarkısının güftesi ile grubu musiki için şiirleştirir.

"... Gurubunun renkleri, gömülürken sulara
Esmer bir tül örtülür, sahille yalılara;
Martılar yorgun, yorgun dönerken kuytulara,
Başlar körfezde akşam, bu onun bestesidir,
Canım İzmir her akşam, bir ışık bahçesidir..."

İzmir, bazı ozanların "kendileri ile başbaşa kalmak için yazdıkları" dizelerde de işlenir. Bu dizelerde ozan, İzmir'i arşınlayan sevdalı tipleri işler veya kişisel aşklarını şiirleştirir. Abdullah Neyzar Karahan, 1971'de yazdığı dizelerinde eski sevdalıları geçmişe götürür:

"... Morarmış akşamlarına İzmir'in
tutup aşkımı sundum
kağıttan gemi yaptım bütün acılara
saçları yosun kokan Bostanlı'da..."

Necip Mirkelamoğlu, ünlü güftesinde "sensiz hayat İzmirlim" diye başlıyarak "bir münasip zamanda / mesela saat onda / buluşalım Kordon'da" şeklinde sevgiliye randevusunu, verirken dillere destan bir İzmir şarkısını da oluşturur. Ahmet Güntan, yenilerde İzmir'de yayın hayatına başlıyan "küçücük" dergisinde okuduğum ve oldukça etkilendiğim "Mektup" şiirinde sevimli sevimli şöyle diyor:

"... o İzmir ki solan bir çiçeğin hüznünü
seven bir gönlün hızını taşır
ben ki sabah akşam şarkılar dinleyen
saçları yeni kesilmiş
delirmiş bir nihavent hayvanıyım
eh artık İzmir'i bir yumruk gibi sıkıp
Pasaport kahvelerinin tahta masalarını kırmaz mıyım?..."

İzmir güzeldir, İzmir'in tarihi muhteşemdir, grubu enfestir... Evet, bütün bunlar güzel... Ama, birde yoksulların, işçilerin, sömürülenlerin ve tepelerden tepeye çığ gibi gecekonduların İzmir'i var. Yıldızlı İzmir madaİyonunun arkasını kim şiirleştirecek? Köyden İzmir'e doğru koşan o başdöndürücü göçü, çevredeki sanayileşme kıvılcımlarını, yatay ve dikey karmakarışık büyüyen şehrin varoşlarındaki gecekondu acılarını ve insanlarını kim yazacaktır?... Bu sorularla yola çıktığımız zaman dizelerde sadece Dönemeç'çileri buldum. Ali Rıza Ertan, Hüseyin Yurttaş, Ahmet Günbaş, gümbür gümbür geliyorlardı dizeleri ile, bir madaİyonun arkasındaki İzmir'in insanları için:

"... sarkıyorum Kadifekale'den
kanatları yaylı bir şahan gibi
ana caddelere, duraklara
fabrikalara akıyorum
küçük küçük işyerlerine
yumrukları sıkılı bir işçiyim
akıyorum
içimde öfkenin güneşleri"

Hüseyin Yurttaş, "Uzun Yollar Yolcusu" isimli yapıtında İzmir'in dibinde boğuşan işçilere bu dizeleri ile yaklaşım yaparak, aşağıdaki dizelerle, emeğin o dev gücünün gecekondulardan fışkırarak, fabrikalara can vermesini anlatır:

"... sabahtır alaca samanlı yayıları
halkapınar'dan, fabrika bacalarından
naldöken'den, boğaziçi'nden, samantepe'den
ve öteki tepelerden
akıp giden
sürüp gelen yoksul bir sabahtır
gecekonduların uykusundan çalınmış
ince bir düştür duman duman
sigaralar, simitler, ılık çaylar
hey bre koçum benim
kalıplar, iğler, motorlar
birdenbire can bulurlar..."

Ahmet Günbaş ise her zamanki başkaldırıcı ve yiğit tutumunu İzmir'i şiirleştirirken de gösterir. Emekten ve özgürlükten yana şiir büyütecini korkusuzca yaklaştırır İzmir'in koyu siyah kesimlerine:

"... Sarhoş olmadan

bakmadan fahişe çalımlarına
burjuva cakalarına aldırmadan
dolaşmak istiyorum.
Kim yağmalamışsa bu denizi
balıkları sürüp arsa yapmışsa
getirip yığmışsa hergün biraz daha
sanayi artıklarını, bok kokusunu
hesaplaşmak istiyorum.
Çünkü, öfkem yatışmıyor, ahdi birdir diyorum
yavruları ezilen martı yuvalarının
sanayi artıklarına karışan işçi kanlarının"

Ozan Günbaş, "Bizden Olmıyan Şehir" şiirinde, körfeze akan pislik kanallarından grevdeki Kimtaş işçilerine kadar ve Alsancak'taki tavernalarda binlikleri yiyenlerden Çay mahallesinde bir bardak çaya fit olanlara kadar, tüm yaşanan İzmir'in görüntülerini dizelerinde canlandırır. Ve dizeler arasında kentine aşık olmayı özler:

"... ben kalplere vura vura
dostlarımla, dilimden düşmeyen şarkılarla
dolaşmak istiyorum körfezi..."

Evet, Atilla İlhan'dan Günbaş'a kadar İzmirli ozanların dizeleri dolaşıyor körfezin kenarında ve gecekonduların içinde. Ozanlarımız kendi dünya görüşleri ve şiir yönelişleri açısından yaşadıkları kenti şiirleştirmişler. Şüphesiz İzmir, daha çok yazılmaya ve yepyeni sorunları doğrultusunda şiirleştirilmeye değecek bir potansiyeli içinde taşımaktadır. Her kuşak, kentini işleyip yoluna devam edecektir.

Yazımı 1979 Nobel Edebiyat Ödülünü kazanan Yunanlı ozan Odysseus Elitis'in "Küçük Yeşil Deniz" şiirindeki İzmir'li dizeleri (şiirin hangi politik amaca hizmet edebileceği konusunu es geçerek) aşağıya aktarmak istiyorum. Çünkü o da İzmir'e vurgunmuş:

"...On üç yaşındaki küçük yeşil deniz
Evlat edinmek isterdim seni
Sonra da İonio'da okula göndermek
Pelinlerle mandalinaları öğrenmen için
Boynunda beyaz yakan başında kordelanla
İzmir'e girmeni isterdim penceremden..."

Yeni Sanat - Ocak 1980

KARŞIYAKA SEVGİM

Hep ilginç bir ilişkiyi düşünmüşümdür. Türkiye'nin gelmiş geçmiş en ünlü şairleri Karşıyaka'nın 1940'lı yıllarında yetişmişlerdir. Az buz değil, Türk edebiyatının unutulmaz ustalari bu beldenin çocuğudurlar veya yaşamlarının ilk dönemlerinde Karşıyaka kaldırımlarında pabuç eskitmişlerdir.

Acaba bu ünlü şairlerin yetişmesinde ve şair olmasında, Karşıyaka'nın unutulmaz ortamı ve güzellikleri rol oynamış mıydı? Böyle bir ilişki, yani şairin "şairleşmesi" ile yaşadığı beldenin "şiirselliği" ne ölçüde ilişkilidir?

Bu soruyu Karşıyaka'dan yetişen şairlere sorduğumda, hemen hepsi "Karşıyaka'nın şiirselliği" konusunda birleştiler. Ve Karşıyaka'nın, şiirlerini tartışmasız biçimde etkilediğini sözlerine eklediler.

Örneğin, ünlü edebiyat devi Salah Birsel, Soğukkuyu Tramvay Caddesi'nin (şimdiki ismi Zübeyde Hanım Caddesi) yetiştirdiği bir Karşıyaka evladıdır. Yaşayıp büyüdüğü 118 numaralı ev, bu cadde üzerinde hala metrük bir biçimde ayakta durmaya devam ediyor. Bakın ünlü ozan Salah Birsel "Köçekçeler" isimli kitabındaki "118 Numaralı Ev" şiirinde eski Karşıyaka yaşantısını nasıl anlatıyor:

"Bu evin her odasında
Bir düşüncem vardır
Her penceresinde
Gözetlediğim bir kız

Kitaplarımı bu evde okurdum
Aşklarımı bu evde bitirdim
Bu evde geldi
Aklıma yolculuk etmek

Bu evin insanlarını tanırım
Oturdukları sediri
Ve sobayı tanırım

Ve ekmeklerini yoğururum
Sularını çekerim
Tepsilerini götürürüm
Fırına"

Koskoca Salah Birsel'in "fırın" dediği şey, bizim emektar Çifte Fırınlar'dan başka bir şey değildir. Sahi, Çifte Fırınlar'ın da kentleşme tokadından nasibini aldığını ve yıkılıp yerine apartman yapıldığını biliyor musunuz? Mis gibi, çıtır çıtır simitleri vardı Çifte Fırınların. Bir topan peyniri cebimize koyup, simitleri de 10 kuruşa aldık mı, haydi gelsin Zübeyde Hanım Parkı'nda karanlık basıncaya kadar sürüp giden meşe, misket, abba, birdirbir, uzun eşek, kaymaca kaydırmaca ve daha bir süre oyunlarımız...

Evli evine
Köylü köyüne
Evi olmayan
Sıçan deliğine

Bu sıçan deliği lafı ödümüzü koparırdı. Sıçanın deliğinden çok, kapının önünde bizi bekleyen pederbey'lerin gallavi tokadının korkusuydu. İçimizi "pellek pellek" tıngırtadan...

Salah Birsel'in 1930'larda evi, Zübeyde Hanım Caddesi üzerinde 118 numaralı evdi, bizim evimiz ise (1950'lerde) bu caddeye çıkan Meşrutiyet Sokağı üzerindeydi. İki ev arasında 200 metre ya var, ya yoktur.

Evler çok benzerdi birbirine, eski Karşıyaka'da!... Toplumsal yaşam inişli çıkışlı değildi, dümdüzdü. Zengin ile fakirin zevkleri, yaşamsal eğilimleri, giyim kuşam ve sofra alışkanlıkları zıtlık içinde değildi. Her evin arkasında mutlaka bir bahçe vardı. Bol ağaçlı havuzlu, sarmaşıklı, kümesli, kaplumbağalı ve kedili bir bahçe. Bizim kedinin ismi Yumak'tı. Kontesler gibi salına salına gezerdi bahçemizde. Annemin kucağında uyur, babamın ayak sesiyle uyanır, kapının önünde susta durur, babamın içeri girmesiyle onun kucağına atlardı. Yumak benim eski Karşıyaka düşlerimin bir parçasıdır. Hadi gelde, bul bakalım şimdi Yumak'ı...

Ne diyorduk?... Karşıyaka'nın ünlü şairlerimizi yetiştirmedeki hizmetlerinden söz açmıştık. Efendim, yalnız Salah Birsel mi Karşıyakalıdır?... Yok canım, listemiz upuzun... Koskoca Atilla İlhan'a ne demeli? Türk şiirinin kendine özgü önemli şair, yazar, romancı ve senaristi Attila İlhan ve film yıldızı kızkardeşi Çolpan İlhan da Karşıyakalıdır.

Serveti Fünün Edebiyatı'nın öncüsü Tokadizade Şekip ile dünyaca ünlü romancımız Samim Kocagöz de Karşıyakalıdır. Samim Bey, Girne Caddesi'ne bitişik bahçeli evinde hala ne güzel romanlar yazıyor.

İşe şiirle başlayıp, sonra hikayecilikte karar kılmış olan Türk edebiyatının en usta öykücülerinden ve senarist Tarık Dursun Kakınç'ta, çocukluğunu Karşıyaka'da geçirmiş, sonunda yeniden Karşıyaka'ya yerleşmiştir. Şu anda Bostanlı Şehitler Caddesi üzerindeki evindi oturuyor. Yine Türk edebiyatının devlerinden şair Şükran Kurdakul da Karşıyakalıdır ve şiire bu beldede başlamıştır.

Ünlü besteci Rakım Elkutlu hocamıza kaynaklık etmiş olan şair Nahit Hilmi Özeren bir zamanların Varlık dergisinin en gedikli şairi Riza Apak Yanıkoğlan namı ile maruf Niyazi Damla, hep Karşıyaka kaldırımlarının arşınlayarak şiir ve sanat yolunda ilerlemişlerdir. Ne dersiniz?

Karşıyaka'nın en eski güzellikleri, nice şairin yetişmesinde rol oynamış mıdır acaba?...

Düşünün ve kararınızı siz verin. Ben kararımı çoktan verdim. Karşıyaka'nın doğası, sevimli insanları, içten esnafları, unutulmaz komşulukları ve bambaşka dostlukları mutlaka etkilemiştir bu ozanları. Bakım Türk Edebiyatı'nın en saygın şairlerinden Şükrün Kurdakul "Karşıyakam" isimli şiirinde ne diyor:

"Binbir ilahiliğin ömrü var içinde
Karanlık bir gecenin gülşeni Karşıyakam
Billurdan dekorların görünümü var içinde
Diyarların güzeli, en şeni Karşıyakam"

Şükrü Kurdakul bu şiiri 1943'te, Tomurcuk isimli bir dergide yayınlanmış. Şiirin ilk basamaklarına adımını atmış gepegenç bir şair adayı, 1940'lı yıllardaki Karşıyaka'yı bir masal ülkesi gibi anlatmakta ne kadar haklıdır. Karşıyaka, yüzyılımızın başından bu yana, yani 1900'lerden itibaren eşsiz güzelliği ile gerçek bir ün yapmıştı. İsmine Ive hayaline nice şarkılar ve türküler yakılmıştır. Klasik Türk musikisi makamlarında olsun, kanto olsun, türkü olsun, hafif batı müziği tarzında olsun Karşıyaka ezgileri bir long-play olacak kadar çoktur. Güftesi ve besteci Lavtacı Hristo'ya ait olan "Karşıyaka, İzmir'in Gülü" şarkısı, beste ve güftesi Yusuf Nalkesen'e ait olan "Karşıyaka Rast Kantosu" bu şarkılara verilecek en güzel örneklerden birkaçıdır. Tabii, Aziz Özen'in okuduğu ve sözlerini Kahraman Nizamlıoğlu'na ait olan "Karşıyaka, Karşıyaka" şarkısını da unutmayalım. Haydi isterseniz, Hasan Dramalı'nın rast kantosunu okuyalım:

"İpek siyah mantolum

Beyaz beyaz yakalı
Kalbim kalbim çarpıyor
Sana baktım bakalı
Ne yaman şeysin,
Ne güzel şeysin,
Karşıyakalı..."

Hasan Dramalı bu kantosunda sahilde gezinen ipek siyah mantolu ve bayaz yakalı bir Karşıyaka hanımefendisi'nden söz ediyor. Ancak bu hanımefendinin sahilde veya Aşıklar Yolu olarak bilinen Çamlıkta gezindiğini ve imbatin tatlı esintileriyle saçlarının dalgalandığını unutmayalım. Gerçekte Karşıyaka'nın güzellikleridir, bu ipek siyah mantolu hanımefendiye daha bir erişilmezlik ve tadına doyum olmazlık katan.

Karşıyaka çok değil, elli sene önce, şipşirin tramvayları, sahili boydan boya kaplayan nefis köşkleri ve önlerindeki banyoları, hanımeli ve yasemin kokulu cumbalı evleri, denizden iç kısımlara kadar uzanan yeldeğirmenli, havuzlu, tavus kuşlu bahçeleri, upuzun bostan bahçeleri, tıkırık faytonları, sinek iğneli oltaların ucuna takılan löpür löpür çipuraları, lidakileri ve isparozları ile bir cennet belde imiş. Bu cennet belde, güzelliğinin ötesinde bir de üzerinde yaşayan Türk ve her milletten komşuları ile dillere destan olmuş. Bırakınız dedelerimizi ve ninelerimizi, babalarımız ve analarımız hala anlatmazlar mı, o eşsiz kenti?...

Sahilinden denize girilirmiş. Ben en son liseyi bitirdiğim yıl, yani 1964 yılı ilkbaharında şimdiki Yat Kulüp'ün midyelerle donanmış kazıkları üzerinden girmiştim. Karşıyaka denizine. Dostlukları, insanlıkları, arkadaşlıkları, komşulukları ile koskoca bir aile gibiydi eski Karşıyaka, Türkler, İtalyanlar, Yahudiler, hatta Kurtuluş Savaşı'ndan arta kalmış Rumlar can ciğer kuzu sarması yaşayıp giderlerdi, bu tatlı Karşıyaka'da... Benim çocukluğum esnasında, yani 35 yıl önce Karşıyaka denince şunlar akla gelirdi:

Celal'in Meyhanesi
Tütüncü Haydar'ın dükkanı
Zeki'nin kahvesi.
Sami Bey'in pastanesi
Baba lokantası.
Yusuf Bey'in kuaför salonu
Kitapçı İhsan Amca
Sarı Araba
Hakkı, Mehmet, Niyazi, Saffet ve Muammer isimli kasaplar

Tilla Razı'nın sahildeki gazinosu
Ömer Ağa'nın Sakıp Ağa mandıraları
Ali Bey'in hamamı
Adnan Yamanlar'ın manav dükkanı
Uşaklı Ahmet'in kahvesi
Hacı Amca ile maviş gözlü Ferhat Amca'nın fıstıkçı dükkanları
Baba Kaluç'un dükkanı
Fehmi Hepşenkal'ın tuhafiye dükkanı
Fotoğrafçı Mihri Amca
Helvacı Güzeli'nin tatlı dükkanı
Sabri Kocatoros'un kahvesi
Ve bizim kuşağın bir türlü unutamadığı sahildeki Majestik Bilardo Salonu!...

Bu listeyi daha çok uzatabiliriz. Nice mekanlar ve simalar bir bir canlanacaktır gözlerimizin önünde. Fotoğrafçı Mihri Amca dedikten sonra, yine fotoğraf üstadlarından Şükrü, Mazhar, Mehmet, Yıldız, Ar gibi ünlü Karşıyaka fotoğrafçıları hemen aklımızda canlanıverecektir. Doktor Mahmut Şevket Atalkın deyince, aklımıza hemen Lebit Yurdoğlu, Feridun Bilginer, Orhan Alpyörük ve Ziya Ermeter gelmeyecek midir? Eczacı Esat Bey'i, Mithat Bey'i, Kenan Bey'i ve Şukufe Hanım'ın babası Ömer Vehbi Beyi kum unutur?

Ne yazık ki, çoğu öldü bu saydığım ünlü simaların. Eski Karşıyaka'dan Kemal Dülger, Avcılar Kulübü'ne her öğleden sonra uğrayan ünlü futbolcu kambur Niyazi, Güzelyalı'da yaşayan Lap Lap Lütfü ve Tilla restoran'da bulacağımız Kampana Rıza'dan (Alpay) başka pek geriye kalan kalmadı.

Ünlü simalar birer birer yok oldular.
Eski mahalleler kayboldu.
Sokaklar başkalaştı.
Evler yıkıldı, yerle bir edildi.
Bostan tarlaları, apartman tarlası oldu.
Sahil şeridi, Çin Seddi oldu.
Güzelim deniz, foseptik çukuru haline geldi.
Sevimli dükkancıklar, kahveler, lokantalar, balıkçı barınakları tablodan sert fırça darbeleri ile silindi.
Vapurlardaki unutulmaz dostluklar, sohbetler, selamlaşmalar yok oldu.

Koca sahilde Panetti, Alyoti (Durmuş Yaşar), Van Der Zee (küçük Ev) ve Löhner köşkleri ile Alaybey tarafında eski bir konaktan başka bir şey kalmadı. Osmanpaşa parkı dibindeki enfes Löhner Köşkü'nü de son

sahipleri olan Ekipman'lardan Eskişehirli zengin Aydın Begiter satın almış ve yıktıramadığı için bırakmış kendi haline, ufak ufak çöküp paralansın dile. Yerle bir olunca on katlı apartman yapacakmış. Helal olsun, nasıl olsa yerle bir edildi eski Karşıyaka, elin Eskişehirlisi gelsin, son güzel köşkü de yaksın yıksın, ne fark eder zaten!...

Bir koskoca güzelim beldenin tümüyle yokedilmesi, insanın içini paralıyor. Ne yapalım?... Ülkemizdeki toplumsal gelişmenin ve çarpık kentleşmenin kaderidir bu anlattıklarımız.

İnsan üzülüyor değil mi?...

Ancak bir şeyle teselli bulabiliriz.

1912'den bugüne hiç dinmeden sürüp gelen "Kaf Sin Kaf" aşkı, tüm coşkusu ile gelişip yaygınlaşıyor. Karşıyaka değişti ve yabancılaştı. Yüreğine dikilen apartman yığınları ile tık nefes bir kent oldu, ancak içindeki ruh binlerce kızlı-erkekli genç kuşakları yine kasip kavurmaya devam etmekte.

1987 yılı, bu Karşıyaka aşkının doruklara tırmandığı bir yıl olarak tarihe geçti. Basketbolda kazanılan iki kupa ve futbolda Birinci lige yükseliş, gerçekten büyük ve olağanüstü başarılardı. Bu başarıların temelinde Karşıyaka sevdası yatmaktadır. Kent başkalaşmış ancak yeni kuşaklar yepyeni bir Karşıyakalılık ruhu yaratmakta gecikmemişlerdir. Dedelerinden ve babalarından gördükleri ve işittikleri tüm Karşıyaka heyecanlarını, aynen hata fazlasıyla yaşatmaktadırlar. İşte bu yüzden Karşıyaka, bayramını yediden yetmişe bir bütün halinde kutlamıştır.

Bunun ilginç bir örneğini, 2 Mayıs 1987 günü sahilde gerçekleşen Karşıyaka Bayramı'nda gördüm ve yaşadım. Yetmiş yaşındaki dede, beş yaşındaki torununun elinden tutmuş, "Şampiyonluk Yürüyüşü'nde bağıra bağıra ilerliyorlardı. Yanlarına gidip kendimi tanıttım. "Yahu dede, şimdi ne hissediyorsun?" diye sordum. Yanıtı, ağzımı bir karış açık bıraktı:

"Şu an torunum yerinde olmayı ne çok isterdim. Birinci Ligde şampiyon olduğumuz yılı belki görürüm. Ancak bizimkilerin Bayern Münih'i devirip, Avrupa kupalarını sarsacağı günleri görebilecek miyim acaba?"

Dede, torununun elinden sımsıkı tutup "Kaf Sin Kaf" çekerek yoluna devam etti. Acaba benle matrak mı geçti diye bir ara hayıflandım.

Oysa her Karşıyakalının hayal dünyasının, ne kadar geniş ve erişilmez olduğu bir gerçektir.

Hep düşünmüşümdür. Bu "Kaf Sin Kaf" ruhunun mayasında bambaşka bir şey var diye. Kocaman şairler yetiştirmiş bu maya. Kent sevgisinden spor aşkına ilerleyen, hem şehirlilik tutkusundan başlayıp renk aşkına yönelen bir kent kültürü yaratmış Karşıyakalılar. Kuşaktan kuşağa geçmiş bu ruh. Dışardan gelenler de tereddütsüz atılmışlar bu beraberliğe. Evlerde tencereler kaynarken, babalar oğullara eski maçlardaki zaferleri, ünlü futbolcuların öykülerini anlatmışlar. Dilden dile geçmiş, atlamış ve ilerlemiş "Karşıyaka Destani"!...

Evet, ciddi ve planlı bir çalışma ile ve uzman kadroların elinde bu spor kültürü, gerekli alt yapı tesislerine kavuşturulunca, yıllarcal sürecek bir eğitim devresini tamamlayarak, giderek idarecisi sporcusu ve taraftarı ile başa görüşecek bir olgu haline gelebilir.

Şimdi bir "Karşıyaka Olayı" var.

Bunu bir "Karşıyaka Olgusu" na çevirmek gerek.

Yani sürekliliği ve kalıcılığı sağlamak şart.

Bu çağdaş atılımları gerçekleştirirlerse, kimsenin şüphesi olmasın Bayern Münih ile bal gibi Avrupa Kupaları'nda karşılaşırlar.

Bu çağdaş atılımı vakit geçirmeden gerçekleştirmenin yollarını aramalı. Binlerce kişilik gepegenç Karşıyaka taraftarlarına bilimin ve aşkın yolunda daha ileri hedefler göstermeli.

Çünkü Karşıyaka'yı yaşatmak için Kaf Sin Kaf ruhunu diri ve canlı tutmaktan başka çaremiz yok.

Allah senden razı olsun Kaf Sin Kaf ruhu!...

Sonsuza dek direklerde dalgalan yeşil-kırmızı bayrak!

Çünkü sen yaşatıyorsun Karşıyaka'mızı.

Bu yazıyı yazmaya uğraştığım günlerden birinde, değerli arkadaşım ve K.S.K.'nin vefakar taraftarlarından Mini Göbek Aydın (Altıntaş) bana şöyle demişti:

- Çok güzel yapıyorsun Yaşarcığım. Biz Karşıyakalıların her şeyi var,

bir yazılı tarihleri yoktu. Senin bu yöndeki çalışmalarını, tüm Karşıyaka bekliyor. Verdiğin emek, daima şükranla hatırlanacaktır. Evet, sevgili okuyucularım bu "değerlendirme" bana yeter de artar bile!...

Allahaısmarladık sevgili Karşıyakalılar...

25 Şubat 1988

AMERİKAN KIZ KOLEJİ'NDEN YETİŞENLER, KENTİ ARAŞTIYOR: İZMİR'İN EN ESKİ EVİ 275 YILLIK

Yaklaşık iki buçuk saattir yollardaydık, Namazgah'taki dillere destan Osmanzade Yokuşu'nu oflaya poflaya çıkmıştık. Uzaktan Altınordu Kulübü'nün kiremit rengine boyalı tarihi binası, yokuşun ucunda belirmişti. 10 metre daha tırmandık. Aniden sağ köşede tüm ihtişamıyla sahneye çıkıveren iki katlı eve hemen dikkat çektim:

- İşte İzmir'in en eski ev... Tam 275 yıllık.... 1715 tarihinde inşa edilmiştir. Çıkmalı evlere verilerek en güzel örneklerden biri, Ahşap, iki katlı, nefis cumbali bu ev, görüldüğü gibi ilginç bir persektif örneği göstermekte. Üçgen biçiminde inşa edildiği için V yaparak birleşen iki yolun kesiştiği yerde yükselmektedir.

Sıvaları dökülmüş ve dış yüzü lime lime olmuş evin 275 yıl nasıl dayandığı hemen belli olmakta. İri taşlar ve sert tuğlalarla örülmüş. Ev, sanki kale gibi. Ama içi imalathane olarak kullanılıyor. İçindeki işçi kardeşlerimiz, bu evi korusunlar diye duacıyız.

Sabah, Saat 11.00'de İzmir Devlet Resim Heykel Müzesi'nde buluşmuştuk. İzmir Amerikan Kız Koleji'nden Yetişenler Derneği üyesi arkadaşlarla bugün İzmir'i tanıma gezilerimizden birini daha gerçekleştirmek kararındayız. Dostlar için eski Namazgah Fotoğrafları sergisini, el çabukluğu ile gözler önüne serdikten sonra, Saat: 12.00 civarında yola düştük.

Devlet Hastanesi'nin kenarından Arapfırını Sokağı'na girdik. Dikkatle bakınca hemen görülen sağlı sollu çıkmaz sokaklardaki en az yüz yıllık eski kent dokulari hepimizi uyarmaya çoktan başladı bile. Bir zenci tarafından kurulan ve hala çalışan Arap Fırını'nı geçip Medine Yokuşu başında durduk. Güler Erdur ile Esma Çırpanlı arkadaşlarımız hemen bir çırpıda yokuşu tırmanıp büyük bir heyecanla doğdukları evleri aradılar ve buldular.

Yolumuza devam edip bu kez Mekke Yokuşu'na geldik. Başladık tırmanmaya. Aman efendim, bu ne güzellik! Merdivenli yokuşun iki tarafı nefis cumbalı iki katlı evlerle inci gibi süslenmiş sanki. Artık eski sakinlerinin oturmamasına rağmen, hala dokusunu koruyan bu 842'nci sokağın 20 numaralı evinde 1884 yılında İsmet İnönü doğmuş.

İsmet Paşa'nın evi önünde toplaştık. Kapının tokmağını uzun uzun taklatmama rağmen ne yazık ki, eve bakan Nesrin Abla kapıyı açmadı. Yokuşu inip, yılan gibi kıvrılan yoldan Kestelli'ye doğru ilerledik.

Dostlarımı ikaz ediyorum, "Hep yukarı bakın" diye. Sağlı sollu uzanan eski evlerin birinci katları çoğunlukla işyeri olduğu için, gerçek güzellik ikinci katlarda görülüyor. Nefis cumbalar, tahta veya demir oymalı pencereler arka arkaya ortaya çıkmakta. Saçak altı işlemeleri, nefis tahta pencere detayları, kapı tokmakları, mermer eşikler, şirin pencereler... Kestelli'ye çıkınca sola bakıp, 100 yıllık Yusuf Riza Okulu'nun artık kapanacağından dolayı üzülüyoruz. Haydi oradan İkiçeşmelik Caddesi'ne...

Mezarlıkbaşı'na Keçeciler Cadde'sinden girdik. Sağdaki çok katlı otopark bir heyula gibi yükselmekte. Bu otopark inşa edilirken temelinden çıkan Roma dönemi eserleri geceyarıları hırsız gibi kaçırılmıştı, hepimiz biliyoruz bunları. Allah kahretsin demekten başka elimizden bir şey gelmiyor. Solda nefis yapılı Tilkilik Karakolu ile Tevfik Paşa Hamamı arasında yine ucube gibi bir yeni yapı yükselmekte. Şimdi Anafartalar Caddesi diye anılan bu yolun, ne yazık ki sağ tarafı tamamen yıkılacak ve berbat yapılaşmaya izin verilecek. Sonra iş, yolun soluna gelecek tabii. Halen yıkılmakta olan tarihi Lale Sineması'nı hüzünle izliyoruz. Bu sinemayı inşa eden ilk sinemacılarımızdan Cemil Filmer'in kemikleri sızlıyordur şüphesiz.

Keçeciler Caddesi, Mezarlıkbaşı'ndan Tilkilik'e uzanan bir başka dünyadır. Dükkanları, insanları, satıcıları, çingeneleri, afyonkeşleri, eski insanları, yoksulları, Yahudiler'den arta kalıp hala ayakta duran Yuvataneleri (yani aile evleri) ile her bakışınızda ayrı bir fotoğraf, ayrı bir sinemadır. İlgiyle bakıp çok yavaş Hatuniye Camii önüne geliyoruz.

Hatuniye deyip geçemeyiz. 1625 yılında Tayyibe Hanım isimli bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. Eskiden bitişiğinde medresesi de varmış. Yüzyıllar boyunca Türk İzmir'e manevi önderlik yapmış olan bu camiden Sezai Hoca gibi ata binişiyle efsane olan ünlü bir din adamı da gelip geçmiş. Hatuniye'nin arkasındaki şirin parka geçip, kutusu 250 liradan kumrulara darı attık.

Hatuniye'nin karşısındaki Müftü Rahmetullah Efendi'nin Perili Köşk'üne ve şimdi banka olmuş eski Tilkilik Kahveleri'nin görünmez bölgelerine ilgiyle baktık. Bir süre sonra vurduk Oteller Sokağı'na... Yine İzmir'in eski sokaklarından birindeyiz. Her otel ayrı bir dünya, her otel odası ayrı bir öyküdür burada. 1296 sokaktayız. Köşedeki

ünlü Sadık Bey Oteli'ne (Atatürk'ün kayınpederinin babasının evi) bakıp, sola dönüyoruz. 1297 nolu Fettah Sokağı'ndayız. Cuma Tekkesi'nde yatan iki evliyayı pencereden izleyip, hemen karşısındaki Tekke Çıkmazı'na girip Rakım Elkutlu'nun doğduğu eve bakıyoruz. Koca bestekar, bir çıkmaz sokaktan çıkmış... Sonra 1297 sokakta eşik taşını gördük. Eskiden eşege veya ata binmek için mermer eşik taşının üstüne çıkıp ordan hayvanın üstüne atlarlarmış. Hayret, eşekler, atlar, sipalar ortada yok, ama eşik taşı boyunu bükük öylesine köşede durmakta.

17. yüzyılda Abdülfettah Çavuş tarafından yaptırılan Fettah Camii önünden geçip yeniden Anafartalar Caddesi'ne çıktık. Tam bir pazar yeri kalabalığı var. Soldaki vakıflara ait odun deposunun gerisinde duran yüzlerce yıllık bir hamam kalıntısı hemen dikkat çekiyor. Nihayet Dönertaş'ın önüne geldik.

Hey gidi, Dönertaş hey... Kentin en eski simgelerinden biri. Ama yine restorasyon dümeni ile toz toprak çamur içinde bırakılmış, tahta perdeleri bile sökülmeden öylecene terk edilmiş. Bir gün nefis kent görüntüleriyle süslü mermer kabartmaları sökülüp çalınacak diye ödüm kopar. Pislik içinde, çevresine asılan seyyar satıcıların ıncıkboncuklarıyla ne kadar mahzun ve zavallı bir görünümü var.

Nihayet içimizi ferahlatacak birisiyle karşılaşıyoruz. Aksu Oteli sahibi Hasan Ali Aksu, bizim grubu içeri buyur edip izzet-i ikramda bulunduktan sonra, eski İzmir'den kaynaklanmış leziz kültürüyle, ince konuşmasıyla tarihten kesitler sunuyor bize. Daldan dala atlayarak mahallenin geçmişini, ünlülerini efsanelerini, "karlı buzlu tadıyla" anlatıyor. Eski Belediye Meclisi üyesi, Sen Jozef mezunu, 8000 ciltlik kütüphanesi bulunan Hasan Bey'in yanından güçlükle ayrılıyoruz. Yine buluşacağız tabii. Eski İzmirliler ellerindeki herşeylerini yabancılaşmaya kaptırdıktan sonra, yavaş yavaş birbirlerini arayıp bulmaya, sorup soruşturmaya başladılar çünkü. Akraba arar gibi eski komşularını arıyorlar.

Aksu Oteli'nin dibinden Osmanzade Yokuşu'na vurduk. Her tarafı tarih kokan bir yokuş burası. Grubumuzdan Şükran Yücel, 62 nolu dede evini bulunca sevinç içinde kapu önünde fotoğraf çektirdi. Dedesi ünlü palamut tüccarı Mustafa Günmezoğlu sanki canlanmış, Şükran'a "hoşgeldin kızım" diyor.

Sonra İzmir'in en eski evinin önünde fotoğraf çektiriyoruz. Altınordu Kulübü, Pazaryeri, eski fırından aldığımız sıcacık boyozlar, Namazgah camii, Namazgah hamamları, eski Misaki Milli Okulu yandıktan sonra

şimdi park olan yeri olan alan bir sinema gibi gözlerimizin önünden geçiyor. Türk İzmir'in tam göbeğindeyiz şu anda.

Sonra Agora'dayız. Kentin Büyük İskender tarafından buralarda inşa ettirilerek halkın Bayraklı'dan, M.Ö. 335'lerde taşınışı, Agora'nın yapılışı, Küçük Faustina'nın öyküsü, Marcus Avrelyus ile ölümsüz aşklarını yaşıyor ve anlatıyoruz. Binlerce yıldır sürekli akan suyu, Agora'nın alt labirentlerini, Türk mezarlığını ve nefis müslüman lahitlerini izledikten sonra arabalara atladığımız gibi doğru Kadifekale'ye çıkıyoruz.

İzmir ayaklarımızın altında. Şirin çayhanede çayımızı içip simitlerimizi yerken kentin tek yeşil alanı olan Kültürpark'ı da yok edip betonlaştıracak olan yeni gelişmeleri şiddetle eleştiriyoruz. Rahmetli Behçet Uz'un kızı Ödel Kaptanoğlu çok üzüntülü.

Büyük İskender'in bir çam ağacının altında rüyaya dalıp, iki su perisini görüp, onların söylediğini Kiaros Kahini'ne onaylattıktan sonra, yeniden İzmir'i kurmaya karar verdiği Kadifekale ise, tam bir perişanlık. Yerebatan'ı aratmayacak derecede nefis sarnıçları pislik içinde. Şalvarlı hırtlar, turist avcısı yamyamlar, karanlık suratlı adamlar, dan-dun top oynayan fırtlar, sağa sola işeyip duran heriflerin hepsi burada. Oysa turist otobüslerinin biri durup, ötekisi kalkıyor. Kadifekale ne güzel bir açık hava kültür mekanı olur halbuki.

Gelişimizin aksine bu kez yokuş aşağı yürüyerek Kadifekale'den sarkıyoruz. İnce ince kıvrılarak, dik merdivenlerle kesilen, cumbalarında başörtülü hanımların birbirinin üstünde bizi izlediği, çocukların "Hello" diye çığırışarak peşimizden koştuğu, garip ama heyecan verici sokaklardan geçiyoruz. Kitabeler, musluksuz yüzlerce yıllık sebil çeşmeleri, minik mezarlıklar, türbeler, esrarengiz evliya yatırları, mum dikilen veya kaput bezi bağlanan adak köşecikleri görüyoruz.

Hayret, bazen Harlem'i andıran korku yüklü kent dokuları var. Oysa aniden şirin müslüman besteleri ile de karşılaşmak olası. Kürtler, çingeneler, Arap tadında olanlar, yoksul Türkler içiçe karmaşık ve çözülmez bir kent yapısı oluşturmuşlar bu mahallelerde. Kadifekale etekleri bir alem doğrusu. Dolana dolana aşağılara iniyoruz. Bazen iki metre genişliğinde dansözvari sokaklar var. Şırıl Şırıl suları yollarda akıp giden. Sürekli iniyoruz. Aniden tanıdık bir yere vardık. Evet, Pazaryeri'ndeyiz. Sonra yeniden Altınordu'nun önünden Hatuniye'ye ve Mezarlıkbaşı girişine geliyoruz. Ve gezimize son veriyoruz.

Yorgun muyuz? Hiç de değil. En heyecanlı bir filmden daha ilgi çekici bir yolculuk gerçekleştirdik. Yağmur da müsaade etti, islatmadı bizi. Güneş te açıp terletmedi. Mihmandarımız İzmirlizâde Yaşar Aksoy Efendi'nin de romatizmaları da hiç azmadı bugün. Fıstık gibi gezip tozduk. İzmir'imizi öğrendik. Anılarımızı canlandırdık. Büyük insan tiyatro sanatçısı merhum Erkan Yücel'in eşi Şükran Yücel'in dediği gibi "Kökümüze dönüş gezisiydi bu. Eskiyi yakalama gezisiydi."

Yeni Asır, 29.4.1990

3. Bölüm: KENTE MERHABA

(Yeni Asır'da 1991-93 Yıllarında "Merhaba" köşesinde yayınlanan yazılardan bir seçki)

KENT KİMLİKLERİ

Kentler "kültürel kimlik" açısından dört ana kategoriye ayrılır. Birinci gruba "müze kentler" girer. Bunlar, "dünü olup, yarını olmayan" kentlerdir. Geçmişini dopdolu yaşamış ve kültürel zenginlikler yaratmış kentler, birikimlerini sonsuza kadar yaşatma amacındadırlar. Kültür turizminin başkentleridir sanki. Viyana, Venedik, Lübbeck, Rönesans görkemini sergileyen Floransa ve Pisa, koyu protestan Alman yerleşim birimleri veya şövalye ruhlarının dolandığını sandığınız bazı Orta Çağ üsluplu "Büyük Britanya" kentleri gibi. Sokaklarında gezerken, sanki "zaman tünelinde" yüzlerce yıl geri gidersiniz. (Örneğin Viyana veya Edinburg)

"Kozmik kentler" ikinci grubu oluşturur. "Dünü olmayan, ancak yarınları olan" kentlerdir. Geçmişleri 200-300 yıl geriye ancak gidebilir, fakat çağdaş gelişmeleri 1000 yıl sonrası için planlanmıştır. Amerikan kentlerinin çoğu, örneğin sağlık merkezi Houston, bu grubun tipik örneğidir. Sokaklarında dolaşırken kendinizi başka bir gezegende sanırsınız.

Üçüncüsü "hem dünü, hem bügünü, hem de yarını" olan "ırmak kentler"dir. Kültürel ve tarihi geçmiş, bir ırmak gibi akar durur, kesintisiz. Paris gibi! Paris'in sokaklarında dolaşırken, kendinizi kah ahşap Fransız İhtilali'nde, kah metalik güncelde, kah uzaysal gelecekte sanırsınız. (Benim Paris'im, yosma Montmarte'nin arka sokaklarına "Napolyon akşamlarının", bir giyotin gibi inmesiyle başlar. İhtilalciler, meydanlarda ayaklanmıştır. Oysa ben, biçare deli ressam Ultrillo'nun postunu serdiği "Güzel Gabriella Kafesi"nde gizlenirim. Pembe çiçek desenli masa örtüleri üzerinde elma dilimli beyaz şaraplar içilen ve Aragon'un sevgilisi Elsa'ya Nazi işgalinde yazdığı "vatan şiirlerinin" okunduğu saatlerdir onlar. Ruj ve tütün, şiir ve eleştiri, şarkı ve hüzün. Güngörmüş Seine nehri ise, ağır ağır akar, herşeyi görür ve içine atar!)

"Geçmişini kaybetmiş, şimdisini yaşamayan ve geleceği olmayan" kentler ise, "batik kentler"dir. Nüfus patlamasına, etnik istilalara, çarpık yapılaşmaya, kültürel yıkıma, teröre, ahlâksızlığa, küfre ve tükürüğe teslim olmuşlardır. İstanbul, en tipik örneğidir. Bazı Arap, Uzak Doğu, Latin Amerika kentleri keza.

"Batık bir kent" olmamak için kültürümüzü "ırmak" gibi yaşatmalıyız!

7.4.1992

SON VAPUR!

Pasaport'tan kalkıp Cordelio'ya (Karşıyaka) doğru, 20.40'da yelken açan son vapurun keyfi bambaşkadır.

Hele, yorgun çimacı evine özlemle kavuşmak için halatları aceleyle çözerken, küpeşteye en son atlayan "siz" olursanız! Vapur kalktı kalkacak, bir ayağınız iskelede, ötekisi gemide, "İki arada bir derede"siniz. Terk ettiğiniz toprak, "efsanevi Smyrna" kenti. Ötede ise doğup büyüdüğünüz Karşıyaka'nız var. İki sevgiliye sahip olmanın keyfi, yirmi dakikalık deniz yolculuğunda doruk noktasına çıkar. Akşamı buzdan kılıçlarla kesip giden vapurda "çok özel zümrüt tünellere" girip çıkarsınız! Bu çifte aşkın tanıkları, Pasaport ve Karşıyaka'daki çimacılardır. "Haydi abey, iyi akşamlar" deyişleri, bence taş plaktan "Münir Nureddin merhabası" duymak kadar saltanatlıdır!

Tam yirmi yıldır bu güzelliği yaşarım. Liman çayhanelerine ve kafelerine takılmak, her kentliye nasip olmayan küçük ama kristal tadlar taşır. Vapura tam vaktinde yetişemezsem ne gam! Dümende tanıdık bir kaptan varsa, vapur kalkmış olsa bile fenerin ordan geri döner ve üç-beş kişiden oluşan son yolcuların merak dolu bakışları altında, beni iskeleden kapıp yoluna devam eder. Safit Faik'ten sonra, vapur döndüren "ikinci gariban" benim herhalde!

Geçen gün rıhtımda yine vapur beklerken, bir genç beni sürükleye sürükleye L'aventure Cafe'ye soktu. Güzel Sanatlar Fakültesi'nden öğretim üyesi Ragip Taranç ve öğrencileri "bir şeyi" kutluyorlardı. İşte, "müthiş haberi" orda aldım. Hemen bana da yer açtılar ve kadehleri kaldırdık:

"İzmir İzmir filmi, ödül kazanmıştı"

Bu İzmir'in başarısıydı. "İlk İzmir filmi" imece usulü ile Güzel Sanatlar Fakültesi"nin öğretim üyesi ve öğrencilerince hazırlanmıştı. Hem yönetiyorlar, hem oynuyorlardı. Geçen yıl filmi izleyince "Ege'de Zaman" köşemde "yaşasın" diye çığlığı basmıştım. Ekonomisi, politikası ve kültürü ile körfez batağına "cuup" diye saplanan İzmir'de, böyle bir "sanat olayına" kentin tüm kurumlarının gururla sahip çıkması gerekirdi. Ne gezer! Oralı bile olmadılar. Bir sürü panel başkuşunun, Hükümet üyelerine "izmir'e sahip çıkın" nutuğu atacağı yerde, büyüklerimize şu filmi gösterseler daha yerinde olur efendim.

İzmirli, ne yazık ki, kendini anlatan bir filmin ödül kazandığından habersiz olduğu gibi. Pasaport iskelesinin de yakında çatır çatır yıkılacağını bilmez. O akşam, Pasaport'tan son vapura atlarken, film için bayağı gururlanıyor, ancak iskelenin yakında balçığa gömüleceğini düşleyerek nihavent hüzünler içinde acı çekiyordum. Pasaport şiirimin tam yeriydi;

Ne atsam hepyek, ne mırıldansam napoliten. Bu kadırga sığınağına devrilmişim ben. Dedim ya serüven, Pasaport'ta gün batarken!...

8.4.1992

ÇİRKİN ŞÖVALYE

"Cyrano de Bergerac filmi" deyince, 35 yıl öncesine dönüp, Kordonboyu'ndaki Tayyare Sineması'nda bir öğleden sonra seansının dehşet dolu saniyelerini hatırlıyorum..

Burnu müthiş uzun "çirkin şövalye", selamını verdikten sonra kılıcı ile havada kavis çizmiş ve gardını almıştı. Karşısındaki züppe rakibine kartal gibi baktı. Çevredeki soylular, şövalyenin burnu ile gizlice alay ediyorlardı. Şövalye bir türlü elde edemediğini sevgilisi "Roxane" için dövüşecekti. Tüm rakiplerini yeniyor ancak Roxane'ye ulaşamıyordu. Çünkü çirkindi. Bu yüzden kara sevda olmuştu. Bir kaç saniye sonra Şövalye ile züppe kılıçlarını şakırdatacaklardı. Ve, filmin en heyecanlı yerindeydik!

Aniden yeraltından gelen bir gümbürtünün bizi havaya hoplattığını fark ettik. Duvarlar sanki üstümüze geliyor, sinemanın tahta koltukları çatırdıyordu. Ayağımızın altındaki zemin kaymaya başlamıştı. Annem "Zelzele.." diye bağırdı ve beni kaptığı gibi kapıya fırladı. Herkes gibi! Zifiri karanlıkta insan yığınının arasında kalmıştık. Müthiş bir panik yaşanıyordu.

1955'ler... Bir öğleden sonra. Kordon'daki Tayyare Sineması'ndaydık. On yaşlarındaydım. Çirkin Şövalye'ye aşıktım. Ona benzemek için çizmeler giyip, tahtadan kılıçlar kuşanıyor, izci kasketimin kenarına tavuk tüyleri takıp, kendimi Paris'i titreten o özgür kahramanla özdeşleştiriyordum. Minicik onursal ruhumun kılıcıydı o Şövalye! Üstelik şairdi...

Kemeraltı'na indiğimizde, eline asılıp annemi Yavuz Kitapevi'nin vitrinine çeker, resimli klasikler dizisi içindeki Cyrano de Bergerac'in serüvenlerini satın aldırırdım. Rahmetli annem, "kitap" deyince ne istesem alırdı. Vapurda kucağımda tomarla kitap Karşıyaka'ya mutlu dönerdik.

* * * * *

"Cyrano de Bergerac" filmi Tayyare'ye gelince, annemle birlikte ilk seansına yetişmiştik. Zelzelede dehşet dolu dakikalar yaşadık. Annem kalabalıkta yere düşmüş ama elini bırakmayıp yeniden yerden doğrulup kapıya ulaşmıştı. Ayak bileği ezilmiş ve çorabı kaçmıştı. Sonradan içeri girip filmi tamamladık. Hiç unutmam, şövalyenin heyecanı ile zelzele dehşeti tam bir senfoni sağlamıştı.

İzmir Film Festivali'nde bugün, "Cyrano de Bergerac" in filmi oynuyor. Kara sevdaya tutulmuş olan bu özgür ruh ile yeniden karşılaşacağız. Gerçek bir klasik. Evrenselleşmiş bir Fransız hikayesi. Bu kez başrolde Gerard Depardieu olacak. Roxane'yi ise, Fransız sinemasının yeni ve yetenekli yıldızlarından Anne Brochet canlandırıyor. Yeni bir yorum.

Ancak artık ne Tayyare Sinemamız var, ne de annem!... Bir kaç hafta önce kaybettiğim annem sağ olsaydı, bu kez ben "onun" elinden tutardım ve vapura binip Çirkin Şövalye'yi izlemeye giderdik Bugün "Cyrano de Bergerac" filmini ağlamadan izlemem mümkün mü?...

9.4.1992

FOTOĞRAFIN BÜYÜSÜ

Dünyaya üç türlü bakış vardır. Birincisi düz insanın "dümdüz" bakışıdır. İkincisi fotoğraf makinasının "objektif" gibi, diğeri ise sinema makinasnın "kamerası" gibi bakıştır.

Düz insan, yaşadığı dünyaya anlamadan ve yorumlamadan bakar. Milyonlarca böyle insan vardır. Bireyci ve ruhsuz. Dolgun maaşa ve güzel bacaklı bir eşe fit olurlar. Ne bahçelerindeki sarı yaseminlerden, ne de komşunun flüt çalan çocuğundan haberleri vardır. Televizyon önünde kumanda oyuncağı ile oynarken uykuya dalarlar. Mideleri "bira, patates ve gaz" doludur.

Beyninde fotoğraf makinası taşıyanlar ise, sürekli güzeli ve ilginci ararlar. Gözleri Pentax, Canon veya Nikon objektifi gibidir. Esrarlı dudak, patlayan nilüfer, gün görmüş bir köşk onları mıknatıs gibi çeker. Büyük fotoğraf sanatçıları bunların içinden çıkar. Yaşam, onlar için dünyayı görebilmek ve belgelemektir. O kadar!

Üçüncüler, beyninde sinema makinası taşıyanlardır. Gözler kamera gibidir. Fırıl fırıl döner ve beynin ürettiği senaryolara uygun görüntüleri arar. Veya, obweyi görür görmez, kurgular oluşur ve müthiş hikayeler canlanır. Hep kayıt yaparlar. Büyük film yönetmenleri böyle doğar. Bilginler ve büyük yazarlar da. Dehâsöz konusudur burda. Kurmaca hayallerden hareket ederek, geleceği biçimlerler. Yaşamı yorumlamak onların işidir. Jules Verne, Fellini veya Woddy Allen en tipik örnekleridir.

İşte, düz insan ile dahiler arasındaki ara kuşak "dünyanın fotoğraflarını çekenlerdir. Dünyayı fark edenler. Sıradanlık ile kurmaca arasındaki gerçek!

Fotoğrafın büyüsü, "şiirin büyüsüne" denktir. Şair Atilla İlhan, der ki:

"ne kadınlar sevdim zaten yoktular
yağmur giyerlerdi sonbaharla bir azıcık okşasam
sanki çocuktular bıraksam korkudan gözleri sislenir
ne kadınlar sevdim zaten yoktular"

Şair, sanki bir kadının fotoğrafını çekmiştir. O hayali kadın, gözlerinizin önünde canlı gibidir. Tersini düşünelim. Öyle bir sisli kadın fotoğrafı çekeceksiniz ki, bu şiire denk düşsün. Şiir-fotoğraf ilişkisi budur.

İzmir Fotoğraf Günleri'ndeki sergileri izleyecek olan İzmirlilere, yanlarına şiir kitaplarını almalarını özellikle dilerim.

Fotoğraf makinalarını kılıfından çıkarmayanlar ve şiir kitabı olmayanlar ise, televizyon önünde bol bol horlayabilirler!

10.4.1992

2. BEYAZIT'I GÖRDÜM!

Tanburi İsak Efendi'nin gülizar makamındaki ünlü Murabba bestesini dinlerken Sultan Beyazıt'la bakıştık.

Nağmeler akıp gidiyordu: "Beste-i zencir-i zülfündür gönül ey dilruba". Sahnenin arkasındaki mavi atlas perdenin kıvrımları üzerine düşen erguvan gölge, yavaş yavaş şekillendi. Ağzında gül goncasıyla düşüncelere dalmış Sultan, nihavent sisler içinde yüzünü gösterdi.

Birlikte Mendil Hoca'nın nikriz bestesi ve İsak Varon Efendi'nin ferahfeza eseri "Seyretmek için seyrini ey ruh-i revanım" bestelerini izledik. Duygular yüzyılların hızıyla uçuştu. Kemençe taksiminden sonra Mısırlı Udi İbrahim Efendi'nin "Yalnız bırakıp gitme bu akşam erken" şarkısında hanımefendi solistimiz Leman Bimen, sanki Enderun'dan çıkıp gelmiş gibiydi. Sultan, onu tanıdı.

Türk Musikisi'ne gönül vermiş, Musevi bestecilerden Tanburi İsâk, Mısırlı Udi İbrahim Efendi, İsak Varon ve Musi Moşe Faro arka arkaya çalındı. İpek sandallara binmişcesine bir lezzetle, Boğaziçi'nden Tuna kıyılarına, Filistin sahillerinden Kırım boylarına kadar geziniyorduk sanki. Musikimizin gülistan kucağına aşkla düşmüştük.

Keyif içindeki Sultan 2. Bayezıt'la göz göze geldim. "Adli" takma ismiyle şiirler yazmış olan Sultan'ın kendi şiirini mırıldandığını hissettim. Kanım dondu sanki:

"Ey yay kaşlım, ne çeker
kurban edersem can, sana.
Benim gibi bin kişi eder,
her lahza can, kurban sana.
Sevgili canda, ezeldenberi
saklardım seni, sanma kim!"

Fatih Sultan Mehmet'in oğlu, otuz bilgine maaş bağlayan, ülkeyi baştan başa imar eden, camiler ve medreselerle vatanı yükselten ve Zalim İspanya'dan kaçan mazlum Museviler'e memlekete kabul eden "hat" ustası, büyük şair Sultan 2. Bayezit, evliya tevazuu içinde koroyu dinliyor ve sahnede icra edilen şarkıları içtenlikle alkışlıyordu. Konser, onun şerefineydi!

* * * * *

Hepimiz alkışlıyorduk, Kültür Bakanlığı İzmir Devlet Klasik Türk Müziği Korosunu. Sanki beşyüz yıllık hasbahçedeydik. Anadolu Türkleri ile Türk Musevileri el ele tutuşmuş sonsuza doğru yürüyorlardı. Yeni bir beşyüz yıla doğru. Tarih boyunca "İnsanlığa Örnek" olacak bir ruhla akıp gidiyorlardı. "Büyük Türk güzelliğine" ait olduğum için bir kez daha gururlandım. İsak Varon'un rast şarkısını mırıldanarak konser salonundan çıkıp kentin karanlığına karıştım. "Bir yaş gibi gözden süzülüp kalbime aktın..."

14.4.1992

OPERA KÜLTÜRÜ

Opera ve bale kültürü olmayan bir kentli, "uygar insan" olamaz. Uygarlığın temel koşullarından biri olan "opera kültürünün" İlk göstergesi ise, "salon"un yeterli oluşudur.

Dünyanın en üstün sanatçılarını topladınız, Maria Callas'ı filan getirdiniz ve en değerli oyunlardan birini sahneleyeceksiniz. Bu salon, mutlaka Scala'ya yakın bir salon olmalıdır, çünkü Callas'ı çadırda veya büyük bir kümeste filan sahneye çıkartamazsınız. Bunları niçin yazıyorum?..

İzmir Devlet Opera ve Balesi, istediği kadar "yeni 10 yıllara" başarı ile koşsun, salon sorunu çözülmez ise ve 3 miİyonluk kentli için hala 450 koltuklu Elhamra sinema salonunda "müsamere" yapılmaya devam edilirse, hem kendimizi oyalarız, hem kent uygarlığı yolunda yaya kalırız. Birbirimizi ve halkı aldatmayalım!

* * * * *

İzmir'in temel sorunlarından başlıcası, opera, bale, tiyatro eserleri ve senfonik konserlerin gerçekleşeceği dev bir kültür-sanat merkezinin olmamasıdır. Bu salon için ivedi yer bulunmalıdır. Atatürk Kültür Merkezi, üniversiteye aittir ve yetersizdir. Elhamra ile Devlet Tiyatrosu binalarımızı, mimari miras olarak mutlaka koruyacağız, ancak 2000'li yılların sanatını asla buralarda yapamayız.

Opera binamız komiktir. Minnacık! Uluslararası standartlara göre 25-30 metre olması gereken sahne derinliği 5-6 metredir. Kulisi daracıktır, nefes alacak yeri yoktur, kedi bağlasanız durmaz. 480 koltuğu vardı, "doldu imajı" versin diye son tamiratta iki sıra koltuk daha atıldı. Vestiyeri dolap kadardır. Seyirci olarak çay, kahve içeceğimiz çağdaş hizmet veren cafesi yoktur, gofret standını kastetmiyorum, paşa gibi nes-cafe içeceğimiz konforu işaret ediyorum. Oysa bu hizmeti vermeyen tek batılı opera gösteremezsiniz.

Işığımız, adam gibi "projektörümüz" yoktur. 150 kişilik kadrosu ile Eylül'de eskinin muhteşem Halkevi binasında, hizmete girecek olan Mersin Operası'nın ışık sorununu, yörenin pamukçu zenginleri "pamuk elle cebe" yöntemiyle hemen çözüverdiler ve dünyanın en iyi ışık sistemini armağan ettiler. N'aber?..

Kimse bize alınmasın. Bütçesi 100 milyarı aşan ve çalışanlarına 7 ile

10 milyon arasında maaş veren İzmir Devlet Opera ve Balesi'nin kesinkes uygar bir sanat merkezinde sanatını icra etmesi gerekmektedir.

Münih'teki Bavyera Devlet Operası, Viyana Devlet Operası, Londra Covent Garden Operası veya Essen'de ünlü mimar Aollto tarafından planları çizilen yeni opera binası gibi "görkemli" olsun demiyoruz, ancak adam gibi olsun. Bu fakir ulus için, Scala gibi yapı istemeyiz.

Evet "yorganımızı" ayağımıza göre uzatalım. Tamam! Ancak şimdiki binamız, gövdemize göre "peçete" kadar bile denk düşemiyor! Opera ve Balemizin 10 yılını, bu duygular içinde kutlarsak, anlamlı olur düşüncesindeyim.

15.4 1992

KADİFEKALE VE İSKENDER...

Makedonyalı Büyük İskender, 2000 yıl öncesinden şimdiki "İzmir kentinin" temellerini atmıştı.

Tarih Baba, şöyle anlatır:

Milattan önce 333 yılında ordusuyla İzmir'e gelen Büyük İskender, ormanla kaplı olan Pagos Tepesi'ne (şimdiki Kadifekale) çıkar ve avlanır. Sonra ulu bir çınarın altında uykuya dalar. Rüyasında gördüğü iki su perisi (Nemezis), bu tepenin eteklerinde yeni bir kent kurmasını isterler. Uyanan İskender, Claros (ahmetbeyli) kahinine rüyasının yorumunu sorar. Kahin der ki: Pagos Tepesi eteklerinde yerleşecek olan İzmirliler, eskisinden dört kez daha mutlu olacaklardır!

İskender hemen, generalleri Antigones ve Lizimahos'a "yeni kenti" kurma emrini verir ve Asya'ya doğru fetih yolculuğuna devam eder ve ölür. Ancak "General Lizimahos" vasiyeti yerine getirerek, Pagos Tepesi eteklerinde eşsiz bir mermer kent inşa eder, tepeyede Kadifekale'yi oturtur. Böylece Bayraklı civarına kitlenmiş olan tıkanık eski İzmir kenti, yenilenerek "şimdiki İzmir" kurulur.

Kadifekale böyle bir efsanevi geçmişe sahip olmasına karşın, yıllarca metruk bir şekilde mezbelelik olarak yaşamıştır. Ancak İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin tapulu malı olan Kadifekale, aynı kuruluşun önderliğinde, Kültür ve Turizm Bakanlıklarımızın desteğinde, İZFAŞ'ın koordinesinde yepyeni bir yapılanmaya gidiyor. Turing mimarları tarafından yapılan projeye göre, kamulaştırmalar hariç 30 milyara çıkacak olan çalışmalarda tüm surların restorasyonu, 1500 kişilik bir anfi-tiyatro, açık hava arkeoloji parkı, El Sanatları Merkezi, bir müze, sarnış lokantası ve teras-kafe inşa edilecektir. Kadifekale, Büyükşehir Belediyesi'nin el atmasıyla, tarihine yakışır bir turizm merkezi olacaktır. Turizm Bakanlığı'nın bugün saat 16.00'da Kültürpark'ta düzenlediği panelde ben, Selami Gürgüç ve Dr. Orhan Alpyörük projeyi halka anlatacağız.

Kadifekale'nin büyüsü, şimdiki Makedonya'ya uzanır. Bağımsızlığını kazanan ancak Yunanistan'ın zalim baskıları altında nefes alamayan "Yeni Makedonya Devleti", kendi evladı Büyük İskender ile onur duyar. Makedonyalı İskender, gürbüz çobanlardan oluşan ordular kurup, zalimlikte önde giden Yunan Siteleri'ni başlarına geçirmişti.

Bir Yunan değil, bir yiğit Makedonyalı olan Büyük İskender'in Kadifekalesi, büyük yüreğiyle Yunanistan'a direnen Makedonya ulusunun da, dünyaya açılacağı bir "arena" olabilir. Uyarıyorum!

İzmir'de oturan binlerce Makedonyalı'ya sesleniyorum. Restore edilen Kadifekale, sizin de en büyük gururumuz olacaktır!

21.4.1992

YOLDAKİ ADAM

Yürümekten hoşlananlar gizli şairlerdir. Bu becerilerini ya keşfederler veya habersiz dolanırlar. Masa basına takılmayıp kendini kaldırımlara fora eden ve yürüyüşe vuran "gezenti-şairler" ise, bu dünyanın dingilini "feriskopla" izleyip "hergelle" hesaplamış akıllı bıdıklardır.

Yolda mısralar mırıldanırlar, güzel besteleri heybelerine atarlar, kentin vadilerinde roman yazarlar. Romeo ruhu taşıyan bu şairler, her güzelde kendi Jülyetlerini görüp, her günbatımında yeni aşklar başlatırlar. İmbatın şenşakrak okşayışı, okul otobüsünün kahkahayla boşalışı, emekli memurun filesini manavda keyifle dolduruşu veya şak diye yolun ortasında öpüşen iki bıcırık, bu gezenti şairler için bulunmaz ilham perileridir.

İzmir kaldırımlarında böyle gezinen şairlerin kralı Nahit Ulvi Akgün'dür. Atatürk Lisesi'nin dillere destan bu baklava gibi tatlı felsefe hocası, İzmir'i, Paris'i gezer gibi arşınlar. Her gün saat 17.00'den itibaren Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nden başlayıp, Kordonboyu, Atatürk Heykeli civarı, Talatpaşa, Şair Eşref ve Gündoğdu ile çemberini tamamlar. Aşağıdaki bölüm, onun ünlü Paris şiirinde geçer.

"Herkesin bir Paris'i vardır,
Gece gündüz düşlerine giren,
Geçilmez yontudan çiçekten,
En güzel saat mavi akşamlardır.

Herkesin bir Paris'i vardır,
Paris'ten başkadır o Paris,
İçlerinde bir gömü bir giz,
Yaşanılan loş sokaklardır."

* * * * *

İki dirhem bir çekirdek, başında rölö ve şapkası, koltuğunun altında "Adam Sanat" dergisi ile fıldır fıldır Alsancak yollarında dolanan Nahit hocanın son kitabının ismi, "Yolunuzun Üstünde Bir Adam" ismini taşıyor. Bana imzalarken "Yaşar, bu adamı senden iyi tanıyan var mı?" diye sormuştu. Bu şairi nasıl tanımam? Ayak izlerine basa basa, hangi şiirini hangi tezgahtar kız için yazdığını, hangi dizesini hangi mavnaya ithaf ettiğini, balkona uzanan hanımelinin hangi apartmanın temeli altında kaldığını bildiğimi sanırım bu kentte.

Diyeceğim şu ki, bir kentin ne kadar çok "gezinen şairi" varsa, o kent o kadar çok okşana ve öpüledir!..

30.4.1992

KARA KENTİ MİYİZ?

Bir zamanlar, tüm Göztepe Sahili Karataş'tan Güzelyalı'ya kadar vapur iskeleleri ile süslüydü.

1910-40'larda Karataş, Salhane, Karantina, Göztepe ve Kokaryalı iskelelerine yanaşan vapurlar önemli ölçüde kent trafiğine katkıda bulunurdu. Bayraklı'da da iskele vardı. Vapurlar, insana deniz kentinin keyfini yaşatır, hem de yolcu akımını üstlenirlerdi. Hacı Davut Vapur Kumpanyası (ki bu Davut Efendi, İzmirli bir Rum idi. Yunan Konsolosluğu'ndan emekli torunu Bucalı Madam Stephanie iyi dostumdu, toprağı bol olsun), Hamidiye Şirketi ve Atatürk'ün kayınpederi Uşşaklizâde Muammer Bey'in şirketi, bu iskelelere hep sefer düzenledi.

O zamanın ünlü vapurlarını sayayım: Yandan çarklı ilk körfez vapuru Foskolo'dan başlayarak, sonra Müsavat, Terakki, Güzelbahçe, Meşrutiyet, Hürriyet, İstanbul veya Girit gibi isimlerinden saltanat akan bu "kuğu-tekneler", iskeleler ile sürekli sevişmişlerdir.

* * * * *

Artık İzmirliler, vapur keyfinden pek faydalanamıyor. Normal günlerde Alsancak ve Pasaport'tan seferler, akşam saat 20.40'dan sonra kesilmekte. Tatil günleri ise, bu iki iskele kapalı. Konak ve Karşıyaka'dan son vapur, saat 23.00'te kalkıyor. Sanki o saatten sonra herkes yatağına giriyormuş gibi! Oysa geceyarısından sonra, İzmir-Karşıyaka arasında nasıl bir insan trafiği aktığını merak edenler veya Kordon'da nasıl bir izdihamın patladığını görmek isteyenler, lütfen otobüs duraklarında da şöyle bir on dakikalarını geçirsinler. Hele bahar aylarında... Binlerce genç, çok sayıda genç kız, duraklarda, otobüslerde kara taşımacılığına mahkumdur. En modern otobüsler dakika sektirmeden hizmet içinde. Belediyeye teşekkür etmek lazım, ancak aynı saatlerinde Deniz Yolları niçin uykudadır acaba?...

* * * * *

Vapur bilet fiyatlarını 2500 liraya çıkarmak kolay. Zor olan, bahar ve yaz aylarında, özellikle tatil akşamlarında, Karşıyaka, Alsancak, Pasaport ve Konak'tan gece, geceyarısı, hatta sonrasında "keyif vapurları" kaldırmaktır. Amatör orkestralar veya kibar akordeoncular eşliğinde, körfezde ay ışığında zevkli seferler düzenleyebilmektir. Yetkililer, "Geceyarısı sarhoş ve fahişeler için yolculuk mu

düzenleyeceğiz?" diye soracaklar.

Madalyonun tersini düşünün lütfen. Bu kentin "Adam gibi insanları", bahar ve yaz akşamlarında otobüslere tıkılmak yerine, Napoliten dinleyerek vapurun keyfini çıkarmak istiyorlar. Neden olmasın?

8.5.1992

DR. BEHÇET UZ'UN SON ARZUSU

Belediye Başkanı oldu. Yanıp kül olan İzmir'i yeniden imar etti. Kültürpark'ı ve Fuar'ı kurdu, bulvarlar, caddeler açtı. Veremle mücadeleyi kazandı. Devletin üst basamaklarına tırmandı, Bakanlık yaptı. Peki son arzusu neydi?

"... Efendim, huzurunuzda 80 senelik bir hemşehriniz olarak hitap ederken son düşüncemi ve teşebbüsümü sizlere anlatmak isterim. Biz, manen ve madden kaybedilmiş bir İzmir'i diriltmek için kollarımızı Sıvamış bir dönemi yaşadık. Sefaletler ve fecaatler içinde memleketin yıkılışını da gördük. Atatürk'ün öncülüğünde Milli Mücadele'nin mutluluk saçtığını da gördük.

Yaptığımız hizmetleri gelecek kuşakların ellerine emanet ettik. Verem mücadelesi olsun, fuar olsun, bayındırlık ve eğitim hamleleri olsun, güzel şehircilik çalışmaları olsun bunlar durmayacaktır, ilerleyecektir.

Ancak yeşillendirme için yeni bir seferberlik gerekmektedir. Atatürk'ün kurtardığı İzmir'e son borcumuzu ödemek için, İzmir'i güzelleştirmek ve bir orman kurmak gerekmektedir. Biz, son hizmet olarak Yamanlar sırtlarında kurmak için didindiğimiz Atatürk Ormanı içinde bir Milli Mücadele Anıtı düşündük ve projeyi yaptık. Bunu görmeye ömrümüzün kafi gelmeyeceğine inanmaya başladım. Ne yazık ki böyle.

Lütfen... İzmir'i ağaçlandırma işinin aşığı olmalıyız. Lütfen yardımcı olun bize, bunu siz aydın kişilerden rica ediyorum..."

Merhum Behçet Uz, son konferansında bunları söylemişti. Karşıyaka Rotary Kulübü'nün bu etkinliğinde, Kulüp Başkanı Sancar Maruflu, "Büyük Başkan"a plaketini sunarken, "Doktorun meşalesinin" hala yanışı karşısında hayran olmuştum. Behçet Uz, sonuna kadar yanan bir meşaleydi.

Hizmet meşalesi...

Atatürk Kuşağı'nın en büyük neferlerinden biriydi. Modern Türkiye Çağları'nın en net çizgili hizmet profiliydi...

* * * * *

Büyük Başkan'ın son arzusunun, iki büyük amacı vardı.

Gecekondulaşmayı yeşille önlemek ve yeni kuşaklara "milli mücadele aşkını" taşımak.

Devlet, bu hazır projeye el atmalıdır. Büyük Başkan'ın 100. doğum yılı olan bu yıl, proje gerçekleşmelidir.

19.5.1992

YİTİK KENT

Anadolu kökenli Rumlar, İzmir'e "Yitik Kent" derler. Türkler, Kurtuluş Savaşı'nda yenilselerdi, bu kez o deyimi biz kullanacaktır.

Belge Yayınları tarafından Türkçe'ye çevrilip bastırılan Kosmos Politis'in "Yitik Kentin Kırk Yılı" isimli kitabını özellikle İzmirliler okumalı. Kozmoz Politis, İzmirli bir Rum'dur. Kenti karış karış bilir, çocukluğu bu kaldırımlarda geçmiştir. Kentin eski otantik mahallelerini çok ilginç isimleriyle pek güzel hatırlar. Gündoğdu onun için Bella Vista, Şirinyer ise Paradiso'dur. 1922 yılında ayrılmak zorunda kaldığı kente, haklı olarak "Yitik Kent" diyor. Çok güzel üslubuyla, belgesel tadında objektif bir kitap yazmış. Rum, Türk, Ermeni ve Musevi İzmirliler, kendilerini kitabın sayfaları içinde izleyebilir.

Eski çağlarda bir çok kavmin, daha sonraları ise türlü milletin çok ilgisini çeken "büyülü kentler" vardır. Bu kentler için erkek kavimler kıyasıya birbirleriyle vuruşmuştur. Şehir surları sürekli el değiştirmiştir. Yerle bir olur kent. Sonra küllerinin üstüne yenisi kurulur. Böylesine uğruna çarpışılan kentlere "dişi kentler" derim. Doğurgandır. Bin kez yıkılsa, "yeni kenti" kendi öz kanından yeniden yaratırlar.

Örneğin İzmir, defalarca yanıp yıkıldı. Lidyalılar'dan Persler'e, Moğollar'dan Hunlar'a kadar nice ordular kenti kuşatıp, gümbür gümbür temellerinden sarstılar. Nice fatih, İzmir'in surlarını zorlayıp muzaffer bir şekilde kenti zaptetmişlerdir. İzmir, her yanıp yıkılışından sonra daha çekici biçimde kuruldu. Çünkü bu kent, İpek Yolları'nın sonunda, Mezapotamya ile Anadolu'nun tüm ticari yollarının Akdeniz dalgalarıyla buluştuğu yerde, kervanlarla kaİyonların randevu noktasından fışkırmıştı.

En son 1919-22 yıllarında Yunanlılarla Türkler, yine bu kent için kapıştılar. Ermeniler ise kenti yaktı. Kent, bazıları için yitirildi, öbür taraf ise kenti kazandı. Bu hayli trajik bir öyküdür. Bu öyküyle ilgili kitaplar hep beni içine çeker.

Kozmos Politis'in yazdıkları gibi...

30.5.1992

SALAH BABA

Pazar günü saat 14.30'da Karşıyaka Belediyesi'nin düzenlediği Salah Birsel günü için, Karşıyaka Nikah Sarayı'nda olacağız. Salâh Birsel'in "Hacivatın Karısı" isimli kitabından davul-zurna şiirini okuyalım:

"Ah iç gıdıklayıcıdır sabahları yâlel
Bir nağme uzanır davuldan Sepetçioğlu'na
İzmirlilerden üç akıllı iskemle atmış Kordon'a
Zurna çalıyor Pasaport önünde zurna
Çocuklar ayak uydurmaya savaşıyor oyuna
Herhel takmış kadının biri de koluna
Oyunla kadınla öyle pırıl pırıl ki helhel
Ah iç gıdıklayıcıdır sabahları yalel."

* * * * *

İzmir'in sevgili evladı Salâh Birsel, "Cumhuriyet Dönemi Karşıyaka Beşleri"nin önemli bir simasıdır. Hepsi edebiyatçı olan Samim Kocagöz, Salâh Birsel, Attila İlhan, Tarık Dursun, Şükran Kurdakul, 1930-40'lı yıllarda Karşıyaka'da yetişmiş bu "beşleri" oluşturur.

Bunlara, Urlalı ve Göztepeli Necati Cumalı'yı eklerseniz "Cumhuriyet Dönemi İzmir Altıları"nı elde ederiz. Bu altı edebiyatçı, "Osmanlı Dönemi İzmir Altıları"nın doğal devamıdır.

Kimdir Osmanlı'daki en ünlü altı İzmir edebiyatçısı? Tokadizade Şekip, Tevfik Nevzat, Halit Ziya Uşaklıgil, Şair Eşref, Türkçü Necip ve Bıçakçızade Hakkı'dır.

Demek ki, Jön-Türk edebiyatına ve Serveti Fünun'a damgasını vermuş çok ünlü altı Osmanlı edebiyatçısından sonra, Cumhuriyet döneminde de İzmir'den altı genç edebiyatçı kalem savaşında bayrağı devralmışlardır. Osmanlı kategorisi içinde yalnız Tokadizade Şekip, Karşıyakalıdır.

* * * * *

Tokadizade Şekip intihar edip, sandukası omuzlar üstünde Osmanpaşa Camii'nden Soğukkuyu Kabristanı'na götürülürken, cadde üzerindeki 118 numaralı evin kapısından başını uzatan bir çocuğun ilk kez yüreği şair acısıyla cız etmişti. İşte bu çocuk Salâh Birsel'di. Hani benim bir şiirimde "Şairin acısı artık bir başka şairde yaşar" diye bir dize vardır.

Bence Tokadizade'nin hüznü, küçük Salâh'a geçmiştir.

Yıllar önce Salâh Birsel ile tanışma onuruna "Tokadizade Şekip" yüzünden eriştim. Bir imza gününde merhum şair hakkında benden bilgi isteyen Salâh Bey ile dostluğumuz böylece giderek koyulaştı. "Çok çok sevgiyle" diye imzalayıp gönderdiği kitaplarını hep "sevgili mektubu" gibi okudum.

Pazar günü, Karşıyaka Belediyesi'nin düzenlediği Salah Birsel Saygı Günü'nü ben yöneteceğim, böylece en büyük onurlardan birini yaşayacağım. Tüm dostları beklerim.

NOSTALJİ AKŞAMI

Unutulmayan yıllar, Hilton'da..

Melankoliye döndüğü zaman gerici bir tutum sergileyen, es geçildiği zaman ilerici züppeliğe teslimiyeti getiren "nostaljiye" hokka gibi hakkını vermek her babayiğidin harcı değildir. ORSA bu işi başarırsa gerçekten kutlamalı.

ORSA'nın yaratıcısı Salim Kadıbeşegil'in gönderdiği nazik davetiyeye göre "Unforgettable Years" yani "Unutulmayan Yıllar", 1940'lar, 1950'ler, 1960'lar bu akşam İzmir Hilton'da yaşatılacak. Önce otelin giriş kapısında 40'ların bir benzin istasyonu bizi karşılayacak, sonra o dönemin giysileri, müziği, otoları ve aksesuarlarını izleyeceğiz. Ardından 50'lerin içkileri ve müziği ile fuayedeyiz. Hep birlikte Broadway'a gidilecek, içkiler yudumlanırken. Nihayet 60'lara gelinecek, o yılların unutulmaz filmleri ve film kahramanları gözlerimizin önünde canlanacak. Film müzikleri eşliğinde uzun yıllar anısı silinmeyecek bir yemek yenilip, 25 kişilik orkestra eşliğinde dans edilecek.

Ne diyeyim? "Aferin Salim dosta" demeli önce! Kocaman Halkla İlişkiler kitapları yazmış, genç yaşta ABD'de resmi basın ataşeliği görevlerini üstlenmiş, Amerikan Üniversitelerinde yüksek lisans programlarını tamamlamış bir hemşehrimizin çok daha büyük organizasyonları da başaracağından eminiz.

Şimdi gelelim sadede...

40'lar, yeni tangolar, gamalı haçlar, führerler, Marlene Dietrich'ler, Gestapolar, gaz odaları, Charleston ve Greta Garbo yılları... Bu yılların sonuna doğru doğmuşum.

Gelelim 50'lere. Yani soğuk savaş, Berlin duvarı, Marilyn Monroe, Frank Sinatra, Nat King Cole, kovboylar, step dansların yılları... Bu yıllarda çocukluğum geçti.

Sonra 60'lar. Yani James Dean, Vietnam savaşı, Twist ve Cha Cha Cha dansları, Elvis, The Beatles, Brigitte Bardot yılları... "John Lennon yüzyılı" da denilebilir bu döneme.

Gençliğim de, bu 60'lı yılları yaşadı.

Herkes için bu on yıllık dönemlerin ayrı anlamı, ayrı simgeleri vardır. O yılları yaşamamış olsanız bile, yaşadığınız şu anlardan daha anlamlı ve içtenlikli gelebilir size. Zaten "nostalji" de budur. Şu anda yaşanamayacak olanda, yaşama heyecanı bulabilmek..

Nedir, beni "bu yıllar" ile özdeşleştiren çok özel simgeler? Kısaca anlatayım.

1940'lar: Lili Marlen şarkısı, paletleri kanlı hayalet tanklar ve gaz odalarında ölümü bekleyen çıplak Yahudiler.

1950'ler: Romy Schneider'in "Sisi" filmi ve Louis Armstrong'un hüzün trompeti.

1960'lar: Georges Moustaki'nin "Sürekli Devrim" şarkısı ve unutulmaz göğüslerini fora etmiş Anita Ekberg ile Marcello Mastroianni'nin bol bol öpüştüğü "La Dolce Vita" filmi. Ve tabii ki, favorim Fellini.. Kimbilir sizin önceliklerniz nelerdir? Alın elinize kağıt kalemi, hadi bir düşünün bakalım.

Hilton'da aykırı bir akşam olacak. Davetiyesi olanlar yaşadı. Ben gidecek miyim? Evet. Halbuki bu akşam kulağıma walk-man takıp inceden Münir Nurettin dinlerken, bizim İstasyon Kahvesi'nde assubay emeklisi Ahmet abi ile iddialı tavla maçı yapacaktım. Bir zamanlar böyle sıcak Haziran akşamlarında Mumcu Kahvesi'nin oralara horoz dövüşüne gider, ucuz şarap içip, kokoreç yeyip, dümbelek çalıp Karşıyaka'ya timtiris paytonla dönerdik!.. Faytonumuzun ismi "Avare Mu" idi.

Bu akşam Hilton'a faytonla mı gitmeli acaba?

18.6.1992

KARATAŞLI RAŞEL..

12 Mayıs 1992 akşamıydı..

Konferans biter bitmez, babam kalabalığın arasından uzanmış ve bir mektup uzatarak, "Amerika'dan haber var" demişti. Mektubu göğüs cebime koydum. Sonra dışarı çıktık.

İzmir Türk-Amerikan Derneği'nde Sayın "Sara Pardo" ile birlikte 3,5 saatlik bir sürede gerçekleştirdiğimiz "Hatırla Beni İzmir" konulu konferansımızdan sonra görevimizi yapmanın getirdiği rehavetle, kendimizi Bonjour Restoran'ın bahçesine atmıştık.

Değerli dostum Moris Bencuya ve eşi Jacky Pardo ve Sara Pardo, yetişkin evlatları ve damatları, hep birlikte az önceki konferansın yorgunluğunu dondurma ile serinletmeye çalışıyorduk. Aniden aklıma göğsümdeki mektup geldi. Açıp okudum.

"Çok aziz Aksoy,

Abonesi olduğum "Şalom" gazetelerinden sizin 500. Yıl faaliyetlerinde katkınızı öğrendim. Size mektup yazıp hem tebriklerimi sunmayı, hem de hatırınızı sormayı düşünürken, elime büyük ve zevkli bir sürpriz geçti. Sizin 8 Mart tarihli mektubunuzu ve Yeni Asır'daki "Hatırla Beni İzmir" yazılarınızı ve 500 Yıl kokteyli davetiyenizi ihtiva eden paket!

Beni düşünmekle gösterdiğiniz hassasiyete, bilhassa davetiyenin üstüne yazdığınız, "daima aramızdasınız" sözlerine ne kadar teşekkür etsem az. Benim İzmir'e ve bilhassa eski (1940-50 İzmir'ine) hayatına, sevgi ve bağlılığım sonsuzdur, tarif bile edilemez.

İngilizcede "I left my heart in San Francisco" isimli bir şarkı vardır, benim için ise "I left my heart in İzmir" olmalı bu şarkı. Doğrusu 12 Mayıs'ta vereceğiniz "Hatırla Beni İzmir konferansınızdan önce haberim olsaydı, ne yapıp o zamanlarda Türkiye'ye bir seyahat planlardım ve böyle bir güzel fırsatı kaçırmazdım. Şimdi ancak yazdığınız "daima aramızdasınız" sözlerinizle teselli buluyorum.

Eylül ayında İzmir'e gelmeyi düşünüyoruz. Amerikalı olan kocamın benimle evlenmesinde şartım, düğünü İzmir'de Karataş Havrasında yapmamızdı. Böylece kocam da 1960 Karataş'ını (ki henüz değişmemişti) hatırlar. Yeni Asır'daki "Hatırla Beni İzmir" yazılarınızın gözlerimi yaşlandırdığını tahmin edersiniz. Beraber resminiz olan "Mulsani Misafir

Konuk", benim matematik öğretmenimdi. Havra'nın karşısındaki şimdi yok olan Bene Berit Musevi İlkokulu'nda beni 4. sınıfta ikmale, sonrada sınıfta bırakmıştı. O yüzden annem beni okuldan almış ve Karantina'daki İnönü İlkokulu'na vermişti. Kendisini 30 yıldan beri görmedim, ama matematik kitapları yazdığını ve halen çok ünlü bir öğretmen olduğunu duymuştum. Lütfen kendisine selam ve hürmetlerimi iletiniz. Hocamın ellerinden öperim.

30 Nisan'da slayt gösterisi yapan Yusuf Tuvi ise bizim komşumuzdu ve tam tramvay durağının önündeki dimdik merdivenli evlerin birinde otururlardı. Daha neler!... Yazılarınızda canlanan anılarımı şu anda ifade etmeme sayfalar yetmez.

Size sevineceğiniz bir haber vermek isterim. Amerika'daki TürkAmerikan Asamblesi tarafından Türk kültürüne ve insanlığa yaptığım hizmetler yüzünden "Üstün Başarı Ödülü"nü kazanmış bulunuyorum. Yakından törenle takdim edecekler. Bu ödül benim değil, tüm İzmir'indir...

İzmir'in bir çocuğu olarak ülkemi burada şerefle temsil ediyorum. Mektubumu burada keserken size şahsen, İzmir'de beni tanıyan herkese selamlarımı ve güzel İzmir'e de sevgi hislerimi yolluyorum. Hürmet ve selamlarımla... 12 Mayıs 1992.

Raşel Amado Bortnick, Dallas"

O akşam, Karataşlı Raşel dostumuzun mektubunu masadaki dostlara da okudum. Herkes hislendi. "Türkiye'nin güzel ruhunu" ön plana çıkarmaya uğraşan 500 Yıl faaliyetleri içinde "nice unutulmaz anımdan" bir tanesi de o gece böylece gerçekleşti.

Yan sütunlardaki haberimizden de okuyucağınız gibi, "Bir İzmirli'nin" Amerika'da "Üstün Başarı Ödülü" kazanması, İzmir için en büyük şereftir. Çünkü İzmir bir "büyük ailedir". Ve artık, bu büyük ailenin en değerli evlatlarından biri olan Raşèl Amado Bortnick, "Türk Dünyası'nın Hizmetkarlar Albümü"ne ismini altın harflerle yazdırmıştır.

Dostluğu ile gururlanıyorum!... Ve, bağırıyorum...

Yaşasın Türkiye..

EGİAD SOHBETİ

En Velo'da akşamüstü..

Geçen gün "En Velo Kulüp'te, Ege Genç İşadamları Derneği'nin düzenlediği söyleşide konuk konuşmacıydım. Sohbet konum, her zamanki gibi "Kenti Sevme Sanatı" başlığını taşıyordu. 20 Aralık 1989 akşamı Bilar'ın İzmir şubesi'nde başlayan "Kenti Sevme Sanatı" söyleşilerimin "yirmincisi" de böylece gerçekleşti.

Nereye çağırırlarsa gidiyoruz ve "İzmir'i sevmek için" gerekli teorik. bilgileri özetle verip, otantik İzmir şarkıları eşliğinde kent tarihe doğru yolculuklara çıkıyoruz. Her yeni konferansta "uluslararası en son bilgileri" sunduğum için, tekrarın sıkıcılığı yok oluyor ve yeni bilgilerin ışığında özgün yorumlar böylece kendiliğinden ortaya çıkıyor. Değerli kardeşim gazeteci Cemal Sukuti Tükel'in dediği gibi, her konferansım hiç hesapta olmayan alanlara doğru gelişiveriyor.

"En Velo Kulüp"teki söyleşiye, Yunanistan'da, İngiltere'de ve Amerika'da yeni yayınlanan "İzmir kitaplarını" izleyicilere göstererek başladım. Böylece İzmir'in evrensel düzlemde hala nasıl bir "tarih hazinesi" olduğu anlaşıldı.

Notlarıma şöyle bir baktım.

Konuşmadığım yer kalmamış sanki. Rotary ve Lions kulüplerinden başlayarak, Türk Amerikan Derneği, Soroptimistler, Basın Yayın Yüksek Okulu anfileri, Amerikan Kız Kolejin'den Yetişenler Derneği, Halkla İlişkiler Derneği, Ege Kültür Müdürleri semineri, Arkeoloji Müzesi, Fransız Kültür Merkezi, Rotarackt'lar, Yeşilev, Turizm Semineri gibi nice kuruluşun etkinliklerinde İzmir'i anlatmışız.

Konuştuğum her mekanda çeşitli sosyal gurupların tümü, ifade ettiğimiz bilgileri ilk kez duyduklarını belirtip, zevkle ve heyecanla "İzmir için gönüllü" olduklarını ifade ettiler.

Bu tertemiz duygular, inançla gittiğimiz yolda bize en büyük destek oldu. Çünkü Anadolu'muza inanıyoruz, Ege'mize aşığız, İzmir'imizi çok seviyoruz.

Ne yazık ki İzmirliler, "organize" değiller ve iş bitirici önderleri olmadığı için net ve üretici kültürel kaynakları yaratamıyorlar. Ne Çelik Gülersoy'ları var, ne Turing'leri var, bu yüzden Forbes Köşkü'nü

restore ettiremezler, Zübeyda Ana'nın Karşıyaka'da öldüğü köşk kaderine terk edilir, İzmir Tarihi Müzesi'ni kuramazlar, kitap yazamazlar, İzmir belgesellerini çekemezler. Yazar, besteci ve ressam yetiştiremezler. Ancak kültür "ithal" edebilirler, asla "kültür" ihracı yapamazlar. Çünkü üretimleri yok.

TRAMVAYLI GÜNLER

İzmir'in çilekeş yazarı, değerli kalem, "Dert Babası", hepimizin ustası merhum Özdemir Hazar, Yeni Asır'da 1988'de yaptığı bir tramvay, dizisi ile Hasan Tahsin Gazetecilik Yarışması Araştırma Ödülü'nü kazanmıştı.

Bu yazımı yazarken, rahmetli Baba'nın satırlarını büyük bir hüzünle okudum. Rahmetli Özdemir Hazar "Tramvaydan raylı sisteme" uzanan gerçek çizgiyi daha o yıllarda ne kadar yakından görmüş. Özdemir Baba'nın "İzmir tramvayları" ile ilgili matrak bir cümlesi vardı:

"Önce atlar yaşlandı, çürüğe çıktı. Sonra vatmanlar morukladı, emekli oldular. Sonra inen binen rahmete kavuştu. En sonunda tramvaylar morti oldu..."

İzmir delikanlıları tramvaylara asılıp yolboyu sahildeki köşklerin balkonlarındaki veya cumbalarındaki kızlara caka satmanın şampiyonu imişler. Tramvay giderken atlayarak binmek veya aşağı bocalamak, bir efelik gösterisi sayılırmış.

Tabii ki, şap diye yeri öpenlere, kolunu bacağını trak diye kıranlara bol bol rastlanırmış. Hatırlıyorum. Rahmetli eniştem büyük milli futbolcu Göztepeli Emcet Sayar (kemik Emcet) bir maç sonrası tramvaydan düşüp bacağını kırmış, kırık bacakla Güzelyalı'daki evine omuzlarda taşınmıştı.

Peki tramvaylar, pek te tekin değillerdi hanil. Huyuna suyuna gitmesini bilmeyenler ya vatmandan azar işitir, ya da tramvayın tekmesini nazik yerlerinde hissederlerdi.

İzmir'deki tramvayların örneğin 1930'larda "tevakkuf mahalleri" (durak yerleri) Konak'tan itibaren Güzelyalı yönüne doğru şöyle idi:

"Hükümet Kışla parkı, Çobanoğlu Zeki Bey Caddesi'nde Omega Saatçi önü, Bahribaba Parkı, Karataş, Salhane, Hastane, Karantina, Sadikbey, Göztepe ve Reşadiye".

Kışla Parkı'nın şimdi yıkılmış olan Konak'taki Sarı Kışla'yı işaret ettiğini belirtmeliyiz. Yine Çobanoğlu Zeki Bey caddesi, şimdiki Milli Kütüphane Caddesi veya Nadir Nadi Caddesi'dir. Bu cadde üzerindeki Omega saatçısı, 1930-40'larda şimdiki S.S.K. bloklarının bulunduğu yerdeydi. Salhane ise, Asansör'e yakın bir duraktı. Hastane durağı ise,

Dr. Hasan Yusuf Başkam'ın hastanesiydi. Reşadiye ise, Güzelyalı'nın önceki ismidir.

İşte bu duraklara uğrayan Elektrikli tramvayda birinci ve ikinci mevkiler vardı. Birinci mevkide Konak'tan Karantina'ya kadar giderseniz 7,5 kuruş, Güzelyalı'ya kadar giderseniz 10 kuruş öderdiniz. İkinci mevki için aynı koşullarda 5 ve 7,5 kuruş ödenirdi.

Konak Alsancak hattında çalışan atlı tramvaylarda ise tek mevki vardı. Ve tramvaya binen herkes 6 kuruş öderdi. durak noktaları ise şu sıraya göre isimlenmişti: "Konak, Dolma, Gümrük, Saman İskelesi, Pasaport, Güzelyer, Alsancak vapur iskelesi, Alsancak gay meydanı". Karşıyaka tramvayları ise, iskele önünden üç yöne doğru atılırlardı. Deniz Bostanlısı veya Papaz denilen yöne sahilden giden atlı tramvaylar, Penetti köşkü, İplikçizade köşkü, Reşadiye girişi, Osmanzade gibi duraklara uğrayarak "ver elini Papaz" derdi.

Soğukkuyu'ya giden tramvay, Kemalpaşa Çarşı caddesi'nden gidip gelirdi. Tren İstasyonu durağından sonra Osmanpaşa Camii ve Soğukkuyu durakları vardı. Alaybey'e İskele'den giden atlı tramvay, bir süre sahilden gidip sonra şimdiki Anıt'ın ordan denize paralel ikinci kordon sokağına sapar ve Alaybey'e (Tersaneye) uzanırdı.

Şimdi bütün bu bilgiler hayal gibi geliyor. Evet İstanbul tramvaylarından o kadar çok söz ediliyor ki, sanki İzmir'in bir zamanlar "pembe tramvayları" yokmuş sanılmakta. Oysa "pembe hayaller" gibi İzmir'in sahillerinde, caddelerinde çalımla dolanan nazlı ve çapkını tramvaylarımız vardı. Ben, bu İzmir çapkınına "pembe tramvay" ismini takmışımdır.

Ne yazık ki, şimdilerde aklımız yeni yeni başımıza geliyor. Kentin tarihi caddelerinde sabah akşam yolcu taşıyan, talebeleri, yaşlıları, akşamcıları bağrına basan "tarih yadigarı tramvayların", tıpkı İstanbul'daki gibi, bir anda, bir gece içinde raylarının acele ile sökülüp depolara, ahırlara tıkılışlarını hayretle karşılıyoruz. O günleri eskiler hüzünlü yorumlarla anlatıyorlar.

Tramvay neleri anımsatıyor?... Herşeyden önce kentin bozulmamış "eski körpe ruhunu" yansıtıyor.

Arkadaşlıkları, komşulukları, hemşehrilikleri, sahildeki yalıları, sakız evleri, bahçeli köşkleri, yaseminleri, akşam sefalarını, fesleğenleri, türküleri, şarkıları, udlu ve kemanlı musikişinas toplantılarını, payton sefalarını ve tertemiz bir körfez ile yemyeşil mesire yerlerinin, belki de

belleklerde kalan "en keskin" simgesi tramvay...

Tramvay deyince tüm bu "hayaller", bir anda canlanıp ipliğe dizili tespih taneleri gibi gelip "pembe tramvayın" koltuklarına kuruluyorlar. Ve sonra candan, espirili, insansever "vatman amcaların" babacan yüzleri canlanıyor belleklerde. Vatman portreleri, tramvayların dümenine geçiyor ve kentin bitkin cadde ve sokaklarına doğru ağır ağır hareket ediyorlar. Bir görseniz, obitkin İzmir sokaklarının nasıl da sevinç içinde kıpır kıpır oluşunu.

Ah bir görseniz! Hiç... Eski sevgili unutulur mu?

Tarih 1 Nisan 1880... İzmir'de yıllardır ray üzerinde yük taşıyan vagonların sahibi "Dussaud Kardeşler Kumpanyası", İzmir Valisi Mithat Paşa'nın ayrı raylar üzerinde tramvay işletme önerisini kabul ederek, boş vagonlarına koltuklar eklediler ve "Tramvaylı İzmir Yıllarını" başlattılar.

1 Nisan 1880'de çalışmaya başlayan tramvaylar hem kentin iç ulaşım sorunu çözerek, hem yeni bir sosyal kaynaşma aracı olarak kent kültüründe derinlemesine bir yer edindi. Vatmanları ve anıları hiç bir zaman unutulmadı.

Halkın ağzında bir tramvay tekerlemesi hiç silinmemecesine böylece yerleşiverdi.

"Dan... Dan... Dan.. Çekilin yoldan... Geliyor vatman..."

18 Ekim 1928'de Konak Güzelyalı hattına elektrikli tramvaylar yerleştirildi. Böylece kırbaç sesleri, yerini kampanadan danları'na bıraktı. Elektrikli tramvaylar bir Belçika şirketi tarafından işletiliyordu. 1943 yılında Nafia vekaleti, tramvay işletme hakkını satın aldı ve Belediyeye devretti. Belediye işletme zorluğu çekince yeni bir yasa ile tramvaylar devletleştirildi.

Karşıyaka'da adı tramvayların Bostanlı ve Alaybey hatları 1935'te, Soğukkuyu hattı ise 1939'da kaldırıldı.

6 Haziran 1954 günü, İzmir Belediye Başkanı Selahattin Akçiçek başkanlığında toplanan ESHOT komisyonu tramvayların kentten kaldırılmasını ve toplu taşımacılıkta Türkiye'de ilk kez "troleybüslerin" kullanılmasını kararlaştırdı. Akşam saat 23.00'ten itibaren ekipler, rayları sökmeye başladılar.

Nihayet, Mithatpaşa'nın 1880 yılında 60 bin lira sermaye ile "atlı" olarak başlattığı daha sonra 1928'de "elektrikli olan tramvaylı toplu taşımacılık sona eriyordu."

Böylece tramvaylar yerlerini, "Boynuzlulara" yani troleybüslere bıraktılar..

Şimdi herkesin kafasında sorular büyüyor. Yeniden tramvaya "merhaba" diyemez miyiz? İstanbul bunu başardı ve tramvay bazı hatlarda devreye girdi bile. Şöyle bir düşünelim. "Sahil Yolu" boyunca deniz kıyısından salına salına akıp giden tramvaylar, hem ulaşım sorununa bir ek çözüm, hem de kentin soğuk yüzünde sıcacık bir "nostaljik motif" olarak daha renkli bir İzmir kazanılmasında bir araç olomaz mı?

Güzelyalı'dan Konak'a... Karşışaka İskele'den Bostanlı'ya doğru niçin tramvaylar çalışmasın?

Evet soruyoruz.

San Francisco deninde ne akla gelir? Tramvayları değil mi? İzmir denince de bari "pembe tramvayları" akla gelsin. Çünkü akla gelecek hiçbir şeyi kalmadı gibi!...

İZMİR TRAMVAYLARI

Eski tramvayları hatırlıyorum
Kordon'da akşamüstleri
Bir ılık öpüşteki bahar
Tanrı içtenliğiyle gözleri.

Dostluğunu unutamadığım vatman
Kız Lisesi önünde baş dönmesi
Şimdi ne kadar uzaklarda
O canım arkadaşlıkların içtenliği

Şimdi ne vatman ne tramvay var
Asfaltın altında kaybolmuş hatlar
Siyah bir çizgiyi adımlar gibi
Uzuyor içimizde yıllar.

Ali Naili Erdem

"LADY FROM SMYRNA"

Bir kadın, bir şiir..

gözlerindeki yağmur altında bir gar tenhalığı
susmuşluğu gemisiz kalmış ulu bir liman
uykularını çiğniyor yıldızların kalabalığı
rüzgarlı deniz kapılarını açtığı zaman
kıvılcımlar uçuyor ısınmış saçlarından

"O Kadın" usulca gezerdi resim galerilerini. Sanki buz üstünde bale yapar gibiydi. Kayıp geçerdi tuvallerin önünden. Şöyle göz ucuyla incelerdi resimleri. Kimseyle konuşmaz, kimseye selam vermezdi. Ama herkesin yüzüne gizlice bakardı. Kim var, kim yok hemen anlardı. Kaçar ibiydi, saklanır gibiydi, uçuktu, çok kaçamaktı. Ancak çok eski bir "yüz" durdururdu onu. Bir iki laf, geçmişten serzenişler. Mahçup muydu?...

içindeki barut çizgisi kimsenin tutamadığı
sarhoşluğu ayakları kesik ikinci bir insan
güvertedeki kadın sarhoşların anlamadığı
bütün yenik gözleriyle yalnızlığına bakan
geceleyin ürkek bir gemi geçti mi uzaktan

"O Kadın", konserlere de gelirdi. Cuma akşamları. Kültür Merkezi'nin alt galerisinde, merdivenlerde ruh gibi dolanırdı. İnce uzun kırmızı dudaklı, siyah... Simsiyah... Konser salonuna girince sanki bin kişinin kendisine baktığını sanırdı, hızlı biçimde önüne bakarak yerine doğru ilerler, hışımla otururdu. Orkestra ile hemen buluşmak ister gibi acelesi vardı. İnsanlarla hiç ilgisi yok gibiydi. Salon boşalırken onu göremezdim... Gerçek miydi?

dudaklarında giderilmez bir korku bulaşığı
acımış bir iç sıkıntısı dilinin ucunda kalan
bugün arsız ölümün hayasız sırnaşıklığı
yarın bir iyimserlik gayzer gibi fışkıran
yenilmişliğinin mazotlu çamurundan

Bazen Pasaport'ta görürdüm onu. Sahil boyu yürürdü. İmbat saçlarını okşar, simsiyah gözlüklerinin altındaki zıpkın bakışları uzak mor ufuklara saplanırdı. Gelen geçen arabalar laf atardı, peşine takılan "itler" olurdu. "İtler", sadece kaldırımlarda mıydı? Meyhanelerde de

"itler" vardı. Hem de edebiyatçı, sanatçı, yazar pozundaki "kalleş itler"... "O Kadın"ı konuşurlardı. Alçakça paralarlardı onu. Bir tek "Bahattin" diye bir şair vardı. Masada "O Kadın"ı, bir tek o şair korurdu. "Susun lan terbiyesizler" derdi. Bahattin az sonra sandalye üstünde uyurdu, cadı kazanı yine "O Kadın"ı konuşurdu. Alçaktılar!

"O Kadın"ın ismi, "Sevgi"ydi. Eskiden erkekmiş. Şimdi kadınmiş. Bana ne? Önemli olan, insan mıydı?...

DOKUZ EYLÜL'DEN ANILAR SERGİSİ...

Karşıyakalı Leolar'ın güzel girişimi...

Şöyle bir düşünüyorum... İzmir'in işgali ve kurtuluşu üzerine pek çok sergi açmışım. Özellikle 1970'li yılların sonlarına doğru her 15 Mayıs (İzmir'in işgali) ve her 9 Eylül (İzmir'in kurtuluşu) günlerinde mutlaka eğitici ve öğretici sergiler düzenlerdim. Bu sergilerde şehit gazeteci Hasan Tahsin'den Karşıyakalı ünlü milis kumandanı Bombacı Ali Çavuş'a kadar nice Kuvayi Milliye kahramanını, Atatürk'ün fedakar savaşçılarını ve ünlü efelerimizi fotoğraflarıyla sergiler, Kurtuluş Savaşımızın öyküsünü resim, şiir ve fotoğraflar yardımı ile halka yansıtmaya çalışırdım.

Yıl 1977... İzmir Halkevi Başkanıyım... İzmir Resim ve Heykel Müzesi'nde 15 Mayıs günü "Hasan Tahsin Resim Sergisi"ni açıyorum...

Yıl, 1978... Hasan Tahsin'i Yaşatma Derneği Başkanıyım... Akbank Konak Sanat Galerisi'nde yine 15 Mayıs günü "Hasan Tahsin Fotoğraf Sergisi"ni açıyorum.

Yıl 1979... Hasan Tahsin'i Yaşatma Derneği Başkanıyım... ve, İş Bankası Kordon Sanat Galerisi'nde bu kez şiirle süslenmiş "Hasan Tahsin ve Kuvayi Milliye Sergisi"ni açıyorum.

Yıl 1981... Hiç bir örgütün başkanı değilim. Ancak İzmir Gazeteciler Cemiyeti Başkanı değerli ağabeyim Güngör Mengi'nin ricasıyla cemiyet namina Kültürpark'ta "Kuvayi Milliye Fotoğraf Sergisi" açıyorum. Ve sergimi Sıkıyönetim Kumandanı Orgeneral Süreyya Yüksel kordelasını keserek halka sunuyor. Bu sergimde Sancar Maruflu'nun da büyük emeği ve çabası geçmiştir.

Yıl 1982 ve 1983... Aynı sergi, yine İzmir Gazeteciler Cemiyeti etkinliği olarak, her 15 Mayıs'ta Atatürk İl Halk Kütüphanesi'nde açılıyor.

Törenler, konuşmalar, sergiyi gezen yüzlerce insan, yeni dostlar kazanıyorum, efe ve asker çocukları, hala göğüslerinde İstiklal Madalyası parlayan yaşlı muharip gaziler, öğretmenler, öğrenciler, gazetelerde çıkan sergi haberleri, gelen telgraflar, özellikle Başbakan Ecevit'in, Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı'nın çok içten satırları...

Bütün bunları nasıl unutabilirim?.. Tüm anılarımı albümlere

yerleştirdim, arada sırada bakarım. Fotoğraflar, beni o yıllara götürür. Hiç bir karşılık beklemeden Ege'nin o kahramanca direnişini belgelemek ve Mustafa Kemal savaşçılarının bu yurt için göze aldıkları şanlı Kurtuluş Savaşçılarının bu yurt için göze aldıkları şanlı Kurtuluş Savaşımızın, halkımıza "kendi çapımızda" yansıtılması için epey koşuşturmuş, epey kendi dendimize "gelin güvey" olmuşuz...

Bilmiyorum, halkımıza bu yönde iyi hizmetler yapabildik mi? Daha büyük eylemler düzenlemeye, daha yaygın hizmetler götürmeye ve 9 Eylül heyecanını daha yükseklere taşımaya "ne yazık ki" gücümüz yoktu. Çünkü arkadaşlarımla beraber bir avuç kişiydik.

Son sergimden bu yana aradan tam 9 yıl geçmiş. Hiçbir kuruluş evimin bir odasını tepelemesine dolduran "9 Eylül" veya "Kuvayı Milliye" sergimi talep etmemişti, bu yüzden hepsi çerçeveli tertemiz sergim uykuya dalmıştı açıkçası.

Bu 9 Eylül'de Karşıyaka. Leo Kulübü'nün isteği üzerine 7 Eylül 1992 günü sergimi Karşıyaka'da Temizocak Sanat Galerisi'nde açıyoruz.

Karşıyakalı Leolar, bir üniversite öğrencisi olan Nilay Özkaran'ın başkanlığında yüreklerinde "Mustafa Kemal aşkını" yaşatan güzide gençlerimizdir.

Bakın Karşıyakalı Leolar, bastırdıkları davetiyelerine Mustafa Kemal Paşa'nın şu cümlesini yazmışlar;

"Her parçası yurt için, gelecek kuşaklar için şeref verecek olaylarla dolu büyük bir yiğitlik menkıbesi olan Anadolu savaşlarının gönül coşturucu anlatışını tarihin diline bırakıyorum. Fakat Beyler, ulus, ulusun sanat ruhu, musikisi, edebiyatı ve bütün güzel sanatları, bu kutsal kavganın tanrısal duygularını sonsuz bir yurt aşkının insanı kendinden geçiren coşkunluklarıyla her zaman anmalı ve anlatılmalıdır."

Atatürk böyle diyor işte... Tarihin anlatımını, tarihçilere bırakın, ancak kurtuluş savaşını güzel sanatlar yoluyla halka hiç bıkmadan iletin, yansıtın, anlatın, hiç vazgeçmeyin diyor.

Bu görev şu yaşadığımız günlerde "acil bir görev" olarak belirmektedir. Hiç bıkmadan "9 Eylül ruhunu" genç kuşaklara aktarmalıyız, vatan-gençlik bütünleşmesini sağlamalıyız. Leolar'a Temizocak'a bir şükran...

2.9.1992

KARTPOSTAL SEVGİSİ...

Bir porta kartı sahibine 47 yılda ulaşmış.

ABD Güney Carolina'dan Michigan'ın "Ann Arbor" kentinde yaşayan Maria Kohler'e postalanan kartın 47 yıldır nerede takıldığı bilinmiyor. Posta İdaresi, Bayan Kohler'in eski adresinden taşınıp huzurevine yerleştiğini belirledi ve kartı teslim etti. 25 Mart 1992 günü Yeni Asır'da okuduğum bu küçücük gazete haberi üzerine "Pes, bre pes" demiştim.

Yahu, bu kart ya "aşk satırları" ihtiva ediyor ise... Şimdi huzurevine taşınıp havuç suyunu içip, televizyon önünde uyuklayan yaşlı hanımefendi, bu kartı zamanında alamadığı için, ya yaşamının "Prensi'ni" elinden kaçırmışsa?...

İkinci Dünya Savaşı'nın son yılı 1945'te postalanan kartı, HeavyMetal Çağı'nda eline alabilen "mıymıy ihtiyarcık Maria", acaba neler hissetti?.. Güldü mü, kızdı mı, sevindi mi, yoksa bunamıştı da hiçbir şeyi hatırlayamadı mı? Bilemeyiz ki...

Efendim "bendeniz" kartpostalların büyülü objeler olduğunu, hatta yarı-yaratık bir ruh taşıdıklarına inanan garip bir insanımdır. Bildim bileli kartpostal kolleksiyonu yaparım. Konulu dizilerimin en önde gelenlerini size döktüreyim isterseniz.

1. Constantinapolis (İstanbul) Dizisi, 1900 yılları: Tam 500 adet.
2. Smyrna (İzmir) Dizisi, 1900-40 yılları: 1000 adet.
3. İttihat ve Terakki veya Osmanlı Jön Türk Dizisi (Selanik kartları dahil): 250 adet
4. Avrupa Kentleri Dizisi, 1910'lar: 300 adet.
5. Madam-Matmazel ve Feraceli Osmanlı Kadını Dizisi: 100 adet.
6. Türkiye Kentleri Dizisi: 400 adet.
7. Filistin, Jerusalem (Kudüs) ve Yahudi kentleri nostalji Dizisi: 100 adet.
8. Osmanlı Satıcıları ve Erkek Tipleri Dizisi: 50 adet.

Bunlar konulu dizilerim. Birde çok özgür takıldığım başka kanallarım var. Ne bileyim opera kartları gibi veya müzik aleti, enstrüman dizisi gibi...

Ne diyeceğinizi biliyorum.

"Oğlum başka işin yok mu, tüm paranı buna mı yatırıyorsun" diyeceksiniz. Evet buna yatırıyorum. Bu ay, tamı tamına 2,5 miİyon ödedim Pera Antikacısı ile Burak Pul Evi'ne, iyi mi?

Herkes para, mal-mülk milyarderi olabilir. Ben ise, kartpostal milyarderiyim. Var mı bana yan bakan? Efendim, işin en büyüleyici yanı nedir bilir misiniz? Son yüzyıl içinde binlerce, binlerce tanımadığım kişinin yazıp, imzaladığı ve pulladığı ve içine yüreğinden nice laflar döktürdüğü kartlara sahibim. Ne kadar çok, ne kadar ilginç kişiler hep bana yazmışlar sanki. Bankada istif ettiğim kartların şimdilik son sahibi benim. Ölünce kimin olur acaba?... İnsanlar ölür, amȧ kartlar yaşar, iyi mi?

Huzurevi'ndeki Bayan Maria tam 47 yıl bir kart beklemiş, bana her gün sapır sapır nice kartlar tarihin içinden çıkıp adeta koşuyorlar. Ama ne yazık ki, onların geçici sahibiyim. Belki vasiyet edip, kartlarla birlikte gömülmek en doğrusu!

Ne dersiniz?.. İyi takmışım değil mi...

15.9.1992

KEMERALTI'NIN EŞREF SAATLERİ

Sanki yüzyıllardır Kemeraltı'nda gezinir dururum.

Benim dolandığım zamanlar, bu çarşının "eşref saatleri"dir. Kemeraltı, bu saatlerinde süslenir püslenir, alımlı çalımlı olur. Kucağında udu, dilinde eski hüzzam şarkılarıyla "Hacı Arif Bey"leri, "Dede Efendi'leri canlandırır.

Kemeraltı'nın "eşref saatleridir" onlar! Zil zurna aşık olunan, müthiş kalabalık bir okyanusta "Leyla"sını arayan "Mecnun" gibi sandalla gezinen saatlerdir onlar.

O saatlerde, o kaldırımları "Şair Eşref" ile birlikte turlarım!...

* * * * *

Günün tarihi yoktur.

Kaldırımlar berduş acısıyla büyülü, geceler ayyaş keyfiyle örtülüdür. Benim gibi "bir şair" çıkar, çarmıha gerer kendini. Oysa, ne "serkizof" saatler göz yaşı döker, ne de giyotinler susar.

Yoksul Musevi, duaları karışınca mahzun sela beklentilerine, bakarım şadırvan kıyısındaki ürperiş gibi ansızın... Serilir önüme geri dönüşlerin yorgun seccadesi... Artık kandiller yanmıştır, laternalar dirilir. Her sokak Meryem kuyusudur. Havralar kanun, minareler keman.. Şerbetler sebildir.

* * * * *

Bu çarşıda kimsenin ismi yoktur.

Bendeniz ise, "sahte bir kimlik" taşırım. Belki "evvel zaman içinde" bir Jön-Türk hürriyetçisiyim, belki de işgal İzmir'inde bir yeraltı Kuvayı Milliyecisi... Hani "Gavur Mümin"in örgütünden... Yalnızca kızıl bakirelerle selamlaşırım.. Onlar, uğurlu dervişleridir "Meşrutiyet Havuzu"nun. Tek meteliğe adak tutarım. Tütün işçisi bir Boşnak kızı düşlerim hemen. Yosun tutmuş bir kadehi özlerim. Hanımeli yıllarının yitik gravürleri canlanır, "Neyzen Tevfik" ten o biçim şiirler okurum. Kimbilir bir hattatın paslı imzasıdır gördüğüm. Hüzünlüdür bizim "Cafe Meserret" uzun uzun ıhlamur içerim.

* * * * *

Hatırladığım tek yosma yoktur.

Oysa en aşık yüzyıllarım bu çarşıda tükenmiştir. Evet, ağlarım bazen tanıdık işportacıları, madalyası erimiş gazileri, hele tezgahtar kızları gördüğünde. Ne işvelidirler yoksul Kemeraltı fıstıkları gün batarken. Avuçları sanayi siyahı, tenleri ekşi kokulu emekçi delikanlılarla kaçamak buluşurlar pastane köşelerinde. Yüzleri kızarıktır, azılı şeytan fukara kanlarını kaynatır.

Rüyaları düğün dernektir. "Kuyumcular"den yüzük, "Hacılar"dan basma, "Mantocular"dan gelinlik, hemen ardından çoluk çocuk... Beni sorarsanız, eski bir gramofon gibiyim. Dilimde incesaz. Nice "Elhamra matinelerini" hatırlarım. Dalgın sevinçlerdir "Hisarönü"nde tesbihlerimi yoklayan. Akşam yaklaşır. "Benzinci Hafız" artık Karşıyaka vupurunda yetişmek üzeredir. Hanlar, Osmanlı karanlığına soyunurken, çarşının dişi hayali can verir. Kepenkler kılıç gibi iner. "Kemeraltı Kontu" denilen bir "ruh" işte bu saatlerde dirilir, "Salepçioğlu Camii" minaresinden "Hisar Camii" minaresine doğru "Hazerfen Ahmet Çelebi" gibi uçmaya başlar. Yalnızca ben, onu gökyüzünde görürüm. Ürperirim.

* * * * *

İsimsiz meyhanemde içerim.

Ucuz bir Kemeraltı akşamıdır yine. Halikarnas Balıkçısı'nın tapulu masasına kurulurum. Her zamanki gibi tek başımayım. Sanki reddiilhak yazılmış. İşgal sabaha başlamak üzere. "Şifa Eczanesi"nin önünde direniş davulları çalınmaktadır. "Hasan Tahsin"in son saatlerini yaşarım. Elbet "Veysel Çıkmazı'ndayım. Ferit Baba", radika salatamı getirecek. Birazdan kendimi kaybedeceğim. Yine yağmur yağacak. Ayak izlerini silecek kaldırımlardan. Sonra "eyvallah" diyeceğim.

* * * * *

"Kemeraltı" kimine göre bir arabesk şarkıdır, kimine göre ise tarihe yaslanmış bir "anılar senfonisi" ve "sevdalar bestesi"dir. Hangi köşesini dönseniz "Dario Moreno" ile karşılaşır, hangi gölgesine çekilseniz "Rakım Elkutlu"yu hatırlarsınız. Ve "Şair Eşref" ile yolunuza devam edersiniz..

"Kemeraltı'nın eşraf saatlerini" anlattığım bu yazıyı niçin yazdım?..

"Yarına öğrenceksiniz."

22.9.1992

KEMERALTI'NDAN BİR "DEDE" UÇTU

Oysa, o gün "Veysel Çıkmazı"nda ne güzel buluşmuştuk.

"Ferit Baba"nın özenle hazırladığı çilingir soframızda gönül dostları biraraya gelmiş ve "İzmir tarihinin" derinliklerine dalmıştık. "Halikarnas Balıkçısı"ndan "Ali Gevgili"ye kadar, ne kadar gönül dostumuz varsa, hepsinden nefis anılar anlatarak, masamızı tadına doyum olmaz bir "gönül paneli" haline getirmiştik.

Geçtiğimiz hafta Cuma günü öğle saatlerindeydi. "Prof. Kenan Mortan, Ali Rıza Avni üstadımız, bendeniz, Nezihi Tançolpan" ve "mahir Gürel" ile keyif içinde nefis bir buluşma gerçekleştirdik. Bir başka ortamda dinlenemez şeyler konuştuk. Gönüller birbirine açıldı, dertler bir, zevkler ortak oldu.

* * * * *

Sonra "Haydi Dede'ye gidelim" dedik. Hep beraber fırladık. İkinci Beyler Sokağı'nda ağır aksak, konuşa konuşa Mahmut Camii yanına kadar geldik. Orada durup uzun uzun yeniden restore edilen Kemeraltı Evleri'ne baktık. Kimi iyice idi, kimi komikten öte zıpır gibiydi. "Ne olacak bu Kemeraltı'nın hali" diye söylenerek, sonunda "Kemeraltı'nın Dedesi"nin kapısına dayandık. "Dergah"a adımızı attık.

* * * * *

"Dr. Cemalettin Alptekin" hepimizin tüm İzmirli sanatçıların, yazarların, gazetecilerin "ruhani dedesi"ydi. Röntgen mütehassisıydı. Emekli yarbaydı. Askeri doktordu. Muayenehanesi'ne "Dergah" denirdi. Muayenehanenin duvarlarında gelmiş geçmiş tüm İzmirli güftekarların, bestekarların resimleri bulunur, "Dergah"a giden tüm Kemeraltı yolları, daima musiki ve sanat aşıklarının adımlarıyla okşanırdı.

Oraya uğramadan, oraya gönlümüzü sunmadan edemezdik. Çünkü "Dergah"te hepimizi bağrına basan bir "Dede'miz vardı.

* * * * *

O gün, yine kucaklaştık. Hele "Dede"nin "Kenan Mortan"a bir sarılışı vardı ki görmeliydiniz. "Seninle iftihar ediyoruz, bir İzmirli olarak" diye onu bağrına basmıştı. Kenan'ın babası ve bir zamanların "İzmir'in

Lokman Hekimi Dr. Osman Mortan" ile "Dede" yakın dost idiler.

Yeni bir sofra şippadak kuruluverdi. "Dede" kaşka göz arasında zuladan rakı şişesini çıkarmış, hepimize taksim edivermişti. Çiğ köfte ve çereziyle, bir gönül sofrasını el çabukluğu ile hazırlamıştı.

O gün saatlerce konuştuk. İzmir'in 9 Eylül'de yanışı, Polikarp Kilisesi'nin tarihi ve Mesih Sebatay Sevi'nin yaşamı ve mücadelesi, konuşmamızın ana omurgasını oluşturdu.

Hava kararıyordu ki, kendimize gelebildik. Oysa o saatlerde benim gazetede, Kenan'ın ise Ticaret Odası'nda olması gerekiyordu. Bizi, o saatlerde "Dede"nin yanına çeken neydi acaba? Meğer, "Dede"yi son kez görüyormuşuz.

"Dede" ertesi günü aynı saatlerde, aynı yerde, "Dergah"ta bir kalp krizi sonucu göğe uçacakmış.

* * * * *

"Dede'nin Türk Bayrağı'na sarılı cenazesi, çok sevdiği kahraman Türk Ordusu'nun "Mehmetçikleri"nin omuzlarında ebedi yatağına yolcu edilirken bunları düşünüyordum. Alsancak Hocazade Camii, ağzına kadar doluydu. Ege Üniversitesi'nin saygın rektörü "Prof. Refet Saygılı" başta olmak üzere, sanatçılar, besteciler, şairler, spor adamları, doktorlar, eski hastaları, İzmirliler ve Kemeraltı camiası, "Dede'yi gözyaşlarıyla uğurluyorlardı.

Olur mu, be felek?...

Yıllardır yolunu beklediği oğlu, Paris'ten uçakla gelirken, bir kaç gün daha niçin bekleyemedin? Niçin yüreğinde zaten trafik kazasında yitirdiği bir evladının acısını taşıyan "Dede'mize" son kez biricik oğlunu görmesine imkan tanımadın?

Böylece "İzmir Dünyası" en büyük sanat dostlarından birini kaybetti. Eskilerin deyimiyle bir eşi bulunmaz "Sanat muhibbi" yani "sanatsever" uçtu gitti. Son yıllarda ruh yapısı bu kadar tertemiz, bu kadar çağdaş bektaşi, bu kadar idealist ve dost canlısı bir "Dede" bu kaldırımlara gelmemişti. Mükemmel bir musiki aşğı,i mukaddes bir insan dostuydu. Şimdi onsuz ne yaparız diye arpacı kumrusu gibi düşünen çok insan var İzmir'de.

* * * * *

Kemeraltı'na tarihi vechesini veren "insani portrelerden" biri daha böylece kaybolup gitti. Kemeraltı yalnızca bir çarşı ve hamhamamdan oluşan bir mimari mirası mıdır?

Asla.. Kemeraltı gerçekte orijinal ve otantik "insanlarıyla" da bir mirastır. Ne yazık ki, "mimari miras" yok olurken, "insani miras" da yitip gidiyor. Kemeraltı'nın aşıkları, bu yitişin en büyük eziyetini çekenlerdir.

"Ali Rıza Avni" üstadım ve "Prof. Kenan Mortan" ile herhalde yaşamımızın sonuna kadar "Dede" ile geçirdiğimiz "o son saatleri" bir türlü unutamayacağız.

O gün, hepimizin bin türlü işi olduğu halde, herşeyi asip Veysel Çıkmazı'ndaki o salaş meyhanede niçin buluştuk? Sonra, epeyce daha saat kaybetmeyi göze alarak, hepimiz birden nasıl olup da, "Dede'nin yanına koşup gittik.

Niçin?

Demek ki, "Dede" bizi son kez bağrına basıyormuş.

Hayret, doğrusu hayret!

Bir "Dede'nin, göklere doğru uçuşuna çok yakından tanık olduk. Mekanı cennet olsun..

30.9.1992

PASAPORT RESİMLERİ

Pulsuz tavla oynadığım "Mona Lisa" rıhtımdır burası. Niçin "Mona Lisa"dır?.. Çünkü, bir bakarsınız gülümser, bir bakarsınız ağlar. Uçuk ve hayalsidir. Bu yüzden rıhtımda tavla oynarken pulların var olup olmaması önemli değildir. Önemli olan zarın ne getireceğidir. Ben ne atsam, daima "hep-yek" gelir. Kabullenirim o yan yana iki tek siyah noktayi.

Ve "korsan şiirler" yazılır bu rıhtımda. Uzak denizlere, issız adalara ve gürgen kadırgalara özlem vardır bu şiirlerde.

"Hüzzam" dinlenir bu rıhtımda. "İmbat" hüzzamı sever. İmbatın, bir başka yoldaşı ise "acı tütün"dür.

Bu rıhtımda haki renkli eskimiş parkanın altında Birinci sigarasıyla kanyak içilen militan ve yağmurlu günler düşlenir. Oysa, yağmurlar eskimiştir. "Eskimiş yağmurlar" ne güzeldir. Böylece denizin aynasında "dirilen serseriliğim" görünür. Bu rihtima "serseriler" ne güzel yakışır.

* * * * *

Gizli gizli "nargile" içerim.

"Mavna hüznü" taşır gizli nargilem.. Mavnalar, hep ağlar nedense. Yosun tutmuş kalçalarındaki "berduş midyeler" de ağlar. Mavnalara bakıp ağlamaklı şiirler yazan "o eski şair" de ağlar. Şişeyi ağzına dayayıp, çeker üst üste birer fırt.

"Mavnalar" bitik, terk edilmiş, yitik adalardır. Arayanları pek çıkmaz. Kimi zaman üzerlerine bir "aylak kırlangıç" konar. Kanında kanyak dolaşır o kırlangıcın. O an, eşini arar sarhoş kuş. Ben de ansızın sorarım "niçin yanımda yoksun" diye... Q mavi gözleri, o Kıvırcık kestane saçları ararım. O "iyonik bakışı" özlerim..

Göz kırpar o zamanlar acımasız "yosma fener".. Kıpkırmızı şuh dudaklarını oynatır durur. Yanıbaşından geçen vapurlara cilve yapar. Oysa hiç geri dönmeyen tekneler vardır. Geri dönmeyen teknelerin öyküsünü en iyi "yosun" bilir...

* * * * *

Bu rıhtımda "hep-yek" gelir, ne atsam.. Ne mırıldansam, dirilir ansızın

"napoliten".. Bu kadırga sığınağına devrilmişim bir kere ben... Dedim ya "serüven".. "Pasaport"ta gün batarken..

* * * * *

"Pasaport Rıhtımı" bu kentin en "İzmirli" yöresidir.

İmbatı, eskimiş kayıkları, gün görmüş vapurları, tatlı iskelesi, Gavur İzmir'den kalmış iskele babaları, cilalı bira bardakları, öğrenci çayhanesi, uzun saçlı gitarist oğlanları ve sevgili arayan gecekondulu kızlarıyla, bu rıhtım kentin en şiirsel köşelerinden biridir. "L'Aventure, Deux Megots, Carnavale" buluşma, kaynaşma yerleridir gençlerin.

"Rıhtım Çayhanesi" üniversitelilerin sığınağıdır.

Tiplari vardır rıhtımın. Benim tiplerimdir onlar. "Heykeltraş İsmet" çok bilmiş Mikelancelo pozlarında bızdık kızlara havasını atar. "Polonyalı Erdinç" derin felsefe yapar, ama hep haklıdır, beni hep ürpertir, beni hep çarpar. "Ressam Parisiyen Necla" cin toniğini keyifle içer. "Zenci Amerikalı", Pizza Hut'tan başka nane bilemez.

"Çingene matmazel" ise gülleri gözünüze sokar, buzlu bademci imrendirir, paytoncu caka satar, kokoreççi burun kemiğinizi kırar, boyozcu eskiye özlemi depreştirir.

Bu rıhtımın en kabadayı tayfası benimdir. Hangi "tayfanın" şiiri, bu rihtima yazılmıştır, sorarım?.. Hangi "Ömer Hayyam"ın, hangi "Tevfik Fikret"in hükmü geçer bu "Amazon" sularında. Kim takar "Victor Hugo"yu?..

Oysa benim "Serüven" şiirim, "L'Aventure"ün duvarlarını süsler. Kimi sarhoş okur şiirimi, küfreder. Kimi çılgın bakire okur, imrenir. Kimi çokbilmiş okur, dalgasını geçer. Ama şu "Pasaport" kimden sorulur? "Şairinden" tabii ki..

"Pasaport'ta gün batarken serüven yaşamak, ne güzeldir. Son vapur yanaşırken iskeleye, tam 20.40'da.. Terk edip bu rıhtımı, çekip gitmek "Şövalya serserinin" raconudur!.. Sorar birisi "Michel Zevako"ya..

"Dartanyan" da öyle yapmaz mıydı?..

15.10.1992

"TEĞMEN AKINCI" VE SAYIN DEMİREL'E AÇIK MEKTUP

Sayın Başbakanım,

Bugün, sabah saat 10.30'da "Çiğli'de yeni kurulan "Teğmen Ali Riza Akıncı Lisesi"ni törenle hizmete açacaksınız. Bu eğitim yuvasına ismi verilen "Teğmen Ali Rıza Akıncı", 9 Eylül 1922'de "izmir Hükümet Konağı"na bayrağımızı "ilk" çeken kahramandır. Demokrat Parti'nin ilk kurucularından ve Rauf Onursal zamanının "İzmir Belediye Meclisi'nin ünlü bir üyesidir. Bu şerefli Türk subayını, büyük bir mutlulukla size tanıtmak isterim.

* * * * *

1898 yılında Konya'da doğan "Ali Rıza Bey", İstihkam Yüzbaşısı Halil Akıncı'nın oğludur. İlkokul ve Rüştiye'den sonra Asteğmen olarak orduya katılan "Ali Rıza Bey", Birinci Dünya Savaşı'nda Arabistan, Gazze ve Kudüs cephelerinde çarpışmıştı. Şam bozgunundan sonra ise Konya'ya dönmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu parçalanırken, Konya'da Hapishane müdürü olan "Ali Rıza Bey", ülkesinin içine düştüğü esarete dayanamamış ve çeteci olarak "Yeşilordu" sağlarına girmişti. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Kurtuluş Savaşına katılmış ve Fahrettin Altay Paşa'nın kumanda ettiği "5. Süvari Kolordusu" nun "2. Tümen, 4. Alay, 2. Bölük" süvari takım kumandanı olarak tüm savaş boyunca en ön safta çarpışarak, "İzmir'e "ilk giren" askerlerin başında 9 Eylül 1922 sabahı "Yüzbaşı Şerafettin" ve "Teğmen Hamdi" ile birlikte Hükümet Konağı"na "Türk bayrağını" çekmiştir.

* * * * *

İzmir'in kurtulduğu günlerde, kendisine çiçek vermek üzere Konak Meydanı'na gelen "Güzelyalı" Türk kızı "Meliha Hanım" ile daha sonra İzmir'de evlenen "Ali Rıza Bey", 6 evlat sahibi oldu ve 1946'da ordudan Binbaşı rütbesinde iken ayrıldı. 1978 yılında vefat etti ve Zincirlikuyu Kabristanı'na gömüldü. "Ali Rıza Bey", Soyadı Kanunu çıkınca "Akıncı" soyadını almış ve bir çok genç subaya bu ismi vermiştir. Konya 13. Alay'da Ali Rıza Bey'in soyadını alan "Eşref" isminde genç bir teğmen daha sonra Kara Kuvvetleri Komutanı "Orgeneral Eşref Akıncı" olacaktı.

1921 ve 1923 yıllarında bizzat "Mustafa Kemal Paşa'dan iki takdirname alan ve "Gazi"nin ağzından "İzmir'e ilk girdiği" açıklanan, "İstiklal Madalyası" sahibi "Ali Rıza Akıncı"nın Kurtuluş Savaşı sırasında ve daha sonra kaleme aldığı eski Türkçe "Kurtuluş Anıları" değerli eşi tarafından tarafıma verilmiştir. Bu hatırat, "Fahrettin Altay"dan sonra süvari savaşlarını kaleme alan ikinci önemli tarih hazinesidir. Bu hatıratı, uzun bir süredir kitap haline getirmek için çalışıyorum.

* * * * *

"Teğmen Ali Rıza Akıncı" dev cüssesi ile kaplaklı kuvayi milliye üniformasına en çok yakışan Türk süvarilerinden biridir. 30 Ağustos'tan sonra yıldırım gibi İzmir'e akan bir "kahramandır". Bayrağımızı İzmir'e çeken "mücahittir". Ordumuzun "gözbebeğidir". Emekli olduktan sonra "Türk Demokrasi Mücadelesi" büyük emekler vermiştir. "İzmir Belediye Meclisi'ndeki emekleri unutulamaz.

Çocukluğumda evimize misafir geldiği zaman bana "torunum" diye hitap eden, başımı okşayan, kahramanlık masalları anlatıp tahta tüfekler armağan eden "Ali Rıza Akıncı Amcanın" güzelim ruhu şad olsun!

Şerefli ismi, "İzmir'in bir eğitim yuvasında sonsuza dek yaşayacaktır.

Sayın Başbakanım,

* * * * *

Bugün açacağınız okula ismini veren "kahraman" işte bu kişidir. "Mustafa Kemal'in en yiğit subaylarından biridir. Bu okula isminin verilmesi, "İzmir Valisi Kutlu Aktaş"ın eşsiz ilgi ve değerli emirleriyle olmuştur. Kendisine buradan tüm İzmir halkı adına şükranlarımızı sunarız.

Sayın Başbakanım,

Teğmenin eşi 93 yaşındaki "Meliha Akıncı" açılış anında tören yerinde olacaktır ve gözyaşlarıyla sizi kutlayacaktır. Sevgilerimle, bilgilerinize sunarım!

20.10.1992

MUZAFFER İZGÜ SOKAĞI

Bir kaç gün önce Alsancak'ta "Muzaffer İzgü Sokağı" açıldı. Bu anlamlı ve sevimli olay, çoğu zaman bizi kültür ve tarih adına ürperten İzmir'in çöl susuzluğunda, serin bir testi su gibiydi.

Konak Belediye Başkanı Ahmet Sarışın'a içtenlikle teşekkür edip, Muzaffer İzgü ismini alan 1482 Nolu Sokak çevresinde biraz dolanalım isterseniz.

Eski İzmirliler iyi bilirler. İzmir'de 1930 yılına kadar sokaklarımızın nefis isimleri vardı. 1930'da Başkan Behçet Uz, hepsini kaldırdı ve sokaklara birer numara verdi. Bir kaç örnek verip hangi semtte olduklarını ve hangi numarayı aldıklarını öğrenelim:

"Akşam Yıldızı Sokağı", Göztepe idi ve şimdi 108 Numaralı Sokak'tır. "Afiyet Sokağı" (155) Çankaya'da, "Aşureci Sokağı" (607) Çimentepe'de, "Bülbül Hoca Sokağı" (818) Yeni Mahalle'de, "Evliyazade Sokak" (1296) Akıncı'larda, "Gökçen Efe Sokak" (233) Muratreis'te, "İzmirli Bahçeleri Sokak" (14347 Alsancak'ta, "Katipzade Sokak" (337) Barbaros'ta "Kapanizade Sokak" (648) Tınaztepe'de, "Osmanzade Yokuşu" (945) Hatuniye'de idiler.

Çok garip isimler de vardı.

Örneğin şimdi 600 numaralı "Sülüklü Gül Sokağı" ve "Saçmacı Hamamı Sokağı" (816) veya Hatuniye'deki "Seyidi Mükerremiddin Sokağı" (955) gibi.

* * * * *

Sokak isimleri, bir kentin kültürünü yansıtır. Tüm Batı kentlerinde ünlü kahramanların, sanatçıların, devlet adamların veya halk önderlerinin sokaklara isimleri verildiği gibi, hayvan ve çiçek isimleriyle dolu nice mahalleler vardır.

"Paris'te "Henri Barbusse Sokağı, Descartes Sokağı, Edmont Rostant Meydanı, Paul Painleve Meydanı, Piere Curie Sokağı, Voltaire Rihtimi, Anatole France Rihtimi, Saint Bernard Rihtimi" gibi isimler, yalnızca 5. Bölge'de gözümüze çarpar.

Koca Paris yüzlerce, binlerce tarihsel ve sanatsal isimle süslenmiş, kaldırımdan çatısına kadar anlam kazandırılmıştır.

"Burjuva toplumu" her önüne gelen yandan çarklıya veya para babasına, sokak ismi bahşetmemiştir. Ortaya değer koyan, topluma katkıda bulunan kişilikleri özellikle seçmiştir. Sokak isimleri bir toplumun vardığı aşamayı, uygarlık merdivenindeki basamağını gösterir. Sokakları yalnızca numara ile isimlendirirsen, koca kenti "hapishane koridorlarına" döndürmüş olursun, böylece her kentli kendini "mahpus" zanneder.

"Muzaffer İzgü", Parisli olsaydı çoktan ismi bir caddeye verilir ve kent protokolunda siyasetçilerin ve bürokratların önünde boy gösterirdi.

Hoş, bizim Muzaffer Ağabey öylesine mütevazi bir halk adamıdır ki, kendi sokağının açılışını bile ve öne çıkmadan izlemeyi tercih etmiştir.

* * * * *

İsterseniz yeni düzenlenen "Kıbrıs Şehitleri" civarındaki sokakların eski isimleri üzerinde durayım. Bilindiği gibi şimdi 1443 numaralı Kıbrıs Şehitleri, eskiden "Mesudiye Caddesi" ismini taşırdı. Sevinç Pastanesi'nden caddeye girelim ve yalnızca sol taraftaki sokak isimlerini verelim.

Tercüman (1444), Zade Sokak (1447), Daracık Hayat Sokak (1448), Yeni Türkiye Sokak (1449), İntikam Sokak (1451), Gazi Kadınlar Sokak (1453), Gayret Sokak (şimdi Muzaffer İzgü oldu) (1482), Türkgeldi Sokak (1481), Bornova Caddesi (1467), Hatip Sokak (1479) Erdoğan Sokak (1478), Akgüvercin Sokak (1477)..

Ünlü şair "Aragon" bir şiirinde "sokak adı olmayı beklerken" der. Büyük dehaların en büyük arzusu, her gün binlerce kişinin geçtiği sokaklara isimlerinin verilmesi ve gelecek kuşaklara kaldırım olmalarıdır. Bundan büyük onur olamaz herhalde. "Muzaffer İzgü Sokağı"na, her boş vaktimde uğramaya çalışacağım.

Tüm İzmir sokaklarına anlamlı isimler verebilmek için daha "40 fırın ekmek" gerek bize!...

20.10.1992

SARIŞIN HÜZÜN

Belki "olmayan" bir kentte yaşıyordum.

Ufuk çizgisinde mavi-pembe atlıların akıp gittiği, yüksek taş kulelerinin kızıl gökyüzünü deldiği yerlerden sarı gözyaşı yağmurlarının indigi bir kentti.

Kaldırımları Aztek motifli halılarla döşenmişti. Musluklarından bedava elma şarabı akardı.

Kadınları pelerinli ve çizmeliydi. Hepsi siyah bereler giymişti. Köşebaşlarını tavşanlar tutmuştu..

Başkalarını bilemem. Bense aşıktım!

O bir, "sarışın hüzündü"..

Kentin bir meydanında mutlaka Eifel Kulesi vardı.

Ortasından ise pembe kuğuların seviştiği Tuna Nehri akıyordu, sempatik Buhara camileri vardı, hele Romalı lejyonerlerin kapısında dimdik nöbet beklediği Arkeoloji Müzeleri'ni çok severdim. Rus Kazakları'nın şehvetle kamçıladığı dört atlı paytonlara biner, kentin görünmez ana megafonlarından yayın yapan Vivaldi müziğini dinleyerek Rum mahallesinde oturan tek Müslüman akrabam Nermin Teyze'yi ziyaret eder, sonra Bastil Hapishanesi'nde çağlar boyunca tutuklu Musevi dostum Sebatay'a boyoz götürürdüm.

Kentin en sevdiğim semti Montmarte idi.

Sevgili Gabrielle Kahvesi'nin üyesiydim.

Mor çiçekli masamın müdavimleri ise, Pardayanlar, Üç Silahşörler, Dartanyan, Tenten ve köpeği Fındık, kaptan Hudock, profesör Turnasol, ikiz polis müfettişleri, Ret Kit ve beygiri Düldül, Küçük Prens idi. Bu kahveyi, Suzan Valadon çalıştırdı.

Kimdi Suzan Valadon ile oğlu Utrillo?.. (Lütfen ansiklopediye bakarmısınız)

İşte "onu, o kentin o kahvesinde" sevdim.

Biraz Petra Kelly, azıcık Güzel Helen, çoğunlukla Aragon'un Elsa'sı, ama tümüyle Romy Schneider miydi? Ah bir bilesilsem! O bir, "sarışın hüzündü"..

* * * * *

Vitraydan süzülmüş çapkın yontu gibiydi.

Hani Beyaz Ruslar vardır, hep piyanola (pedallı ilkel piyano) çalan. Votkadan boşanmış şaraba aşina, rakıyla imam nikahlıdırlar. Hani Ukrayna bozkırlarından güç bela kaçıp, Pera batakhanelerinde icra-i sanat eyleyen, bir kupa süte Volga şarkıları söyleyen.

Tıpkı onlar gibiydi.

Hemen sönecekmiş gibi sarhoş bir kandildi. Hiç açmayacakmış gibi ürkek bir leylaktı.

Gamzeli yüzü, kah levanten kentlerin Maria'sına, kah Doğu kentlerinin Leyla'sına benzerdi.

O bir "sarışın hüzündü"...

* * * * *

Önce Lidya'ya benzetir gibi oldum. Hani ressam Matisse'nin kapatması. Parisli bir balayka, daima çizmeli. Pembe fuları, kuğu boynunu örter, lacivert beresi mısır püskülü saçlarını kapatırdı.

Adı üstünde ressam kapatmasıydı.

O nedense Lidya'ya özenirdi, arslanların bahçesinde pineklediği bir köşkte yaşar, hipi giysileriyle sanat galerilerinde dolaşır, Meltem sigarası içer ve kimsenin yüzüne bakmaz iken, mutlaka beni iki saniye süzerdi.

Bir gün sigara istedim ondan, böylece tanıştık. İsmini sordum. Lidya, dedi. Oysa yalandı, ismi filan yoktu, gövdesi bile yoktu. O bir "sarışın hüzündü"..

* * * * *

Sonra kentin seramik bulvarlarında el ele olduk. O ressam, ben zoraki

eleştirmen.

Bir tualde eriyip ötekisinde donduk. Tüm kadehlerde ölüp, yeni şişelerde dirildik. Her köşebaşında devrilip, hiç uyumadık. Müthiş bir şiirdi.

Yörük kilimi üzerinde hoyratça soyardım. Babil rıhtımları mı, Girit mi, Rodos mu, bilemiyorum, bir Yunan adasındaydık, belki Kıbrıs'ta, bir kahveden öteki bara, kırlardaki çocuklar gibi koşuyorduk. O bir "sarışın hüzündü"..

* * * * *

Sonra kayboluverdi.

Limanlarda hep rüzgarını bekler oldum.

Uzun uykuların uyanışında sessizce anılarını öptüm.

Efkarlı cigaralarda gölgesini özledim.

Sanki, kilise tavanındaki azize kadar benden çok uzak, sokak resmi kadar bana bir adım yakındı.

O bir "sarışın hüzündü"..

* * * * *

Böylesine bir Kasım ayıydı.

Ne Nelson Mandela'nın buzlu sular ve şiddetli akıntılar ortasındaki Robben Adası'nda ömür boyu hapse mahkum edilmesi, ne James Bond'un yaratıcısı lan Fleming'in ölümü, ne de Martin Luther King'in Nobel Barış Ödülü'nü kazanması beni ilgilendiriyordu, hatta Türkiye Bulgaristan milli maçında çöken Ali Sami Yen Stadı'nın insan kalabalıkları arasında ezilmeme rağmen, sanki hiç bir şeyim yokmuşcasına Nişantası caddelerinde maksi paltoma bürünüp tur atışım bile gerçek dışıydı. Hep onu düşünüyordum. O bir, "sarışın hüzündü"..

* * * * *

Biliyorum, sevdamız gemicilere özgü bir düğüm.

Ben itiraf edemiyorum, çünkü mahcubum.

Ama "aşka merhaba" diyemezse küsüm. Olmayan bir kentte, olmayan aşkımı çok özlüyorum. Anısını hep saklıyorum.

O bir, "sarışın hüzündü"..

22.11.1992

RIHTIMDA BİRİ

Akşamlara dağılır çocuklar.. Bir saklambaç oyununun.. Hangi çıkmaz sokaklarında...

Başlayan kar gibi gecede.. Sessizliği özgürlüğü ararken.. Çiçekler sabaha boyanır..

İnsanları ve sokaklarıyla.. Kaynaşık bir telaş ve hüzün geride kalır.. Yalnız bir şarkıcının ezgilerinde.. Sonra birden.. Umarsız bir kent.. Kendi üstüne kitlenir..

* * * * *

Bu şiir "Erdinç"indir..

O sarışın ve hep sakallı Erdinç benim rıhtımdaki dostumdur. Ne zaman gün batarken rıhtıma düşsem, ya kafelerin birinde veya sahilde tabanvay turlarken görürüm onu.

Hemen pupa yelken tartışmaya başlar. On dakikada dünyayı sarsip yerle yeksan ederiz..

Savruk gömleğinin göğüs cebinde daima aynı küçük kitap bulunur. "Dostoyevki"nin "Bir Garip Kişinin Düşü" isimli sokak sahaflarından alınmış eski püskü bir kitaptır.

1965 yılında Birinci Beyler Sokağı'ndaki Halkın Sesi Matbaası'nda Kovan Yayınları'ndan basılmıştır.

Yayımcısı ise, kulakları çınlasın, üstadımız "Besim Akımsar" dır. Üzerinde 150 kuruş fiyat bulunan kitapta Dostoyevski şöyle der." "İçten olarak herkes mutluluğu isteseydi, mutluluk olurdu, hem de hemen.."

Erdinç gömlek cebinde hep bu kitapla dolaşır, bir iki sokak ötede demlenen Üstad Besim Akımsar ise çevresine toplanan "pi-izci" dostlarına, hep erdemli şeyleri anlatır, eskimiş yağmurları, felsefe gıcıklarını, cengaver silahşörleri veya kader-kısmet içinden çıkan horoz şekerlerini..

Akımsar, hiciv sihirbazı ve eleştiri amiralidir. Deryanın tozunu attırır.

Onu tanımadan, onun bastığı kitapları okuyan Erdinç de, alaycı bir feylozof ve entel şilepleri topa tutan bir sandal korsanıdır. Birgün ikisini tanıştırsam, her halde "nükleer patlama" olur!

* * * * *

Kafeteryalarda aranıyor seviler.. Kendi kendine dövünen şarkıların ezgilerinde.. Oysa çok yakınlarda pençeler fidanları koparıyor..

Tuhaf alışkanlıkları olan kadın.. Yemek yiyor ve adamla.. Birazdan vücudunu yedirecek.. Adamın bıyıkları sulanmış.. Ama vakitsiz bir kol saatidir geçen zamanlar.. Usanık bir manken vitrinde sırıtıyor. Kayıtsız giysinin çizgileri kırışmış üstünde.. Artık bütün adresler kıyıya çekiliyor.

* * * * *

Bu da "Erdinç"ten bir şiir.. Erdinç'i rıhtımda görürseniz "sarışın bir aylak" deyip geçersiniz.

Oysa bana göre, hani gaz odasında sırasını bekleyen "o Polonyalı yahudi" vardır ya, işte odur!

Hani kan çanağına dönmüş gözlerine uzak köyünden bir keman ezgisi yansıyan, hanı kır düşmüş sarı sakallarından aşağılara anne özlemiyle şıp şıp bir şeyler akan..

Erdinç hep, mistik-diyalektik şeyler söyler baha.

"Asıl film Avare'dir. Bu filme ömür boyu abone olduk. Avare müziği olmasaydı, Vivaldi, Bach olur muydu?

"Anlamlı sıkılalım. Bir çoban salata yeter bize. Çaykovski'yi çayla sevenler için!"

"Gidecek yeri olmayanlar Lale sinemalarında tükendiler. Çünkü çok aşıktılar, ancak sevgilileri yoktu. Sürekli elveda, sürekli hoşçakal!"

"Acının tarihini bilmeyenlere bizim minibüste yer yok. Ermiş olmalı kürk mantolu Ralf Efendiler gibi. Hüznü boşverip acıyı yaşayalım.

Bilir misin acıdır, acı olan. Kaçalım, varlığımızda kaçacağımız yere. Çünkü bizim eskimiş yağmurlarımız var!"

* * * * *

"Erdinç", kurşuna dizilmeden önce müsaade isteyip, eski paltosunu iğde ağacının altındaki gölgeliğe emanet eden sümbül kişilerden biridir. "Bir başka kozmos'un yaratığı"dır. "Hayal Üniversitesi"nin çalışkan bir öğrencisidir. Çok yaratık vardır böyle.

Yüzleri farklı olsa da, "Hayal saatlerinin zamanları" aynıdır. Kimi, rıhtımdaki şairdir, kimi genelevdeki çaresiz, kimi meyhanede bedbaht, kimi evda kalmış kız, kimi devlet dairesinde memur, kimi toprak altında bir Hitit kafatası, kimi Mars'ta dolanan bir cin, kimi ise gazetenin birinde benim gibi bir yazar müsveddesidir.

Bakışları farklı gibidir, ancak "hayal saatlerinin zamanları" hep aynıdır.

Akrep ile yelkovan ise, hep suskun, hep hareketsizdir!

31.10.1992

KÖR KAPTAN

Akşam nazlı pelerin gibi örtülmüştü sulara. Gökyüzündeki dolunayım, ayva tüylü bir amazondu sanki. Körfez'i okşayan dalgalar, terli bir korsandı, doludizgin sevişmeye koşuyordu. Kaldırımlarını adımladığım "Punta" eski kentte, eski bir semtti, nice yangınların yalımıydı. Çatır çatır yanıp yeniden şehveti doğuran, o değil miydi? Ve göbeğindeki mercandı, o işveli frenk dilberinin...

* * * * *

12 Eylül dönemi...

Sıkıyönetim yaşanıyordu. Kış keyfindeyim. Geceleri "Punta"da avare avare dolaşır, kimi karanlık levanten geçitlere, kimi kilise duvarlarına sürtünerek pusulayı bulurdum. Şiir, ancak uzun yürüyüşlerde dolunayla birlikte parlayıp kaçardı. Yakalayabilirsem, bir köhne pişpirik kahvesinde hemen kağıda geçirdim. "Meserret Divanı" isimli şiir serüvenimin "Punta"ya (Alsancak) uzanan dehlizi, böyle aylak gezintilerde şekillenmiştir.

Gece saat 24.00'den sonra ise, sokağa çıkma yasağı başlardı. Saat 23.00 civarında Pasaport'un tam karşısındaki otobüs durağından son "Eshot dinozorlarından" birine yetişirdim, yoksa inzibatlar Kemer Karakolu'na müşteri arardı hep..

* * * * *

"Saat Kulesi" böyle akşamlarda yitiği vururdu nedense. Çıbanları patlamış bir Mardinli çocuğun vahşi ışıltısıydı, boynu bükük ciklet kutusunda gözlerime tornavide batiran.

Ve sebil çeşmesinde eski sevdaların mahzun şırıltısıydı, Kemeraltı kıvrımlarında okşaya okşaya kokladığım kıpkızıl saçların..

* * * * *

"Pasaport İskelesi"nin tam karşısında partinin il binası vardı. Hemen altında ise, bizim "Benal"in Pasaport Çayhanesi bağdaş kurmuştu. Deniz kıyısında ise çardakaltı tipinde bir dizi kıyı kahvesi uzanırdı. Oralara tüner, kapanan parti binasına ve boynu eğilen demokrasimize iç geçirirdim. Parti binasının beş parasız gönüllü muhafızı "Jilet Hüseyin" tası tarağı toplamış, çoktan Mezarlıkbaşı köşelerinde

çakmakçılığa başlamıştı.

Kıyıcı bir ayla yaşanırdı o akşamlar. İmbatın ıssız rıhtımlarına sığınarak kimsesiz ve kaçak efzonlar gibi, Kordonboyu'nun mosmor kuyularına düşerdim. Bir avuç yosunu ciğerime banarak, dibi delik kadırgalara zincirlenen deli forsalar gibi, yoksul ve yoksun, salaş masalarda çırıl çıplak kürek çekip dururdum.

* * * * *

Böyle bir 12 Eylül akşamı işte orada tanıdım "Kör Kaptan"ı. Önce gelip sigara istedi. Bir "Birinci" verdim. Sonra bira istedi. "Arjantin" ısmarladım. Pat diye yanıma oturuverdi.

Sevmiştim Kör Kaptan'ı. Bir arjantin'e dost oluvermiştik. "Cahide Sonku"nun ilk kocasıymış. Smyrna'da korsan çocuğu olarak mi doğmuş, anası mı Rum'muş, hep bir şeyler anlatıp durdu.

Arjantin üstüne arjantin devirmişti. Denize bakıp, uzak deniz savaşlarını anlatmıştı bana. "Preveze"de, Barbaros'a karşı Andre Dorya saflarında çarpışan bir şövalye imiş. Osmanlı ve Haçlı donanmalarının tüm kadırgalarının isimlerini ve amiralleri mezheplerine varincaya kadar şakır şakır anlatmıştı, hayretten dudağımı uçuklatırcasına.

"Trafalgar Savaşı"nda ise Amiral Nelson'un kaptanlarından biriymiş, Fenike Donanması'nda Mısırlılara karşı, İspanyol şehirlerine yapılan baskınlarda ise "Turgut Reis"in saflarında döğüşmüş.

Apışıp kalmıştım. Üstü başı yırtık pırtık, ancak sarı düğmeleri pırıl piril, kaptan şapkasının siperliği delik gözünün uçurumunu kapatan "Kör Kaptan" hayalet miydi, yoksa gerçek miydi, bir türlü anlayamamıştım. Çünkü benim kafa kıyaktı.

* * * * *

Çok lafladık, sokağa çıkma yasağı başlamıştı. Çayhane birahane kapandı. Devriyeler, önümüzden geçiyor, ancak hiç kıpırdamadan oturduğumuz için ilişmiyorlardı. Kaptan susadıkça, kadehine işeyip yeniden içiyordu.

O akşam, "gerçekleri" söyleyemedim. Eski korsanlar ölmüştü, gemileri ise hayaletti artık. Belki bazen bir ilahi duyulurdu ufuklardan, ama o yalnızca rüzgarın ulumasıydı. Veremli gürgenlere yapışık midyelerin içi boştu, hatta kaya balıkları bile yaklaşmazdı batık molozlara,

öykümüzü bilen ada kadınları bunamıştı. Ölüm bile mendil sallamazdı arkamızdan.

"Gerçeği" söyleyememiştim kaptana, oysa "gerçek" benim tırtılımdı, uçsuz bucaksız tünelleri içimde kemirip duran.

* * * * *

Sabaha doğru yerimizden doğrulduk. Uzaktan sabahın ilk mahmur vapuru gözüktü. Birazdan çimaçılar iskeleyi açacaklar, ılık çaylarını yudumlamış ve telaşlı bir sürü memur inecekti gemiden. Güneşin ilk ışıkları çok kalabalıktı. Artık çekip gitmeliydi bu "yosma rıhtımdan" kaldırımlar buz tutacaktı birazdan.

Kör Kaptan'dan böyle bir "anı" kaldı, onu bir daha hiç göremedim. Son otobüse binen, gündüzleri Karşıyaka Lisesi'nde öğretmenlik, geceleri pavyonda fotoğrafçılık yapan "Parlak All" yanımızdan geçerken bir fotoğrafını çekmemiş olsaydı, hiç bir belgesi elimde kalmayacaktı.

* * * * *

Ayrılırken onu nerede bulabileceğimi sormuştum. "Antiller" açıklarında bulabilirsin diye yanıt vermişti. Ne zaman "Define Adası" romanını okursan, dikkat et, sayfaların arasından çıkabilirim demişti.

Nedendir bilinmez, bu gün "Kör Kaptan'ı özledim. Onu arayacağım.

14.11.1992

YAHYA PAŞA'NIN ATATÜRK ORMANI

"Atatürk Ormanı"nda İnönü meydan savaşları yaşanıyor. Yahya Hayati Paşa'nın Bayraklı sırtlardaki tapulu arazileri, 1950'lerden sonra yağma edildi ve Doğu'dan göçenlerin yaptığı binlerce gecekondu, buralara yerleşti.

Paşa'nın varisleri, arazilerine karşılık olarak İzmir Belediyesi ile bir protokol yaptı ve Atatürk Ormanı'nın bir bölümüne takas olarak sahip oldular.

Belediye, gecekondulara tapu verdi. Paşa varisleri ise aldıkları araziyi kooperatifçilere sattılar. 8 bin ağaç kesildi. İnşaatlar başladı. Ancak Büyükşehir Belediyesi durumuna el koyarak, inşaatları durdurdu ve araziyi yeniden yeşillendirmeye başladı. Kooperatiflere para yatıran halk ise, çığlığı bastı, ortalık karıştı!.

* * * * *

"Bana ne bunlardan" diyemiyorum.

Önce "paşayı" size anlatayım. "Yahya Hayati Paşa" İzmir'in 3 no'lu belediye başkanıdır. "Yenişehirli Ahmet Efendi" ve cennet mekan "Ragip Paşa'mızdan" sonra başkanlık koltuğuna 1894 yılında kurulmuş, bir yıl bu görevde kalmış ve sonra "Eşref paşa" yönetimine gelmiştir.

Yahya Hayati Paşa, karun kadar zengin Sultan Hamit paşasıydı. Padişahın İzmir'deki sağ kolu olduğu söylenirdi. İlk kez Körfez'de vapur işletme imtiyazı olan Müslüman kişidir, iskeleleri kurup İngiltere'den istimli gemileri getirtmiştir. Bayraklı, Karşıyaka, Göztepe, Karataş, Güzelyalı tahta iskeleleri, onun damgasını taşır.

* * * * *

Paşa'nın maden imtiyazları ibadullahtı (epey yani). Denizli'deki Burdur Krom Madenleri'ni işletmiştir. Palamut ihracatı yaptı. Develerle gelen palamutları depolamak için Palamut Hanı'nı inşa etti. Hanin yarısını "Hamalbaşı Salih Ağa"ya vermiştir. Hamalbaşı Salih Ağa da, cennet mekan aziz bir İzmirliydi. Köprü'deki Sait Paşa Köşkü'nü satın almıştı. Salihağa İş Hanları ismi oradan gelir.

Bayraklı dağlarını Ermeni "Ptakos" ile birlikte satın alan Yahya Hayati

Paşa böylece, "Bayraklı'nın Kralı" oldu. Eğer Bayraklı ana caddesi üzerindeki 30 odalı "metruk köşkünü" bir gezerseniz, nasıl bir "azman paşa" olduğunu daha iyi anlarsınız. Tam 7 senede yapılan bu köşk için, Yamanlar Taş Ocakları'ndan gallavi taşlar kadanalarla taşınmıştı.

Rum mimar "Andon Gavano" tarafından yapılan, köşk ne yazık ki, varisleri tarafından ölüme terk edilmiştir. Forbes Köşkü, Vali Konağı Binası ve Susuzdede'deki Mehmet Ali Paşa Köşkü ve Ragip Paşa Köşkleri, yine bu Rum keferenin elinden çıkmadır. Ptakos'un sahildeki ünlü köşkü daha sonra, "Eczacıbaşı Köşkü" olarak cennet mekan "Süleyman Ferit Bey"e istiratgahlık etmiştir.

* * * * *

Yahya Paşa, kısa boylu, Rizeli birKaradenizliydi. "Nehir, Gülfem, Mediha" ve "Mevhibe" isimli dört kızı oldu. En büyük Nehir Hanım, şimdiki Prof. Hasan Toktay'ın ninesidir. Gülfem Hanım, İzmir'in 2 nolu belediye başkanı Ragıp Paşa'nın büyük oğlu Faik Efendi ile evlenmişti. Ragip Paşa'nın dört evladı Faik, Şekip, Mehmet Ali ve Binnaz hanımlardır malumunuz. Mehmet Ali Bey'in çocukları ise Dr. Muzaffer Atabek, Muammer Atabek ile Ayşe Talia Akatürk'tür. "Talianim" ise, bendeniz kulunuzun "manevi anasıdır" efendim. "Paşazade Ragıp ağabey" yeter ki izin versin.

Yahya Paşa'nın üçüncü kızı Mediha Hanım, İzmir'in edebiyat evliyası ve üstadı azam "Tokadizade Şekip Beyefendi" ile evlenmiştir. Hikayeyi, edebiyatseverler iyi bilir. Oğulları "Nasır" tifodan ölünce Şekiy Bey Karşıyaka iskelesi karşısında intihar etmiş ve babaoğul Soğukkuyu'ya birlikte gömülmüşlerdir, kızları Nevit ise, bila velet (çocuksuz) gitmiştir. Yahya Paşa'nın son kızı Mevhibe Hanım'ın oğlu ise Güzel Sanatlar Fakültesi'nde profesördür.

* * * * *

Bütün bunları neden anlatıyorum? Bendenizin edebi şeyhi "Tokadizade Hazretleri"nin ismi, Yahya Paşa'nın varisi olarak "Orman Katliamı"na karıştırılmasın diye, elalemin ceddini "yedi göbek" karıştırıyorum efendim!

Atatürk Ormanı yağmalanırken "Tokadizade" merhum idi efendim, sakın ola şeyhimin ismini gündelik verese davalarına karıştırmayın efendim, iyi mi?

Sonra şeyhimin ağzından ünlü "yuf Olsun" şiirini suratlarınıza

okuyuveririm efendim, iyi mi?

Yedi katır altınla gelip, Yahya Paşa'ya iç damat olan Tokadizade, koca Tokad'ın sahibiydi zaten, Bayraklı sırtlarındaki kıçı kırık arsalara hiç ihtiyacı yoktu efendim, iyi mi?

* * * * *

Yahya Hayati Paşa merhum, fakir fukara dostuydu. Teberuken (bedava) okullarda ders verirdi. Balık avı partileri meşhurdu, hamsi bulamaz ancak çupralara "eyvallah" derdi. Köşkü'nde deryaya karşı hüzzam döktürürdü.

Yahya Paşa'nın medyum torunlarından biri (hadi ismini vermeyeyim), ruhlarla iyi görüşürmüş. Köşkte gizli bir "hazine" olduğu tebliğ edilmiş. Köşkün her köşesini eşelemesine rağmen bulamamışlar. Ruhlar yeniden toruna gözüküp, "Hazineyi bulacak insanın, daha dünyaya gelmediğini" söylemişler.

* * * * *

Bendeniz fakir, bazen "astral seyahat" yaparım. Yine geçenlerde, "içimdeki beni" fiziki benden uzaklaştırıp gezintiye çıkardım. Doğruca Yahya Hayati Paşa'nın Bayraklı'daki Köşkü'ne gönderdim. Önce köşkün denize bakan köşesindeki tarihi sebil çeşmesine yüz sürüp, açık pencerelerin birinden içeri kanatlarımla süzüldüm.

Vallahi yalanım yok, darmadağın edilmiş köşkün dip odalarının birinde yüzlerce eski kitabın içinde "Şair Enveri" üstadımızın "Düsturname-i Enveri" isimli "milyar" lira değerindeki ünlü manzum eserini elimi koymuşcasına buldum. Malum-u aliniz bu eser, Ege'nin Selçuklular zamanında "Türkleşmesini" anlatan tek belgedir. Şimdi kütüphanemde duruyor.

Kendi kendime sordum. Ruhların sözünü ettiği hazine, acaba bu "kitap" mıydı? Yoksa, köşkün taş duvarları arasında "çil çil altınlar" mi vardı? Yoksa, Atatürk Ormanı"nı paylaşanlar mı, "gerçek hazineyi" bulmuşlardı?

Bilemem ki, ben aptalımdır, siz ne dersiniz...

15.11.1992

SEVİNÇ PASTANESİ

Bir kentte, ne kadar çok adam gibi pastane varsa, o kent öylesine yaşanacak bir kenttir.

"Pastane kültürü" olmayan kent, kentleşmiş midir sanki? Nedir pastane kültürü?

Pastane, yalnızca damak zevkine hitap eden "pasta fırını" demek değildir, aksine "midevi'den çok, "insani" ve "kentli" duyarlılıkların sergilendiği bir mekandır.

Arkadaşla orada buluşulur, dinlenme ve düşünmenin zevki çıkartılır, pencere veya bahçesinden çevre zevkle izlenir, gazete, dergi veya kitap okumanın tadına varılır, yepyeni bir aşk orada filizlenir veya "evlenir misin benimle" diye orada itirafta bulunulur.

Bir nefis pasta ile demli çay ise, cabasıdır.

* * * * *

"Sevinç Pastanesi" böyle bir yerdir.

Benim pastanemdir.

Bir köşeye, bir semte ismini vermiştir.

O bir bakıma, İzmir demektir. (Hele kibar bir garsona denk düşmüşseniz).

Pastanem, şimdi parke döşenerek havuz yapılan ve trafiğe kapanarak tam bir batılı sokak izlenimi veren Ali Çetinkaya Bulvarı ile Kibris Şehitleri Caddesi'nin tam köşesindedir.

Sokağa taşan masalarını örten yüzyıllık ağaçları ve iç mekanın ılıklığı ile İzmir'in en nadide pastanesidir. Bu sevimli ağaçlar çam, kauçuk, üç dört tane çok cici karabiber ağaçlarıdır.

* * * * *

Kendi kendime düşünürüm. Sevinç Pastanesi'nin bulunduğu yerde, "100 yıl önce" ne vardı diye.

Malum, pastanemiz 1922'de yanan kentin tam ortasında bulunuyor. "Plan D'assurance" isimli 1905 tarihli eski bir İzmir atlasına baktım defalarca.

Kanımca Milli Mücadele'nin ünlü Kel Ali'sinden ismini alan Ali Çetinkaya Bulvarı, "Gavur İzmir" zamanında "Nathali İskelesi Sokağı"na denk düşmektedir. Kıbrıs Şehitleri Caddesi ile onun Lozan'a giden uzantısı, yani eskinin upuzun "Tevfik Caddesi" galiba, oysa şimdi yok.

Lozan Meydanı'nın bulunduğu yerlerde ise, Rumların ünlü "Fasulye Meydanı" tahtı kurmuş olabilir. Ermenilerin çıkardığı yangın, rüzgarın tesiriyle kenti öylesine silip süpürmüş ki, 100 yıl öncesini görebilmek imkansız. Ancak eski haritalar ve kartpostal koleksiyonum sayesinde "Frenk Mahallesi"ni hayal edebiliyorum.

İçimden bir his, Sevinç Pastanesi'nin Frenk Mahallesi zamanında da "pastane" olduğunu fısıldıyor bana. Sanki "Cafe de Paris" oradaymış gibime geliyor. Oysa Paris Kahvesi'nin Kordon'da olduğunu biliyorum.

"Cafe de Paris"i alıp, bizim Sevinç Pastanesi'nin 100 yıl öncesine taşımam, herhalde Sevinç'in tam "Parisienne" havasındandır.

* * * * *

Bu yüzden değil mi, "Bella Vista" şiirimde, sanki Sevinç Pastanesi'nde hergün oturup eski bir Türk bezyadesini bekleyen "90'lık bir Parisli madamı" anlatırım:

"gözlerim eski kenti arayınca çılgın madamı düşlerim / pastanede beyzadesini bekleyen / hala jartiyeri karanfilli / hala sustali levanten.

Kristal bir atlasta gördüm / yatağında sırmalı ikona / kirpikleri wilhelm / tesbihi zeberced / saniyeleri serkizoff / masalların yekunu masal/iz sırın kitabesi olsa bile/ sevda eflatun ufkun gömütü/billa vista, cafe de paris / smyrne, 1919...

* * * * *

Bilenler bilir, "Bela Vista" şimdiki Sevinç Pastanesi'nin tam önündeki Gündoğdu Meydanı'nın eski ismiydi, "Mutluluk Kavşağı" anlamina gelir. Bu şiirde hala "Bella Vista zamanlarını" yaşadığını sanan bir Fransız madamın, "matmazel ruhuyla" eski Türk sevgilisini beklediği anlar düşünmüşümdür. Dediğim gibi, masalların yekunu, yine bir

masaldır. Tıpkı benim Sevinç'te her oturuşumda, "yeni bir masal düşleyişim" gibi.

Oysa salebimi yudumlarken, önümde akan görüntüler hep aynı gibidir. Fifiler'inin narin boyunlarına nazik tasmalar geçirmiş sosyete sarışınları, tablasını fırfır döndürürken, "kazı var, bilet var" diye çığıran piyangocu, yorulmak bilmez heykel baloncu, bebe arabalarını itip duran genç evliler, ceylan gibi kızlar, kısrak delikanlılar, siyahbeyaz gömlek pantalon üstüne beyaz ceket çeken magandalar, deri montlu mark tokatçıları, hipi gençler, stepci apartman veledleri, kapıcı çocukları intizamlı bir tören titizliği içinde önümden gelip geçerler.

Fil Pizza'nın önü ise, daima "elde pizza" tıkınan bızdıklarla doludur.

* * * * *

Sevinç'te tanıdık masalar çoktur. Hocam turist rehberi Mete Bayral, İş Bankası'nın gururlarından dostum Şinasi Molo, değerli entellektüel Saffet Hoca ve diğer pamuk yüzlü emeklilerin müdavimi olduğu masaya hep selam vermek isterim.

İhtiyar Alsancaklı teyzelerin, Musevi bayanların masaları da çok sempatiktir. Çaktırmadan konuşmalarını dinlerim. Benim masa, daime en kenardaki çam ağacın altıdır. Üstüme kuş pislese de, o masayı kaptırmak istemem. Yağmur yağarken bile keyfi sonsuzdur.

* * * * *

Bir çok arkadaşla orada buluşurum. Yusuf Tuvi beni orada arar. Şükrü Tül, Zühal ve Bilgi ile orada buluşuruz. Eski dostlardan Feyzi Palut, Canan ve feministler grubu, arkadaşım Fernandel, şair Bahattin Ertük, Mülkiyeli Akın kardeşim, Roza ve bazen Suzi, şair Yalçın Ulukaya, bazen Turgay Gönenç masamı paylaştığım güzel dostlardır.

Bazen de Simavnalı Şeyh Bedrettin'in müridi "Alaattin" gelir.

"Şükrü"de geldi mi, kentin tüm çok bilmiş ermişlerin ruhları toplanır. Verir masamızın etrafın. "Salep" artık "şarap" misalidir, "sohbet" ise "mevlit" gibi gallavidir!

Sizin hiç pastaneniz varmı...

25.11.1992

ESKİ YAPILAR VE KÜLTÜR

Eski yapıların korunması ile kültür arasında nasıl bir ilişki var? Bu konuda "Alman Kültür Merkezi"nde bir şeyler söylemeye çalışacağım.

Bugün Alman Kültür Merkezi'nin düzenlediği konferanslar dizisi başlıyor. Eski yapıların korunması ve restorasyonu, yani "kentsel koruma" konusunda uzman olan Karishure Üniversitesi'nden Birgit Franz ile Prof. Cemal Arkon, Prof. Çetin Türkçü, Fatma Sedes, Yük. Mimar Ziyaeddin Bilgin ile bir araya gelip dinleyicilere düşüncelerimizi aktaracağız.

Bu konferanslar dizisi ve diğer bazı sanat etkinlikleri, Almanya'nın Yeni Federe Eyaleti olan "Thüringen""i tanıtmak ve "Martin Luther, Johann Sebastian Bach, Goethe ve Sechiller'in yaşadığı bu kentin gelişmelerini tartışmak amacıyla gerçekleşiyor.

Bilim, sanat ve kültür dostu "Almanya"nın şu günlerde kötü çağrışımlar yapan ürpertici "Almanya'ya" daima galebe çalmasını Tanrı'dan dileyerek, bu konferanslar dizisinde ben İzmir özelinde "eski yapı-kültür" ilişkilerini gündeme getirmeye çalışacağım.

* * * * *

Hemen "çarpıcı soruyu" sorayım. Kent kültürü değiştiği için mi, mimari mirasımız eridi? Yoksa... Mimari miras eridiği için mi, kent kültürü değişti? Ne dersiniz?

İki soru, "aynı kapıya" çıkıyor. "Eski İzmir'i düşünürsek.. Ne "eski yapılar" kalmış. Ne de "eski kültür"... "Kim önce, kimi yedi acaba?" Hadi tartışalım bakalım.

* * * * *

Entel kültürü bir yana koyalım.

Nedir, eski İzmirlilerin "halk kültürü?"

Hadi sayalım. Ailesine bağlılık büyüğüne saygı, küçüğüne sevgi, komşuluk ve hemşehrilik alışkanlığı, bayram mutluluğu, bahçe kültürü, fesleğen ve yasemin sevgisi, boyoz yemesi, buzlu badem tutkusu, mesire yerlerine düşkünlüğü, denize, balığa, çipuraya, kefala ve lidakiye olan ağız alışkanlığı, çorbasından tatlısına kadar bir "izmir

mutfağı"nın bulunması, hem Rumca kantolara, hem Musevi şarkılarına, hem alaturkaya olan hayranlığı, evinde keman çalan başörtülü gelinlik kızlar bulunurken, kanun çalan burma bıyıklı delikanlılar yetiştirmesi, güneşi, mehtabı, grubu, deniz banyosunu, sokak piyasasını hiç kaçırmaması, tüccar, kasabalı veya Rumelili göçmen kimliğinden gelen uzlaşmacı, zaman zaman efe ve zeybek tadında ihtilalci özellikler de taşıması, konuşurken, yerken, içerken eğlenmesini, şarkı ve türkü söylemesini, harmandalı oynamasını sevmesi, şairlere ve edebiyatçılara olan saygısı, Mevlevi ve Bektaşi duyarlı olması gibi.

* * * * *

İşte "bu kültür" eriyip gittiği için, kültürü taşıyan "yapılar" da tüketilmiştir.

Çünkü mimari üsluplar, ulusal ve yerel kültürlerin etkisi altındadır. Ulusal ve yerel kültürlerin deformasyon ve değişim süreçlerinden mimari doku ve üsluplar payını fazlasıyla alırlar.

Bu bakımdan değişime, başkalaşıma, yabancılaşmaya yönelen İzmir'deki kent yaşamı, ekonomisini ve kültürünü başka boyutlara entegre ederken, geleneksel mimari üslubunu da vahşice yok etmiş ve yeni bir üslup daha doğrusu "üslupsuzluk" yaratmıştır.

Güzelyalı'dan Karataş'a tek yalı kalmadı, Karşıyaka bitti, Kordon boyu bitti. Namazgah İkiçeşmelik eriyip gidiyor. Kaldı mı eski İzmir? Neden?.. Çünkü kentin "eski kültürü" bitti.

* * * * *

Bu denklemin tersi de doğrudur.

Yeni kentleşme, eski kentsel kültürü törpüleyip başkalaştırmıştır diyebiliriz.

Mimari üslup yok olduğu için, kent kültürü yitip gitmiştir.

Göztepe ve Karşıyaka evleri, apartmana dönüştüğü için artık gençlerimiz kanun veya piyano çalma yerine, diskoya gitmeyi tercih ediyorlar.

"Dario Moreno" ile "Rakım Elkutlu" nun tahtına, İbrahim Tatlıses veya Michael Jackson çoktan kuruldu.

Boyoz yerine Lahmacun.
İzmir Köftesi yerine çiğ köfte.
Kalamar yerine midye dolması.
Altın damlası yerine ithal parfüm.
Porselen yerine melamin.
Ahşap yerine plastik.
Gramafon yerine atari.. Çoktan zaferlerini ilan ettiler.

* * * * *

Toplumu, tabanından zirvesine kadar uzanan anonim zevksizlikler, vıcık vıcık pornografi tutkusu, derin bunalımlar, sevgisizlikler açmazına düştü. Bu sentetik-arabesk üslup, belki de mimari mirasımızın hızla betona ve alüminyum doğramaya dönüşmesiyle çok yakından ilgili.

Mimari miras yok olduğu için, kültür erimiştir.

Veya..

İzmir mimari mirası yok olduğu için kültür elden gitmiştir. İkisi de, aynı anda oluverdi belki!

Ne dersiniz İzmirliler?

Sporting Kulüp'te ortalığı kırıp geçiren Rum kantocu "Karantinalı Despina'yı mı tercih ederdiniz, yoksa Tutti Frutti'deki "limon" ünvanlı "Bıldırcın Stella"yı mı?..

Keyif sizin..

30.11.1992

NAİM PALAS'TA BALO VE TRATA BALIKÇILARI

Bu hafta hep "insanlara" baktım.

Arabam olmadığı ve kaldırımlara ayaklarımla bastığım için çok

mutluyum. Çünkü insanları görebiliyorum. Yürüdüm kilometrelerce.. Önüme gelenle konuştum, kahvelere, kitapçılara, bakkallara, berberlere, toto bayilerine kıraathanelere, pastanelere gittim. Hatta yaşlı büyüklerimizi evlerinde ziyaret ettim.

Bakmak daha fazla incelemek için.. İnsanların neyle meşgul olduğunu, ne düşündüğünü sorğulamak istiyorum. Olaylara, Yatağan Termik Santralı'na, Galleria inşaatına, Bozbeyli'nin ANAP'a girişine, Demirel Özal kavgasına, Ermenistan'a yardıma, yeğen Yahya'ya, Bosna'ya, bana nasıl bakıyorlar, ne düşünüyorlar?

* * * * *

Bunları bilmem lazım. Bunları bilmeden, halkın derinliğinde åkip giden "kollektif şuuru" yakalamadan nasıl gerçeği yazabilirim ki? Keyfime göre yazarsam, içim içimi kemirip duruyor. Rüşvet almış gibi suçluluk duygusuna kapılıyorum. "Oysa yazar, hele gazete köşe yazarı, asla kendi için yazmamalı, kendisine tanınan yazma fırsatını halkın genel çıkarları için kullanabilmeli. Halkın sözcüsü olmalı, halkın hizmetkarı olmalı. Kendi dümenini önemsememeli"

Bir karasabanın tarlayı tarayıp geçmesi gibi, insanlarla hızlı biçimde yüzyüze gelmeli ve toplumsal tarlanın bağrına dişimi ve tırnağımı derinlemesine geçirebilmeliyim. Ayaklarım yerden kesik yazarsam, belki marjinal ve entel bir şöhrete varabilirim, ama halk benden tiksinerek söz eder. Yalan mı?

* * * * *

Hafta boyunca grip salgını yüzünden okullar tatil olduğu için "Karşıyaka Çarşı Caddesi" ana baba günü gibiydi. Gençler, McDonalds'ın önünü buluşma yeri yapmışlar, aralarından sürtünmeden geçmeye imkan yok. 30 yıl öncesine kadar bizim kuşak, Yapı Kredi'nin önünde dururdu. "Hergele Meydanı" denirdi o köşeye. Banka binasının üzerinde kanatlarını çırpıp duran "leyleği" kim

hatırlar?

Erol Rusçuklu isimli bir hemşehrimizden mektup aldım. Karşıyaka Yelken Kulübü'nün değerle emektarlarından "Mithat Erefe"nin bir şiirini göndermiş. Mithat Ağabey, İzmir'in ünlü şairi Rıfat Morali'nn damadıdır. Bu yüzden şiir damarı zengin. "Özledim" adlı şiirini, düzyazı halinde yayınlıyorum.

* * * * *

"Sabahları ılık ılık esen rüzgarı, parke döşeli sokakları, palmiyeleri, kordondoki rayları, özledim atlı tramvayları. Trata çeken balıkçıları, geceyi Körfez'de geçiren ayı, Uşaklı Ahmet'in kahvesini, Sami Bey'in pastanesini, Celal'in Meyhanesi'ni özledim. Çiçekli bahçelerin saltanatını, Yamanlar'ın suyunu, domatını, denizi süsleyen Kuğu Yatı'nı, Sur Vapuru'nun arkasında bıraktığı izleri, imbatla sahili döven denizleri özledim. Kızlarını nazını, Osman Bey'in sazını, banyolardaki yazları, iskelede duran takayı, çok ama çök özledim, eski Karşıyaka'yı.."

* * * * *

Bu şiire daldım gittim. Bir zamanlar Karşıyaka'da "Notre-Dame Fransız Kız Okulu" bile vardı. Karşıyaka, yemyeşil dokusu ve masmavi deniziyle bir doğa harikasıydı. köşkler ve sahildeki yalılarla süslü beldenin sokaklarında, küçük italyan veya Fransız kasabalarında rastlanan "soylu kültür" akıp giderdi. Her evde piyano vardı, Batı Müziği ile Doğu Musikisi özgün bir sentezde kaynaşmış, insanlar mutlu bir gezegende yaşarmışcasına birbirlerine bağlanmışlardı.

Şimdi bakıyorum da.. "Ne sahilin Madam Ada"sı var.. Ne, Soğukkuyu'nun Emine Teyzesi..

Ne de Müsavat Sokağı'nın kominnesi". (komşu nineye "kominne" derdim üç yaşındayken). Hem geçmişi unutmamak, hem günümüzün yabancılaşmasına ayak uydurabilmek hayli zor. Bizim kuşak giderek bu basıncın altında ezilmeye başladı. Geçen akşam ilkokul arkadaşım Tahir Muşkara, "Yok olan eski Karşıyaka'yı görmemek için pek sokağa çıkmıyorum" dediğinde, kendimin son kalıntıları son kez görebilmek için sürekli gezinip durduğumu söyledim. "Acınacak halimize bakın hele.."

* * * * *

1926'da "Cordelio Spor Kulübü" (C.S.K.), yani o zamanın K.S.K.'si "Büyük Balosu"nu, Kordonboyu'ndaki "Naim Palas"ta (şimdiki Atatürk Müzesi) yaparmış. Tuvalet ve smokin mecburiyeti olan balonun davetiyesini yan sütunlarda sunuyorum (Üner Birkan Arşivi). "Büyüklerimiz böyle bir kültürel zenginlikten ve soyluluktan geçip gelmişler. Benim hafızamda ise, tribün küfürü ile düşme-kalma kavgaları veya şimdinin balolarındaki "Halimeyi Samanlıkta Bastılar" göbek atmaları yankılanıyor. Eski ile şimdinin hiç bir benzerliği yok! Biri uzay çağı Barok kültürü gibi erişilmez, ötekisi Taş Devri'nin arabesk yaygarası veya post-modern gargarasi.."

"Mithat Erefe" gibi dostların şiirleri, bizi geçmişe götürebiliyor. Şimdinin gerçekleri ise bambaşka. Eskiden hiç iz yok. Ama, yolumuza devam etmeliyiz. Şimdiki zamanı insan gibi yaşayabilmeliyiz. "Trata balıkçıları sahilde ağlarını çekmiyor olsalar da, taze balik satan dükkanlar bulabilmek o kadar zor değil ki." Varsın bahçede mangal yanmasın!

Elektronik balık ızgaraları yok mu?..

14.3.1993

KONAK MEYDANI'NIN TARİHSELLİĞİ...

"İzmir Konak Meydanı" ismini, günümüzdeki Hükümet Konağı'nın bulunduğu yerde 19. Yüzyıl başında "İzmir Derebeyi Katipzade Mehmet Çelebi" tarafından yaptırılan görkemli konaktan almıştır.

1816 yılında Osmanlı Sarayı'nın, derebeyini idam ettirmesinden sonra bir süre daha Katipzade Konağı, devletin yönetim merkezi olarak görevini sürdürmüştür.

"Eugene Flandin" isimli Fransız seyyahın, 1852 Paris baskılı "L'Orient" isimli gravür kitabında Konak Meydanı'ndaki Katipzade Konağı, denize çok yakın platformda muhteşem bir ahşap yapı olarak yükselmektedir.

Yine 1836-37 yıllarında İngiliz donanmasında görevli "Thomas Graves"in hazırladığı İzmir kenti haritasında, Konak, geniş avlulu Sarı Kışla, deniz kıyısı ile Sabunhane Caddesi (önceleri 865. Sokak, günümüzde ise Nadir Nadi Sokak) arasında kalan iki açık alan görülmektedir. Katipzade Konağı, daha sonra yıktırılarak 1851 yılında yeni Hükümet Konağı yaptırıldı.

* * * * *

Konak Meydanı, kentin "simge alanı"dır. Hükümet Konağı, Saat Kulesi, Sarı Kışla ve Yalı Camii, alana tarihi kimliğini veren belirgin yapılardı.

Meydana son 200 yıl içinde tarihi kimliğini veren yapıların inşa tarihleri şu sırayı takip eder:

"1. Yalı Camii 1826,
2. Sarı Kışla 1829,
3. Hükümet Konağı 1851,
4. Saat Kulesi 1901"

Bu dört kimlikçi yapı sırasıyla, "dini, askeri, idari ve sivil" sembollerdir. Osmanlı kültürüne denk düşen böyle bir kompozisyon, İzmir'in yoğun Hıristiyan egemenliğine sahne olan "Frenk Mahallesi"nin ezici kimliğine karşı, belki de Türk İzmir'in Kemeraltı camileri ile birlikte biricik tarihi dokusu idi...

* * * * *

Dikkat edildiği gibi Konak Alanı'na, askeri kimlik veren yapı "Sarı Kışla"dır. Kışla'nın sırtı çok uzun, "U" şeklinde bir yapı olduğunu eski kartpostallardan ve haritalardan izliyoruz.

İki bacağı denize dik inen, sırtı 150 adım, bacakları 50 adım olan Sarı Kışla'nın meydana bitişik bacağının ucunda Askeri Mahfel vardı. Yapının bacakları ve sırtı arasında kalan boş saha ise, talim meydanıydı. Saat Kulesi ile karşı karşıya olan kışla kapısı ise, ihtişamlı bir manzara sunardı.

(Şimdi düşünüyorum, Sarı Kışla'yı yıkmasaydık, Talim Meydanı, bahar ve yaz aylarında açık hava konserlerinin gerçekleşeceği bir mekan olarak kullanılır, Kışla Binası ise nefis bir kent müzesi olurdu. Kışla'nın bir ucundan başlayan kültür sergilemesi, öteki uca kadar ziyaretçileri bağrına basardı, belki de kentin ihtiyacı olan kültür sarayı, kışlanın yeni bir mekan düzenlemesi ile elde edilirdi. Örneğin talim meydanının üstü otantik biçimde kapatılırdı.)

Sarı Kışla'nın meydana bitişik bacağının ucundaki Askeri Mahfel yapısının, Saat Kulesi'nden denize doğru 20 metre uzağı ile aynı hizada olduğu belgeleriyle bilinmektedir.

* * * * *

Sarı Kışla'nın 1950'li yıllarda yıkılışına kadar, askeri kimliği baskın biçimde sürmüştür. Osmanlı Dönemi'nde Seferberlik Taburları, Bando Mızıka Takımı'yla bu kışladan ayrılıp, resmi geçit halinde Basmane'ye gidip trenlere bindirilmiş. Meşrutiyet İnkilabı'nda ihtilalciler bu kışladan sokaklara dökülmüştür.

Ne yazık ki İzmir'in işgalinde İstanbul Hükümeti'nin emirlerini dinleyen Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa, kışla subay ve askerlerinin silahlarını toplayıp bir askeri direnişe imkan tanımamışlardı.

Bunun üzerine bir sivil lan gazeteci Hasan Tahsin ilk kurşunu atmıştı. Siviller ve yarı-sivil polisler çatışmaya katılmışlardı.

Kışla askeri zabıtanın, Yunanlılarca ele geçirilip bazılarının süngülenip, sonra topluca Rum mahallelerine doğru sahilden yürüyüşe geçirilmeleri ve meydana gelen feci olaylar, Sarı Kışla'nın hiç direnmemesi üzerine gerçekleşti.

* * * * *

Bu yüzden İzmir'in kurtuluşunda Hükümet Konağı'na bayrak çekilmesi öne çıktı. Konağa bayrak çeken Teğmen Ali Rıza Akıncı, Yüzbaşı Şerafettin İzmirli ve Teğmen Hamdi Yurteri, kışlaya bayrak çeken Binbaşı Zeki Doğan'dan çok daha fazla önemsenmişlerdir.

Sarı Kışla yıkılırken ise İzmirlilerden hiç bir itiraz sesi yükselmemiştir.

* * * * *

Sarı Kışla'nın yıkılmasıyla, Konak Meydanı'na kimlik "askeri bacağı" yok olmuş, böylece meydan "sivilleşmiştir".

"Günümüzde tarihi Konak Meydanı denince, Saat Kulesi, Hükümet Konağı, Yalı Camii ve Büyükşehir Belediyesi'ne kadar uzanan ve trafikten men edildiği için büyük bir açılım yapan ve parke taşlarıyla süslenen alan gündeme gelmektedir.

Bu alanda Yunanlılara ilk direniş olmuş, 9 Eylül'de bu meydandaki yapılara bayrak çekilmiş ve tüm 9 Eylül törenleri yine bu meydanda gerçekleşmiştir."

Konak Meydanı'nın tarihselliği, bu çerçeve içinde somutlanmakta, sonra Kemeraltı girişiyle birlikte istenirse "Hisarönü"ne kadar, istenirse Anafartalar Caddesi'nin İkiçeşmelik'i atlamasıyla "Dönertaş"a kadar uzanabilmektedir.

15.3.1993

EDOUARD BALLADUR

İzmir doğumlu "Edouard Balladur" Fransa Başbakanı.. Bundan daha doğal bir şey olamaz. Çünkü günün birinde İzmir kökenli bir "Rum"un yunanistan Başbakanı, İzmir doğumlu bir "Musevi"nin İsrail Başbakanı veya İzmir kökenli bir "Ermeni"nin Amerikan Senatörü olmaması için hiçbir sebep yoktur. Keza İzmir kökenli bir "İngiliz" veya "Hollandalı" da, memleketinde politikanın zirvelerine ulaşabilir.

Yeter ki istesinler..

* * * * *

"İzmir kökenliler dünyada birçok ülkelere yayılmıştır. Yunanistan'da, İsrail'de, Amerika'da, Fransa, Güney Amerika ve Avrupa ülkelerinde yaşayan bu enternasyonal İzmirliler, ata toprağı İzmir'i hiç unutmazlar. Bir kez olsun görmeyenler bile şehri ballandıra ballandıra anlatır. Hele burada doğup büyümüş olanlar, "gerçek bir İzmir şoveni" olarak imbatından balığına, paytonundan nargilesine kadar, tüm Kordonboyu'nun gelmiş geçmiş güzelliklerini gözyaşlarıyla anarlar."

"İzmirlilik kolay unutulmaz.. Ortak tarih, iklim ve komşuluk ruhudur. Kuşaklar boyu kirlenmeden yaşar"

"Balladur ailesi", 1737 yılında İzmir'e gelmiş.

18. yüzyıl başları Osmanlı Devleti'nin ekonomik açıdan hızla gerilediği bir dönemi kapsar. Bu süreçte ayrıcalıklı imtiyazlar kazanan Avrupalı tüccarlar, aileleriyle birlikte Anadolu'nun ticaret kentlerine (özellikle İzmir'e) toplu biçimde yerleştiler. Bu tüccar aileleri, Asya'dan uzanan İpek Yolu malları ile Anadolu'nun tarım ve hammadde ürünlerini ucuza kapatıp Avrupa'ya ihraç ederken, Batı'nın sanayi ürünlerini ise pahalı biçimde Anadolu'da pazarladılar. Giderek çok zenginleşip, mal mülk, toprak ve malikane sahibi oldular.

"Böylece "Levanten" denilen özel kimlikli topluluklar oluştu. Doğu ülkeleri anlamına gelen "levant" kelimesinden türeyen Levanten ismi, Doğu'ya yerleşmiş ve özgün bir batı-Doğu kimliği yaratmış Avrupalı halk toplulukları anlamına kullanıldı."

* * * * *

Fransa Başbakanı Edouard Balladur, bir Levanten aileye mensup, 18.

yüzyılda İzmir'e ilk gelenlerden. Yaklaşık 200 yıl bu kentte yaşamışlar. İzmir'e "Petit Paris" denildiği döneme şahit olmuşlar.

"1800 1910 yılları arasında Batıtılar ve Levantenler, İzmir'e Küçük Paris anlamına gelen Petit Paris derlerdi. Osmanlı Türklerinin o zamanlarda "Gavur İzmir" dediği bu kent, Victor Hugo'nun "La Captive" şiirinde anlattığı gibi bir Prenses kadar güzeldi. Batı kökenli aileler, kentin Frenk Mahallesi'nde kat kat kabaran geniş bir uygarlık yaratmıştı. Operalarından tiyatrolarına sanat galerilerinden hastane ve okullarına kadar şimdiki Alsancak semtine yayılan Frenk Mahallesi, Paris veya Viyana düzeyinde "Batılı, beyaz ve Hıristiyan" bir yaşama sahne oldu."

Yunanistan'ın başlattığı kanlı süreç sonucu, bu kent dokusu 1922 yangınında gerisinde bir avuç kül bırakarak tarihe karıştı.

* * * * *

Yeni Fransa Başbakanı'nın babası "Pierre Balladur", Osmanlı Bankası Müdürü olarak 1935 yılına kadar İzmir'de kaldı. 6 yaşındaki Edouard ile birlikte aile bu tarihte Fransa'ya göçtü.

Balladur ailesinin evi, Karşıyaka'nın Alaybey semtinde denis kıyısında iki köşesinde iki palmiye bulunan demir düz kepenkli, iki katlı bir konaktı. Yıllar önce bu Marsilya tipi evi, fotoğraflamıştım.

* * * * *

2 Mayıs 1929 doğumlu Edouard Balladur'un şehrimizde arkabaları yaşıyor. Fransız Konsolosluğundan emekli, İzmir'in sevilen siması Robert Balladur, Franba Başbakanı'nın kardeş torunudur. Robert Balladur'a bakarak, Yeni Sağ'ın popüler lideri Edouard Balladur'a bir "İzmir notu" vermemiz gerekirse, bu şüphesiz "ılımlılık, sempatiklik, kültür birikimi ve uzlaşmacılık" olarak şekillenir. Buca'da oturan bir başka akraba "Jeanne Missir" de herhalde bu görüşlerimize katılır...

"Yeni Fransa Başbakanına başarı dilemek, bir İzmirlilik görevidir. Tüm kuruluşlarımızı Balladur'a kutlamaya çağırıyorum."

31.3.1993

BİSİKLET KENTİ

Turgay Gönenç, kenti en fazla gezen biri olarak izlenimlerini şöyle özetlemişti:

"İzmir, araba ölüleri için bir cennettir. Bu kentte insanlar değil, arabalar yaşıyor. Araba yığınları sağlı sollu olarak, tüm kentin atardamarlarını, can damarlarını, kılcal borularını, her yerini istila edip, kenti tıkamıştır."

Haksız mıdır bu dostumuz? Kullanılmayan arabaların altı, yedi ay süreyle aynı yeri istila ettiği, dünyanın neresinde görülür acaba?... Her yıl devreye giren binlerce yeni araç, artan nüfus, park yeri sıkıntısı, 2000'li yıllara doğru kenti felç edecektir.

* * * * *

Bir önemli alternatif olarak bisiklet öneriliyor. Bu önerinin sahiplerinden Turgay Gönenç, tam 47 yıldır bisiklete binmekte. Halen evinde özenle koruyup, baktığı, Bianki, Sorda ve Airlog marka üç bisikletiyle muntazam bir şekilde kenti arşınlıyor. Her gün 40 km eritmekte. Sabah Fuar çevresinde 10 tur atınca, 20 kilometreyi tamamlıyor, çünkü Fuar'daki bisiklet parkuru 2195 metre uzunluğundadır:

Öğleden sonra Tilkilik, Dönertaş, Altınordu, Bayramyeri, Şehit Fethi Bey çizgisi izleyerek Kale'ye çıkıyor. Sonra Kapılar'dan Basmane, Kemeraltı, Konak, Resim Heykel Müzesi'nde ada çayı molası derken, Alsancaktaki eve dönüş..

Turgay Gönenç, bildim bileli bisikletli bir Evliya Çelebi'dir.

* * * * *

Bu yolculuklarında otobüs şoförleri tarafından köşelere sıkıştırılıyor, yola paralel konmuş kanalizasyon mazgallarına takılma tehlikesi geçiriyor; yol ağızlarında mazgal demirleri çalındığı için öylece açıkta kalmış lağım çukurlarına düşmesine ramak kalıyor; ancak bu bisiklet sevdasından hiç vazgeçmiyor:

Çünkü, bisiklet, bir kentli kültürü yaşatır: Kenti böylece daha iyi tanır ve özümlersiniz. Doğaya taşar, spora kavuşur, kentlilik bilincini yakalarsınız. Bisiklet bilincinin bir "çevre bilinci" geliştirdiğini artık

görmemiz gerek.

Turgay Gönenç bisikletle Alsancak'tan Konak'a 6.5 dakikada, Bornova'ya 22 dakikada, Karşıyaka'ya 29 dakikada gidiyor: Otobüs veya dolmuşla aynı hedeflere varmak daha uzun süre almıyor mu?

Bisikleti gündeme getirecek yeni özendirici kent kararlarını bekliyoruz. Karşıyaka ve Alsancak'ta yeni bisiklet kordon yolları yeni planlara mutlaka özenle yerleştirilmelidir. Bisiklet, belki kurtarıcımız olur!...

31.5.1993

BELKIS TEYZE

Annenin ölümü kadar insanın içini yakan bir başka acı yok gibidir. Herkes, bu acıyı hissedecektir. O an gelmeden önce, acının zehrini ve kendi perişanlığınızı tahmin edebilmenize imkan yoktur. Karşınızdaki vücudun bir anda donuşunu, sesini kesişini, gözlerini kapatışını ve toprakla buluşmasını izledikten sonra, "müthiş gerçek" bir anda kafanıza dank eder..

Artık bir daha ne onu öpebilecek, ne sesini duyabilecek, ne de ona dokunabileceksiniz.

Artık, birisi sizi, sizden fazla sevemeyecektir. Sizi yaratan, artık yoktur!

* * * * *

Herkesin annesi yücedir.. Her anne, evlatları için yaşamın en büyük değeri, en büyük sevgisidir.. Her annenin ardından gözyaşı dökülür. Bir anne ölünce, tanıdık tanımadık herkesin içi, şöyle bir burkulur.

Bu sosyal gerçek, hiç değişmez!..

Ancak.. Bir tarihi temsil eden, bir dönemin simgesi olan, ruhu çınar kökleri gibi derin geçmişin acı tatlı hatıralarına uzanan analar, bu dünyadan göçüp gidince, üzüntüler daha keskin, gözyaşları daha upuzun olur..

Çünkü artık, tarihin bir dönemi kapanmaktadır. Son tanıklar elini eteğini bu dünyadan çekmektedir. Artık yasemin kokulu cumbalardan ne Şehnazın mırıltıları, ne mehtap sefasında denizi okşayan kulaç sesleri, ne de uzak cephelerden yürek hoplatan top gümbürtüleri duyulacaktır.

Artık, anne bir başka aleme uçmakta.. Geçmişin hayalleri üzerine kalın bir perde çekilmektedir. İşte beni hep ürperten ve ne yazık ki acı biçimde içinde bir süredir çırpındığım sonsuz uçurum budur..

* * * * *

Annesini kaybeden sevgili Ayla Selışık Tamar ablamın da, aynı duygularla buluştuğunu, geçtiğimiz gün Belkıs teyzemizin içimizi yakan o cenaze töreninde hissettim. Daima bir büyük askerin eşi

olarak, asker ruhuyla yaşamının son anına kadar yaşamış olan aile büyüğümüz Belkıs selışık, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin civanmert Mehmetçikleri'nin omuzlarında sonsuz yolculuğuna çıkarken, sevgili eşi, ordumuzun medari iftiharı merhum Orgeneral Selahattin Selışık'ın yanına uğurlanırken, tarifsiz bir iç burkulmasıyla sarsıldım.

Oysa bir yıldır, kendi anmemi kaybettiğimden beri bu duyguyu hep içime bastırmıştım. Bir kere dada tarihin, elimizin avcumuzun içinden ebediyete kaçışı karşısında isyanla karışık bir hüzün, istirapla karışık bir yıkıntı arasında kaldım.

9 Eylül'de düşman zırhlılarının toplarını çevirdiği, Yunan ordularının sürü sepet kaçıştığı o şanlı günde kahraman süvarilerimizin en önünde İzmir Postanesi'ne Türk bayrağını çeken kahraman Türk zabiti, Mustafa Kemal Paşa'nın silahşörü Selahattin Selışık'ın zarif eşi Belkıs teyzemiz artık yoktu!

Sevgili anneannem Safiye hanımın halası merhum Hacı Ayşe Hanımın kızı, pamuk elli, bulut beyazı saçlarıyla hanım hanımcık yufka yürekli, ama kemalist ruhlu Belkıs teyzemiz artık yoktu!..

İnanıyorum ki, gerek Cumhuriyet tarihimizde, gerekse İzmir'imizin tarihinde bir dönem, artık bir daha geri gelmemek üzere kapanıp gitmiştir.

Alsancak Hoca Camii'nden Ankara Cebeci Asri Mezarlığı'na gönderdiğimiz yolcu, o dönemi kapatıp giden belki son kişiydi..

Bu yüzden çok eksik, çok öksüz kaldık gibi geliyor bana!..

26.5.1993

ASANSÖR DÜĞÜNE HAZIR

Artık "İzmir'in gurur verici bir tarihi mekanı var: Hem "otantik".. Hem "çağdaş".. Hem "öz İzmirli" Hem "evrensel imajlı".. Hem de başını "göklere" doğru uzatmış..

Yani, terasına çıktığınızda veya pencerelerinden körfeze doğru baktığınızda, kent ayaklarınızın altına seriliveriyor. Bu aşağıdaki kent, bizim kentimizdir: Bucalı Meliha teyzenin, Karşıyakalı emekli Ahmet Bey'in, Göztepeli Coşkun dayının, Hataylı öğrenci Banu'nun, Kadifekaleli işçi Şehmuz'un, Kemeraltı esnafı Kemal Bey'in!..

Hepimizin İzmir'idir, bu kent!..

İmbatıyla serinlediğimiz, dostluklarıyla mutlu olduğumuz, anılarıyla gururlandığımız, aşklarıyla bir martı gibi sokaklarında uçuştuğumuz, kaldırımlarında, kıvançla "Biz İzmirliyiz.." diye haykırdığımız, uğruna şarkılar mırıldandığımız, yoluna şiirler yazdığımız bu kent, hepimizin ortak sevdasıdır!..

* * * * *

Bu güzel İzmir'de, Pazar günü "düğün" var...

"Asansör evleniyor"..

Asansör, İzmir halkıyla yeniden buluşacak!..

Asansör, yüz yıllık hemşerilerine yeniden kavuşacak!..

Ve, Asansör'ün düğünü yalnız "İzmir"De değil, "Amerika'dan Fransa'ya, Arjantin'den İsrail'e" kadar tüm "dünyada" yankı yapacak.. Asansör semtinin kızı "Raşel Amado Bortnick" Dallas'taki evinde Asansör'ün açılışı için şampanya patlatacak.

Kanada'da film senaristi "Loren Edizel" sevincinden İzmir şarkıları söyleyecek. Paris'te ressam "Neveser" tuvaline bir mor renk katacak.. Tel-Aviv'de "Eczacı Selim Bey""in canı boyoz isteyecek.. Atina'da "Madam Roza"nın diline eske rebetikalar yakışacak.. Amerika'daki matbaacı Raşit Yılmaz'dan Avustralya'daki Nazan Gürel'e kadar tüm eski İzmirliler, kıpır kıpır olacaklar..

Çünkü, bu Pazar İzmir'de bayram var.. "Asansör" evleniyor!..

Böyle bir haber, dünyaya yayılmış İzmirliler'e ulaştığı zaman, akan sular durur. Gönüllerde körfez martıları kanat çırpmaya başlar.

Dokuz Eylül vapuru, köpüklerini fışkırtarak ileri atılır. Faytonlardaki atlar şaha kalkar, rakılar yarılanır; buzlu bademler avuçlanır, nargileler fokurdarken dünyanın çevresinde "Dario Moreno"nun o ünlü şarkısı dolanır...

"-Canım, dilber şehir.. Eşsiz sevgili İzmir.. Ulu Çatalkaya'yan göz mavisi körfezin.. Yeşil Yamanlar'ın çeşitli bağlarında Ege'nin güzeli, incilerin incisisin... Canim dilber şehir.. Eşsiz sevgili İzmiiiiir..."

* * * * *

Bu pazar... Önce Asansör'e giden 302 nolu sokak, nefis restore edilmiş sağlı sollu evlerin kucakladığı biçimde "Dario Moreno Sokağı" olarak törenle açılacak. Sonra "Asansör", tıngır mıngır çalışmaya başlayıp halkın hizmetine girecek.. Tüm İzmirlilerin göğsü gururla kabaracak... Tarih yeniden dirilecek.. "Sağolasın İzmir Büyükşehir Belediyesi.. Sağolasın tüm hizmeti geçenler.. Sağolasın Yüksel Çakmur.. Soğalasın Başkanım!.."

17.6.1993

SEVGİLİ DARIO BUGÜN ASANSÖR'DE DİRİLİYOR

Ünlü İzmirli şarkıcı Dario Moreno, vasiyetinde şunları önemle vurgulamıştı:

"İzmir, tatlı ve sevgili şehrim. Bir gün, şayet senden uzakta Ölürsem.. Beni sana getirsinler.. Fakat mezarıma götürülürken, "Öldü" demesinler, "Uyuyor" desinler koynunda.. Tatlı İzmir-'im.."

Ne yazık ki, 28 haziran 1967 günü Yeşilköy Hava Limanı'nda bir beyin kanaması geçirerek ölen Dario'nun vasiyetini yerine getiremedik.

Bu vatan, bu şehir, bu millet için kalbi gümbür gümbür çarpan Daroi Moreno'nun naaşı, annesi tarafından İsrail'e götürüldü ve TelAviv'de bir mezarlığa gömüldü. Dario şimdi orada annesi ile birlikte yatıyor.

Oysa sevgili Dario'nun vatanı İzmir'di.. O yalınayak bir çocuk iken Tilkilik-Agora kaldırımlarında gitar çalarak büyümüş, fuarın manolya ağaçları altında aşk şarkıları mırıldanmış, Kadifekale'de, İkiçeşmelik'te, Alsancak'ta düğünlerin, sünnetlerin, çay partilerinin yıldızı olarak parlayıp, günün birinde Fransa'nın en ünlü Latin şarkıcısı olduğu zaman bile İzmir'i hayal etmiş ve faytonla Kordon'da gezer gibi daima ünlü İzmir şarkılarını okumuştu.

İzmir aşığı "Dario", bizim evladımızdır. Şarkılarında İzmir sevdasını tutuşturmuştur. Devletimizin "Hitit Güneşi" armağanını almıştır. Türkiye'yi daima övmüştür.

Bir uluslararası yarışmada birinci geldiğinde, göndere "Fransa" bayrağını çektirmemiş, göğsünden çıkardığı küçük bir "Türk" bayrağını çektirerek "Ben Türk'üm.. Ben İzmirliyim..." diye haykırmıştır.

Neşesi ve hüzünleriyle bu şiş göbekli sempatik Musevi, dünya medyasının dikkatini çekip, şöhret basamaklarını Fransa'dan Arjantin'e kadar yükseltttiğinde daima imbat, mehtap, fesleğen ve ayyıldız romantizmini yaban ellerde savunmuştur.

* * * * *

Bu sabah (Pazar), Asansör semtindeki 302 numaralı sokak, "Dario

Moreno Sokağı" ismiyle açılıyor. Yer yerinden oynayacak ve bir çok konuğun huzurunda "Dario Moreno" nun ismi "kentin künyesinde" yazılacak.

Aynı zamanda "Asansör" hizmete girecek..

"Asansör" ile "Dario Moreno"yu aynı günde birleştirenler pek güzel düşünmüşler. Böylece İzmir'in imajına bir evrensel sayfa eklenmiştir. Paris'ten New York'a kadar ünü hala unutulmamış bir Türk sanatçısının ismi ile bir kent simgesi mimari yapı, "ülke tanıtımına" kazandırılmaktadır.

Sırf bu hizmeti için İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Sayın Başkanı Yüksel Çakmur'a İzmirliler büyük şükran duyacaklardır.

* * * * *

Bugün kulaklarımızda sevgili "Dario"nun unutulmaz şarkıları çınlayacak..

"Deniz ve Mehtab"ı dinleyeceğiz.. "canım İzmir" imbatla birleşip yoksul semtlere doğru uçuşacak. "Her Akşam Votka, Rakı ve Şarap" diyeceğiz.. "Adieu Lizbon"u okuyacağız. "Yavaş Yavaş Gel Bana" diyerek samba yapacağız.. "Entarisi Ala Benziyor"u hep birlikte söyleyeceğiz.

Dario Moreno yeniden, halkına, hemşehrilerine, sevgili İzmirlilere kavuşmuştur.

25 yıllık hasreti, bugün sona ermektedir. Asansör düğününü yaparken, Dario Moreno'muz da, bu büyük düğünü, o yumuşacık yüreğini pit pit çarpıtarak, gözyaşları içinde izlemektedir!.. "Çünkü bugün bir İzmir günüdür!..."

20.6.1993

MESERRET'TE IHLAMURLU GAZEL

Evvel zaman içinde Osmanlı mülkünde "dört Meserret" varmış. Biri "Selanik"te, öteki "İstanbul"da, diğeri "Şam"da, beriki "İzmir" deymiş. Han içinde kıraathanesi olup, gallavi kahvesi köpüklü ve mermer kitabesi usta isiymiş. Manası saadetmiş. Mutluluk mekanı anlamına bu isim verilmiş. Bu "dört Meserret" neler yaşamış, kimler bu güvercinli çatıların altından gelip geçmiş? Bilinmez ki..

Gerçekten mutlu muymuş? Gün gelmiş, yalnızca İzmir'deki ayakta kalmış. Oteli uykulu, iç odaları kuytu, kahvehanesi havuzlu, adak kuyusu mangir dolu, ceviz aynası puslu, çok güngörmüş bir Kemeraltı hatırasıymış..

Gel zaman git zaman... "İzmirlizade Yaşar Efendi" buralara çıkıp gelmiş. Mermer havuzun kıyısını gözüne kestirmiş, bir kurulmuş ki efem, maşallah çalakalem, başlamış masallarını döktürmeye. Nelerin olup bittiğini ahir zamanda pek güzel bilirmiş.

* * * * *

"Ol Meserret ki"... İzzet Efendi'dir, kötü rakıdır, tavşan kanıdır, acı tütündür, nefis kitap cildidir, giyotine benzer mücellid makasıdır, altinkalemdir, izbe otel odasında ömürboyu rüyasız uykudur. (Anne tarafımdan küçük amcam İzzet Altınkalem, tam 40 yıl Meserret Oteli'nde yaşamış ve kahvehaneye bitişik bir odada ciltçilik yapmıştı. İzmir'in işgalini hep ondan dinlediğimden midir, taa küçüklüğümden beri çok severim bu yalnız ve garip adamı. İsmini hatırlayınca bir yumru gelir oturur yüreğime. Nedendir bilemem.)

Kim ki, "Meserret müdavimidir".. Osmanlıdır, mevlevidir, bektaşidir, hüzzamdır, nargilesi yandan çarklı, kösteği gümüşi, yelkovani Serkizof'tur.

"El Meserret" ise, Gavur İzmir'de bir gazetedir, Musevidir, epeyce Jöntürk'tür, hamursuzdur, Bikur Holim ibadethanesinden çıkıp Havra Sokağı'na dalan koyu siyah paltolu kalabalığın yan cebinden fışkırmış sarı gazetenin ismidir.

"Meserret Bayramı" ise Şubat'ın dokuzundadır. İzmirli Mesih Sebatay Sevi'nin doğduğu gündür. Üç resmi dine mensup olanların kabul etmedikleri bir bayramdır. Kudüs Mabedi'nin tahribi anısına yapılan matemin bir saadet gününe tahvili emridir. (Sebatay Sevi konusunda

araştırmaların hızla tırmandığını, günü gelince, en doğru sözü bizim söyleyeceğimizi buraya ekleyelim.)

* * * * *

Bu kadar tarih dersinden sonra gelelim kendimize..

"Benim Meserret'im" ise, guguklu saatimin şarkısı, şiirimin ebesi, keyfimin kahyası, hüznümün süsüdür. Seyahatnamemin ıhlamur sayfaları şahittir ki, demir attığım ahşap limanın muhteşem hıçkırığıdır. "Meseretçi Nuri Bey'in inşa edip, dünya tatlısı "Dayı Bey"in yaşattığı Kemaraltı Köşkü'dür. (Dayı Bey, ressam Necla Erbakır'ın öz be öz dayısıdır, bu yüzden kendisini ekstra severiz)

Hayret ki, ne hayret!.. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Balkan Musevileri'ni Filistin'e kaçıran geminin ismi de "Meserret"tir. Sahibi ise, İzmirli armatör "Meserretçi Avni Bey"dir. Deminden beri sözünü ettiğim Meserret Şatosu'nu inşa eden Meserretçi Nuri Efendi ile Saraylı hanımdan doğma, lord gibi, elegant, spesiyal, monden, snob, ama mutlaka babacan oğludur. Armatör Avni Bey, bendenizi Büyük Efes'in Kral dairesinde kabul edip, aynı anda İngiltere Kraliçesi'ne faks çeken dünyadaki yegane korsandı (Rahmet diliyorum).

Ben ki..

Hem, "Altınkalem İzzet Efendi'yi".. Hem, "Sebatay Sevi Efendi"yi.. Hem, "Meserretçi Nuri ve Avni Efendiler'i".. Hem de "dünya tatlısı Dayı Bey'i".. Tanınmış ve bir bardak ıhlamurda içivermiş adamım...

Rivayet olunmalı ki.. Bu divan "son Meserret"in son sözüdür. Tanrı Rahmet eyleye, hatta toprağını bol ede. "Amin"..

(Apaçık açıklama: Bu yazı, Kemeraltı'nda restore ettirilen Meserret Çarşısı'nı beğenmediğimi, otelinin yitirildiğini ve tarihiinsani sığınak olma özelliğinin yok olduğunu, ama yine de tamamen buhar olup uçmadığı için gönlümüzden azade olmadığını belgelemektedir.)

30.7.1993

GAVUR İZMİR ÖZLEMİ: IŞIL IŞIL FRENK MAHALLESİ

Son zamanlarda bir "Gavur İzmir Özlemi" kök saldı. Bunu hayretle izliyorum.

Nostalji başka şeydir, adice bir emperyalizm hayranlığı başka bir şeydir. Dört yazı ile sömürünün en korkunç boyutta yükseldiği 1900 yıllarının İzmir'ini anlatacağım..

Yirminci yüzyılın başında İzmir'de adeta iki toplumsal yaşam vardı. Güzelliğinin ötesinde, içinde barındırdığı değişik toplumsal kesimler ve ekonomik güçler nedeniyle İzmir, Osmanlıların yıkılışını bekleyen Batılı devletlerin yanısıra, Yunanistan ve İtalya gibi bazı Akdeniz ülkelerinin de ilgisini fazlasıyla çekmekteydi.

* * * * *

İzmir'in 20. yüzyılda içine düştüğü ekonomik ve sosyal yapıyı çeşitli araştırıcılar şöyle ortaya koyarlar:

"...İzmir, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aydın İli'nin merkezi; Anadolu'nun en zengin, en güzel, en canlı şehriydi. Türk istatistiklerine göre, şehir için nüfusu 250 binden fazlaydı; bu nüfus içinde 55 bin Rum asıllı, 21 bin Musevi asıllı, 10 bin kadar Ermeni asıllı Osmanlı yurttaşı ve 50 bin kadar da yabancı devlet uyruğu kişi bulunuyordu. Sonuncu kategoriye girenlerin de tümüne yakın çoğunluğu, Yunan Devleti uyruğu Rumlar'dı. Böylece, Türkler ancak yarıya yakın bir orandaydılar. 1914 yılına ait istatistikler, şehirde 85 basımevinin, 150 okulun, 15 hastanenin, 81 eczanenin, 30 gazinonun, 57 otel ve 269 meyhanenin bulunduğunu belirtmektedir. Yalnız Sivrihisaryan mağazasında, Büyük Savaş başladığı zaman mevcut olan ithal malı eşyanın 500 bin altın lira değerinde olduğu hesaplanmıştı. İzmir Limanı, ekonomik faaliyet hacmi yönünden, dünyanın en önemli limanları arasında yer alıyordu; bu limandan 1910 yılında 25.3 miİyon altın liralık ihracat, 42.5 miİyon altın liralık ithalat yapılmıştı. Şehirde, daha 19. yüzyıl sonunda, dört Fransızca, Üç Rumca, İki Türkçe, bir İspanyolca gazeteyle iki Rumca, bir Ermenice dergi yayınlanmaktaydı.."

(Prof. Dr. Bilge Umar, İzmir'de Yunanlılar'ın Son Günleri)

* * * * *

Osmanlı İmparatorluğu İstanbul'unda Türklerde Hristiyanlar nasıl birbirleriyle en ufak benzerliği olmayan iyi ayrı dünyada yaşıyorlardıysa, İzmir'de de durum aynıydı. Basmane Garı'ndan denize dik olarak çizilecek bir doğrunun kuzeyinde kalan bölümde Rumlar, levantenler ve yabancılar dışındaki öteki azınlıklar yaşıyorlardı. Kordonboyu'ndaki eğlence yerleri, büyük ithalat ve ihracat şirketleri, benzerleri ancak yeni yeni görülebilen mağazalarıyla, "Frenk Mahallesi" adını alan bu kesim, aynı zamanda İzmir'in tüm zenginliğini de kendi sınırları içinde toplamaktaydı.

Şehrin güneyinde kalan Türk bölümü, Kadifekale eteklerine ve Eşrefpaşa'ya kadar uzanıyordu. Ara yerde, deniz kıyısındaki Karataş semti Yahudi kolonisiydi. Frenk Mahallesi, öteki adıyla "Gavur İzmir" ne kadar gösterişliyse, Türk İzmir o ölçüde sönük, karanlık, bakımsız ve içine kapanıktı. Birbirini izleyen savaşlar ve ekonomik yönden güçsüzlük, İzmir'i daha da kasvetli bir duruma getirmişti.."

(Nurdoğan Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken...)

* * * * *

Günün her saatinde daima hareketli ve uyanık olan Kordon'un gecesinden başka, gündüzünde ayrı bir tad vardı. Sayısız gazino ve kafeşantanları, kulüpleri, sinema ve tiyatroları bulunan bu yerde, guruba yakın bir zamandan başlayarak ta gece yarılarına kadar devam eden o işıklı hayata doymak ne mümkündü..

... Yazlığını geçirmek üzere Londra ve Paris'ten İzmir'e gelenler de olurdu..."

(Naci Gündem, Günler Boyunca)

* * * * *

".. Müslümanlar'la Hristiyanlar'ı ayıran sınır çizgisi üzerinde oturanlar mesafenin azlığından yararlanarak, bazı geceler İzmir'in en tanınmış semti olan Kordon'a, giderlerdi. Kordon'da fazla görülen şeyler, uzun bir sahil, onun çevresinde sıralanan Kramer, Posidon, Klonaridis, kafe Korso ve benzeri gazinolarla sinemaların elektrik ışıkları ve gezintiye çıkan Rum dilberleriydi. Vapurla İzmir'den geçen bir yolcu, elektrik ışıklarını karşıdan görünce, burada refah ve saadetin kaynaştığını zannederdi. Heyat ki, o refah ve saadet yalnız Hristiyanlar'a özgüydü. Onlar aralarında özel eğlenceler düzenlerlerdi. Onların edebi toplantı yerleri, hatta avcılığa ait klüpleri bile vardı. Evleri çokluk havagazıyla aydınlatılırdı. Türk evlerindeyse beş numaralı göz lambası yanar, ışıktan çok, çevreye petrol

kokuları saçardı..."

(Bezmi Nusret Kaygusuz, Bir Roman Gibi)

1.8.1993

SÖMÜRGE KENT

"... Zaman zaman çok gürültülü olan Rumlar'ın her fırsatta evlerine Yunan bayrağı asmaları şehirde huzursuzluk çıkarıyordu. Genellikle Machala, Romaiko caddeleri ile Punta'da otururlardı. Maliyenin tahsildarlarına vergilerini ödedikleri zaman kendilerini daha bağımsız kabul ediyorlar ve bayraklarını evlerine asıyorlardı. Ayrıca, Hristiyan azınlıklar gibi "bedel-i askeriye" ödüyorlardı. Oldukça uyanık, kurnak ve neşeliydiler. En fazla kabarecilik bakkallık, meyhanecilik ve gamicilik gibi mesleklerde başarılıydılar. Üst tabakalarda ise avukatlık, doktorluk gibi meslekler egemendi.

Frenk mahalleleri sanki bir çok küçük devletin oluşturduğu federatif bir bütün gibiydi. Her azınlık doğrudan kendi konsolosluğuna bağlıydı. Konsolosun durumu ise şehirdeki valinin otoritesini dengelemekteydi. İzmir'de sanki ikili bir yönetim vardı. Sonraları İzmir'deki azınlıkları korumak için gelen yabancı savaş gemileri, konsolosların yükünü hafifletti. Her konsolosluğun kapıcıları, kavaslı tepeden tırnağa silahlı olarak kendi konsolosluklarını korumaya başladılar. Benzeri bir koruma işlemi de bütün büyük oteller ve mağazalar için geçerli oldu.

Hristiyan azınlıkların iç kesimlerdeki yerleşmelerde oturmamalarinin bir nedeni de limanda bulunan savaş gemilerinden uzaklaşmak istememeleriydi. Oturdukları en uzak mesafe, gemiden atılacak bir topun menzil sonuydu.

İzmir'in en önemli sokağı o zamanlar, "Frenk Sokağı" adıyla anılirdi. Bu adın konması, sokaktaki dükkanların ve tüccarların tümüne yakınının Fransız olmasındandı. Oldukça çekici vitrinleri bulunan bu hareketli sokak neredeyse bütün İzmir'e meydan okuyordu. Sokakta çevreye gülücükler dağıtan Fransız kadınlarına rastlanırdı. Özellikle çarşafla dolaşan türk kadınlarına burada rastlanılmazdı. Hıristiyan mahallelerin merkezi durumundaki sokağın gelişmesi, İzmir'e bir Fransız Gümrüğü'nün yapılmasından sonra olmuştur. Hristiyanlığın koruyucusu Fransa Kralı'nın himayesinde kurulan Compagnie du Levante Kralı'nın mallarını bu iskeleye boşaltmış gümrük, işlemlerini burada tamamlamış ve pazarlamasını da Frenk Sokağı'nda yapmıştır. Bu sayede Osmanlı Gümrüğü'nden geçmesi zor olan ya da geçemeyecek olan bir çok mal İzmir'e gelmiştir. Bütün Avrupa elbirliğiyle bu sokağı besliyordu. Manchester'in pamukluları, Doğu'nun çok heveslisi olduğu ceketler, yelekler, takım elbiseler, büyük balyalar halinde Avusturyalı Terziler Sendikası tarafından ihraç ediliyordu. İzmirli hanımlar ise, ekonomik ve politik sorunları düşünmeden, Fransız tüccarlara büyük hizmette bulunuyorlardı. Lyon ipeği, St. Etienne taftaları ve kurdelaları, St.

Quintin muslinleri, Roubaix ve Reims yünlüleri hep hanımlar tarafından satın alınıyordu. Yine hanımların kullandığı keçe şapkalar Fransa ve İngiltere'den ithal ediliyordu. Türk erkeklerinin giydiği feslerin en iyisi ise Bohemya'daki Strakonitz fabrikalarında yapılmaktaydı. Ayakkabılar ve deriler, Toulon ve Chateaurenault'dan gelmekteydiler.

Zamanın en çok kullanılan kokuları ise, Lubin, Pinaud ve Botot markaları taşıyordu. Hastaların iyileşmesi için kullanılan hintyağı Milano'dan, aktarlarda satılan karanfil ve benzeri baharat Londra, Marsilya ve Tieste'den gönderiliyordu. İşte bu malların tümü Frenk sokağı ve çevresinde bulunurdu.."

(Çınar Atay, Tarih içinde İzmir)

* * * * *

"... Gavur İzmir her yönüyle tam bir sömürge şehriydi. Türkçe ya da Osmanlıca geçerli değildi bu kesimde. Sokaklarda, eğlence yerlerinde, evlerde, Rumca, İtalyanca ve Fransızca konuşulurdu. Birinci ve İkinci Kordon'daki Avusturya, İtalya, Fransa ve öteki devletlere ait postanelerde sürekli olarak bu devletlerin bayrakları dalgalanırdı.

Ünlü Aya Folitini Kilisesi'nin yanından geçen Meyhane Boğazı'nda meze, balık ve içki satan yüzlerce dükkan...

Meyhane... Taverna... Kordon'daki grazinolara Viyana'dan, Budapeşteden, Atina'dan özel olarak getirtilmiş orkestralar.. Ve bunların büyük bir coşkunluk ve neşe seli içinde çaldıkları valsler, çigan havaları, kasapikolar..

Yine Kordon'da bugünkü Cumhuriyet Alanı'nın bulunduğu yer yakınlarında Odeon Tiyatrosu, Key ve Pathe sinemaları... Daha içerilerde, Efes Oteli'nin kurulduğu yerin arka taraflarında İtalyan stilindeki ünlü İzmir Tiyatrosu vardı..."

(Nurdoğan Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken..)

2.8.1993

TÜRK KESİMİ GARİBAN VE GERİYDİ!

"İzmir'de Türkler genellikle memur olmak isterlerdi. Bu heves herhalde 19. yüzyılda gelişmiş olacaktır. Özellikle son yıllarda, önceleri tümüyle türkler'in elinde bulunan sanatlar, böylece Rumlar'a geçmişti. Nedense esnaflık ve benzeri çeşitli sanat kolları, Türkler'de rağbet görmez ya da gösterilmek istenmezdi. Bu yüzden 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sokaklardaki sütçülerden sebze vb. satanlara, mahalle bakkallarına ve fırıncılara kadar hepsi Rum'dular. Kemeraltı'ndan Arastabaşı'na kadar bütün bakkallar, kasaplar, sebzeciler, tütüncüler, berberler, aşçılar, lokantacılar, fırıncılar, otelciler, gazinocular, hancılar, beşi-onu dışında Rumlar'dan çıkmıştı.

20. yüzyıl başlarında İzmir'deki Türkler çok daha yoğun Rum nüfus içinde kalmışlardı. Türkler kendi mahallerinde, kendi öz yurtlarında yabancı gibiydiler. Yaşam orada, canlılık orada, hep onların yani "Gavur"ların mahallerindeydi. Bu durum, özellikle Rumlar'a pek büyük hayaller ilham ettiriyordu.

Camileri, türbeleri, tekkeleri, çeşme ve sebilleriyle Türk şehri olan İzmir'i başka bir gözle görüyorlardı. Bilim adamları bile gerçeği çarptırıp İzmir'deki Rum nüfusu, Türkler'den birkaç kat fazla gösterince özlemleri daha da artıyordu. Bütün bunlara rağmen İzmir'in Türkleri, kendi yaşamlarını, İzmir'in yaşamını, Tilkilik'te, Pazaryeri'nde, İkiçeşmelik'te, yaşatmaya ve yaşamaya devam ettiler.

(Tuncer Baykara, İzmir Şehri ve Tarihi)

* * * * *

Öteki Türk mahallelerine oranla genellikle orta halli kişileri barindiran İki İkiçeşmelik, kentin tanınmış Müslüman kahvehane ve hamamların bulunduğu Tilkilik semtine komşuydu. Türk mahalleleri Konak'ta Arap Fırını Sokağı'nın denizle birleşen düzlüğünden başlayarak, Basmane Garı çevresine kadar uzanırdı. Özellikle Arap Fırını'ndan Yıldız ve Türkyılmaz mahallerine çıkan yokuşlarda son derece tipik Türk evleri bulunurdu. O yıllarda babası Mehmet Reşit Bey'in İzmir'de sorgu yargıcı yardımcısı olarak bulunması nedeniyle İsmet İnönü de 24 Eylül 1884'te İngiliz Yokuşu'nda yaşama gözlerini açmişti.

İkiçeşmelik ve Tilkilik gibi Türk mahallerinin bir ucu, Arap Fırını Sokağı'nın denizle birleşen düzlüğünden itibaren Basmane Garı'na dek erişirdi. Türk mahallelerinin öteki uçları Keçeciler, Mezarlıkbaşı,

Kestelli Caddesi (Başdurak) ve İkiçeşmelik'teydi.. Kadifekale eteklerinde de Türkler vardı. Kentin Kokaryalı (Güzelyalı) semtinde uzanan şeritte de (Karataş dışında) Türkler otururdu.

Türk İzmir4in sokaklarında şalvarlı, sarıklı, cübbeli, yemenili, kavuklu, külahlı, başı oyalı halk, çarşı pazar dolaşırdı. Geceleri ışıksız olan bu sokaklar, dapdaracık bir biçimde yapılmışlardı. Kadınlar ve çocuklar akşam ezanıyla birlikte evlere çekilirlerdi. Bir yere gideceği zaman erkekler ellerinde fenerlerle öne geçerler, çoluk çocuk arkadan gelirdi. Kokaryalı semti, bataklık ve sıtmalı bir yerdi. Atlı tramvayların da orada bulunması, özellikle yaz aylarında bu yöreyi kokudan geçilmez bir duruma sokardı. Kokaryalı'dan çift atlı tramvay binilince bir buçuk saate yakın bir zamanda ancak Milli Kütüphane önüne gelinirdi. Atlı tramvayın geçtiği bu yerler, boş arsalar ve yığın yığın çöplüklerle doluydu...

* * * * *

İzmir'in merkezinde, Kadifekale eteklerinde Eşrefpaşa'dan Konak'a kadar inen yörelerde Türk mahalleleri, özellikle Keçeciler, Mezarlıkbaşı Kestelli Caddesi (Başdurak) ve İkiçeşmelik çevresine yayılırdı. Konak'ta, Kemeraltı Caddesi'nin başlangıç bölümlerindeki Birinci, İkinci ve Üçüncü Beyler sokakları ise kentin en eski ve varlıklı Türk ailelerinin konaklarıyla doluydu.

Adını Mısır'dan gelip de aynı sokakta fırın kuran bir zenciden alan Arap Fırını Sokağı, Konak semtinin Bahribaba Parkı başlangıcında bulunan tarihsel Guraba-i Müslimin Hastanesi'nin yan kapısında başlar ve Kestelli Yokuşu'na kadar sürerdi. 1900 yıllarında Mısır'dan İzmir'e göçeden zenci fırıncı, yaptığı simit, peksimet ve çöreklerle yıllar yılı kente hizmet etmiş haklı bir ün kazanmıştı.

Eski İzmir'in en uzun caddesi, Konak'tan başlayarak, Karantina, Köprü ve Göztepe semtlerini aşarak Güzelyalı'ya ulaşırdı. 1980'li yıllarda Mithatpaşa adını taşıyan caddenin ilginç özelliği, Osmanlı döneminde on kilometreyi aşan bir kıyı şeriti boyunca, üstünde atlı tramvayların işletilmesiydi. Çift atlı tramvay, Konak'tan kalktıktan sonra, Güzelyalı'ya ancak bir buçuk saatte gidebilirdi.

Uzun caddenin bazı bölümlerinde tramvay boş arsaların ve hatta yığınlar tramvay boş arsaların ve hatta yığınlar halinde biriken çöplerin arasından geçerdi. Son durak olan Güzelyalı semtine erişildiğinde özellikle yaz aylarında çevre kokudan geçilmez bir nitelik taşırdı. Osmanlı döneminde semte Kokaryalı denmiş olması da

bundandı. Sıtma yatağı olan dere ve bataklıkların yanısıra, atlı tramvayların depo ve ahırları da Kokaryalı'da bulunurdu. Atlı tramvay, Konak'tan sonra ikinci bir hatla bu kez tüm Kordon boyunu aşarak Alsancak ya da o günün adıyla Punta'ya kadar uzanmaktaydı.

3.8.1993

KÜLTÜREL YAŞAM TÜRK'E KARŞIT

"Türkmen Parlak..." Bu isim, emperyalizmin ve Yunanlılar'ın 1900-1922 arasında Bata Anadolu'yu bir yangın yerine çevirişlerinin ve miİyonlarca insanın acımasızca mutsuz edilmelerini cilt cilt kitaplaştıran bir emektar gazetecinin ismidir.

Sonra Nurdoğan Taçalan, Zeynel Kozanoğlu, Prof. Bilge Umar, Prof. Tuncer Baykara gibi değerli yazarlar da İzmiri ve Ege'yi gavur toprağı yapmak için didinen emperyalizmi yerden yere vuran kitaplar yazmışlardır. Bu yazarlar tüm çalışmalarında, Gavur İzmir'in Türk milletine düşman yapısını gözler önüne sererler.

* * * * *

Bugün Gavur İzmir'in kültürel yapısı üzerinde durup konumuzu noktalayacağız.

Yüzyılımızın başında İzmir'de milli eğitimin içinde bulunduğu durum düşündürücü gerçekleri yansıtır. Vital Cuinet'nin Anadolu'da on iki yıl inceleme yaptıktan sonra yazdığı Asya Türkiyesi adlı eserde 1890'lar başlarında, İzmir Merkez Sancağı okullarının durumu hakkında şu sayılar verilir:

"... Müslüman toplumun ilkokul sayısı 81, erkek öğrenci sayısı 4.650, kız öğrenci sayısı ise sıfırdır: Yalnız Ortodoks Rum Toplumu'nun ilkokul sayısı 60, erkek öğrenci sayısı 5.442, kız öğrenci sayısı ise 3.492'dir. Öteki Gregoryen ve Katolik Ermeni, Protestan, Katolik-Latin ve Musevi toplumların toplam ilkokul sayısı 31, erkek öğrneci sayısı 2.530, kız öğrenci sayısı ise 1.482'dir."

Görüldüğü gibi, Türk olmayan öğrenciler, Türkler'e göre iki kat fazlaydı ve tek bir Türk kızı ilkokula gitmemekteydi..

* * * * *

1900 yılında İzmir'de yalnızca Vilayet Matbaası ile Ahenk Matbaası Türkler'in kontrolundaydı. Mihail Nikolaidi, Tatikyan, Markopolo, Vidori, Nikolaki Davroni, Symrne, Mamuryan, Timoni, La Reform, Leonidis, Skura, Amaltiya İspiranus gibi basımevleri ise azınlıkların ve yabancılarındı. Bu 17 basımevinden beşi Rumca üçü Fransızca, beşi her dilden, üçü Musevice, biri Ermenice baskı yapıyordu.

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren İzmir'de "Aydın" vilayet gazetesinin yanında, 13 Mart 1884'te ilk sayısı basılan Nevruz, kentin ilk türke edebiyat dergisi olmuştu. Bu dergiyi çıkaran Halit Ziya (Uşaklıgil) ve Tevfik Nevzat, Bıçakçızade Hakkı'yla birlikte, 1886'da Hizmet gazetesini yayınlıyordu.

Bu grubun girişimiyle Türkçe gazeteler birbiri ardı sıra yayınlamaya başlamıştı. 1898'de İzmir basınında dört Türk gazetesi vardı: Aydın, Hizmet, Ahenk ve İzmir: Ayrıca dört Rumca, dört Fransızca, iki İspanyolca (Musevi İspanyolcası), bir Ermenice gazete çıkıyordu. Osmanlı Terakki-i Ziraatı adlı Tarım Gazetesi Türkçe-Rumca Rehber-i Ticaret adlı iktisat gazetesi Türkçe-Rumca, Fransızca, Meserret ise Türkçe-İspanyolca yayınlanmaktaydı.

Mütareke döneminde İzmir'de yayınlanan Türkçe gazeteleri, Anadolu, Köylü, İslahat, Müsavat, Hukuk-i, Beşer, Sulh ve Selamet ve Ahenk'ti. Rumca gazeteler, Amaltiya, Kozmoz, Taros, Patris, Estiya, Fransız gazeteleri ise La Levant ile La Reform adlarını taşıyordu.

* * * * *

Çok karmaşık dinsel örgütlerin ve mezheplerin bulunduğu kentte 1908 yılında 53 cami, 51 mescid, 15 medrese ve 15 tekke Müslümanlar'a hizmet etmekteydi. Aynı yıl, 35 kilise ile 17 havra da Hristiyan ve Musevilerin dinsel gereklerini karşılıyordu.

Başkent, İstanbul'daki dev camiler kadar olmasa bile İzmir camileri, Anadolu'nun önemli camileri arasında yer alabilmişlerdi. Hisar Camii, Kestane Pazarı Camii, Şadırvan Camii, Başdurak Camii, Kemeraltı Camii, Hatuniye Camii gibi.. En ünlü Ortodoks kilisesi, Punta'da (Alsancak) bulunan Aya Fotini'ydi..

Görüldüğü gibi...

"Gavur İzmir" Türk'e karşıt, Türk'ü sömüren, Türk'ü ezen bir emperyalist hevesin, federatif özelliklerini içinde barındıran bir yapıya sahipti.

Gavur İzmir, bizden yana değildir. Şimdiki İzmir, Gavur İzmir'e göre çok daha ulusal, yerli, Egeli ve baskın biçimde Türk'ten yanadır!. Her tür çarpıklığına rağmen bu böyledir!

Gavur İzmir'i araştıralım, öğrenelim ve yorumlayalım.

Ama...

Ona sahip çıkmak, leş gibi bir işbirlikçi duygusuzluğudur" iyi mi?...

4.8.1993

YENİ ASIR SEVGİSİ

"Akşam, rüyamda Yeni Asır'ı gördüm. Yeniden işe başlamışım... Ama bir türlü haber yapamıyorum, tüm arkadaşlarım arı gibi çalışıyorlar, güzel haberler yapıyorlar, ama ben bir türlü kıvıramıyorum. Aman Allahım, haber yapamamak büyük işkencedir. Kan ter içinde uyandım. Kriz geçirdim. Oh dedim, gerçek değilmiş. Yoksa haber yapamadığım için rezil olurdum.."

Lütfü amca heyecanla anlatıyordu. Ve ben onu hayretle dinliyordum. "Lütfü amca, hala eski gazeteni çok seviyorsun, değil mi?" diye sordum. Vereceği yanıtı dikkatle bekledim.

"Sen ne diyorsun. Orası bizim yuvamızdır. Bak, hala rüyalarima giriyor. Yeni Asır'a 1938'de müsahih olarak girdim, üç sene sonra muhabir oldum, 1964 yılında da emekli oldum. Gazetemi anamdan, babamdan çok severim. Rahmetli büyük gazeteci Şevket Bilgin, Behzat Bilgin, büyük hayırsever Abdi Sokullu, rahmetli Hakkı Ocakoğlu bizim ustalarımızdı, hepsinden unutulmaz büyüklükler, dostluklar gördüm. Hepsine, gani gani rahmet diliyorum.

Yeni Asır, benim zamanımda üniversiteydi. bizi sıfırdan alıp gazeteci yaptı, insan yaptı, vatansever yaptı. Ben, bunların hiçbirinin hakkını ödeyemem. Haber için ölümü bile göze alırdık. Niçin? Çünkü gazetemizi ve görevimizi canımızdan çok severdik..."

* * * * *

1930 yılından İzmir Ticaret Postası'nda gazeteciliğe başlayan Rauf Lütfü Aksungur, şu anda İzmir'in en eski gazetecisidir. Bu konu açıldığında şöyle der:

"Vesikayla sabittir ki, en eski benim. Küt diye evrakları ve ilk sarı basın kartını ortaya koyarım. Şu anda yaşamak şartıyla daha eskisi yoktur (var) diyene tirink beş miİyon öderim. Ben inatçı adamımdır. 2000 yılına da ulaşacağım. Bakma, bizim reklamımız yok, oysa hala anadan doğma muhabirim, hala fotoğraf çekerim, hala haber kovalarım. Yaş, tam 80!... Ama rüyalarında Yeni Asır'ı gören bir yeni polis muhabiriyim ben.. Kimse benden haber çalamaz, çünkü haberin peşine takıldığımı kimse anlayamaz, notlarımı Arapça yazdığım için kimse çözemez, yarışta kimse bana yetişemez, arabaya atladığım gibi peşine düşemeyeceğim hiç bir haber yoktur, er meydanında hazır ve nazırım. Görsünler bakalım, kim ölmüş, kim kalmış?.. Gerçek Yeni Asırcı'nın vefat selasi minareden okunur, ama

yine canı çıkmaz. İşte örneği Şevket Bilgin'dir. Elli sene önce yazdığı başmakaleyi arşivden çıkarın ve yeniden okuyun. Günümüzdeki tüm siyasi, ekonomik ve sosyal dertlerimiz için, bu yazıların akılcı ve hiç eskimeyen çözüm yolları önerdiğini bulursunuz. Acaba yeni gazeteciler, Şevket Bey'in hepsi birer demokrasi dersi olan başmakalelerini okuyorlar mı?

Lütfü amcanın çok sevdiği Maltepe sigarasından birer tane tüttürmüş, pilli radyodan yayılan Rumca bir şarkının gizemine kendimizi kaptırmış bir şekilde Sakız'dan esen meltemin geceyarısını okşayışına tanık oluyorduk.

Oysa Lütfü amca, ilk gazetecilik ünlerini eksilmeyen bir heyecanla anlatıyordu, öyle ilginç şeyler söylüyordu ki, hayret etmemek elde değildi..

"Cinayetlere bayılırım. Gerçek gazeteci, cinayet haberinde helal süt emdiğini ispat eder. Adamın kof olup olmadığını anlamak için gönderin cinayet haberine, hemen şişer veya işin hakkını verir. Bu yüzden bir cinayet oldu mu, hemen orada ilk ben biterdim. Cinayet haberi yazmamış, terör olayı yaşamamış, ülkeyi adım adım gezmemiş gazeteci, başyazar veya sonyazar filan olamaz.."

* * * * *

Basın Şeref kartı sahibi, Basın Şeref Divanı ve Türkiye Basın Konseyi üyesi Rauf Lütfü Aksungur, binlerce belgesi, hiç kimsede olmayan ayaklı kütüphanesi ve eşsiz anılarıyla aramızda yaşayıp gidiyor. Kendisiyle hergün beraberiz. Sabah akşam, hep gazetecilik anılarını dinliyorum, büyük zevk alıyorum.

Bir büyük ustadan "Yeni Asır sevgisini" öğreniyorum.

Ve her geçen gün ülkemin en eski gazetesi Yeni Asır'ı daha çok seviyorum.

10.8.1993

KIZLARAĞASI, KEMAHLI VE ÇAKALOĞLU

İzmir'deki ünlü Kızlarağası Hanı'nın "renovasyonu" tamamlanmıştır. 25 milyar liraya renovasyonu gerçekleşen hanın açılış hazırlıklarını başlandığını Konak Belediye Başkanı dostumuz Ahmet Sarışın geçenlerde açıkladı. Böylece hanın içindeki 40'ı Vakıflar'a 2'si Büyükşehir Belediyesi'ne 142'si esnafa ait olan 240 dükkanda ticari faaliyet, durduğu yerden yeniden başlayacak. Doğaldır ki, hanın eski kiracıları yerine, astronomik kira ücretlerini göğüsleyebilecek yeni kiracılar ortaya çıkacaktır.

Çünkü astronomik bir renovasyon miktarına malolan Kızlarağası Hanı'ndaki dükkanlar için astronomik kiralar istenecektir.

* * * * *

Dikkat ederseniz yapılan işleme "Renovasyon" diyorum. "Restorasyon" demiyorum.

Çünkü Kızlarağası Han'ında yapılan işlem, Renovasyon'dur, yani baştan sona yıkıp yeniden yapmaktır. Oysa Restorasyon, bir bütün içindeki erimiş ve çürümüş parçaları yeniden yaratıp, bütünü aynı disiplin içinde korumaya denir. Oysa Kızlarağası Hanı, son yerel seçimlerin yapıldığı gece, buldozerlerle yerle bir edilmiş ve yeniden yapım işlemi başlatılmıştı.

O zaman yazılarımla bu "tarih cinayetine" ilk ben karşı çıktım. Yıkım ve inşaat böylece durduruldu, tek kazma vurulmasına izin verilmedi. Ama iş işten geçmiş ve yüzlerce yıllık yapı müteahhit firmanın karını katlaması pahasına dümdüz edilmişti. Hem hazine, hem kiracı esnaf, hem mal sahipleri bu işlemden büyük zarar gördüler. Sonunda binbir güçlükle inşaat sürdü ve yok edilen Kızlarağası Han'ının bir benzeri yeni malzeme ile bir daha inşa edildi.

Bu bakımdan yapılan restorasyon değil.. Resmen Renovasyon'dur!..

* * * * *

Şimdi kendi kendimize soralım.

Ayasofya'yı restore edecek isek, yıkıp aynısını bir daha mı yapacağız.

Efes Antik kentini restore edecek isek, yıkıp yeni mermerlerle bir daha mı benzerini inşa edeceğiz? Bu soruları sormaktan utanıyorum, ama devam edeyim. Anıtkabir'i günün birinde restore etmeye kalkarsak, yerle bir edip yeniden mi Anıtkabir inşa edeceğiz?..

Yıkıp, "yeni benzerini" yapmaya renovasyon (yenileme) denir. Yıkmadan, eriyen bölümleri yeniden kazandırıp "eski gerçeği" makyaj yaparak korumaya ise restorasyon denir.

Çok yazık ki ülkemizde, renovasyonu "Restorasyon" diye yutturuyorlar: Çünkü renovasyon yaptıkları zaman 10 kat fazla kazanıyorlar. Koruma Kurulları'nın başındaki yetkiler de "ön tarafını karagöz perdesi gibi koru, arka tarafta ne yaparsan yap" ideolojisine sahip oldukları için, kim yıkar, kim tarihi yer bitirir, pek aldırmıyorlar..

Bu bakımdan yeniden inşa edilen kızlararası hanı, tarihi bir yapı değildir, manevi bir yahıdır. Tarihi Kızlarağası Hanı'na tipatıp benzeyen, aynı yerde inşa edilmiş ama manevi değeri olan bir yapıdır.

Han içindeki dükkan sahipleri ve kiracıları gücenmesin ne yazık ki, İzmir olarak yediğimiz büyük kazık budur. Bundan sonra hanın turistik bir aktiviteye sahip olması, burada yapılacak kent kültürü içinde haklı yerini bulur.

Kemeraltı'ndaki Kemahlı Han'da pek güzel renovasyona uğradı. Yapının ön cepheleri korunup, arka ana kütlede yepyeni bir inşaat yapıldı, avludaki yüz yıllık mermer fıskiyeli havuz bile sırra kadem basmış ama tarihi havagazı fenerini korumuşlar. Kızlarağası, Kemahlı ve Meserret Hanları'nda yapılanlar baştan sona renovasyondur. Bu işlemleri yapan müteahhit ve mimarlar içinde yakın dostlarımız vardır, hepsini severiz, ama tarihe reva gördükleri işlemi restorasyon değil, renovasyondur.

Konak Belediye Başkanı Ahmet Sarışın dostumuz, Kızlarağası'nı yıkıp yeniden yapan teknik ekibin bu kez, İzmir'in tarihten arta kalan son kalesi, Çakaloğlu Hanı'nda restore edeceğini belirtmiş. Haberi gazeteden okuyunca, son kez içim ürperdi.

"Elde kalan son hanı da yıkacaklar.. Yeniden yapıp restore ettik diye yutturacaklar.. Böylece İzmir'in kalesine son gol, alkışlar arasında girmiş olacak.. Ehh ne yapalım, alan razı, satan razı.. Bizim elimizden ne gelir?"

17.8.1993

SAMİM KOCAGÖZ'ÜN ARDINDAN

"Samim Kocagöz" ölüm döşeğindeydi..

Günlerdir acı haberi bekledik. Son iki ayını bitkin bir şekilde ameliyatlarla çarpışarak hastanede geçiren ünlü yazar için yaşam bir rarkasın topuzu gibi ileri geri gidip gelmekteydi. Rakkas "yaşam" ile "ölüm" arasında salınırken, kah "umut" yeşeriyor, kah "hüzün" çörekleniyordu.

Usta yazar, zaman zaman gözlerini aralıyor, kara mizah gizli masum bakışlarını başucundaki yakınlarına dikior ve "Gidip geliyoruz işte" diye mırıldanıyordu.

* * * * *

İki yıl önce kaybettiği rahmetli eşi Sevinç Hanımın ardından gerçekten çok çökmüştü. Oysa son on yıl içinde kendi sağlığı bozuk, eşininki ise son derece iyi idi. Eşi tarafından ihtimamla bakılıyordu. Daima aşık olduğu eşine bazen dalar, "Sevinç, benim ölümümden sonra, biraz rahatlayacaksın" derdi.

Oysa tersi gerçekleşti.. Amansız bir hastalığa yakalanan eşi, yatağa çıkılıp çok kısa sürede eridi ve ebediyete göçtü. Bu olay, onun için düşünülmesi bile imkansızdı, artık her ortamda gözlaşlarını tutması için bir sebeb olamazdı. Şöminenin kenarındaki bordo koltuğa gömülüp, bu dünyanın artık kendisi için anlamını yitirdiğini o çelebi hüznüyle ifade ediyordu.

* * * * *

Böylece aylar geçti.

İki ay kadar önce zayıf bünyesinde hızlı bir kansızlık başgöstermişti. Kalın bağırsaktaki tümör için derhal müdahale gerçekleşti, bağırsağın bir bölümü alındı. Ardından bağırsak düğümlendi, ikinci bir ameliyatla tıkanıklık giderildi, fakat hastanın kolunu kaldıracak mecali kalmamıştı.

Bu kez ameliyat yerindeki bir abseye mikrop yığılması oldu, yeniden ameliyat masasına yatırıldı. Elli günde üç kez ciddi ameliyat geçiren vücut artık bitap düşmüştü. İzmir Devlet Hastanesi'nin tüm doktorları seferber olmuşlar, bir daha yetişmesi imkansız bir ünlü yazarı yaşama

kavuşturmaya çalışıyorlardı.

Umut sönmüyordu işte...

Bu kez kalp kirizi geldi, ardından mide kanaması.. Bir kan pıhtısı, damarlardan sinsice tırmanıp beyne ulaştı ve tüm yasamsal trafiği kesiverdi. Artık gövdeye bir makina bağlanacak ve yalnızca serum ve oksijen verilecekti. Yakınları evlerine gönderildi ve hüzün yavaş yavaş işkencesine başladı..

* * * * *

Herkes üprererek beklemeye girdi.

Sonunda tam on gün komada kalan "Sökeli" ünlü Türk yazarı, öyküleri ve romanları ile dünya edebiyatında isim yapan hele "Kalpaklilar ve Doludizgin" isimli romanlarıyla tüm kuvayı milliye kuşakları içinde saygın bir yere ulaşan örnek "edebiyat ustası" inançlı "sosyalist", içtenlikli "yurtsever" Samim Kocagöz, dün öldü ve ölümün rindlere bir bahçe olduğu bir aleme, sevgili eşi Sevinç hanımın yanına uçtu gitti.

Ben onu öncelikle miting meydanlarını adımladığım 30 yıl öncesinde "YON" Dergisi'nde ilk kez okuduğum Hasan Tahsin'den söz eden "Sömürgecilere İlk Bomba" isimli muhteşem yazısıyla hatırlayacağım. Sonra da ölüm döşeği süresince, müthiş hüzünle bir kez daha devirdiğim "Kalpaklılar ve Doludizgin" romanlarıyla..

* * * * *

Ne zaman evime sahilden gitmek istesem.. Deniz tarafından Girne Caddesi'ne girdiğimde.. Samim Bey'in caddenin sağ tarafında kuytu bir sahçe içine saklanmış tek katlı evinin artık ışıkları sönmüş karartılı silüetini görürsem.. "Halikarnas Balıkçısı ile Naci Sadullah'ın dünyasından" bize yadigar kalan bu "gerçek kuvayı milliyeci büyüğümüz" ile sohbetlerimin tadını hatırlayacak ve onun eksikliğini her seferinde daha çok hissedeceğim. Ve 9 Eylül'den tam bir gün önce toprağa kavuşmasındaki ilahi rastlantının anlamını unutmayacağım.

Kimbilir, Eşi sevgili öğretmenimiz Sevinç Hanımla buluştuğunu düşünerek teselli olacağım..

* * * * *

(Bu yazıyı yazarken yanımda hem Halikarnas Balıkçısı'nın yakın

dostu, hem Naci Sadullah'ın manevi mirasçısı, hem Samim Kocagöz'ün uzaktan akrabası olan İzmir'in ünlü siması "Paşazade Ragip" vardı. Benim fakirhanede hem içtik, hem de yazıyı şekillendirdik. Ve inanır mısınız, ikimiz de oturup çocuklar gibi ağladık. Paşazade, bir ara kanımı donduran bir feryat fırlattı. "-Hehey!... Bak yazarım!.. Dağlarda patlayan top seslerini duyuyor musun? Bizim topçular bunlar.. Hele bak... Samim Bey'i karşılamak için ovalar dolusu kalpaklı adam, rüzgara karışmış bir şekilde akıp geliyorlar. Kendi yazarını alıp göklere götürecekler. Bilmem ki görüyor musunuz?)

İZMİR FUARI 9 EYLÜL'ÜN ÜRÜNÜDÜR

Yeni Asır'ın 8 Eylül günü halkımıza ulaştırdığı 62. İzmir Enternasyonal Fuarı Özel Eki, kütüphanelerimizde saklayacağımız ve sürekli başvuracağımız bir içerikte arkadaşımız Süleyman Gençel'in çok titiz çalışmasıyla hazırlandı. İlk kez 128 sayfalık Fuar ekimiz, içeriğinde "tartışma" tezi" barındıyor. Sorulan soru İzmir'in baskın kimliğinin ne olacağıdır. Sanayi mi, ticaret mi, turizm mi, kültür sanat mı? Bu tartışmalar içinden bir dinamik, hepsini geride bırakarak öne çıktı. Bu dinamik kentin beşbin yıllık kimliğinin yeniden tescili demek olan ticaretten başka bir şey değildir.

Yeni Asır'ın özel ekinden kendi payıma çıkardığım bu sonucun, İzmir Fuarı'nın doğum gerekçesi olduğunu bugün okuyucularıma anlatmak isterim. Biraz 1923'lere bu yüzden döneceğiz.

Yeni bir fuar dönemi yaşıyoruz. Bu sürecin kökünün İzmir İktisat Kongresi'ne (1923) ve Milli Mücadele'ye uzandığını hiç unutmayalım. İzmir Fuarı, milli devletimizin ekonomik varoluş savaşının bir aynasıdır. Ve bu kimliği asla bozulmamalıdır.

Gerçekte İzmir bütün tarihi boyunca dış ekonomik ilişkilere dayanan bir dünya ticaret, kenti niteliğini taşımıştı. İzmir, çok eski çağlardan beri iç ve dış alışverişleri artırmayı amaçlayan halk pazarlarına, tarihsel "agora"lara sahne olmuştu.

Ancak, ilk büyük halk panayırlarının hangi dönemde kurulduğu, ne gibi malların satıldığı alışverişte hangi çeşit paraların kullanıldığı bilinememekteydi.

Bu arada, bazı panayırlarda taşra tüccar ve esnafının tarım ürünleri ve hammaddeler verip işlenmiş ürünler alarak takas yaptıkları ve bu uygulamaya Roma, Bizans, hatta Osmanlılar'ın ilk dönemlerinde rastlandığı söylene gelmişti. Yakın dönemlerdeyse ilk halk sergisi 1853'te açılmış; Bağdat ve Basra'dan gelen tüccarların katıldıkları büyük bir panayır gerçekleştirilmişti.

* * * * *

1923'te toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde düzenlenen Türk yerli mallarını tanıtan sergide, ilk kez savaştan çıkmış Anadolu'nun tüm emeği sergilenerek, sanayileşmiş bir yurt yaratmak için elde bulunan olanaklar gözler önüne serilmişti. Kongre'de söz alan birçok delege,

serginin daha geliştirilerek her yıl yine İzmir kentinde açılmasını önermişti.

İktisat Kongresi'nde beliren bu görüş daha sonra İzmir Valisi Kazım Dirik'in çevresinde toplanan İzmirliler tarafından önemli bir ekonomik amaç olarak benimsenmişti. İzmir İl Genel Meclisi ile Belediye Meclisi üyeleri işbirliği yaparak, kentte büyük çaplı bir ekonomik panayır açılması tasarısını geliştirmişlerdi.

Sonunda 4 Eylül 1927'de İzmir Sanatlar Mektebi'nde Birinci 9 Eylül Sergisi açılmıştı. Serginin bir bölümü deniz kıyısındaki kesimde, öteki bölümüde bir köprüden geçilerek Sanatlar Okulu içinde halka gösterilmişti. Serginin açılışında Vali Kazım Dirik özellikle şu noktayı vurguluyordu:

"Bu sergiyi, yakın bir sürede İzmir'de daha geniş sergilerin izleyeceğini ve açılarak sergilere yabancı firmaların da katılaklarını şimdiden söyleyebilirim..."

* * * * *

Sergide 195 türk firması, Türk Ticaret ve Sanayi Odaları ve Borsalar kuruluşu ve 72 yabancı firma, toplam olarak 338 kuruluş yeralmıştı. Yabancı firmalar arasında 16 Sovyer, 5 ABD, 4 İngiliz, 3 Fransız, 2 İsveç kuruluşu vardı.

Türk firmalarından 49 kuruluşa altın ve gümüş 11 kuruluşa bronz madalya, 86 kuruluşa da takdirname verilmişti. Ferit Müstahzarları'nın altın madalya kazandığı sergiyi Türk ve yabancı olmak üzere 20 gün içinde 80 bin 744 kişi gezmişti.

İkinci 9 Eylül Sergisi, 4 Eylül 1928'de aynı binada açılıyordu. Bu kez, 302'si Türk, 155'i yabancı, 58'i Türk Ticaret ve Sanayi Odası kuruluşu olmak üzere, toplam 515 kuruluş sergiye katılacaktı. Sergiyi gezenlerin sayısı 86 bin 908 kişiydi.

9 Eylül Sergileri'nin çok daha geniş kapsamlı biçimde düzenlenecek bir Uluslararası Fuar'a dönüştürülmesi, İzmirli yönetici ve aydınlar kadar, hükümet yetkililerini de düşündürmeye başlamıştı.

9 Eyül Sergileri'nin ülkenin ekonomik yaşantısına olduğu kadar, turizmine de olumlu etkilerinin bulunduğu yakından gözlenmişti. Dr. Behçet Uz'un İzmir Belediye Başkanı olmasından sonra bir Uluslararası Fuar'ın kurulması yönünde yeni adımlar atılmaktaydı.

İşte Fuar'ımızın kökü budur...

11.9.1993

KARTPOSTALDA "BARIŞ"

İsrail Filistin barışı üzerine, belki hiç kimsenin yapmadığı bir şeyi yaptım. Arşivimdeki yüz yıllık Filistin kartpostallarını çıkarıp, 1890'ların bu dingin ama içinde nice kıvılcımları saklayan sararmış görüntülerine bir daha uzun uzun baktım.

Başlarına poşu sarmış, uzun entarili Yahudi satıcıları tanır gibiydim, boyunlarında sıra sıra altınlarıyla gerdan büken Arap kızlarını hiç unutmamışım.

Filistin vahalarında, yemyeşil hurma ağaçlarının altında Seba Melikesi Belkıs gibi boylu boyunca uzanmış bir huride, kah Kleopatra'nın cilvesini, kah Ümmü Gülsüm'ün gizemini yakaladım.

Ağlama Duvarı boyunca heykeller gibi sıralanmış Yahudi müminleri hiç garipsemedim, onlar benim kardeşlerimdi, tıpkı develerin üzerinde Kudüs kaldırımlarını okşayan Arap kervancılar gibi..

Yılların tam 1890'ları gösterdiği o eski kartpostallarda, hala üç kitada gallavi toprakları bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin'in biricik hakimi olduğunu gördüm. Ve ben İzmir'li Yaşar Aksoy'un bu zaman tüneli içinde Hayfalı Bakırcı Salamon ile Kudüslü deveci Ammar'ın öz be öz yurttaşı olduğunu hatırladım.

Ben, yüzyıl öncesinin Osmanlı Filistin'inde barışı yakaladım. Yıllar önce Birinci Beyler Sokağı'nın başında Ekmekçibaşı Lokantası'nın hemen yanıbaşındaki sahaf Tahir Alagöz'ü düşünüp, bu kartpostalları ondan aldığım akşamüstünü bir kez daha yad ettim...

Geçen hafta İstanbul Sheraton Oteli'ndeki 13. Kartpostal Müzayedesi'ne yine bir maaş tutarı belgeyi İzmir'e ktaşımış olmanın hüznünü, işte bu duygularla yeniden serap dolu bir keyfe dönüştürdüm.

Kartpostalcım sevgili dost Yaşar Temiz'in bana kazandırdığı 1900'lü yılların Göztepe'de mehtap, İzmir'de Türk manevraları, sarıklı tespihçiler, Yunan konsolosluğu önünde tramvay, Alsancak Gari konulu, üzerleri Osmanlı pullarıyla dolu, Smyrna damgalı ve Fransızca hatır sorma notlarıyla yüklü bu yeni kartpostallarımda barış ve sevgi bilmecelerini çözmeye çalıştım.

İzmir'in esrarının hala kartpostallarda gizli olduğuna bir kez daha

inandım.

Sonra aniden geçen hafta, Namazgah'ın uzak bir sokağından geçerken yolun kıyısına tünemiş bir eski kitapçıda rastladığım defineyi düşündüm.

Halit Ziya Uşaklıgil, Namık Kemal, Şinasi, Abdülhak Hamit, Mithat Paşa, Filozof Rıza Tevfik, Mehmet Emin Yurdakul ve Ziya Paşa'yı aynı deste içinde buluşumu, sonra Konak'taki Bahri Baba Parkı'na, Konak Meydanı'na uzanan eski Rum kartpostallarını, İstanbul'un Galata Köprüsü, 1880'lerin Paris, Washington, Londra, Viyana ve Atina görüntüleriyle birlikte elimin arasına alıp, defineden habersiz satıcıya "Bunlar kaç para eder?" diye soruşumu aklıma getirdim.

"Tanesi bin lira!" demişti garip adam..

Böylece tanesine zorla beşbin verip, hoplaya zıplaya Agora'dan Asmalı Mescit'e çıkıp, sonra pike yapar gibi Kestelli'den Başoturak Camii'nin oralara uçup, haydaa Meserret Kahvesi'ne bir yorgunluk çayı içmeye akıp gitmiştim.

Çayımı yudumlarken, kartpostallardaki barışı, teker teker yakaladım. Ziya Paşa'nın şiirlerinden Kordonboyu'ndaki tramvaya kadar hep dünyanın güzel şarkılarına takıldım...

Kendi kendime ıslık bile çaldım...

SEVGİLİ İZMİRLİLERE MÜJDE: "KEMERALTI GÜNLERİ"

Eski İzmirli gazeteci-yazar büyüğümüz "Tahsin Öztin" 1970'li yıllarda "Kemeraltı Caddesi'ni gezerken, geçmişin sisli anıları arasında şu düşüncelere dalmıştı:

"Kemeraltı caddem.. Kırk yıllık dostum.. Çocukluk, delikanlılık çağlarımın hatıralarıyla dolu yolum.. Kemeraltı Caddesi'nden geçtin mi?.. Kemeraltı Caddesi'nden geçmeyen İzmirli'ye, İzmir'liler, "İzmirli" demezdi... İzmir'in "imbatı" bu caddede erir, İzmirli'nin yüreğinde bir parmak yastık olurdu. Konak Meydanı'yla, Ali Galip Pastanesi'yle, burcu burcu hatıram annemin Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın Şifa Eczanesi'nden aldığı kuvvet şurubuyla şifa bulduğum canım caddem.. Kemeraltım.. İzmir'in Gözbebeği..

Ragıppaşa Oteli Kıraahathanesi'nde sapsız fincanlardan içtiğim, kırk yıl sonra hala tadı damağımdaki kahve; Bismillah diye mektebe başladığım gün annemin elinden tutarak arkasında İstiklal Marşlı defterimin aldığım Altınkalem Nazmi Bey'in Altınkalem Kütüphanesi, ilk mektep hocamız Hüseyin Efendi'nin kurukahveci dükkanı, Arsalı Ahmet'lerin ferman okuduğu Veysel Çıkmazı, havuzlu Meserret Oteli, Gaffarzade Oteli'ne giden dönemeçteki Kemeraltı Karakolu, hala çocukluk dudaklarımdaki Sebil'in serin suyu, Beyler Sokağı Sineması ve damağımdaki tad Şükran Lokantası.. Kemeraltım benim.. İzmir'imin gözbebeği.."

* * * * *

Tahsin ağabeyin yıllarca önce yazdığı bu yazıya, her izmirli imzasini seve seve atar. Belki genç kuşaklar kentimizin en büyük hayırseveri Eczacıbaşı Ferit bey'i, kitapçı Nazmi Altınkalem'i (ailemizin büyük amcası) kabadayılar kralı Arsalı Ahmet'i, kurukahveci Hüseyin Efendi'yi, dillere destan Sakız Pazarı'nı, ekabir Salepçioğulları'nı, aristokrat Ragip Paşaları, vatansever ve entellektüel Kemal Kamil Aktaş'ı, Şerbetçi Kadri'yi, hatta görmeyen gözleriyle hemşehrilerinin gönlünde taht kuran Benzinci Hafız'ı bilemezler, belki anlatan da çıkmamıştır.

Ama her kuşağın, kendine göre Kemeraltı anıları vardır. Bu anilardan nice sevgiler yaşanır yüreklerde. Ünlü simalar kaybolmuş, tarihi mekanlar makyaj değiştirmiş, soylu esnaflar yitirilmiş, ama yeni

düzenlerde yeni simalar bu boşlukları doldurmuştur. Ve, bu dünya durdukça böyle gelip gidecektir.

* * * * *

"Kemeraltı, İzmir'in gövdesidir"

Ama artık yorgun düşmüştür, kalbi teklemektedir, tik nefes olmuş, midesine ülser bulaşmış, ayak damarları tıkanmış ve ciğerleri katran bağlamıştır.

İşte bu yüzden "İzmir Ticaret Odası", bir hafta sürecek, "Kemeraltı Günleri" düzenleyerek bu tarihi çarşıyı diriltmeye, yeniden bölge ekonomisindeki "atardamar rolünü" üstlenmesini sağlamaya çalışmakta.

"İzmir Valiliği", "İzmir Büyükşehir Belediyesi" ve "Konak Belediyesi"nin desteğinde gerçekleşecek olan "Kemeraltı Günleri" iki bölümden oluşuyor.

1) 21-23 Eylül tarihleri arasında Ticaret Odası Meclis Salonu'nda "1. Kemeraltı Sempozyumu" düzenlendi. Ord. Prof. Ekrem Akurgal'dan Prof. Mübeccel Kıray'a kadar çarşı üzerinde çalışma yapmış tüm bilim adamları sempozyumda görüş bildirecekkler. Mimarlar Odası İzmir Şubesi Başkanı Öztürk Başarır ile Şehir Planlama Odası İzmir Başkanı Tuncay Karaçorlu'nun bu yöndeki emeklerini kutluyoruz.

2) 24-26 tarihleri arasında ise, Kemeraltı Çarşısı bir açık hava podyumu kabul edilerek, tüm hat üzerinde çeşitli kültür-sanat etkinlikleri ve konserler yapılacak. Bu etkinliklerin planlanmasında büyük emekleri geçen Nihal Akgenç, Salim Kadibeşegil ve Dr. Oğuz Makal'a teşekkür ediyoruz.

* * * * *

Rüyalarımızda bile göremeyeceğimiz bu etkinlikleri düzenleyen başta "Ticaret Odası Başkanı Ekrem Demirtaş"a ve tüm mesai arkadaşlarına, oda üyelerine, Mimarlar Odası ile Şehir Planlama Odası'na, ORSA şirketine, Kemeraltı ve Çevresi Koruma ve Güzelleştirme Derneği Başkanı sevgili Ali Büge'ye, etkinliklere katılacak bilim adamları ve sanatçılara, başta İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Yeni Asır olmak üzere destek veren kuruluşlara şükranlarımızı sunuyoruz.

"Haydi İzmirliler, Kemeraltı'na!"

"HOŞGÖRÜ TURU" VE UNESCO

Kemeraltı'nda Konak camisinden Hisar camisine kadar çarşı boyunca dizilmiş ulu camiler bir "hilal" oluştururlar.

Burada "6 tane" baba cami vardır. "Konak, Kemeraltı, Başdurak, Kestane Pazarı, Şadırvanaltı" ve "Hisar" isimlerini taşırlar. "Salepçioğlu" ise, yüz yıllık hayli genç bir cami olduğu için onu hesaba katmiyorum.

* * * * *

Bu camilerin hangi tarihlerde inşa edildikleri karşımıza son derece önemli bir gerçeği çıkartır.

1. Konak Camii: 1800
2. Kemeraltı Camii: 1680
3. Başdurak Camii: 1652
4. Kestanepazarı Camii: 1667
5. Şadırvanaltı Camii: 1636
6. Hisar Camii: 1592

Görüldüğü gibi önümüzde baştan sona bir "Camiler Mahallesi" çıkıyor. Bu inanç mahallesinde 6 cami, bir "inci gerdanlık" gibi Anafartalar Caddesi boyunca sıralanmış ve "tarihi-mistik bir sit aksi oluşturmuştur. Bir "hilal" gibi yapılanmışlardır.

* * * * *

Bu hilal şeklindeki "6 camiye" ilave olarak, aynı Kemeraltı mahallesinde, Havra sokağı çevresine toplanmış "6 tane eski sinagog" vardır. Musevi cemaatı tarafından korunan bu sinagoglar sırasıyla "Etz Hayim, Şalom, Talmut Tora, Bikur Holim, Sinyora, Algazi" sinagoglarıdır. Kuruluş tarihleri ise ilki Bizans dönemi olmak üzere, sırasıyla 1500, 1600, 1724, 1500, 1724'tür. Yani camiler ne kadar yüzyıllar öncesine uzanıyorsa, sinagoglar da o kadar eski, otantik ve müthiş tarihseldir.

"İlk tek tanrılı din" ile "son tek tanrılı din" burada iç içe konumlanmıştır. "Bu Müslüman Türk'ün; İzmir özelinde ve yüzyılların tanıklığında bir hoşgörü belgesidir. Bembeyaz ve insanca bir milli şeref zaptıdır"

* * * * *

Üsküp'ten Buhara'ya, Şam'dan Anadolu'ya kadar başka hiç bir İslam kentinde, bir çarşı kompleksi içinde, "6 camiye karşılık 6 sinagogun" yüzyıllarca barış ve kardeşlik hisleriyle yanyana yaşadığına bir başka örnek yoktur.

"Kudüs" bile ayrımcı bir yapıdadır.

* * * * *

Bu "hoşgörü tablosu" İzmir'in en büyük gururu olmalıdır. Müslümanlığın yüceliği ve Türk kültürünün engin sevecenliği, yüzlerce yıl bu Kemeraltı mahallesinde ayrı dinden olanları (hiç bir zırıltıya meydan vermeden) kardeşçe ve sıcak komşuluk ilişkileri içinde yanyana tutmuş, tasada ve kıvançta ortak toplumlar halinde günümüze taşımıştır.

Ama kentin Hristiyan, Ermeni, Rum semtlerinde bu hoşgörü hiç bir zaman olmamıştır. Bu yüzden belki Tanrı'nın bir gazabı olarak, o semtler 9 Eylül'den sonra yanıp kül oldular.

Şimdi şunu yapmalıyız:

1. Kemeraltı'nın bu mistik gerçeği, bir "Hoşgörü Turu" yöntemiyle ulusal ve evrensel turizme açılmalıdır.

2. Kemeraltı'nın bu tarih özelliği, çok güzel bir proje ile süslenerek UNESCO'ya resmen başvurulmalı ve bu örgütün 1997'e kadar mistik kent dokularına yapacağı "uluslararası yardım, danışmanlık ve kalkındırma" yardım projelerinden istifade edilmelidir.

UNESCO bunu üstlenebilir, hatta Ford, Rockefeller gibi (tarihi doku kalkındırması için evrensel fonlar ayırabilen) kuruluşları uyarabilir.

"Kemeraltı Günleri" artık İzmir'e bu tür gözlerle baktığımızı tescil eden bir "eylem alanı" olmuştur. Ve "bu tür projelerin" ilk mesajını vermekle gururludur.

27.9.1993

İZMİR'LİLER NİHAYET SİLKİNDİ

"Kemeraltı Günleri" büyük bir kitle desteğine sahip oldu. Herkesin ağzı bir karış açık kaldı. "Aaa..." dediler, "Hiç İzmir'in bu uyduruk çarşısında böylesine popüler sanat hareketleri olur muymuş?.."

Evet.. Herkes hayret etti.

Çünkü önemli olaylar oldu!..

Neydi bunlar?..

1. Ülkemizde ilk kez bir çarşının ekonomik kalkınmasını sağlamak için tüm çarşı boyunca bir kültür sanat hareketi eyleme geçirildi.

2. Böylesi bir kültür hareketi, ilk kez önce bilimsel sempozyumla başladı.

3. Öncelikle çarşı esnafının, çalışanının, işçisinin ve müşterisinin desteği sağlandı.

4. Kemeraltı sempozyumu'nda bir araya gelen bilim adamları, çarşıyı kesinlikle yıkmadan korumanın ve güzelleştirmenin tek olduğunda birleştiler.

5. İlk kez İzmirli yazarlar birleşip büyük bir masa etrafında uzun masa imza gününü, İleri Kitabevi'nin organize etmesiyle Konak Meydanı'nda gerçekleştirdiler.

6. Opera orkestrası, ilk kez bina dışına çıkıp Hükümet Konağı önünde doğal ortamda halkla yüzyüze nefis konserler gerçekleştirdi.

7. Öncelikle yazılı başında Yeni Asır, haberi değerlendirmede, olayı anlamada tüm basına kulvar boyu fark attı. Kemeraltı olaylarını canla başla izleyen muhabir Necmi Demirezen kardeşim büyük performans gösterdi. Radyolarda FM-İzmir 101 olağanüstü bir halk yayın gerçekleştirerek adım adım olayları canlı biçimde sundu. Ticaret Odası'ndan Nihal Akgenç tüm etkinlikleri dirayetle perde arkasından yönetti, bir daha kutlamadan geçemiyeceğim.

8. İlk kez Kemeraltı camileri ile sinagogları, bir "Hoşgörü Turu" yöntemiyle tarafımdan turizmin dikkatine sunuldu.

9. İlk kez Meserret Kahvesi; Şükran Kurdakul, Prof. Bilge Umar, Oğuz Makal, Tarık Dursun, Turgay Gönenç, Şükrü Tül, Oğuz Makal gibi tanınmış edebiyatçı ve yazarların halkla sohbetlerine sahne oldu. Böylece daha nice çarşı köşesinde kimbilir ne söyleşilerin yapılabileceği ortaya çıktı.

10. Konak Belediye Başkanı "Ahmet Sarışın"in himmetiyle, ilk kez "Sezen Aksu"nun ismi Köprü 145, "Kibariye"nin ismi Hatay 277, "Ali Kocatepe'nin ismi Alsancak 1462, "Ferdi Özbeğen"in ismi Alsancak 1464, "Gönül Yazar"ın ismi Alsancak 1483 nolu sokaklara verildi.

11. İlk kez bu beş ünlü İzmir sanatçısı, Pazar akşamı Konak Meydanı'nın yerle bir edecek derecede müthiş bir konserde bir araya geldiler. Şunu söyleyeyim ki, Kibariye'ye gösterilen mega ilgi beni adeta sürklarese etti.

12. Yine bu Kemeraltı Günleri dolayısı ile, ilk kez şehrimizde işe yarayan tüm kişi ve kuruluşlar gönüllü işbirliği gerçekleştirdi. "Kara koyun, ak koyun" bu eylem alanında belli oldu. "İşportacı çarşısında kendinizi dev aynasında görmeyiniz" diyen Prof.Gürhan Tümer isimli bir mimar-öğretim üyesi sempozyumda tarafımdan yerin dibine geçirtilirken, bu olaya inanmayanlar utandılar!

13. Etkinlikler Pazar geceyarısı bittikten sonra Kültürpark Menekşe Bahçesi'nde nargile başına kendimi attığımda hışırımız çıkmış kadar ilk kez yorgunduk.

* * * * *

Bütün bunlar "İzmir Ticaret Odası"nın, Mimarlar Odası İzmir Şubesi ve Şehir Planlama Odası İzmir Şubesi ile birlikte, birçok kuruluşun desteğini alarak, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Konak Belediyesi ile ortaklaşa, Yeni Asır'ın da çok kapsamlı etkin yayın desteği sonucu gerçekleştirdiği büyük bir "halk hareketiydi"

İzmir'de "ilkleri" ilk kez biraraya getirdi.

Bu hareketin "neferi" olmakla sevinçliyim.

Ve kumandanı kutluyorum.

Sağolasın "Ticaret Odası"!..

28.9.1993

ALTINORDU'LU AYDIN SEVGEL

Hiç "Altınordu taraftarı" gördünüz mü?

Mutlaka "Kırmızı Şeytanlar"ın inançlı taraftarlarından bazılarını tanımışsınızdır. Ama saçları bembeyaz olmuş "Aydın Sevgel ağabeyimiz" vardır ki, yaz kış hep "kırmızı-lacivert giysileri" seçmekle ünlü, lokum gibi tatlı, aynı zamanda büyük bir arşivi olan bir İzmirli büyüğümüzdür. Geçen gün Aydın ağabeyi, yine Basın Lokali'nin önünde gördüm, bermutad "Altınordu" renklerini taşıyan kazağı üzerindeydi karınca ezmez mübareğin...

* * * * *

Arkadaşımızın "Mehmet Özdoğru"nun (Asker Mehmet) bu değerli ağabeyimizle lokalde yaptığı sohbetleri dinlerim hep. 68 yaşındaki Aydın Sevgel, Demokrat İzmir, Anadolu, Yeni Asır, Ege Ekspres ve Hürriyet gazetelerinde yazmış. Tam bir "İzmir beyefendisi" mübarek. 35 yıl önce bir patron "Sen kart alamazsın" dediği için gücenmiş ve "Sarı Basın Kartı" na kesinlikle talip olmamış. Ama mesleğe hiç kırılmamış. Geniş bir spor arşivinė sahip olan bu değerli büyüğümüz, amatör bir ruhla yaz kış demeden Altınordu'nun peşinden koşmuş, hala da koşuyor.. Tam 60 yıldır İzmir takımlarının maçlarını bıkmadan usanmadan not defterine yazıyor. Geçen gün sordum, her hafta en geç Salı günü maç sonuçlarını ve atılan golleri kaydedermiş. Her gün saat 15.00'de eyvallah diyen Aydın ağabey olayları ve insanları, hep gülerek karşılayan ve kovalayan bir mizaca sahiptir.

* * * * *

Aydın Sevgel ağabeyimiz, geçenlerde Tribün gazetesinde "Meserret Kahvesi" ile ilgili içimi sımsıcak ısıtan bir yazı yazdı. Büyük araştırmacı Aydın Sevgel'den öğreneceğimiz kimbilir daha neler var?..

* * * * *

Aydın ağabey bu yazısında şunları yazdı:

"Bir dostumun yazdığı Meserret konulu nefis bir yazı, beni bu yapının altındaki Meserret Kırahathanesi'nde yaşanan canlı anılara götürdü. Meserret Kıraathanesi futbolcuların, yöneticilerin, daha doğrusu futbol dünyasının o zamanlar toplandığı yerdi. Erken veya geç işinden çıkan sporla ilgili hemen herkes bu kıraathanede toplanır, kulüpler hakkındaki

bütün haberler orada tartışılır ve öğrenilirdi.

Meserret Kıraathanesi, kulüpçüler için ne candan bir toplantı yeri idi bilemezsiniz!... Arkadaşlarımızı biran evvel görmek, dertleşmek, maç dedikodularını dinlemek için, oraya ne kadar büyük bir zevkle, heyecanla neşe ile koşardık. Bugün artık anılarda kalan "Kulüp Muhabbeti" kolay kolay izah edilecek bir olay değildir.

Altay'dan Zehir Ali, İsmail Hakkı Gür, Hakkı Filibeli, Halil Ağa (Adıyaman); Altınordu'dan Sait, Hoca Mehmet, Mustafa Balöz, Lagar Kadri...

Göztepe'den Nadi Londralı, Emcet Sayar, Arap Alaattin, Emin Çandarlı, Orkinos Mustafa... İzmirspor'dan Tarık, Durmuş Aytar, Seyfi Özipler, B.Avni, Suip..

Karşıyaka'dan Tom Dündar, Göbek Hidayet, Kaleci Osman, buranın daimi müdavimleriydiler.

Ne yazık ki, çoğu bugün aramızda yok artık.

Futbolcu transferleri hatır maçlarının çoğunun burada bağlandığına çok kez tanık oldum. İzmirspor'lu Tarık'a bir Fenerbahçe temsilcisinin transfer teklifi yaptığı sırada, İzmirspor'lular tarafından nasıl kapı dışarı edilişinden, Güneş kulübünün Sait Altınordu'ya gönderdiği açık çekin, Sait tarafından "Ben bu parayı değil, çok sevdiğim İzmir'i ve sonrada kulübümü tercih ederim" diyerek elinin tersi ile ittiğini ve daha birçok tatlı acı anları hep burada yaşadık.

1955 yılının mayıs ayında Meserret Kıraathanesi'nin başka bir iş yerine dönüşeceği haberi hepimizi derin bir üzüntüye boğmuştu.. Kulüp sevgi ve muhabbetinin yavaş yavaş azalmakta olduğunu hemen hemen her zaman görüyoruz. Zamanımızın yeni Meserret Kıraathaneleri'ne ihtiyacı olduğu bir geçek.. "Gel de Meserret Kıraathanesi'ni arama!..."

2.10.1993

FOTO CEMAL

Deniz dümdüzdü..

Eylülün son günlerinden biri...

80 yaşlarındaki emekli gazeteci büyüğümüz "Rauf Lütfü Aksungur" ile Pasaport'ta öğle yemeği yiyorduk.. Bir ara "Foto Cemal'in açtığı sergiden söz açtım. Lütfü Aksungur, yerinden fırladı:

- Yahu Cemal yaşıyor mu?.. Ondan uzun zamandır haber alamamıştım.

Foto Cemal'in 90 yaşının keyfini sürdürdüğünü ve haber aldığıma göre T.C.D.D.'nin Alsancak Garı karşısındaki yeni sanat galerisinde iski İzmir fotoğraflarını sergilediğini söyledim. Hemen de ekledim:

- Hadi Lütfü amca, Foto Cemal'e baskın yapalım.

Fırladığımız gibi taksiye atladık. Yolda, Lütfü amca anlatıyordu:

- İzmir'in en eski fotoğrafçısıdır. Hoşsohbet tatlı bir adamdı. İkinci Beyler Sokağı'na girince sağdan ikinci veya üçüncü dükkanda hem kırtasiyecilik, hem de fotoğrafçılık yaptı uzun seneler. Kısa boylu, çok efendi, güleryüzlü, iyi bir sanatkardı. Hanımı ile birlikte çalışılardı. İzmir'i fotoğraflar, sonra basıp kartpostal yapardı. İmzasını gördüm mü hemen tanırım. Hem eski Türkçe, hem yeni Türkçe klasik imzaları vardır. İyi dostumdu.

Yolda "Foto Cemal'i düşündüm. İzmir'i keşfettiğim ilk yıllarda eşsiz fotoğraflarından ne kadar çok faydalanmıştım. Alsancak'tan Karataş'a, Karşıyaka'dan Konak'a kadar, sanki "kaybolmuş cennet kentten" artakalan sinema görüntüler yaratmıştı Foto Cemal. Daha doğrusu eski zamanlarda yaşamış bir şarkıcının, günümüzde kaybolmuş ıssız şarkılarını dinlerdik, o fotoğrafları hayran hayran izlerken.

Aşağı yukarı Foto Cemal'in koleksiyonundan tüm örnekleri sağdan soldan toplayıncaya kadar bir 15 sene uğraşmışımdır. Ama hiç bir zaman gidip kendisini rahatsız etmedim. Nerede bir köhne sahaf, eski çıkı, yitik bir bavul, göçmüş bir aile yadigarı varsa, hep oralarda aradım. Böylesi daha heyecanlı, daha sevdalı oldu. "Küt" diye hepsine bir anda sahip olmanın tadı, bana hayli ucuz gibi geldi.

* * * * *

Foto Cemal'in eserleri, 1865 yılında Osmanlı-İngiliz Şirketi döneminde Alsancak Garı karşısına inşa edilen demiryolu binasının (bu yıl restore edildi) içindeki sempatik bir müze-sanat galerisinde genç fotoğraf sanatçısı "Kerem Saltuk"un girişimi ile sergileniyor. Galeri'nin üst katında demiryolu müzesi var. Buharlı trenlere olan esrarengiz aşkımız nedeniyle, şimendifer müzesi ve yeni açılan sanat galerisini de hemen bağrımıza bastık, adım adım gezdik tabii. Ama "Lütfü amca" ile birlikte "Foto Cemal"i bulamadığımız için bayağı üzüldük, onun nefis nostaljik fotoğraflarını "Elleri dert görmesin, uzun ömürlere sahip olsun" dilekleriyle okşadık, galerinin çok iyi niyetli müdiresi Neslihan Derebaşı'nın konukseverliğini takdir ettik.

İzmir Tarihi'nin yaşayan gözü olan Foto Cemal'in (Cemal Yalkış) yaşamı bir roman sanki.. Fotoğrafçılığı Yunan işgalinde kitaplardan öğrenmiş. İlk çektiği cam negatif fotoğrafları Yunanlı bir eczacı yıkamış. O yıllarda fotoğraf malzemesi satıcısı Giritli Rauf Bey ile, Yunan ordusundan alemünit makinalar sağlayarak, İzmir ve Ege'yi görüntülemişler. 1922'deki büyük yangında ise dükkanları kül olmuş. Cemal Bey, gençlik yıllarında yaşadığı Kadifekale'deki evinin tavanında bir delik açarak mercek yardımı ile güneş ışığını kullanarak ilk fotoğraflarını basmış. 66 yıllık eşi "Mihriye hanım" en büyük yardımcısı imiş.

Sağlam bir cam nefatifi oluşturmak için bir kaç gün uğraştığı olurmuş. Yavaş yavaş 1930'lu yılların İzmir'ini kaldırım kaldırım belgelemiş. Ne yazık ki 1. İzmir İktisat Kongresi'ni fotoğraflarken bir teknik ariza yüzünden bunu gerçekleştirememiş (Böylece yıllardır merak ettiğim bir konu ortaya çıktı, niçin İktisat Kongresi'nin fotoğrafları yok diye düşünürdüm).

Atatürk'e suikast girişimini yargılayan İstiklal Mahkemesi'ni fotoğraflarken magnezyum flaşı patladığı için eli yanmış. Atatürk ile İran Şahı Pehlevi'nin resimlerini arabada çektiği için Ata tarafından teşekkürle ödüllendirilmiş. İzmir Fotoğraf Cemiyeti Başkanlığı'nı uzun yıllar yürüten Cemal Yalkış, Konak 2. Beyler Sokağı'ndaki fotoğraf stüdyosunda 1963 yılına kadar çalışmış.

* * * * *

Bize İzmir'i sevdiren "Büyük Usta Cemal Yalkış"a uzun ömürler diler, emekli gazeteci Lütfü Aksungur büyüğümün selamını iletir, şehrimize yaptığı eşsiz emekler ve hizmetler için kendisine ve eşi Mihriye Hanım'a kucak dolusu şükranlarımızı sunarız.

1.10.1993

NEJAT ECZACIBAŞI ANIT ADAM'DI

Dr. Nejat Eczacıbaşı vefat etmiş.

Önce inanamadım...

Benim için bir "anıt adamdı"...

Soylu, efendi, babacan, aydın ve aydınlıkçı, girişken, Atatürk devrimlerini özümlemiş, kibar vatansever, sportmen ve hayırsever bir semboldü...

O'na müthiş saygı duyardım, olağanüstü derecede de severdim. İstanbul'a gittiğim zaman Eczacıbaşı İlaç Fabrikası'na uğrayıp hatırını sormak İzmir Festivali'nin Efes Antik Tiyatrosu'ndaki açılışlarında her yıl sahneye inip, konser öncesi açış konuşması için kravatını düzeltmekle meşgul iken, onun öpülesi elini sıkıp "Hoşgeldiniz efendim" deyip festival için başarılar dilemek, benim için gerçekten gurur verici bir şeydi...

Eczacıbaşı kelimesiyle ilgili her şey, zaten bana gizli bir gurur vermiştir.

Eczacıbaşı takımlarının spordaki başarıları, yeni piyasaya sürülen bir Eczacıbaşı ilacı, kordelası Cumhurbaşkanları tarafından kesilerek açılan yeni Eczacıbaşı fabrikaları veya Eczacıbaşı damgasını taşıyan tüm sanat olaylarında, sanki kendimden bir parça bulur, bu büyük imajdan kendime de pay çıkarırım.

Çünkü ben, bu büyük Türk ailesinin kitabını yazmıştım.

Eczacıbaşı denilen efsanevi sembolün temelinde yatan girişim ve izmet diyalektiğinin enerjisini, ilk kez tüm belgeleri adım adım tarayarak "Bir Kent Bir İnsan" kitabımda anlattım. Bu kitapta İzmir'in bir müslüman mahallesinden doğup bu kentin kaldırımlarında bir güneş gibi parlayan Süleyman Ferit Eczacıbaşı ve evlatlarının mücadele ve Şeref dolu hayat çizgilerini gözler önüne sermiştim.

Ne zaman Kemeraltı'ndaki Şifa Eczanesi'nin önünden geçsem, niçim yüreğim kabarır, gizli gizli gururlanırım? Çünkü daima manevi olarak Eczacıbaşılar'ın bir parçası saydım kendimi...

İşte bu yüzden, bugün İzmir'in yetiştirdiği büyük bir insan Dr. Nejat

Eczacıbaşı'nın ardından (haberi duyduğumdan beri) açıkça ve sarsılarak ağlıyorum...

Çünkü bu anıt adam, bizden bir parçaydı, memleketin tam bir bileşkesiydi. Atatürk Cumhuriyeti'nin tipik bir insan örneğiydi. O bir Cumhuriyet çocuğuydu..

* * * * *

İzmir Tarihi'nin en büyük isimlerinden Süleyman Ferit Eczacıbaşı 1885'te İzmir'in İkiçeşmelik semtinde Tuzcu Mescidi Sokağı'ndaki 27 numaralı iki katlı büyük bir evde doğmuştu. Babası Hacı Hafız Şakir Efendi, İzmir Şehremaneti (Belediyesi) Başkantarcısı idi, annesi ise Şerife Hanım'dı. Süleyman Ferit Bey, 1911 yılında ataları Şam'a dayanan İzmir'in tanınmış tüccarlarından Caferizade Kemal Bey'in büyük kızı Saffet Hanım'la evlendi. İkisi de bu şehre hizmet ettiler...

Süleyman Ferit Bey, evliya gibi bir adamdı...

Saffet Hanım teyze ise azize gibiydi...

Bu iki cennetlik insan, İzmirimiz'den bir hüzzam şarkı gibi gelip geçerken 6 erkek evlat yetiştirdiler. Sedat isimli bir başka evlatları ise doğumdan çok kısa süre sonra vefat etmişti.

Nejat isimli evlat, diğer kardeşler Kemal, Melih, Vedat, Haluk ve Şakir'in en büyüğüydü. Vedat'ın da elim bir şekilde vefat etmesinden sonra dört kardeşleriyle birlikte Türkiye'nin 1950 sonrası sanayileşme atılımında başı çeken Dr. Nejat Eczacıbaşı, çok kısa sürede ülkenin sanayi, ticaret, sanat ve spor kategorilerinde şahsının ve firmasının ismini, altın harflerle silinmemecesine yazdırdı.

Eczacıbaşı demek, öncülük ve kalite demekti.

Dr. Nejat Eczacıbaşı da öyleydi. Öncüydü ve kaliteliydi...

Türkiye Cumhuriyeti'nin yarattığı değerlerin bir bileşkesiydi, bu yüzden bir sembol, bir anıt adamdı.

İzmir'den dünyaya açılan pencereydi.

Sanayiden sanat yükselen perdeydi.

Fabrika bacalarından basketbol potalarına, voleybol ağlarına uzanan

bir köprüydü...

Festival şarkılarından sinema günlerine atlayan bir şiirdi...

Rahmet diliyorum.

Ve hala inanamıyorum..

7.10.1993

ECZACIBAŞI'NIN İZMİR ANILARI

Bugün yine "Eczacıbaşı"nı konuşmak istiyorum.

Merhum "Dr. Nejat Eczacıbaşı" İzmir deyince yüreği titreyen büyük bir hemşehrimizdi. Onun, ünlü "Kuşaktan Kuşağa" geçen anılarının şehrimizle ilgili bölümlerini defalarca okumuş ve nice dersler çıkarmışımdır.

"Eczacıbaşı ailesinde" yedi kuşak geriye gidebilir ve tüm aile fertlerinin İzmirli olduklarını görürüz. Bu aile, son ikiyüz yıl boyunca eski İzmir'in ekabir cemaatlerinin yaşadığı, Tilkilik, İkiçeşmelik ve Namazgah semtlerinde boy atmıştı.

Bu bakımdan Dr. Nejat Eczacıbaşı'nın anıları, aynı zamanda iki yüzyıl boyunca İzmir'in mayasında kaynamış bir ailenin kuşaktan kuşağa geçen yanılgısız belleğidir. Şimdi bu anılardan bir demeti okuyucularıma sunmak isterim.

* * * * *

Babamın babası Hacı Şakir, İzmir Belediyesi'nde çalışır, "Kantarcıbaşı" görevini yapardı. Mizacı sert, sosyal adalet anlayışı çok ilginçti. Yemek sofrasına evdeki hizmetçilerle, evlatlıklar oturmadan yemeğe başlamazdı. "Yumurta fiyatları sana gelmez, çok pahalı" diyen bir satıcının tüm yumurtalarını satın alıp, sonra herkesin gözü önünde kıran bir kişiydi.

Babaannem Şerife hanım, İkiçeşmelik yöresinin sanki duayeni'ydi. Dini bayramlarda önce Şerife hanım teyzeye gidilir ve eli öpüldükten sonra öteki ziyaretlere başlanırdı. Özellikle çocuklara kötü davranılmasına hiç katlanamazdı. Çevresindeki okullarda kötü davranış içinde bulunan bir öğretmen varsa, onu evine çağırır pedagojik öğütler verirdi.

Babam Ferit Bey, zamanına göre çok ilerici bir kişiydi. Gavura değildi zaman Müslamanın abdestinin bozulduğuna inanıldığı bir zamanda ben bir Alman mürebbiyenin eline doğmuştum.

Babam eve gelirken herşey hazırol durumuna geçerdi. Yemek sırasında yüksek sesle gülmek veya haddini bilmeden lafa karışmak saygısızlık sayılırdı. Her şey görünmez bir disiplin içindeydi, tıkır tıkır işlerdi. Ancak babamız odasına çekilince rahat nefes alırdık. Sonradan

biz uyuyunca, babamızın teker teker başucumuza gelip, bizi okşayıp öptüğünü bilmezdik bile.

Yunanlı işgalcilerin bize ne kadar fena davrandıklarını bildiğim ve öğrendiğimden, Mustafa Kemal Paşa'nın uzaklardan İzmir'e gelmesi için Tanrı'ya dualar ederdim. Bir gün babamın Hükümet caddesindeki eczanesine gitmek üzere öğle saatlerinde İzmir'in ünlü Saat Kulesi önünden geçerken kalabalığın sessiz ama heyecanlı bakışlarla göğü seyrettiğini görmüştüm. Ben de herkesin baktığı yöne kafamı kaldırınca, gözlerime inanamaz olmuştum. Gün ışığında gökte bir hilal şeklindeki "ay" ile önünde de bayrağımızın ölçülerine uygun uzaklıkta pırıl pırıl bir "yıldız" parlıyordu. Uzayın mavi genişliği üstünde Türk Bayrağı'nın ışıldayan "ay-yıldızı", heyecanlı ve korkulu günlerimizin biteceğinin sanki bir müjdecisiydi. Kalabalık orada donmuş kalmıştı. Sonradan öğrendiğimize göre, İzmir'in her yerinde kalabalıklar bu ilahi görüntüyü sessiz ama yaşlı gözlerle saatlerce seyretmişlerdi.

9 Eylül 1922 sabahı uyandırıldığım zaman sokaklarda tekbir sesleri yükseliyor ve Kadifekale'de Yunan bayrağının mavisi yerini "ay-yıldızlı albayrağımıza" terkediyordu. Bayrağımızın direğe çekildiğini her görüşümde, Kadifekale'nin o 9 Eylül sabahındaki görüntüsünü düşünürüm.

İtalyan İlkokulundan sonra 1924 yılında İzmir'in Kızılçullu'sunda kurulan Amerikan Koleji'ne yazılmıştım. Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllar teknolojide aşamalar dönemi olmuştu. Bir akşam Kolej Müdürü McLachlen'in evinde ilk kez köşeli kutunun (radyo) hiç bir tel bağlantısı olmadan uzak ülkelerden müzik sesleri alabildiğini görünce, hayretten başım dönmüştü.

Yine Lindberg isimli bir gencin büyük bir uçakla 1927 yılının 21 Mayıs'ında tek başına Atlantik'i geçip, 33 saatte Amerika'dan Paris'e ulaştığını duyunca sevincimizden deliye döndük.

* * * * *

"Dr. Nejat Eczacıbaşı'nın anıları" uzayıp gider.

Her kelimesi, her satırı, her sayfası nice dertler çıkarılacak olaylarla dolu olan, bu dopdolu yaşamın sahibi Dr. Nejat Eczacıbaşı, artık ne yazık ki bu dünyada yaşamıyor. Oysa onun 2000 yılını görebileceğini düşünürdüm.

Hatta 2000 yılı için, şimdiden Nejat Bey'den bir röportaj randevusu

koparmak istediğimi, onun emektar Basın müşaviri ve beni 1965'lerin. Babıalisi'nde yetiştiren ilk gazeteci ustam-ağabeyim "Bilgin Peremeci"den rica edecektim.

Ama evdeki hesap çarşıya uymadı!

2000 yılına (1900'lü yılları dolu dolu yaşamış olan) Eczacıbaşı olmaksızın ilerleyeceğiz...

SON SÖZ: Ama "onun öyküsü" gelecek yüzyılda "kuşaktan kuşağa" anlatılacak.

8.10.1993

ÖZDEMİR HAZAR'IN DOĞAN KİTAPEVİ

Konak'taki Halim Alanyalı Hanı'nı bilirsiniz. Daha çok avukatların mekan tuttuğu bir handır. Bir zamanlar Anadolu Ajansı Bölge müdürlüğü de bu binanın bir katında köşe tutmuştu. 1950'lerde inşa edilen Halim Alanyalı Hanı ile Milli Kütüphane caddesini birleştiren daracık bir pasaj, İzmir'in en önemli geçitlerinden biriydi (şimdi bu geçit kapatılmıştır)

Bu Alanyalı Pasajı'nın caddeye bakan köşesinde rahmetli Özdemir Hazar'ın yaşattığı Doğan Kitapevi, edebiyat ve sanatı sevenlerin buluştuğu bir gönül dergahıydı. Bilerler bilir, Doğan Kitapevi'nin bir kaç dükkan ötesinde Zaharof'un saatçı dükkanının hemen dibinde ünlü "İnhisarlar Meyhanesi" vardı. Kitapevi ile meyhane yanyana geldi mi, hele yıllar 1950'leri gösteriyorsa, hafif çakırkeyif gazeteci, yazar ve sanatçı takımı önce İnhisarlar'da demlenirler, sonra Özdemir Baba'nın dergahına düşerlerdi.

* * * * *

Şimdi teybime Özdemir Baba'nın kasetlerinden birini koruyorum ve konumuzla ilgili bölümü dinliyorum:

"İzmir'in çoğu aydınları haftada bir mutlaka buluşurlardı. İnhisarlar Meyhanesi ve benim dükkancık, bu büyük adamlara kucak açardı. Başta Halikarnas Balıkçısı olmak üzere, şair Nahit Ulvi Akgün, hikayeci Kemal Bilbaşar, yayıncı Besim Akımsar, edebiyatçı Rüştü Şardağ, büyük kavga yazarı Naci Sadullah Danış, musiki araştırmacısı Ali Rıza Avni, spor aleminden Sait Altınordu, Sami Özok, Nusrettin Çolak ve daha başka seçkin kişiler birlikte veya ayrı gruplar halinde sohber ederler ve siz ağzınız bir karış açık bu dopdolu adamları dinlerdiniz. Hatta yardıma muhtaç kişiler için aralarında para toplarlardı. Halikarnas Balıkçısı, sohbetlerin merkezini omuşturur, bin türlü ilginç mevzu bu efsanevi adamın dudaklarından gök gürültüleri, kağıt örtülü masaların üstünde not tuttuğunu görmüşümdür. Ama sonra rakı ve meze dökülen bu kağıt örtüler bürülüp atılırdı, keşke onlardan bir kaçını saklamış olsaydık.."

Rahmetli Özdemir Hazar, entellektüel masaların üstünü kaplayan kağıt örtüleri saklayamadığı için hayıflanıyor, ben ise (şimdilerde) rahmetlinin engin kültüründen daha fazla niçin istifade edemedim diye kendime kızıp köpürüyorum. Elimde beş tane kadar ses bandı var.

Zaman zaman odasına gidip masasının üstüne uyduruk teybimi koymuş ve sohbetlerini belgelemiştim. Bazen üniversiteden öğrenciler gelir ve kendisine tez konularında bazı şeyler sorarlardı. Özdemir Hazar, sanattan kent kültürüne, edebiyattan eski gazetecilik anılarına kadar daldan dala atlayarak gayet renkli ve ders verici konuşmalar yapardı. İzmir'e aşık bir insandı... Gazeteciliğe aşıktı... Sanata aşıkti... Edebiyata bayılırdı..

* * * * *

Ekmek kavgasının bitmez tükenmez döngüsü içinde, hergün ona merhaba diyemez, söylediklerinin tümünü teybe alma disiplini içinde olamazdım. Nice nice eşi bulunmaz hatıralar, koca bir şehir kültürü çok az olarak Hazar'ın yazılarına yansıdı, ama çoğu onunla birlikte kaybolup gitti... Ne, rahmetlinin yaşamını ve anılarını bir kaç saatlik bir video kamerasıyla tespit edebildik.. Ne, belki bir hafta sürecek bir seansla tüm bilgilerini teyp kasetlerine aktarabildik... Ne de, yazılarından oluşturabileceğimiz bir demeti, kitap haline getirebildik...

Daha da acısı, böyle bir gazeteci devinin ismini İletişim Fakültesi'nin bir dershanesinin kapısına yazabildik...

Oysa Özdemir Hazar, Yunanlı olsaydı ve bir Helen kentine bu derece emek vermiş bir gazeteci olsaydı, kimbilir neler olurdu, tahmin edin bakalım, ben bir şey söylemeyeyim...

Özdemir Hazar'ın ünlü Doğan Kitapevi'nin bulunduğu yerde şimdi Yeni Konak Mağazaları'nın bir vitrini bulunur. Geçen gün vitrine bakarken, camın yüzündeki gölgelerde aniden Özdemir Baba'nın mahzun silüetini görür gibi oldum.. Gözlerim ıslandı yahu...

YENİ SAHAFLAR ÇARŞISI

İzmir, bir yeni "Sahaflar Çarşısı" kazandı.

Eski kitapçılar, bir yıl öncesine kadar, eski kitapçılar sadece Pazar günleri, Bit Pazarı çevresine yayılırlar ve çoğunlukla Kemeraltı'nın arka sokaklarında İkiçeşmelik Caddesi'ne yakın kaldırımlarda icrayı sanat ederlerdi. Bit Pazarı'nı bir çöplük olmaktan kurtaran Konak Belediye Başkanı Ahmet Sarışın, eski kitapçıların sokaklarda sergi yapmalarını yasaklamıştı. Ama bu sokak sahaflarına yeni bir yer bulmaya da söz vermişti.

Ahmet Sarışın, sözünün eridir...

Sahaflara, öyle bir yer verdi ki, bir anda İzmir'in çehresinde nefis bir kültür ortamı, çarpıcı bir temaşa alanı oluşuverdi.

* * * * *

Artık, geçtiğimiz Cumartesi günü yapılan sıcak bir açılış töreninden sonra Büyük Efes Oteli'nin arkasındaki Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi'ne bitişik olan, iki yanı dev palmiye ağaçları ile görkemli bir şekilde çevrili Sevgi Yolu'nun yarısı, bundan böyle İzmir Açıkhava Sahaflar Çarşısı olarak anılacak.

Yirmibeş sahaf standına, tam yirmibeş tane bu mesleğe aşık sahaf yerleşti. Kitaplar, dergiler, eski fotoğraflar, belgeler halkın ayaklarının dibine serildi. Bundan böyle burası cıvıl cıvıl kaynayacak, hatta palmiyeler arasındaki doğal platformlarda minik gitar ve saz şölenleri gerçekleşecek. Belki Suavi gibi, Maria Rita Epik gibi şehrimizin gururu sanatçılar, jest olarak buralarda sevenleriyle buluşup tatlı şarkılarını söyleyecekler.

Burası İstanbul'un Ortaköy'üne benzeyecek demeyeceğim, çünkü orası meyhanelerin buluştuğu yer oldu. İzmir'in Sahaflar Çarşısı, kültürlerin buluştuğu ve sevişiği "sevgi yolu" olacak..

* * * * *

Ahmet Sarışın dostumu ve Konak Belediyesi'ni içtenlikle kutlamak gerek. Yine sahaf milletini örgütleyen Beşeri Kitabevi'nin iki çilekeşi Mehmet Beşeri ile Sahaflar Derneği Başkanı Ümmühan Ağırtaş'ı kutluyorum.

Mehmet Arkadaş açılış töreninde yaptığı anlamlı konuşmada sahaflığın bir kültür köprüsü olduğunu, aysberg gibi şekillenen toplumda suyun altındaki ana kültürün sahaflık ile nefes alıp verdiğini, bu yüzden bu mesleğin arkeologluk ile kandaş olduğunu belirtti.

Törende bir konuşma yapan İzmir'in gururu ünlü yazarımız Muzaffer İzgü ise, bu çarşıda açılan 25 kitapçı dükkanının, aslında birer kültür fidanı olduğunu ve kente çok önemli bir toplumsal yatırım gerçekleştiğini alkışlar içinde söyledi.

Sahaflar Çarşısı'ndaki kitapçı dükkanları Gürsel, Başeri, Diril, Conan, Yaprak, Duvar, Ekin, Eski İzmir, Akitabevi, Ahab, Pergamon, Meridyen, Çapa, Kitapbank, Smyrna, Utku, İmbat isimlerini taşıyor.

Bu dükkanları, hepsi sempatik ve kitap dostu arkadaşlar yönetiyor. Pergamon kitabevini belki hemen hemen anlamışsınızdır, bir Bergamalı kitapsever olan Tamer Olgun işletiyor. Ahab'ta felsefe öğrencisi değerli genç dostum Ersan Yavuz var, Mobidik'in kaptanının anısına kitapevine "Ahab" ismini vermiş. Sahaflar'ın en yaşlısı ve en sevimlisi Tahir ağabey... Smyrna ise, Karşıyaka'dan dostum, iyi insan İlhan Doğruyol'un yönetiminde... Yaprak'ta Almet Özbay ile Duvar'da Adem Mutlu var. Conan Kitapevi'nde ise tevazu içindeki yardımsever Ekrem Öztekin arkadaş bulunuyor. Beşeri'yi ise Ümmühan çalışmakta... Eski İzmir'i, ressam Hakan mekan tutmuş. Ali Rodop ise, şimdilik dükkanına isim vermemiş!

* * * * *

Resmen açıldığı ilk gün bir torba eski kitap ile eve döndüm. 700 bin liralık kitap almışım, ama benim kitaplarımda da 200 bin liralık satıldığı için cepten 500 bin lira çıkmış oldu.

Seve seve ödedik...

Hele İzmir kitapçıları üzerine üniversitede tez hazırlayan çalışkan bilim adamı olan Erkan Serçe'nin de aramıza katılmasıyla, yaptığımız minik bir yuvarlak, masa söyleşisinde, Kemal Tahir'den Milli mücadeleye kadar uzanan bir sohbet beraberliğinde sahaf arkadaşlarla saatlerce konuştuk.

Güzel bir Cumartesiydi...

Bundan böyle hep olacak galiba...

Sahaflar Çarşısı'na tüm İzmirlileri davet ediyorum.

19.10.1993

FORBES KÖŞKÜ'NE ÇELİK GÜLERSOY ARANIYOR

Bazen son derece duyarlı insanlarımızdan uyarılar alıyorum. Bu kişiler sıradan insanlar değil. Çevrelerindeki olumsuzluklarla mücadele etmek istiyorlar, ama ellerinden bir şey gelmiyorlar. Böylece bilgilenmemizi sağlıyorlar. Alsancak'ta Prodek isimli bir mimarlık şirketinin yöneticilerinden "Sayın Erbil Coşkuner"den aldığım bir uyarı mektubu, kentimizin içler acısı bir sorununu gündeme getirdi. Yıllarca bu konuda çok yazıp çizmemize rağmen, Erbil Coşkuner'in uyarısı üzerine ünlü "Forbes Köşkü" sorununa bu kez daha kavrayıcı biçimde yaklaşım yapmanın zorunluluğuna inanıyorum. Şimdi önce mektubu okuyalım.

* * * * *

"Sayın Yaşar Aksoy... İzmir'in bir güzelliği daha yok oluyor. Hem de göz göre göre... Bornova'da Paterson Köşkü'nü yerle bir ettik, şimdi sıra Buca'daki "Forbes Köşkü'nde...

Geçenlerde, tesadüfen SSK Buca Hastanesi bahçesindeki söz konusu eski yapıyı ziyaret etme fırsatım oldu. Binasının çatısı harap. Yağmur güzelim yapıyı harap ediyor. Bir bekçi yada ilgilenen olmadığı için şömineler ve değerli bölümler sökülüp çalınıyor...

Sizden ricam: Lütfen binaya sahip çıkınız. Çatısının onarılması, kapısına bir bekçi konması, yapının daha fazla hasar görmesine son veribilir. Şimdilik bu kadarı bile yeter. Daha sonra restore edilip onarılması konusu gündeme gelebilirse hiç olmasza binayı yıkıp yeniden yapmaya gerek kalmaz. Lütfen ilgilenin. SSK Hastanesi Başhekimleri ise utansınlar böyle bir yapıyı harap olmaya terk ettikleri için. Bu ülkenin hiç mi kültürel değerlere sahip çıkacak insanı yok? İzmir'in de bir Çelik Gülersoy'u olsa idi, mutlaka şimdiye kadar bina kurtarılmış olurdu. En derin saygılarımla... Erbil Coşkuner.."

* * * * *

Bu değerli mimarımızın görüşlerine hızlı bir şekilde katılmak gerek. Defalarca ziyaret edip yazdığım gibi "Forbes Köşkü" gibi bir mimarlık ve tarih yadigarı, zalimce kaderine terk edilmiştir. bu köşk, Buca'daki Levanten malikaneleri arasında en çarpıcı ve görkemli olanıdır. 1908 yapımıdır. Önce "Forbes" isimli büyük bir Levanten tüccar ailesinin,

daha sonra "Whittall"ların yaşadığı bu köşk, üzerine kurulduğu, tepe ile birlikte muhteşem bir görünüm arz eder. İki katlı ve sivri çatısıyla yükseltilmiş kule biçimindeki köşe bloğuyla çevresine egemen bir kimlik taşır.

* * * * *

"Forbes Köşkü" acımasız ve sinsi niyetlerle kendi kaderine terk edilmiştir. Ya bu yapıyı kökünden yok etmek istiyorlar, ya da günün birinde onarılmaz hale getirip, yıkıp yeniden yaparak, temelden çatıya renovasyon uygulayıp triİyonluk müteahhit vurgunu sağlamak istiyorlar. Bunun başka izahı yoktur.

* * * * *

"Forbes Köşkü" konusunda dört kesimden öncülük beklenebilirdi. Bunlar "devlet, özel sektör, üniversite ve belediyedir". Bu dört kesimden şimdiye kadar bir ciddi niyet ortaya çıkmamıştır.

O zaman geriye üç kesim daha kalıyor. Bunlar "halk, medya ve uluslararası kuruluşlardır". Kanımca bu geriye kalan üç kesimi uyarıp "yeni bir mücadele platformu" kurmaktan başka çeri yoktur. lik hedef, Erbil Bey'in dediği gibi çatıyı onarmak ve bekçi koruması altına almaktır.

* * * * *

Bu amaçla istasyonlar kurmalıyız. Ben, bugünden itibaren basın içinde "Forbes Köşkü'nü Kurtarmak İstasyonu"nu kuruyorum. Erbil Bey bürosunda bir istasyon kurup "mimar milletini" uyarsın. Kemal Kaşgar arkadaş, Buca Belediyesi'nde ilk çalışmaları başlatsın. Bucalı milletvekili Işılay Saygın, parlamentoda harekete geçsin. Ve kimse şimdiden "Yapacağız, edeceğiz" diye palavra sıkmasin, somut hedeflere birlikte ilerleyelim. Başka dostlar, başka sivil toplum örgütlerini harekete geçirsinler. Ve, tüm istasyonlar, Forbes'i daha geniş halk yığınları içine, kapalı salon toplantılarına götürsün.

Başarırsak, İzmir'e muhteşem bir "turistik tesis, bir kent müzesi, bir tarih abidesini" aynı anda kazandırabiliriz.

"Son söz: Forbes Köşkü, SSK Hastanesi'nce kendisine layık görülen terk edilmişlik batağından derhal kurtarılmalıdır!..."

DEVLET KOROSU'NDAN SEZONA MERHABA

"İzmir Devlet Klasik Türk Müziği Korosu" geçtiğimiz hafta sezonun ilk konserini, Atatürk Kültür Merkezi'nde şef "Dr. Teoman Önaldı" yönetiminde, seçkin bir sanatsever kitlesi önünde gerçekleştirdi. Koro eşliğinde Hüseyin Fahreddin Dede, Hacı Faik Bey, Tab'i Mustafa Efendi, Şeyh'ül İslam E'sad Efendi, Şerif İçli, Kemençeci Aleko ve Tanburi Mustafa Çavuş gibi klasik Osmanlı dönemi besteleri öncelikle seslendirildi. Bu arada Hacı Faik Bey'in Dügah Kar'ını dinlerken, Kar'in musikimizde 500 yıllık geçmişi bulunan din dışı bir form olduğunu ve beste yapısından ayrı konumlandığını öğrendik.

"Mehmet Saim Karadağ"ın keman taksiminden sonra solist "Mustafa Uğur", İshak Varon'dan bir hüzzam şarkı (Bilemem ben de nasıl düştüm o zalim eline) ile Ekrem Güyer'den yine bir hüzzam şarkı (Mahzun duruşun aşıka bin ömre bedeldir) okudu.

Ud taksiminde "Bülent Dağdeviren"i alkışladık. Solist "Belgin Pesenpaten", Ziya Taşkent'ten bir hicaz şarkı (Ne gelen, ne soran var) ile Sadettin Kaynak'tan yine bir hüzzam şarkıyı (Bana yardan vazgeç derler) seslendirdi.

* * * * *

İkinci Bölümde Tanburi Cemil bey'den Mahur Peşrev Kemençeci Nikolaki'den Mahuz Saz Semaii dinledik. Kanun taksiminde Naci Derçin'i alkışladık.

Koro'nun katıldığı eserlerde ünlü bestecilerimiz "Refik Fersan, Sadettin Kaynak, Sadi Hoşses, Avni Anil"ın eşsiz eserleri arka arkaya icra edilirken, benim kalbim de yavaş yavaş gümbürdemeye başladı.

Çünkü sıra "Devlet Sanatçısı Dr. Teoman Önaldı'nın bir bestesine gelmişti. Güftenin benim tarafımdan kaleme alındığını bilen ve "İzmirli Hanımefendi" şiirimin ilk kez böylece büyük bir bestecinin yönetimindeki bir İzmir Korosu tarafından icra edileceğini gören naçizane yüreğim, hiç şimdiye kadar duymadığım bir heyecanla "patpat" diye tımbırdamaya başladı.

* * * * *

İnce, romantik, çelebi bir ruh dünyasına sahip olduğu hemen belli olan "Sami Mutlu" kardeşimizin okuduğu "İzmirli Hanımefendi" şenlendirilmeye başlandığı andan itibaren nefesimizi tutup "Dr. Teoman Önaldı'nın ve "koromuzun" büyüklüğünü bir kez daha zevkle izledik. Şiire verdiğim Körfez dalgalarının ritmini (benimle şiir üzerinde hiç konuşmamasına rağmen) bestede yakalayan, kah bir paytonun ağır aksak ahengini, kah bir aşığın kaldırımlarda bıraktığı hüzünlü izleri, koronun güçlendirici-belgeleyici desteği ile yaşama geçiren "Dr. Teoman Önaldı" böylece naçizane güftemi besteleyerek beni hayatımın sonuna kadar onurlandırdı. Kendisine, koromuza solist Sami Mutlu'ya koro müdürümüz dostum Güner Özkan'a ve besteyi beğendiğini sürekli alkışlarıyla gösteren İzmirli sanatseverlere içten şükranlarımı sunarım. İsterseniz, güfteyi buraya izninizle aktarayım. Böyle bir İzmir şarkısının daha repertuara girdiğini müjdeleyelim.

"Tatlı ve nazlı bir hayal değil, pek uzaktan aşığımda
İmbatında, gurubunda, busesinde o eski İzmir'in
İşveli bir rüya değil, mehtabı kuşanmış sevdalımdı
Yüzünde ipek feracesi, o İzmirli hanımefendi.

Kordon'daki sakız yalılara sor güzelim o günleri
Tutuşan deniz, moraran payton ve gülümseyen martida
Belki, Güzelyalı'dan, belki Karşıyaka'dan sultanımdı
Yüzünde ipek feracesi, o İzmirli hanımefendi."

14.10.1993

KARDEŞ ŞEHİRLER VE KİMLİK ARAYIŞI

Dünyada hangi kıtaya adımınızı atarsanız, hemen karşınıza İzmir'in kardeş kentleri çıkıveriyor. 5 bin yıllık en eski, daha doğrusu Şehircilik bilimi açısından kend kavramının sosyo-ekonomik koşullarina uyum gösterebilen ilk kentlerden olan İzmir'in, ABD, Avustralya, Asya ve Afrika'daki kardeş kentleri, hangi benzer kimlikleri az çok oluşturabiliyorlar veya paralel ilişkiler ne ölçüde gerçeğe yaklaşabiliyor diye, doğrusu bayağı merak ediyorum. Bu konunun ciddi bir araştırmadan geçmesi bizi ilginç sonuçlara götürebilir düşüncesindeyim.

Önce beş kıtaya yayılan İzmir'in kardeş şehirleri arasına giren kentleri şöyle sıralayabiliriz:

"Düsseldorf (Almanya), Tampa ve Seatle (ABD), Napoli (İtalya), Santa Domingo (Dominik) Tiençin (Çin), Bakü (Azerbaycan) Karaçi (Pakistan) Bizen (Çekoslavakya), Cezayir (Cezayir), Odenka (Danimarka), Bişkek (Kırgızistan), Buhara (Özbekistan) Melbourne (Avustralya), Lizbon (Portekiz) ve Erzurum (Türkiye)....

Erzurum'un kardeşliğini çok anlayışla karşılıyorum. Her Türkiye kentinin, aynı coğrafyada bir başka kentle kardeşliğini ilan etmesi, hele bu birlikteliğin bir Batı-Doğu sevgisini sembolize etmesi, demokrasi, insan hakları ve Türkiye yurttaşlığı açısından her zaman desteklenecek bir içerik sunuyor bize.

Ancak belediye Meclisi kararları ile onaylanan diğer "ülkesel kardeş kentlerin" kendi aralarındaki ortak özellikleri ve hepsinin teker teker İzmir'le olan ilintilerinin incelenmesi, bizi İzmir'in kimlik bunalımına dayatıyor sanki. (Bu kardeşlerle ilişkilerin ne düzeyde canlı tutulduğu ayrıca bir inceleme konusu, dinamik bir ilişki mi, göstermelik bir arabesk törensel ilişki mi, yoksa hiç bir ilişki mi?....)

Hiç tanışmayanların, aralarında hiç ilişki veya benzerlik olmayanların, hiç bir zaman kardeş filan olamayacağını savlamıyorum. Yalnızca bunların bir asgari koşulunun var olabileceğini, bu koşulun da diyalektik bir ilişki içinde tüm kardeş kent sarmalın kucaklayacak bir kültürel ve ekonomik tabana yaslanması gerektiğini, ancak böyle bir ilişkiler düzlemine İzmir'in tanıtımının daha sağlıklı biçimde önümüzdeki yüzyıla taşınabileceğini düşünüyorum.

Dostlar alışverişte görsün değil...

Gerçekten kültürel kardeşlik için...

Bir tapulu İzmir yurttaşı olarak, tüm bu kentleri arka arkaya gezme fırsatım olsa, Bişkek'ten Santa Domingo'ya kadar kaldırımları adım adım tarasam, İzmir'le bu tatlı kentler arasında hangi tatlı duygular içinde neleri düşünürüm, sonra elime kalemi alıp neleri yazmak durumunda kalırdım acaba?....

Kendi kendime soruyorum.

Bu kardeş kentler beşini gezme fırsatım olsa hangilerini seçerdim. Ve seçiyorum...

Öncelikle Tampa (ABD), Cezayir (Cezayir) Melbourne (Avustralya), Lizbon (Portekiz) ve Bakü (Azerbaycan).

Niçin bunları seçtim. Anlatayım. Tampa bende bilinç altımın derinliklerinde taa ilk üniversite yıllarımdan beri sakın sakın uyuyan zengin kitaya kaçma dürtümü sembolize ediyor. Cezayir ise Akdenizli olduğumu (dahası Kuzey Afrika'nın Akdeniz kıyılarına vurgun olduğumu.)

Melbourne, uzun yıllar önce çocukluk döneminde "İki" Çocuğun Devri-alemi" isimli seri romanları hatırlattığı için (hani iki Avustralyalı çocuk, adım adım bu esrarengiz kıtanın derinliklerinde müthiş serüvenlere katılırlar).

Lizbon'da bir zamanlar aşık olduğum Benfica takımının ve efsanevi futbolcuları Eusebio'nun nostalji defterimde kalmış izlerine olan sonsuz hürmetimi buluyorum. Bakü ise soy ağacı olarak baba tarafımdan bağlı olduğum Gürcistan'ın komşusu bir ülkeyi çağrıştırdığı ve daima Azeri olaylarına hüzünlü bir iç burukluğu ile ilgili gösterdiğim için...

Ama bunlardan bir tane seçme şansım olsa idi mutlaka Lizbon'u seçerdim.

Çünkü ortaçağ Portekiz'ini ve Engizisyonu defalarca okumuş ve ürpermiş bir kişi olarak, katolik kültürünü, katolik sanatını, katolik duyarlılığını gerek insan düzeyinde, gerekse mimari doku düzleminde incelemek için Portekiz'in Lizbon'unu hiç kaçırmazdım doğrusu...

Şimdi soruyorum kendi kendime, İzmirin kardeşlerini seçerken

kıstasları neydi acaba?

Kistas var mı, yok mu?

Sadece bu kadarcık ve küçücük bir şeyi merak ettim işte. Kusura bakmayın.

Barometre, 22.11.1993

4. Bölüm: İZMİR'İN TARİHİ LİSELERİ

(1988 yılında yazıldı)

ATATÜRK LİSESİ, "DALYA" DERSE...

Genel Kurmay Başkanları, Başbakanlar, Bakanlar, yüzlerce Milletvekili, Vali ve Belediye Başkanı, sayısız bilim adamı, yazar, şair, sanatçı, mühendis, doktor, işadamı ve fabrikatör yuvası olan İzmir Atatürk Lisesi'ni anlatmak kolay mı?

'Devletten 35 yıl eski" bu eğitim yuvası 'Dalya' demeye, yani 100. doğum yılını coşkuyla kutlamaya hazırlanıyor. Bu amaçla, bir dizi ziyaret yaptık. Okul müdüründen ünlü edebiyatçılarımıza kadar birçok Atatürk liselinin kapısını çaldık. Önce Haluk Baykent'in konuğu olalim. Bakalım, neler anlatacak bize?..

* * * * *

Bürosunda buluştuğumuz İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Başkanı Av. Haluk Baykent, öncelikle şunları vurguladı:

"İzmir Atatürk Lisesi, İzmirlilik ruhunu yaratan temel faktörlerden biridir. Kentin ilk Türk Lisesi olma özelliğini gururla taşımış ve yabancıların egemen olduğu bir toplumsal yaşamda, Türk kesiminin ulusal ve çağdaş silkinmesini yaratmıştır. Yetiştirdiği öğrenciler kentin Türkleşmesini sağlamışlardır. Bu gelişme, Atatürkçü ve çağdaş yönde hiç durmamıştır."

Haklıydı Haluk Baykent. Türk İzmir'in temelinde Atatürk Lisesi'nin gür sesi yatmaktaydı. İşte bu yüzden, lisenin marşının iki dizesi "İlim bizim aşkımız, Türklük bizim şanımız / Gideceğimiz yolu Gazimiz gösteriyor" şeklinde değil miydi?

Türkiye'yi yöneten kadroların 'üçte biri' Atatürk liseliydi. Mustafa Necati, Vasıf Çınar, Raşit Galip gibi ilk Kuvayı Milliye Bakanları, Şükrü Saraçoğlu ile Şemsettin Günaltay gibi Kemalist Başbakanlar bu liseden yetişmişlerdir. Kazım Orbay, Memduh Tağmaç gibi Genel Kurmay Başkanları da bu listeye dahil edilebilir.

Bu yuvanın Ahmet Haşim, Mahmut Esat Bozkurt, Yusuf Ziya, Halit Ziya Uşaklıgil, Bıçakçızade Hakkı, Selim Sırrı Tarcan, Behzat Bilgin, Hakkı Ocakoğlu gibi öğretmenleri vardır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halil Menteşe, Münir Birsel, Süleyman Ferit Eczacıbaşı, Dr. Behçet Uz, Hulusi Alataş, Hacim Çarıklı, behçet Uz, Münir Birsel, Ahmet Tahtakılıç, Necati Cumalı, Samim Kocagöz ve Salah Birsel, Ahmet Adnan Saygun, Prof. Avram Galanti, İlhami

Sancar gibi nice ünlü kişi, Atatürk Lisesi cıkışlıdır.

Bu tarihi kuşak, tıpkı Galatasaray Lisesi veya Robert Kolej gibi Türkiye'nin temel taşlarından biridir.

* * * * *

Okulun tarihini, lise müdürü Hasan Özdemir, müdür muavini Reşat Derici ve ilk müdür Burhanzade Abdurrahman Bey'in torunu Necdet Özbelge (baba dostumuz) ile tartıştık. Necdet Özbelge dedesini şöyle anlattı:

"Dedem doğduğu Ermenek'ten kopup, Darül Muallim'i bitirmiş ve coğrafya hocası olmuş. Mezarı kayıp olan dedem, yaşamının en büyük hizmetini, İzmir İdadi ve Sultanisi'ni kurmakla yapmıştır. Emekli olduktan sonra eski Bitpazarı'nda kırtasiye dükkanı açmış ve sonra lzmir Polis Müdürü ve Belediye Reis Muavinliği yaparak 1919'da vefat etmiştir."

Sonra, lisenin şimdiki Müdürü Hasan Özdemir anlatmaya başladı: "Temelimiz 1882'de atılmış ve 1888'de 120 öğrenci ile 5 senelik İdadi okulu olarak çalışmaya başlamıştır. 1890'da, 7 senelik İdadi olmuştur. 29 Ekim 1910'da Sultani (lise) haline gelmiştir. Yunan işgali sırasında zorla Adliye binası haline getirilmiştir.

Kurtuluştan sonra şimdiki binamızda çalışmalarına başlamış ve ismi sırasıyla İzmir Erkek Lisesi, İzmir Birinci Erkek Lisesi ve nihayet 1942'de İzmir Atatürk Lisesi olmuştur. Cumhuriyet devrinde görev alan müdürler sırasıyla, Rıdvan Nafiz Edgüer, Mithat Odsancak, Hilmi Erdim, Raşit Mocan, Enver Demir, Ali Kemal Görgülü, Önder Aydoğdu, Atilla Güner, Doğan Kutlu ve Hasan Özdemir'dir.

Şu anda okulumuz 173 öğretmeni, 3015 öğrencisi ile Fen liselerinden sonra 4.üncü sırada olarak, Türkiye Üniversitelerine en çok mezun sokan lise ünvanını taşımaktadır."

* * * * *

Dünyaca ünlü Türk yazarı Samim Kocagöz, lisenin 1937 mezunudur. Hilmi Erdim'in müdürlüğü zamanındaki 1937 mezunları albümünde veda yazısını kaleme almıştır. Geleceğin bu ünlü yazarı, yüzbinlerce mezunun ortak duygusunu şöyle yansıtır:

"Bu yuvaya bir gün babamız, bizi elimizden tutarak getirdi. Daha ilk

günden ona karşı içimizde bir hürmet, bir sevgi doldu. Geniş koridorlarında, güneşli dershanelerinde mabetlerde dolaşır gibi dolaştık ve oturduk. Biz İzmir'in kültür kapısından içeri girdik. Ölünceye kadar da onun içinde kalacağız. Evrensel sahalarda Türklüğe şeref kazandırmak idealimizdir. Bizi yetiştiren muallimlerimize binlerce sevgi, saygı ve teşekkür. İzmir lisesinden toplu çıkıyoruz. Yurt içinde daima toplu kalacağız."

* * * * *

Ünlü Türk yazarı Salah Birsel de, lisenin 1937 mezunudur. Salah Bey, o tumturaklı üslubuyla eski hocalarını bir güzel anlattı:

"Fonof, başmüdür yardımcısıydı. Uzun boylu, iri kemikli, sürahi suratlıydı. Dişleri ağzının dışındaydı. Saçları alabros kesilmişti. Fonof, ne kadar iki dirhem bir çekirdekse, coğrafyacı Ziya Yamanlar o kadar kalender, o kadar hophopurdaktı. Sınıfa soyunmaya hazır bir halde gelir ve hemen elense çekerdi. Oturur oturmaz da fareyi köşeye kıstırmiş kedi gibi gözlerini çocukların üzerinden ayırmazdı. Kimsenin çıtı ve gıkı çıkmazdı. Ama karneye kırık gelmezdi.

Tabiiyeci Çiftçi Necati ölür, ancak çocukların notunu kırmazdı. Tarihçi Mithat hoca, hocaların en kalantorudur ve hep yalı gibi caketayla görünür. Esat Çınar ise tam bir baston yutmuştur."

Lise çağları, Salah Birsel'ce unutulmaz. Hatta okul doktoru Lebit Yurdoğlu ünlü yazarın belleğindedir. 1937 lise yıllığından izleneceği gibi, "Ölüm Şarkısı" isimli şiiri ve Victor Hugo'dan "Penceren Açıkken" çevirisi ile küçük Salah, artık Türk Edebiyatı'na ilk adımını bu lisede atacaktır.

Haklıydı Haluk Baykent. Bu tarihi lisenin 100. doğum yıldönümünü büyük şenliklerle kutlamak ve kuşaklar arasında coşkulu bir köprünün temellerini atmak liseli olma borcu olduğu kadar, bir milli görevdi aynı zamanda.

1946 sonrası müdürümüz Enver Demir, Kroş, Kevkep, Halil Cim, Şeker Kemal, Halit Olalı, Said Odyak, Mithat Hoca, Selahattin Göktepe, Tozkoparan, Çün Halit, Faruk Güniçen, Zeki Baran, Selahattin Bey gibi ünlü hocalarımızı nasıl unuturuz diyordu Haluk Baykent.

Atatürk liselilik, kökü tarihe uzanan toplumsal bir olaydı. İşte bu yüzden Haluk Baykent, Necdet Göktepe, Rahmi Ayhan, Nazım Beyhan, Prof. Baha Taneli, Fikret Vural ve Müdür Hasan Özdemir'den kurulu

Vakıf yönetim kurulu kolları sıvamıştı. Tıpkı Nasrettin Hoca'nın helva hikayesi gibiydi bu iş: Şeker vardı, un vardi, su vardı, fıstık vardı. Kollar sıvanıp, helva yapılmalıydı.

Haluk Baykent'in şöyle bir sloganı vardı: "Ahmet Adnan Saygun kuşağından, Ali Kocatepe kuşağına kadar herkes görev başına!..."

100. yıl için planladıklarını şöyle anlattı: "Önce tüm eski mezunların listesini çıkarıp, yazışmaya başladık. Büyük bir Almanak hazırlığı içindeyiz. 1988 başlar başlamaz, kuruluşundan bu yana müdürlük yapan ve belli bir yılı aşan öğretmenleri anma ve saygı törenleri düzenleyeceğiz.

Konferanslar, paneller ve açık oturumlar birbirini takip edecek. Futbol, Voleybol, Basketbol, Masa Tenisi ve Atletizm dallarında yarışmalar düzenlenecek, folklor, konser ve tiyatro gösterileri ile büyük bir sergi gerçekleşecektir. En büyük eylem, 'Pilav günü' olacak. O gün okulun bahçesinde onbinler toplanacak. Hep birlikte 'İstiklal Marşı'nı ve 'Okul Marşı'nı okuyacağız. İzmir'in gökleri, "Yaşasın Atatürk Lisesi" Şimşekleri ile inleyecektir. Sonra, 'Büyük Yürüyüş' yapılacaktır.

Bu düşünülenlerin hepsi olacaktı. Biz de, Sayın Özdemir Hazar ile bir yıl önce birbirimize verdiğimiz bir sözü tutacak ve 'Atatürk Lisesi'nin şanlı tarihini dizi yazı yapacaktık.. Tabii, ellerimiz kalem tutmaya devam ederse!... Ancak sonsuza dek yaşayacak bir şey vardı. Lise marşının son dizesindeki gibiydi:

"Ebediyen varolsun, İzmir Erkek Lisesi".

NAMIK KEMAL LİSESİ UNUTULMAZ

Türkiye'nin yetiştirdiği büyük değerlere ev sahipliği yapan Namık Kemal Lisesi, geçmişiyle ne kadar övünse az. Türkiye'de cumhuriyetin yerleşmesini sağlayan büyük kurtarıcı Atatürk'ün bile sevgiyle baktığı bu eğitim kurumunda ülkemizin en ünlü isimleri öğretmenlik yaptılar. Yetişen öğrenciler ise; hala çeşitli yönetim kadrolarında görev yapıyorlar. Bu isimler arasında kimler yok ki, Behçet Uz'dan Vasıf Çınar'a, Ali Naili Erdem'den Yüksel Çakmur'a kadar pek çok tanınmış kişi Namik Kemal'in öğrencisi olmuş.

Büyük Önder Atatürk, eğitime verdiği ciddi önemi, kurtuluş sonrasında açıkça ortaya koydu. Bunun göstergesi ise; Atatürk' ün hemen her eğitim kurumunu ziyaret etmesidir. Mustafa Kemal, bütün Anadolu'da olduğu gibi İzmir'de de okulları gezdi, incelemeler yaptı. İzmir okulları arasında da 2 kez Namık Kemal Lisesi'ne uğradı. Derslerine girdi. Konular anlattı. Verilen dersleri dinledi. Öğrencilerle sohbet etti. Sorular sordu.

Tarihçi Ahmet Bekir Palazoğlu tarafından Milli Eğitim Bakanlığı için hazırlanan Atatürk ve Eğitim kitabında, Atatürk'ün Namık Kemal Lisesi'ni ziyareti şöyle anlatılıyor: Mustafa Kemal, 14 Ekim 1925 tarihinde İzmir okullarını dolaştı. Milleti kurtaranların yalnızca muallimler olduğunu üzerine basa basa söyleyen büyük önder aradan 6 yıl geçtikten sonra okulları ikinci kez ziyaret etti. 1 Şubat 1931 yılında İzmir II. Erkek Lisesi adını kullanan Namık Kemal Lisesi'nde incelemeler yapan Atatürk, ikinci sınıfların riyaziye (matematik) dersine girdi. Öğrencilerden birisine bir problem sordu ve verilen cevaptan memnun kaldı. Atatürk, bu kez üçüncü sınıfların Türkçe dersine girdi. O sırada öğrencilerden birisi Ziya Gökalp'in şiirini okuyordu. Gazi, hem şiiri hem de açıklamasını dikkatle dinledi ve çok memnun oldu. Bu sırada öğrenciye Ziya Gökalp hakkında bazı sorular sordu. Öğrenci de bildiklerini anlattı. Son sınıfta, Edebiyat dersinde öğrencilerden biri tahrir vazifesi (kompozisyon ödevi) olarak Menemen irtica olayı münasebetiyle inkilap fazileti hakkında kaleme aldığı parçayı okudu. Gazi, bunda öğrencinin ileri sürdüğü fikirlerden çokduygulandı ve memnun oldu.

Gazi okuldan ayrılırken müdür Hilmi Endim bey'e "Daha evvel de mektebe gelmiştim. Fakat bu sefer çok değişmiş buldum" diyerek memnuniyetini belirtti. Gazi, okulda 40 dakika kaldı ve öğrenciler tarafından şiddetle alkışlandı.

Gazi Mustafa Kemal, İzmir'deki okullara yaptığı ziyaret sonrasında hükümete bir eğitim raporu verdi:

İzmir okullarında öğrencilerle olan diyaloglarından elde ettiği verileri dile getiren Gazi, "... Her müderris ve mualimin her telkini, mefkürevi gayelere hizmet eder olmalıdır. Kitapların cansız nazariyeleriyle karşı karşıya kalan genç dimağlar, öğrendikleriyle memleketin hakiki vaziyet ve menfaatleri arasında irtibat yapamıyorlar. Müelliflerin ve nazariyecilerin bir taraflı dinleyicisi vaziyetinde kalan Türkiye'nin çocukları, hayata çıktıkları zaman bu irtibatsızlık ve intibaksızlık yüzünden münakkit, bedbin milli şuur ve inzibata riayetsiz kitleler teşkil ederler."

İşte; İzmir Namık Kemal Lisesi'nin öğrencileri; kendileriyle görüşen, dinleyen büyük önderin böyle bir rapor yazmasına vesile olacak kadar onu etkilemiştir.

Bugünün Namık Kemal Lisesi, geçmişinde "İnönü" adıyla da anıldı. Atatürk'ün ölümünden sonra Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, 16 Şubat 1942 tarihinde İzmir'e yaptığı ilk ziyarette İzmir II. Erkek Lisesi'nde incelemeler yaptı. İnönü'nün bu ziyaretinden pek duygulanan İzmir Milli Eğitimi, teklif üzerine okulun adını ziyaretin üzerinden 2 ay geçmeden 21 Mart 1942 tarihinde İnönü Lisesi olarak değiştirdi. Ancak bu isim değişikliği 1951 yılına kadar sürdü. O tarihte açılan şimdiki İnönü Lisesi'ne, bu okulun adı verilirken bir asrı aşan tarihe ulaşan okula da Namık Kemal ismi verildi. Sonraları da, pek çok lider ve tanınmış kişi, bu eğitim ve irfan yuvasını ziyaret etti.

* * * * *

Namık Kemal Lisesi'nin süper öğretmenlerini sayalım: Halit Ziya Uşaklıgil (Fransızca), Menemenlizade Tahir Bey (Riyaziye), Tevfik Nevzat (Edebiyat), Mahmut Esat (Cebir), Ahmet Haşim (Edebiyat), Bıçakçızade Hakkı Bey (Edebiyat), Ziya Yamanlar (Coğrafya), Şükrü Saraçoğlu (Riyaziye), Ahmet Fuat (Hikmet-i Tabiye), Ahmet Nazmi (Riyaziye), Necati Çiftçi (Fizik), Mustafa Enver (Riyaziye), Hamazasp Haki (Kimya), Rasim Haşmet (Edebiyat).

Dr. Behçet Uz, Yeni Asır Gazetesi'nin sahibi Dinç Bilgin, Yüksel Çakmur, İhsan Alyanak, Bülent Baratalı, Şinasi Ertan, Orhan Erdil, ünlü tiyatrocu Dinçer Sümer, Prof. Fikri Öztop, Prof. Fahrettin Macit, Mehmet Noyaner, Aykut Güsar, Mimar Önder Dağıstan ve daha niceleri lisenin mezunudur. Lisenin rozetini ise, yarışma sonucu profesyonelleri geride bırakan öğrencisi Mehmet Yorgancıoğlu

çizmişti. Ziya Şölen, Sıtkı Selek, Hayri Çakaloz, Cemal Topaç, Cemal Tanaç, Edibe Tinay, Neriman Apak, Mustafa Tan, Murtaza Gürkaynak gibi ünlü hocaları vardı. Vefat etmiş olanlara rahmet diliyorum.

Şimdi, Erdoğan Erşen başkanlığında Erdoğan Özal, Erol Salancı, Onur Taşkent, Dr. Murat Çakaloz, Dr. Nail Ceyhan, Özcan Engür, Mustafa Türkekul ve daha bir çok İzmirli birleşti, "Namık Kemal Lisesi Mezunları Kulübü Derneği"ni kurdular. Belki ilk marşlarını hatırlayanlar çıkar, 'Atatürk ülküsü' ile dolu günler canlanır:

"Dağ, deniz ruh verdi gençliğimize, Tunçlaşan göğsümüz iman dolu, Bu vatan armağan dinçliğimize, / İnönü Lisesi ülkünün yolu. / Bilgiye koşarız nur ocağında, / İnönü'nün alsın yurt kucağında. / Vatandan yükselir gür seslerimiz, / lyiye, güzele, gerçeğe doğru, / Türklüğü yüceltmek isteğimiz, / İnönü Lisesi ülkünün yolu..."

1971'de elimde yüksek mühendislik diplomasıyla işsiz kaldığımda, bu lisede akşam öğretmenliği yaptım. Mustafa Plevneli hocanın himmetini ve okul sekreteri Sevinç Oyman ağabeyin bana 'ekmek' vermesini hiç unutamam. Böylece toplum polislerine, lise diploması için yanan küçük memurlara, okuyamamış yaşlı kızlara, işçi ve esnaf çocuklarına 'zevkle ve aşkla' fizik, kimya öğretmiş ve hepsini geçirtmiştim. Bayağı gururlanırım, lisenin önünden geçerken. Hayatımın en parasız yıllarında, bu çatı altındaki papatya heyecanlarım yine kanımı kaynatır. 10 liraydı galiba, ilk maaşımı öğretmenlikten almıştım. Kan çekmişti belki, çünkü öğretmen çocuğu idim.

Şimdi diyorum ki, liselerimizin lokma, aşure veya pilav günleri, hemşerilik bağlarını kaynaştırarak 'kent kültürünü' geliştiren insani ve milli güçlenme fırsatlarıdır.

TATİŞ'İN ANITI ÖZEL TÜRK LİSESİ

Göztepe'de bir köşk vardır. Geçmişin hüzzam nağmelerini, kimi zaman sarmaşıklı balkonunda, kimi zaman avlusunun kuytu köşelerinde yapayalnız hayaller olarak yaşatır... Şair Attila İlhan, "Yasak Sevişmek" isimli kitabındaki "Sarmaşıklı Yalı" şiirinde, bu tarihi köşkün gizemini şöyle anlatır:

"Açık bir fayton çıkardı sarmaşıklı yalıdan... Eylül akşamında masmavi biçilmiş ayışığından... İpek çarşaflı bir taze dağılır dokunursan... Kurtuluş'tan sonraki telaşlı günlerde İzmir'de...

Kızgın gözlerine işledikçe yangının kızıllığı... Çılgın kırlangıçlardır ki geçer alevlerin ıslığı... Uykularını sarmıştır bir yıldızlar sarmaşığı... Kurtuluş'tan sonraki telaşlı günlerde İzmir'de... Tuzlu güz öğle sonu çarpılan pancurla imbat... Tutsak bir saltanata ah eden guguklu saat... Şarabında suyunda apansız bir başka tat... Kurtuluş'tan sonraki telaşlı günlerde İzmir'de..." Şair Attila İlhan, bu şiirinde Uşşakizâde Muammer Bey isimli bir İzmir Efendisinin malı olan Göztepe'deki bu köşkte, İzmir'in Yunan işgalinden kurtulduğu 9 Eylül 1922 tarihinden sonraki sevinçli günleri anlatır. Aylar geçecek, aynı köşkte Muammer Bey'in zarif kızı Latife Hanımefendi ile Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa evlenecektir. Bu bakımdan Göztepe'deki Uşşakizâde Köşkü, yakın tarihimiz açısından önemli bir köşedir.

İsterseniz o yıllara dönerek, Atatürk'ün biricik evliliğinin İzmir'de nasıl gerçekleştiğini okuyucularımıza anlatalım. 9 Eylül 1922 günü ve sonrası Yunan ordusu, İzmir'den denize döküldükten sonra, 10 Eylül günü Atatürk İzmir'e girmiş ve o gece Karşıyaka'da İplikçizade Köşkü' nde Kalmıştı. 13 Eylül Çarşamba günü Atatürk, Uşşakizâde Muammer Bey'in Göztepe-Köprü'deki evine geçti. Köşk, Muammer Bey'in babası İzmir'in ünlü tüccar, nakliyecilerinden ve büyük deve kervanlarının sahibi Sadık Bey tarafından yaptırılmıştı. Sadık Bey, şanına uygun bir köşk yaptırmak istemiş ve İzmir'in çeşitli semtlerinde kurbanlar kestirmişti. Etin en geç soğuduğu yer İzmir'in en güzel iklimini barındıran mahalleyi ortaya çıkaracaktı. Köprü'de 143, 141 ve 144 sokaklarla çevrili arsada kesilen kurban en geç soğudu. Bu yüzden arazi eğimli dahi olsa, develerle taşınan toprak araziyi doldurdu ve tesviye edilerek köşk özenle inşa ettirildi.

Aatürk ile Muammer Bey'in ailesi bu evde tanıştılar. Büyük tüccar Muammer Bey'in eşinin ismi Adviye, kızları ise Latife, Vecihe ve Rukiye idiler. Latife Hanım batı terbiyesine göre yetiştirilmiş, nazik ve

gururlu, bilgili ve saygın bir genç hanımefendiydi.

İzmir alevler içinde yanıyordu. Kentin yanan kısmında Uşakizâdeler'in birçok binası vardı. Ancak, Latife Hanım, köşkün balkonunda 14 Eylül günü Atatürk'e şunları söyledi:

- Hepsi yansın Paşam... Yeter ki siz sağ olun. Bu mutlu günleri gören bizler için malın ne değeri var?

18 Eylül günü İzmir Zaferi'ni kutlamak için Latife Hanım, İsmet Paşa'yı, Halide Edip Adıvar'ı ve gazetecileri köşke davet etti. Atatürk, ünlü yazar Halide Edip Adıvar'ı köşke kendi arabasıyla götürürken hep yeni tanıştığı bu İzmirli kızdan, Latife Hanım'dan söz etti. Halide Edip Adıvar, "Türk'ün Ateşle İmtihanı" kitabında bu konuda şunları yazar:

"Atatürk'ün sesinde nihayet bir yuva kurmak için hazırlandığını belirten bir şeyler vardı. Nihayet körfezin mavi sularına bakan hoş bir bahçenin önüne geldik. Evin verandasına götüren merdivenler sarmaşık ve mor salkımlarla süslüydü. Merdivenlerin başında siyahlar giyinmiş, ufak tefek bir hanım bizi bekliyordu. O zamanlar Latife Hanımın 24 yaşında olduğunu biliyorduk. Fakat tavrı daha çok olgundu. Sosyete kızlarının gösterişi hiç yoktu. Başına sarmış olduğu siyah örtünün ortasında yüzü çok hoştu. ince dudaklarında büyük bir irade sezilmekteydi. Çok güzel ve zeki gözleri vardı. Bu kahverengi gözlerin çevresine saçtığı ışık çok çekiciydi. Atatürk bir süre kaybolduktan sonra beyaz bir kostümle geldi. Mavi gözleri pırıl pırıl yanıyor ve önümüzde hazırlanmış olan içki sofrasına bakıyordu. Latife Hanım da yanında oturuyordu, hayran hayran Atatürk'e bakıyordu. O akşamı şenlendiren olay, bu iki kişi arasındaki bir aşk başlangıcıydı."

Halide Hanım'ın da çok güzel canlandırdığı gibi, işin ilginç yanı Atatürk yeni bir devlet kurma hazırlığı içinde iken, kendisine de ilk kez yuva kurma hazırlığı içine girmişti. 15 Ocak 1923 günü Atatürk'ün anası Zübeyde Hanım Karşıyaka'da Uşşakizâdeler'in bir başka köşkünde öldü. Son günlerinde en yakın bakıcısı Latife Hanım'dan başkası değildi.

Nihayet, 29 Ocak 1923 Pazartesi günü, saat 17.00'de Göztepe'deki Uşşakizade Köşkü'nde İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi'nin önünde Atatürk ile Latife Hanım evlendiler. Gazi'nin nikah şahitleri Fevzi ve Kazım Paşalar, Latife Hanım'ın şahitleri İzmir Valisi Abdülhalik Renda ile Başyaver Salih Bozok Beyler'di. Nikah sonunda Atatürk, "Zaman gelir, Vali de nikah kıyar" derken, Medeni Kanun' un ilk işaretini vermişti. Atatürk ile Latife Hanım, 5 Ağustos 1925 günü resmen

ayrıldılar. Uşşakizâde Köşkü, Atatürk ile Latife Hanım'ın aralarının iyi olduğu yıllarda nice tarihi olaya sahne olmuştur. Atatürk' ün yaşamı boyunca en mutlu olduğu saatler ve doyumsuz sohbetler bu köşkün çatısı altında geçti. Ata, en sevdiği Rumeli türkülerini bu köşkün salonunda söyledi, en coşkulu valslerini bu köşkün halıları üstünde gerçekleştirdi. Uşşakizâde Köşkü'nün güngörmüş duvarları, hâlâ o yılların sisli sinemasını oynatır.

Uşşakizâde Köşkü, büyük tarihi evlenişe tanıklık ettiği gibi, Türk Milli Eğitimi'ne onbinlerce öğrenci yetiştirmekle de şerefli bir işlevi yerine getirmiş ve İzmir Özel Türk Koleji'nin "yoktan varolduğu" karargâh olma gururunu taşımıştır. Muammer Bey ve eşi Adviye Hanım'ın ölümü üzerine çocukları Latife Hanım, Vecihe İlmen ve Rukiye Açıkalın'a kalan köşk ve geniş arazi, bir ara İngiliz Konsolosluğu'nca kiralanmış, daha sonra peyderpey Özel Türk Lisesi'nin kurucusu ve yaratıcısı Bahattin Tatış'a satılmıştır.

Köşk zeminle birlikte üç katlıdır. İki yandan tatlı bir meyille yükselen iki merdivenle ikinci kata çıkılır. Genişçe bir balkondan sonra girilen katta dört oda vardır. Tahta merdivenle çıkılan üçüncü katta altı oda bulunur.

* * * * *

Geçtiğimiz hafta sonu, gazeteci arkadaşım Esat Erçetingöz ile birlikte Sayın Bahattin Tatış'ın konuğu olarak Uşşakizâde Köşkü'nü ziyaret ettik. Kızım Neslihan'ın da okuduğu 6 Edebiyat-D sınıfına konuk olduk, yüzlerce öğrencinin büyük bir ciddiyet içinde köşkün avlusunda gerçekleştirdikleri bayrak törenini izledik, köşkün öğrenci kalabalığını kucaklayan güngörmüş heybetini ilgiyle inceledik. Ve aklımdan şunlar geçti:

- 15.000'e yakın mezunu, şu andaki 4.300 öğrencisi, 250 öğretmeni ve 109 dershanesiyle İzmir'in en büyük eğitim kuruluşlarından biri olan Özel Türk Lisesi'nun kurucusu Bahattin Tatış'a, bu köşk "verimli yaşamında" mutlaka uğur getirmiştir. Ata'nın ayağının bastığı avluda gezinen onbinlerce öğrenci, bu tarihi köşkten yetişmekle ne kadar sevinse azdır.

Şimdi Bahattin Tatış hocamızın ikram ettiği sıcacık çaylarımızı yudumlarken, sözü ünlü matematik öğretmeni, ülkemizin ilk özel dershanesinin kurucusu, Özel Türk Lisesi'nin yaratıcısı, özel üniversite kurucusu, başarılı sanayici, les, Emes, Elpa, Tespa, Tatür, Tayat, Büro-ev, Büro ve Müzik gibi büyük anonim şirketlerin yönetim kurulu

başkanı 69 yaşındaki Bahattin Tatış'a bırakalım. Bakalım Uşşakizâde Köşkü üzerine ne düşünüyor:

"Tüm ömrümüzü adayarak sıfırdan yarattığımız Özel Türk Lisesi, önümüzdeki yıl 40. yıldönümünü kutlayacaktır. Bu yıldönümüne büyük önem veriyoruz. 70 yaşına bastığım gelecek yılın, okulumuzun Atatürkçü çizgide ve çağdaş "Türk" imajına uygun biçimde atılımlar yapması ve köklü kültür hareketleri organize etmesi en büyük idealimizdir. Mart 1988 tarihinde okulumuzu ziyaret eden Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e de bu projemizi anlattık ve büyük destek gördük.

Önce Uşşakizâde Köşkü restore edilecektir ve avlunun içinde bir biblo gibi yükselecektir. Avlunun terasi, dolgu sonucu caddeye kadar uzayacaktır. Yandaki 9 Eylül Anaokulu'nun arsası alınmıştır, iki bahçe birleştirilecektir. Avlunun ortasına denize karşı çok büyük bir Atatürk Heykeli yarışma sonucu yaptırılıp törenle dikilecektir. Böylece halkın da katılacağı büyük bir tören alanı oluşturulacaktır.

Sonra Uşşakizâde Köşkü, bir Atatürk Müzesi olarak dekore edilecektir. Latife Hanım'ın kızkardeşleri Rukiye ve Vecihe Hanımlar sağdır. Bu hanımların yardımı ve Meral Bebe'nin katkılarıyla Atatürk ile Latife Hanım'dan arta kalan bazı belgeleri burada sergileyeceğiz. Latife Hanım'ın sağlığında kendisiyle çok görüştüm. Atatürk'e büyük hayranlığı olan bu hanımefendi de zaten böyle bir girişimi, eğer sağ olsaydi gönülden desteklerdi. Bana armağan ettiği ve şimdi odamın önünde asılı duran Mareşal üniformalı Atatürk tablosu, Latife Hanım'ın Atatürk sevgisine en büyük delildir.

"Böylece İzmir'e bir Atatürk Kompleksi armağan etmiş olacağız. Aynı anda bu kompleksin tam karşısında büyük bir Konferans Salonu ve üstünde spor salonu inşa ediyoruz. Her türlü kapalı salon toplantıları ve spor karşılaşmaları burada yapılacak. Böylece tüm alan içinde kurulan bir Atatürk Müze, Kültür ve Spor Kompleksi'ni İzmir'e kazandırmış olacağız. Bütün bu çalışmalarımız, Ata'nın 100. Yıl Kutlamalarına girmesine rağmen, spor salonunun ruhsatının 7 yıl geç verilmesi yüzünden ne yazık ki gecikti. Ancak tüm hazırlıklarımız tamamlandı. Bu değerli projeyi gerçekleştirmek isteyen, Büyük öğretmen Bahattin Tatış'ı kutlamamak elde değildi. Ünlü milli eğitimcinin ve çalışkan sanayicinin, ne başarılı bir kişi olduğunu yalnız İzmirliler değil, tüm Türkiye biliyordu. Onun İzmir'e, bir Atatürk Kültür Kompleksi armağan etmesi, Özel Türk Lisesi'nin 40. yıldönümünün en büyük sevinci olacaktı şüphesiz. İzmir, Bahattin Tatış ile ne kadar gururlansa azdır!

İZMİR AMERİKAN KIZ KOLEJİ'NİN EFSANEVİ MÜDİRESİ İLE SÖYLEŞİ "MRS. BLAKE ve KOLEJ AŞKI..."

İzmir Amerikan Kız Koleji (lisesi) anneden kızına, kızdan torunlara uzanan köklü bir kültür ve eğitim yuvasıdır... Önce kültür kurumudur, çünkü çağdaş düşünceyi ve görgüyü en etkin yabancı dilden edinmeyi sağlar. İşin klasik eğitim yönü aslında ardından gelir. Amerikan Kız Lisesi mezunu genç kız çoğunlukla, batı tipi aydın özelliğini daha lise sıralarında kazanmış bir şanslı İzmir İnsanı'dır.

110 yıldır sağlam temel üzerine oturan bu kurum, kurucularını hep onurlandırmış, başarıları tarihe mal olmuş, mezunları yaşam savaşına avantajlı atılmışlardır. Bu yıl, 775 kız öğrencinin eğitim gördüğü, mezunlarının tümünün üniversite imtihanını kazandığı, yabancı dil öğretmenlerinin yarısının yabancı olduğu, açık ve kapalı tiyatrosu, 20 bin ciltlik kütüphanesi, 4 laboratuarı, büyük jimnastik salonlu okul, asırlık geçmişi ile gururludur ve mutludur.

UNUTULMAZ OKUL MÜDÜRLERİ

Herşeyden önce okula yıllarını adamış tüm müdürlerin listesini vermek istiyoruz:

1878-1882 Miss Maria West,
1882-1886 Mis Mary Lyon Page,
1886-1922 Miss Emily MacCullum,
1923-1926 Miss Olive Greene,
1926-1945 Miss Edith Parsons,
1945-1948 Miss Olive Greene,
1948-1971 Mrs. Lynda Blake,
1971-1976 Mr. Frederick Shepard,
1976-1979 Mr. Douglas Hill,
1979-1981 Miss Judith Welles,
1981-1987 Mr. Douglas Hill,
1987 Miss Marianne Miller,
1987 Mr. Christopher Bridge (sürüyor).

Okulun Türk Müdür Başyardımcılarını asla unutmamak gerekir:

1919-1969 İbrahim Taner,

1960-1977 Meziyet Cuylan,
1977-1979 Özcan Kara,
1980-1982 Belkıs Aktuluğ,
1982-1987 Yasemin Gülalp,
1987 Kadri Kahraman.

MRS. BLAKE ANLATIYOR

Okulun müdürleri arasında sembol olmuş bir Mrs. Blake vardır. Sevimli eşi Everett Blake ile 1939 yılında geldikleri okuldan 1971 yılinda binlerce öğrencilerinin gözyaşları içinde ayrılıp Amerika'ya dönmüşlerdi. A.K.L'nin 110 yılı dolayısıyla onur konuklları olarak tekrar İzmir'e gelen ve içten bir ağırlamayla karşılanan bu sevimli çift ile, eski öğrencileri Sayın Nesrin Mavitan'ın evinde buluştuk. Çok iyi Türkçe bilen Mrs.Blake ve eşi ile söyleşiyi sunalım:

- Okulun tarihinden konuşalım mı?

- Amerikan Collegiate Institude (ACI), büyük bir okuldur. Basmane semtinde (şimdiki fuarın kapısına yakın bir yerde) 1878 yılında Miss Maria West bir anaokulu açar. İzmir'in tanınmış ailelerinden Şerif Remzi Reyent'in kız kardeşi Bedia Hanım okulun ilk Türk öğrencisi imiş.1910 yılında okulda, anaokulu ve 2 yıllık öğretmenlik eğitimi bölümlerinde okuyan 300 öğrenci vardır. Huntington Anaokulu ve Eğitim Okulu, 1902'de okulun yasal bölümleri haline gelir ve 1922'de İzmir yangını sonucu okulun büyük bir bölümü yanar. 1886'da göreve gelen Miss MacCullum, ABD heyetine şehir dışında daha geniş arsa alınması için talepte bulundu.

* * * * *

1913 yılında Rev. Charles Tracy ve Congregational Church of Bristol (Connecticut)'dan gelen yardımlarla Göztepe'de 28.350 m2'lik güzel bir arsa (şimdiki okulun arsası) alındı. 1919 yılında yıllardır eğitici olarak görev üstlenen Miss Olive Greene, kız öğrencilerin okula daha kolay gelebilmeleri için Türk dostlarının yardımı ile Salhane'deki Mektupçu Ahmet Bey Villa'sını (son zamanlara kadar Çamlaraltı Koleji olan bina) kiralamıştı.

- Şimdiki okul nasıl inşa edildi?

- Miss Olive Greene, öğrencilerin ödemiş olduğu okul ücretiyle 1923'te Göztepe'deki arsada yeni okulu inşa ettirmeye başladı. Okuldaki tek bina, şu anda Main Office'in bulunduğu binaydı, fakat Miss Greene

büyük gayretleri ile ofisin karşısında turuncu panjurları olan küçük bir ev yaptırdı. Burayı iki meslektaşıyla birlikte ev olarak kullandi. Orijinal binanın küçük odaları sınıf olarak, üst kattaki oda yatakhane olarak ve büyük oda oditoryum olarak kullanıldı. Hatay kapısına yakın olan bekçinin evi, bir sene sonra bekçinin ahırı ve ertesi sene de eşya deposu sınıfa çevrildi. Böylece bugünkü kütüphanenin bulunduğu bina meydana gelmiş oldu. Sınıfların yetersiz olması yüzünden çok eskiden derslerin ağaçların altında yapıldığı söylenir. Okul, lise olarak ilk mezunlarını 1928 yılında verdi. İlk mezunlar, Leman Avni Başa, Prof. Mebrure Tosun, İsmet Sanlı, Raşel Kohen, Güzin Öge, Zekiye Hanım ve Zerrin Birsel'dir.

* * * * *

- Yaşamınızı anlatır mısınız?

- 1906'da Berlin'de doğdum. Babam burslu olarak orada İlahiyat okuyormuş. Bir sene sonra Ayıntap'a (Gaziantep) gelmişiz, 4 sene orada yaşadık, 1911-14 arası Maraş'ta bulunduk. Üç küçük kardeş, Türkçeyi oralarda öğrendik. Savaş patladı. 1914'de Amerika'ya izinli gittik, bir sene kaldık, o esnada babam Rusya'ya gitti. 1919'da İstanbul'a döndük. Arnavutköy Kız Koleji'ne devam ettim. Sonra Boston yakınındaki Wellesley Üniversitesi'ne gittim. Sonra Kaliforniya'ya yine egitim için geçtiğimde Mr. Blake ile orada tanıştım.

- Mr.Blake ile nasıl tanıştınız? (Bu soruyu bizi dikkatle dinleyen Mr. Blake'e de yönelttim.Soruma kahkahalarla gülerek, ikisi aynı anda yanıt verdiler)

- 1901 Minnesota doğumlu edebiyat öğretmeni (sonradan İlahiyat okumuştur) Everett Blake ile üniversitede birlikte eğitim görüyorduk. Sınıf arkadaşıydık. Kaliforniya'da Berkeley Üniversitesi'inde... 1926' da anlaştık ve hayatlarımızı birleştirdik. Sonuna kadar da beraberiz. 1928'de birlikte Türkiye'ye geldik. Bir sene lisan çalıştık. Sonra Erenköy Amerikan Kolej'inde 2 sene görev yaptık. 1931'den 39'a kadar Merzifon Amerikan Kolej'inde çalıştık. Anadolu'nun geri yörelelerinde geçen mahrumiyet yılları yani!...

* * * * *

- İzmir'e gelişiniz?...

- 1939'un Eylül 12 günü, İzmir'e felsefe öğretmeni olarak geldim. Bilhassa İkinci Dünya savaşı yıllarında kolejde öğretmen bulabilmek

çok zordu. Cebir, kimya gibi derslere girdim. Gençliğimde doktor olmak istediğim için üniversitede fen derslerini esaslı okumuştum. Ama sonra "Ev İdaresi" ve "Tercüme" dersleri ana derslerim olmuştur. 1948'e kadar öğretmen, sonra 1971'e kadar müdürdüm. Ama, müdür iken de öğretmenlik yaptım. 1971'de emekli olup, Amerika'ya Boston kentine yerleştik.

- Amerika'ya dönerken ne hissettiniz?

- 43 yıl çalışıp Amerika'ya dönerken çok heyecanlıydık. Kolay değil... Bir ömrü vermişsin. 1978'de ziyaret için geri döndüğümüzde daha heyecanlandık. Bu kez geldiğimizde ise, artık duygularımızı kelimelerle anlatmamın tarifi yoktur. Çok mutluyuz, çok sevinçliyiz, çok gururluyuz. Yeniden gelmek kısmet olursa, yine geleceğiz. Hayat aslında heyecanlıdır, ben ise görev başında iken soğukkanlı idim, ancak bu yıl 9 Haziran 1988 günü, okulda tören yapılırken çok büyük duygular yaşadım. Tüm mazim, gözlerimin önünden geçti. Unutulmaz bir sinema gibi. Her öğrencimi yeniden hatırladım.

* * * * *

- İzmir'e ilk gelişinizde İzmir nasıldı, neleri hatırlıyorsunuz?

- Merzifon'dan trenle güçlükle geldik. 1939'da savaş patladıktan bir hafta sonra Güzelyalı'ya Sevil Bey'in evine yerleştik. Bahçeli bir evdi, çocuklarımız evin önünden güzel denize girerlerdi. Yüzmeyi burada öğrendiler. Bahçemiz ve iyi komşularımız vardı. Bir tarafta Melih Özakat'lar, öbür tarafta Sevinç Dokuzeylül'ler (Samim Kocagöz'ün eşi) vardı. 1950'ye kadar burada yaşadık, sonra okuldaki lojmana geçtik. Sakin ve mutlu bir İzmir vardı. Çocuklarım manava gidip, meyve dizmesini çok severdi. Kızımız Jackline, Hakimiyeti Milliye Okulu'ndan mezundur (Türk diplomalı ilk Amerikalı çocuk). Öğretmeni Adnan Hanim idi. Kolej'in dışında İzmir'de en çok fuarı severim. Göztepe ve Karşıyaka tramvaylarında yolculuk etmek bir zevkti. Şimdi ABD'de öğretmen olanç çocuklarım, (hepsi Türkiye'de doğdu) John, Lincoln, Jackline kendi başlarına gidip Karşıyaka'dan Bostanlı'ya tramvaya binmeye bayılırlardı.

- Kolejde en ilginç anınız?

- İlk geldiğimizde bir hafta sonra deprem oldu. Miss Greene, "Burada hep olur" demez mi?... "Aman nereye geldik" diye telaşlanmıştık. Meğer şakaymış. Kocam, kız öğrencilerle İsmet Paşa'yı evinde ziyaret etmişti. Ben de 29 Ekim 1929'da Ankara'da bir davette Atatürk'ü o

müthiş gözleriyle insanı eriten Atatürk'ü gördüm, bakıştık, yaverine birşeyler söyledi ve sonra Atatürk'ün isteği üzerine yaveri ile dans ettim. Bu anılar unutulmaz.

* * * * *

- Türk öğrencileri nasıl?

- Binlerce öğrenci yetiştirdim. Binlerce yüz!.. Binlerce hatıra yani!.. Baştan sona Türk öğrencilerini çalışkan ve itaatkâr buldum. Hepsi başarılı oldular. Yaramazlar da vardı. Ama zeki olanlar, hayatta, okulda çalışkan olanları hep geçtiler. Beni en çok sevindiren husus, okulda tembel olup, sonradan sivrilenlerdir. Bunları duyunca inanın daha sevinirim. İnsanlardan ümit kesilmemeli. Bu önemli.

- Amerika'da ne yapıyorsunuz?

- Boston'un bir banliyösünde emekli yaşamı sürüyoruz. Ve Türkiye'den gelen eski öğrencilerimizin yağmur serpintisi gibi mektuplarını okumakla ve Amerika'daki eski mezunlarımızın telefonlarına yanıt vermekle vaktimiz geçiyor. Sizin Amerika'daki teyzeniz ve eski mezunumuz Seniha Altınkalem Talay ile de hep görüşürüz ve Detroit'teki evine misafir gittik. Her sonbaharda Boston yakınında Newtown'da, Ekim ayında, 29'a en yakın cumartesi günü, tüm Amerika'daki İzmirli kolejliler toplanırız. Unutulmamak o kadar güzel ki!...

Gönül bağımız, Türkiye ile hiç kopmadı. Her yıl giderek güçlendi. Yılbaşlarında akıp gelen kartlarla, büyük bir köprü oluşur aramızda Türkiye ile. Bir daha gelebilir miyiz, bilemem ama, beni ve Mr. Blake'i unutmayın, sevgiyi öğrencilerim, dostlarımız ve tüm Türkler!...

Bizlere gösterdiğiniz ilgi ve sevgiye yüreklerimizle karşılık veriyoruz. Unutmayın bizi, unutmayız sizleri!...

İZMİR KIZ LİSESİ'NİN SEMBOLÜ

Bu yazımızda, bir ilginç kadını inceleyelim isterseniz. İzmirli eğitimci Vedide Baha Pars...

1907 yılında Selanik'te dünyaya gelen Vedide Baha Pars, Mustafa Kemal'in Abdülhamit İstibdatı'na karşı gizli örgütler kurduğu yıllardan arkadaşı Bursalı Hakkı Baha Pars'ın kızıydı. Bursa Öğretmen Okulu'nda okurken Halide Edip Adıvar'ın önerisiyle Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ne alındı, 1928'de buradan üstün başarıyla mezun oldu. Şikago Üniversitesi'nde pedagoji ve psikoloji okudu. 1930-41 yıllarında İzmir Kız Muallim Mektebi'nde öğretmenlik yaptı. Kemalist devrimleri geliştirmek için İzmir Halkevi Başkanlığı'na seçildi.

1941-50 yıllarında İzmir Kız Lisesi'ne, unutulmaz bir müdürlük dönemi yaşattı. İzmirlilere demokrasiyi, vatan sevgisini, uygar batıyı, kemalist ahlâkı, halk sevgisini, pozitif düşünceyi, hümanist felsefeyi öğretti. Konuşmaları ve eylemleriyle bayrak kadın oldu. Sonra İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü'ne ve Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne tayin oldu. Amerika'ya defalarca görevli gitti. Kendisine hayran binlerce öğrenci yetiştirdi.

Sekiz kitap ve yüzlerce makale yazdı. 1958 Nisan ayında Seylan' da Dünya Öğretmenler Konfederasyonu Kongresi'nde Türkiye'yi temsil etti. Atina'da Dünya Kadınları Kongresi'ne tek Türk delegesi seçildi.

Roma'da yapılacak Dünya Öğretmenler Kongresi'ne gitmek için hazırlık yaparken 24 Temmuz 1958 günü Ankara'da bir trafik kazasında vefat etti.

Vedide Baha Pars'ı biraz olsun tanımak için dünyaca ünlü yazarımız Samim Kocagöz'ün Karşıyaka Girne'deki evine gittik. Bu büyük kadını kendisine sorduk.

- Vedide öğretmen nasıl biriydi?

- Ona öğrencileri ve arkadaşları, kısaca "Vedidanım" derlerdi. Ne zaman bir öğrencisine, bir onu tanıyana rastlasam "Vedidanım" deyince gözlerinin içi güler. Hep, ama hep övüldüğünü duymuş, dinlemişimdir. Ben de, ne zaman "Vedidanım"ı düşünsem, gözümün önüne, bir kürsüde, gözlerinin içi gülerek konuşurken gelir.

Öğrencileri, onun konuşmasına, kültür konusunda, ahlak konusunda,

toplum sorunları konusunda konuşmasına tutkundu. Onun konuşmalarını etkileyen nedenleri düşünüyorum. Yüreği insan sevgisiyle doluydu. Toplumumuz, ulusumuz için titredi. Konuşurken hem yüreği, hem de dudakları şahlanırdı. Gözleri iri iri açılırdı, yurdumuz söz konusu olunca... Onu, sade kürsüde dinlerken değil, küçük bir toplulukta, ya da karşı karşıya dinlerken heyecanlandığımı hatırlarım. Herhangi bir kişi için, toplum için, yapmayacağı fedakarlık yoktu.

- En etkileyici anınız?

-1950'den önceydi. Fuarın bir pavyonuna sığınan İzmir Şehir Tiyatrosu, bir gece yanıverdi. Bu tiyatroyu ayakta tutan bir "Tiyatro ve Kültür Sevenler Derneği"miz vardı. O zamanın Belediye Meclisi, lzmir'de tiyatro istemiyordu. Tiyatronun yandığı gecenin sabahında Belediye Başkanına koştuk. Başkan Reşat Leblebicioğlu, bütün üzüntüsüne rağmen, biraz da büyük bir yükten, Meclis ile çekişmekten kurtulduğuna memnun gibi görünüyordu.

"Yazık, yandı..." dedi, "şimdi Meclisi kandırıp, yeni bir bina kurmak çok güç..."

Aklımıza İzmir Halkevi binasının sahneli salonu geldi. Başkan: "Bilmem ki verirler mi?" sözünü ortaya attı.

Halkevinin Başkanı Vedide Hanım idi. Vermez mi hiç!...Hemen telefona sarıldık:

"Sorulur mu?" karşılığını verdi Vedide Hanım, "Yalnız perdemiz pek eski, salonumuzu ısıtacak paramız yok. Ne yapsak ki?" "Bu eksikleri biz tamamlarız.." dedik. Pek sevindi.

"Aman İzmir'imiz tiyatrosuz kalmasın... Hazırlık için hemen Halkevine geliniz, toplanalım, bir çaresine bakalım." dedi.

Şehir Meclis üyeleri, Halkevinde tiyatro açılır mı, açılmaz mı? diye tartışa dursunlar, kanunlara, talimatnamelere bakadursunlar, biz tiyatroyu, yangının haftasına varmadan açtık. Bu gün, İzmir Devlet Tiyatrosu, işte bu Halkevi salonundadır.

- Eğitim-kültür hizmetleri nelerdir?

- Halkevinin 1972'den beri yayınlanan "Fikirler" isminde bir dergisi vardı. Derginin sahibi, başkan olduğu için, elbette Vedide hanımdı.

Vedide hanım, bu dergide genç sanatçılara, yazarlara, bütün imkanlari tanıdı. Dergi yalnız İzmir'de değil, Türkiye'nin sanat çevrelerinde aranan, sözü edilen bir dergi oldu.

Bu sıralar Vedide hanım, İzmir Kız Lisesi Müdürüydü. Liseyi yönetmek, lisedeki derslerini vermekten başka, Halkev'i'nin çalışmaları, dergisi ile uğraşıyordu. Tiyatro da Halkevine yerleşince, aktörlerinin teknik bilgilerinin gelişmesi, kültürlerinin gelişmesi, ona dert oldu. Tiyatroya ilişkin teknik bilgileri, yabancı dillerden çevirmeye girişti.

Böylesine kendisini yurt hizmetlerine adayan, öğrencilerinin, çevresinin derin saygısını, sevgisini, kazanan Vedide hanım, memleketin eğitim hizmetinde adım adım yürüyen, yükselen Vedide Baha Pars oldu.

- Aile geçmişi nasıldı?

-1907 yılının karanlık bir gecesinde, Selanik'in Çınarlı mahallesinde, küçük bir evdeyiz. Küçük oturma odasında genç bir adam, yüreği umutlarla dolu, yüregi heyecandan tıkanacak kadar çarparak, yerinde duramıyor. Bu gece, evinde yapılacak olan gizli bir toplantıyı, genç karısından saklayamaz. Genç kadın da iri iri gözlerle ona bakmakta. Genç adam, birdenbire:

"Zehra!" diyor," "Bu vatan, bu gidişle, ebediyen kurtulamayacağı bir uçuruma yuvarlanıyor, seyirci mi kalacağız?"

Böyle bir girişten sonra, karısına her şeyi, bu gece yapılacak gizli toplantıyı anlatıyor. Hemen anlaşılıyor. Odanın bir köşesinde bir beşikte uyuyan üç aylık kızlarını alıp, sedirin üstüne yatırıyorlar, kızlarının başına vatanın kurtuluşu için yapacakları her işin, aralarında kalacağına and içiyorlar.

Bu genç adam, Selanik Askeri Rüşdiyesi, edebiyat ve tarih öğretmeni, Bursalı Hakkı Baha Bey'dir. Başına ant içilen küçük kız ise Vedide'dir.

Yine o gece, gecenin yarısına doğru, bu küçük evin misafir odasında, (Vatan ve Hürriyet) için ölümü de göze aldıklarını söyleyerek, beş genç adam, bir tabancanın üzerine el koyarak ant içiyorlardı. Bunlar, kurmay binbaşı Mustafa Kemal, şair ve gazeteci Ömer Naci, Öğretmen Hakkı Baha, iki subay daha, Mustafa Necip ve Hüsrev Sami idiler. Genç Kurmay Binbaşı Mustafa Kemal, Suriye'deki orduda görevliydi. Şam'da (Vatan ve Hürriyet) cemiyetini kurmuştu. Oradan gizlice

kaçıp, cemiyetin Makedonya şubesini açmak için Selanik'e gelmişti. İşte, bu gecede en güvendiği arkadaşlarını toplamış, kurtuluş için kurulan cemiyetin programını anlatmış, onlarla işbirliği yapmış, gece yarısına kadar süren konuşmalardan sonra, (Vatan ve Hürriyet) için, ölümü göze aldıklarına ilişkin, tabanca üzerine ant içmişlerdi.

- Atatürkçülük onu etkiledi mi?

- Gençliğinde ateşli bir yurtsever olarak, devrim hareketlerine karışan, Hakkı Baha Pars, ömrü boyunca durmadan yurt için çalışmıştır. Öğretmenlik, okul müdürlüğü, müfettişlik, müze müdürlüğü, eğitim müdürlüğü, kaymakamlık, milletvekilliği etmiştir. Yazıları, konuşmaları ile hep çevresini aydınlatmaya yurttaşlarını, öğrencilerini uyarmaya çalışmıştır. Üzerinde durduğu fikirleri, ulusça birlik olmak, elbirliği ile çalışmak, insanlık ülküsüne, yurttaşlık ülküsüne bağlı iyi insan olmaktı.

Böyle bir babanın kızı, böylesine bir çevrede yetişmiş bir kişi olarak Vedide Hanımın tutumu, babasının yolundan başka türlü bir yol olabilir miydi?.. Türkiye, yüzünü batı uygarlığına çevirdikten sonra çok kıymetli, her meslekten kadın yurttaşlar yetiştirmiştir. Şairler, romancılar, yargıçlar, avukatlar, gazeteciler, eğitimciler, üniversitelerde hocalık eden profesör doktorlar... Yurdumuzdaki bu seçkin topluluğun içinde Vedide Baha Pars'ın yeri büyüktür. Usta bir eğitimci, anlayışlı bir terbiyeciydi. Adı ölümsüzdür.

Saygıdeğer Samim Kocagöz'ü dinledik. Şimdi Vedide Baha Pars 'ın Ödemiş Gazetesi 4 Haziran 1948 tarihli "Son Kurşun" yazısını okuyalım:

"Ben Ödemişli değilim. Erkek değilim. İlk kurşun patladığı zaman kimbilir nerede idim. Son 20 yıldır buralarda ne kadar büyük saadet içinde, ne kadar çok dolaştım. Tütünler ekilirken, tütünler dizilirken, gelincikler açarken, incirler kururken, kırlarında, parklarında, sokaklarında, dağlarında kendimi kaybederek dolaştım... Neden, yolum hep Ödemiş'e uğradı? Bilmiyorum. Fakat, tamamiyle, tesadüf de değil. Rüyada dolaşır gibi bu saadete borçlu olduğum sırrı arıyorum, kaynağını arıyorum.

Yaz akşamlarının bir saati vardır. Görünenle görünmeyen arasındaki perdenin şeffaflaştığı saat. O zaman bu toprak, insana neler söyler!... Şehitleriyle, gazileriyle yurt için ölenlerin tozlaşan kemikleriyle kat kat olan toprak, yaprak yaprak açılır!... Sıcak bir nefesin bütün iliklerinize geçtiğini duyarsınız. Ürperen tüyleriniz ve titreyen

sinirlerinizle bu kahramanlarla kesifleşen bu topraktan korkusuz gözlerle dünyaya bakmasını öğrenirsiniz. Çıplak çamurlu ayaklarıyla Ödemiş Zeybeği oynayan köylü çocuk, dünyaya meydan okuyan bakış ve duruşlarını nereden öğrendi dersiniz? At sırtında dağdan dağa dolaşan köylü kadın, bu vakarı nereden aldı dersiniz? Kabına sığmayan Ödemiş efesi, elbette bu topraktaki o büyük ruhu taşıyor.

Bu bizi, biz yapan değer, değer biçilmez müşterek mirasımızdır. Bu yurt için dövüşmeyen alçakça ölür. Dövüşen ölmez, milliyetiyle yaşar. Ödemiş'te ilk kurşun şahsi bir ihtiras için patlamış olsaydı, adına cinayet derdik. Büyük ideal için patladı. Türk'üm diyeni kurtardığı için mukaddestir!

Aziz toprak! İster al ister bırak, biz seniniz. Aziz ölüler! Evladlarınızı sizden geri alır sanmayın!... İlk kurşunda da, son kurşunda da hep beraberiz. Ne yazık ki bu uğurda verecek tek bir canımız var."

YAMANLARIN İNCİSİ: KARŞIYAKA LİSESİ

Ben Karşıyaka Lisesi tarih öğretmeni Zehra Aksoy'un oğluyum.Ve bu okulda okudum, büyüdüm.

Hepimizin en güzel anılarıdır, okul anılarımız... Çoğumuz ilkokul anılarını unutur gider. Ancak daima, belleklerde taptaze kalan anılar, lise anılarıdır. Belki de ilk aşkların yaşandığı bir çağda boy gösterdiği için unutulmaz olur lise yılları...

Karşıyaka Lisesi de, unutulmaz anıları ile koskoca bir beldenin nesilden nesile tüm evlatlarının yüreğine taht kurmuştur.

1915 yılında Kız Muallim Mektebi olarak kurulmuştur. 1940'ların sonuna doğru lağvedilince, Karşıyaka Eğitim Enstitüsü olarak çalışmalarına devam etmiştir. 31 Ağustos 1932'de Reşadiye'de Talat Sürenkök idaresinde 2 sınıflı bir orta okul kurulmuştu. 1934-35 yılında 2 sınıf daha eklenmiştir. 1937'de Karşıyaka'da Dam D'sion Fransız Okulu kapatılınca, ortaokul olarak çalışmalarına devam etti. Karşıyaka Eğitim Enstitüsü lağvedilince, Karşıyaka'nın bir liseye ihtiyacı olduğu düşünülerek ortaokula ek olarak, eski binanın yanına 1945 yılında yeni bir lise binasının temeli atıldı ve Karşıyaka Lisesi ortaya çıktı. Bu dönemdeki kurucu Hilmi Ziya Apak'tır.

1959'da 4 sınıf ve bir idare odası eklendi. Müdür Halit Edgüer zamanında Erkek Lisesi ismini aldı ve kız öğrenciler Çamlık'taki binaya taşındılar. 1977-78 döneminde şimdiki binasına taşındı ve ertesi ders yılı yeniden karma oldu. Çamlık'daki Kız Lisesi ise Karma Gazi Lisesi' ne dönüştü.

Karşıyaka Lisesine hizmet etmiş, değerli müdürler sırası ile şunlardır: Rahmi Balaban, Hilmi Apak, Cemil Bayar, Muhittin Demirağ, Reşat Postacıoğlu, Halit Ergüer, Erol Kaya, Sadullah Oktay, İsfendiyar Yıldız, Sadık Özen, Önder Aydoğdu ve Atalay Demirel.

En tatlı anılar, tabii ki en çok sevilen hocalarla birlikte yaşanan anilardır. Bazen en çok sevilen hoca, en çok kızdırılan hoca da olabilir. İşte şimdi, eski bir mezun olan Kenan Tapman'dan en çok kızdırılan hoca rahmetli Kerime Aydaş Hocanım ile ilgili bir anıyı dinleyelim:

"...Kerime Hanım, Atatürk'ün istediği Türk kadını tipini cesurca kişiliğinde yaratıp, toplumsal yaşantı içinde uygulayan bir hocamızdı. Önder bir öğretmendi. Örneğin bisiklete binen hocamız tek oydu. Spor yapar, pantolon giyer ve modern davranırdı. Biz ise, onun bu öncülüğünün o zamanlar bilincinde değildik. Bu yüzden hocamızın felsefe, mantık ve sosyoloji dersleri gırgır geçip akla hayale gelmeyecek muziplikler yaptığımız, tam bir Darülbedayi temsilleri gibi geçip giderdi.

Bir gün, Yoğurtçu Sakıp Ağa'nın torunu Sabahattin, kesilmiş bir horoz kafasını Ali Bey'in hanımının duvarında 3 gün saklayıp, bir güzel kokutmuştu. Perşembe günü sabahın ilk üç saatlik Kerime hocanımın dersine bu horoz kafası getirildi. Ders başladıktan sonra, bizim yaramazlar horoz kafasını birbirlerine atmaya başladılar. Horoz kafası, sınıfın içinde oradan oraya uçuşmaya başladı. Hocanım ya görmüyor, ya da görmemezlikten geliyordu. Horoz kafası aniden ön tarafta oturan çalışkan ve ürkek bir kız arkadaşımızın sırasının tam üstüne küt diye düşmez mi? Kızcağız var gücü ile başladı, "yetişin" diye ağlaşmaya... Bu bağırış çığırış içinde, Kerime Hanım sıranın üstünde duran ibikli horoz başını görünce, "yetti artık" deyip, çantasını topladığı gibi fırlayıp gitti. Doğruca Müdüre gidip, bir daha bu sınıfa girmeyeceğim diye resti çekmiş. Sonradan Sınıf Hocamız Tarihçi Zehra Hocanımı araya sokup, yalvar yakar Kerime Hanımı geri getirdik. Kerime Hanım Sınıfa tekrar girerken, yer yerinden oynuyor, alkıştan tezahürattan camlar zangırdıyordu..."

Karşıyaka Lisesi deyince insanın aklına nice tablolar geliyor. Tantan yokuşu ile başlayıp, okulun ayyıldızlı demir kapısı önünde biten dut ağaçları ile süslü lise yolu. Sonra ön bahçedeki havuz. Kırmızı balıkların nazlı prensesler gibi dolandığı havuzun çevresindeki manolya ağaçları. Müdür koridoruna çıkan mermer merdivenler. İnsanın burun kemiğini kırarcasına mazotla paspaslanmış ve gıcır gıcır edillmiş muşamba kaplı ince uzun koridorlar, öğretmenler odası, muavin odaları. Alt kattaki pinpon salonu, kütüphane, kantin ve üstü nar taneli aşure kapları, jimnastik salonu ve tiyatro sahnesi. Kimya laboratuvarı, fizik laboratuvarı, biyoloji laboratuvarı ve nihayet dillere destan arka bahçemiz!...

Arka bahçedeki müthiş maçlar. Okul şampiyonası ve çam ağaçlarının altındaki banklarda herşeye karşın ders çalışmaya çabalayan kuş öğrenciler. Tebeşir tozları, jimnastikçi Rahmi Karluk hocamızın düdüğü, kimyacı Tavuk Şule'nin sülfirik asiti, İngilizceci Çubi'nin "To Be"si, cebirci Hasan Tahsin'in denklemleri, tarihçi Fikret hocanımın

Osmanlıları, coğrafyacı Melahat hanımın atlasları, müdürümüz Çün Halit'in tatli sert havası ve müzikçi Suat hocanımın "Başla" komutuyla söylenen "Korkma Sönmez" marşları!...

Evet... Her Karşıyaka Liselinin buna benzer nice anıları vardır... Çok uzun yıllar geçse de bu anıları ve hele lise marşını unutmak pek mümkün değildir.

KARŞIYAKA LİSESİ MARŞI

İzmir'in incisi Karşıyaka Lisesi
Yurda gençler saçar, Karşıyaka Lisesi
Hayat neşe hepsi bizim
İman dolu kalplerimiz...
Yamanlar'ın tek incisi Karşıyaka Lisesi

Güfte ve Beste: Müzik Öğretmeni, Dündar Alpman